

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

KADIN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINDA ÖRGÜTLENME
DENEYİMİ: KOCAELİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF SİNEM ARIKAN

KOCAELİ, 2017

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

KADIN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINDA ÖRGÜTLENME
DENEYİMİ: KOCAELİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF SİNEM ARIKAN

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. YÜKSEL BAYKARA ACAR

KOCAELİ, 2017

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI**

**KADIN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINDA ÖRGÜTLENME
DENEYİMİ: KOCAELİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Elif Sinem ARIKAN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 19.01.2017/3

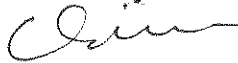
Jüri Başkanı:

Yrd. Doç. Gonca POLAT

Jüri Üyesi:

Prof. Dr. Yüksel BAYKARA ACAR

Jüri Üyesi:

Prof. Dr. Hakan ACAR

TEŞEKKÜR

Bu çalışma bilgi edinme yanında kendi yol arayışında da önemli deneyimler kazanmam vesile olması hasebiyle her zaman minnetle, kıymetle anacağım bir çalışma olacaktır.

Araştırmanın gelişmesine katkılarını esirgemeyen, kıymetli önerilerini açıklıkla paylaşan hocalarım Doç. Dr. Nihan BOZOK, Dr. Ezgi PEHLİVANLI KADAYIFÇI ve Doç. Dr. Aslı KAYHAN'a en derin teşekkürlerimi sunarım.

Bilimsel bilgi edinmenin sisli yollarını özverileri, paylaşımları ve cüretleri ile aralayan, yollarını yolum bildiğim kıymetli hocalarım Doç. Dr. Özlem ÖZKAN ve Doç. Dr. Burcu YAKUT ÇAKAR'a katkıları, usanmaz destekleri için özellikle teşekkür ederim.

Tezimi büyük bir dikkatle okuyarak eksik kaldığım yerleri açık yüreklilikle paylaşan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Hakan ACAR ve Yrd. Doç. Dr. Gonca POLAT'a teşekkür ederim.

Büyük bir titizlikle tez sürecinin her anında kıymetli katkılarını sunan, hiçbir zaman vakit ayırmaktan imtina etmeyen sevgili Hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Yüksel BAYKARA ACAR'a en derin duygularıyla teşekkürlerimi sunarım.

Nazik desteği ve katkıları için Ezgi YAMAN'a teşekkür ederim.

Tez yazmanın ince detaylarını öğrenebilmekte yaşadığım güçlükler konusunda yardımını hiçbir zaman esirgemeyen sevgili dostum Cihan ASLAN'a teşekkür ederim.

Umutsuzluğa kapıldığım hemen her anda yanımda olan, yoldaşım, dostum sevgili Nurgül CERTEL'e teşekkür ederim.

Çalışma ortamımı güzelleştiren, desteklerini esirgemeyen güzel kadınlar Sevgi ÇARKIT ve Şükran TEKÇE'ye teşekkür ederim.

Beni her zaman motive eden, varlığıyla varlığıma güç katan güzel yürekli kardeşim Fidem'e teşekkürler...

Fiziki olarak uzakta da yakında da olsa her zaman inancını gönlümde hissettiren, bana olan inancıyla güç bulduğum yoldaşım Emine'ye sonsuz teşekkürler...

Sevgisinden güç aldığım, her zaman zihnimi, yolumu aydınlatan sevgili Fırat'a kalpten teşekkürler...

Bu araştırmanın ortaya çıkması için yaşamlarına dair paylaşımlarını gönülden sunan tüm güzel kadınlara minnettarım. Onların kıymetli paylaşımları sayesinde araştırma gerçekleşebildi. Zamanlarını ayıran, gönüllerini açan, güçleriyle güç bulduğum güzel kadınlar iyi ki varlar, dayanışmanın gücü ve güzelliğini görmeme vesile oldular.

Bu çalışma, Evin, Felek, Gülnaz, Hediye, Gül, Aynur, Özlem, İnci, Bahar, Çilem, Özgecan, Ayşegül, Fidem, Melek ve anneme olduğu kadar tüm kadınlara ithaf edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	vi
EKLER LİSTESİ.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT.....	xi
BÖLÜM I.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	1
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	5
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	5
1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	6
1.5. ARAŞTIRMADA ETİK KONULAR.....	6
1.6. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI.....	7
BÖLÜM II.....	8
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	8
2.1. KADIN HAREKETİ TARİHİ	8
2.2. DÜNYADA KADIN HAREKETİ.....	9
2.2.1. Birinci Dalga Kadın Hareketi	9
2.2.2. İkinci Dalga Kadın Hareketi.....	12
2.2.3. Üçüncü Dalga Feminist Hareket ya da Dalgaları Aşmak.....	18
2.3. TÜRKİYE’DE KADIN HAREKETİ	28
2.4. FEMİNİST GÜÇLENDİRME	43
2.5. BİR ÖRGÜTLENME MODELİ OLARAK SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ VE TÜRKİYE’DEKİ GELİŞİMİ.....	48
BÖLÜM III.....	53
YÖNTEM	53
3.1. ARAŞTIRMANIN TASARIMI	53
3.2. ÖRNEKLEM ALANI VE SEÇİMİ.....	55
3.3. VERİ TOPLAMA ARACI.....	56
3.4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ	57
3.5. VERİ ANALİZİ	59

BÖLÜM IV	61
BULGULAR VE YORUM	61
4.1. KADINLARA İLİŞKİN TANITICI BİLGİLER	61
4.2. ÖRGÜTLERE İLİŞKİN TANITICI BİLGİLER	63
4.3. GÜNDELİK YAŞAM PRATİKLERİ	64
4.4. KADINLARIN KENDİLERİNE İLİŞKİN TANIMLAMALARI	70
4.5. ÖRGÜTLENME ÖYKÜSÜ	75
4.5.1. Üyelik Motivasyonu	75
4.5.2. Örgütle Tanışma	79
4.5.3. Kadınların Ailelerinin ve Çevrelerinin Örgütlenme Deneyimlerine İlişkin Tutumu	81
4.5.4. Örgütlenme Deneyiminin Kadınlar Üzerindeki Etkisi	88
4.6. ÖRGÜTLENMENİN YAPISI	95
4.6.1. Kuruluş Öyküsü	95
4.6.2. Kadın Örgütlerinin Karma Örgütlerden Ayrıcı Nitelikleri	101
4.6.3. Örgütlenme Temeli	105
4.6.4. Örgütlenme Modeli	118
4.7. KADINLARIN GÜNDEMLERİ VE SORUNLARI	170
4.7.1. Türkiye’de Kadın Gündemi Hakkında Kadınların Düşünceleri	170
4.7.2. Kadınların “Kocaeli’de Kadınların Sorunlarına İlişkin Düşünceleri ...	174
4.8. KADINLARIN TÜRKİYE’DE KADIN POLİTİKASI UYGULAMALARINA İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ VE ÖNERİLERİ	176
4.8.1. Politika Uygulamaları	176
4.8.2. Kadınlara Yönelik Politikalara İlişkin Öneriler	178
BÖLÜM V	182
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	182
KAYNAKÇA	191
EK 1	196
ÖZGEÇMİŞ	200

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

DB: Dünya Bankası

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

İZMEK: İzmit Meslek Edindirme Kurumu

KOMEK: Kocaeli Meslek Edindirme Kurumu

KSSGM: Kadın Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

STÖ: Sivil Toplum Örgütü

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

CEDAW: Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Çalışma Alanlarına Göre Kocaeli'deki Dernek Sayısı

Tablo 2: Kadınlara İlişkin Tanıtıcı Bilgiler

EKLER LİSTESİ

Ek 1 Görüşme Formu

ÖZET

Bu araştırmanın amacı Kocaeli’de bulunan kadın sivil toplum örgütlerinin (STÖ) örgütlenme yapısını; kadınların örgütlenme motivasyonu ve deneyimlerini, bu deneyimlerinin kadınların yaşamları üzerinde etkisini feminist perspektifle değerlendirmektir.

Araştırmada, kadınların örgütlenme deneyimlerinin nitel desende, feminist bir perspektifle değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini 17 bağımsız kadın örgütüne üye, 24 kadın oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Formun geliştirilmesinde, alandaki akademisyen ve uygulayıcıların görüşü alınmış ve iki kişiyle ön deneme yapıldıktan sonra veri toplama aşamasına geçilmiştir. Kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmeler feminist araştırmanın metodolojik ilkelerine uygun biçimde etkileşimli iletişimsel yaklaşım kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ortalama 90 dakika sürmüştür. Görüşmeler, hemen bilgisayar ortamına aktarılarak araştırmacı tarafından okunmuş, kodlanmış ve temalar oluşturulmuştur.

Araştırmada elde edilen temel bulgular şöyle özetlenebilir:

Araştırmada kadın STÖ’lerinin örgütlenme temellerinin, kadınların örgütlenme deneyimleri ve örgütlerin etkinlikleri üzerinde önemli etkileri bulunduğu belirlenmiştir. Kocaeli’deki kadın STÖ’leri örgütlenme temellerine göre farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmadan yola çıkılarak, altı örgütlenme temeli kategorisi belirlenmiştir. Bunlar; dini inanç temelli; Kemalist modernleşme temelli; hemşehrilik ve etnik kimlik temelli; bulunduğu bölgedeki kadınlar arasındaki dayanışma temelli, feminist temelli ve kadınların farkındalığını artırma temelli STÖ’lerdir.

Dini inanç temelli örgütlerin, dini öğretiyi yaygınlaştırmak, bu amaçla kadınlara ve çocuklara yönelik eğitimler düzenlemek temel amaçlarıdır. Bunun yanında ihtiyacı olan kişi ve gruplara yönelik yardım faaliyetleri ve kadınların ‘geleneksel kadınlık becerileri’ni geliştirmek için eğitim programları da düzenlenmektedir. Kadının geleneksel rollerine uygun biçimde yapılanmışlardır.

Kemalist modernleşme temelli örgütler hizmet sağlayıcılar olarak üyelerinin, kadınların bilinçlendirilmesine yönelik eğitimler düzenlemesi amacını öncelemektedir. Bu örgütlerin Kemalist modernleşmenin eşit yurttaşlık idealini ve topluma fayda sağlayan, kamusal alanda görünür olan kadın idealini sahiplendiği görülmektedir.

Hemşehrilik ve etnik kimlik temelli örgütler aynı amaçla kurulmuş üst kuruluşlar ya da karma örgütlerden bağımsızlaşmamış görünmektedir. Yani federasyonlara ya da karma örgütlere bağımlı biçimde yapılanmışlardır. Bu örgütlerin, göç ederek Kocaeli'ye gelen kadınların kentle entegrasyonlarını sağlamak amacı etrafında yapılandığı görülmektedir.

Bulunduğu bölgedeki kadınlar arasındaki dayanışmayı sağlama temelindeki STÖ'ler kadınların istihdama katılımlarını, yerel düzeyde kadınlar arasındaki dayanışmayı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu kategori altındaki örgütlerin birbirlerinden farklılaşan amaçları bulunmaktadır. Feminist temelli örgütün; feminist bilinç geliştirme, feminist politika üretme ve kadınlar arasındaki dayanışma ve feminist mücadeleyi geliştirme temel amaçlarıdır.

Kadınların farkındalığını artırma temelindeki örgüt, kadınların toplumsal farkındalığının geliştirilmesini, böylece kadınların aktif özneler olarak toplumsal hayata ve siyasete katılımını arttırmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın bulgularından biri; kadınların birbirlerine güvenmelerinin örgütlenme motivasyonlarını sağlayan başat unsur olduğudur. Bu nedenle güvenin gelişmesini sağlayacak etkili, uzun erimli yüz yüze ilişkiler geliştirilebildiğinde kadınların örgütlere aktif katılımları sağlanabilmektedir. Örgütlerin kadınların aktif katılımlarını sağlayabilmek için, ihtiyaçları analiz etmek, karar almak, ihtiyaçlara yönelik etkinliklerinin planlamak, uygulamak, sonuçlarını değerlendirmek gibi tüm aşamalarda katılımcı yapıyı genellikle geliştiremedikleri görülmüştür. Özellikle feminist temelli örgütlerin katılımcılığı sağlamak ve hiyerarşisiz bir yapı kurmak için geliştirdiği yöntemler tüm kadın örgütleri için önemli veriler sunmaktadır. Kadın sivil toplum örgütlerinin birbirlerini tanımadıkları, aralarındaki işbirliği ve ilişkinin gelişmesi için birbirlerine deneyimlerini aktaracakları ilişkilerin geliştirilemediği görülmektedir. Bu ilişkilerin geliştirilmesi de önemli görünmektedir. Kadın sivil

toplum örgütlerinin geniş ölçekli etkinlikler planlayamadıkları, genel olarak maddi kaynak yaratmakta güçlükler yaşadıkları da araştırmanın diğer önemli bulguları arasındadır. Bu araştırma bulgularının kadın örgütlerinin güçlenmesine katkı sağlaması ümit edilmektedir.

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the women NGOs' structure in Kocaeli; women's organizational motivations and experiences, and the effects of these experiences on the lives of women in feminist perspective.

Women's organizational experiences are evaluated in a qualitative design, feminist perspective. The sample of the study consisted of 24 female members who were members of 17 women's organizations. Semi-structured interview form was used as data collection tool in the research. In the development of the form, the opinions of the academicians and practitioners in the area were taken and after the preliminary experiment with two persons, the data collection phase was started. In-depth interviews with women were conducted using a communicative approach in accordance with the methodological principles of feminist research. The talks lasted approximately 90 minutes. Negotiations were immediately transferred to the computer environment, read by the researcher, coded and the themes were created.

The basic findings obtained in the research can be summarized as follows:

It has been determined that organizational bases of women's NGOs have significant effects on the activities, structure and methods of organizations. Women's NGOs in Kocaeli differ according to organizational bases. When a category is formed by going out of this differentiation, six categories are determined. These; based on beliefs; based on Kemalist modernization; based on urbanism and ethnicity; based on local solidarity of women, feminist-based and women's awareness-raising organizations.

It is the main purpose of belief based NGOs to disseminate religious teachings and to organize trainings for women and children for this purpose. In addition, training programs are organized in order to help women and women in need and to provide feminine skills. They are structured in accordance with the traditional roles of women.

NGOs, based on Kemalist modernization, as service providers, prioritize the purpose of organizing trainings for the awareness of women. It seems that these

organizations possess the Kemalist modernism's equal citizenship ideal and the women's ideal of collective benefit, visible in the public arena.

NGOs based on urbanism and ethnicity do not appear to have become independent from top organizations or mixed organizations established for the same purpose. It is seen that the activities of women coming to Kocaeli by immigrating together with these organizations have shaped their activities around the purpose of providing city integration.

A NGO aims to improve the solidarity among women at the local level by the participation of women to public sphere on the basis of ensuring solidarity among the women in the region. The feminist-based NGO is the main purpose of developing feminist consciousness, producing feminist policy and developing solidarity and feminist struggle between women. The NGO, on the basis of increasing women's awareness, aims to promote the social awareness of women so that women can actively participate in social life and politics as active subjects

One of the findings of the research; It is the leading element that ensures the motivation of women to trust each other. For this reason, women's active participation in NGO can be achieved when effective, long-term face-to-face relationships can be developed to provide confidence. There is a need for the development of new methods for increasing income sources for the development of cooperation among women's NGOs. NGOs often do not develop participating in all phases of their needs, such as analyzing needs, making decisions, organizing activities for needs, planning, implementing, evaluating their results. In particular, the methods developed by feminist NGO for participatory and non-hierarchical structures present important data for all women's organizations. It can be seen that women NGOs do not know each other, and there is no way to develop relations between them, which will convey their experiences to each other for the development of cooperation and relationship. The development of these relationships also seems important. Other important findings of the research are that women NGOs can not plan large-scale events, they have difficulties in creating financial resources in general. It is hoped that these research findings will contribute to the empowerment of women's NGOs.

BÖLÜM I

Bu bölüm, araştırmanın problemi, amacı, önemi, sınırlılıkları, tanımları araştırmada etik konular olmak üzere altı başlıktan oluşmaktadır.

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Kadın hareketinin tarihine bakıldığında kadınların örgütlenmelerinin sayısının son yıllarda arttığı görülmektedir. Hem örgütlenmelerin sayısındaki artışın hem de niteliklerindeki değişimin izlerini, kadın hareketinin tarihsel gelişiminde görmek mümkündür. Bu noktada kadın hareketinin tarihsel seyrine yakından bakmak gerekmektedir. Feminist tarih yazarları kadın hareketini tarihsel olarak birinci dalga ve ikinci dalga olarak sınıflandırmaktadır. Kuramsal çerçevede detaylı olarak anlatıldığı üzere Birinci Dalga Kadın Hareketi, kadınların çeşitli yerlerde birtakım katılım ve eşitlik hakları için geliştirdiği mücadele odağında gelişen harekettir. Fraser, Birinci Dalga Kadın Hareketi'nin merkezinde oy hakkı mücadelesinin yer aldığını belirtmektedir. Bu dönemde kadınlar eşitlik mücadeleleri sonucunda oy hakkı, eşit işe eşit ücret gibi birtakım haklara erişmişlerdir (Fraser, 2009: s. 81).

1960'ların ikinci yarısında başlayan ve yeni feminizm olarak da anılan süreçte gelişen mücadele ise İkinci Dalga Kadın Hareketi olarak adlandırılmaktadır. İkinci Dalga Kadın Hareketi'nin gelişmesinde en önemli etken 68 ve sonrasında gelişen özgürlükçü hareketler olmuştur. İkinci Dalga Kadın Hareketi, Birinci Dalga Kadın Hareketi'nin eşitlik mücadelesi perspektifini aşarak, erkek tahakkümüne işaret eden ataerkil sisteme ilişkin bütüncül bir eleştiri getirmiştir. Kadın hareketinin gündemine, istihdama eşit katılım ve eşit siyasal haklara erişimin yanında özel alan olarak nitelenen kamusal alan dışındaki alanda da ataerkil tahakküme karşı mücadeleye ilişkin ev-içi emek, kadına yönelik şiddet ve tecavüzle mücadele gibi mücadele alanları İkinci Dalga Kadın Hareketi ile birlikte girmiştir. Bu dönemde kadınlar arasındaki dayanışmanın gelişmesi ve görünmez olan özel alanı görünür kılmının sağlanması için bilinç yükseltme toplantıları gibi yöntemler geliştirmişlerdir. Farklı kimlik aidiyetleri bulunan kadınlar arasındaki dayanışmayı geliştirmek için hiyerarşik olmayan, katılımcı küçük gruplar ortaya çıkmıştır (Koçak, 2007).

20. yüzyılın son çeyreği ile başlayan neoliberal dönem, politik ve toplumsal dönüşümlere neden olmuştur. Bu dönemde kamu hizmetlerinin piyasalaştırıldığı, yönetim yapısının devlet-piyasa-sivil toplum ortaklığını geliştiren yönetim denilen bir modelle kurgulandığı ve muhafazakâr düşüncenin önem kazandığı görülmektedir. Kamu hizmetlerinin yürütücüsü olarak bu dönemde kadın örgütlerinin sivil toplum örgütlerine (STÖ) dönüştüğü ifade edilmektedir. Bu dönemde kadınların yeni taleplerinin, erkek egemenliği ile mücadeleden çok sosyal yardım taleplerinin desteklenmesi, işgücüne eşit katılımdan ziyade mikro kredilerle kadın emeğinin üretkenleştirilmesi ile şekillendirildiği görülmüştür. Batılı feministler farklı kadınlık deneyimlerine karşı kör oldukları gerekçesiyle eleştirilmişlerdir. Böylece bütün kadınların ortak bir gündem etrafında örgütlenmesi yerine farklı kadın hakları gündemlerini birbirleriyle ilişkilendiren platform, STÖ tipi örgütlerle yerelleşerek örgütlenme pratikleri önemsenmeye başlanmıştır (Fraser, 2009: s.82).

Türkiye’de Kadın Hareketi’nin gelişimine bakıldığında ise Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinden itibaren kadın hareketinin gelişmeye başladığını söylemek mümkündür. Özellikle İkinci Meşrutiyet Dönemi’nden sonra kadın örgütleri kurulduğu bilinmektedir. Cumhuriyet Dönemi’nde kadınların, modern ulusun taşıyıcıları olarak kamusal hayata katılımlarının teşvik edildiği görülmektedir. Kadınlar bu dönemde eğitim hayatına ve çalışma yaşamına katılımları konusunda modern ulusun yurttaş-anneleri olarak teşvik edilmişlerdir. Kemalizm’in modern zihniyetin temel fikirlerine dayalı, kentli, orta sınıf, meslek sahibi kadınları rol model alan bu yaklaşımı uzun süre önemli bir eleştiri ile karşılaşmamıştır. Ancak 90’lara gelindiğinde bu yaklaşımın tartışılmaya başlandığı görülmektedir (Tekeli, 2015: s. 29-30).

İkinci Dalga Kadın Hareketi ise dünyada 1968 hareketinin ertesindeki demokratik dönüşüm dönemini, Türkiye’nin askeri rejimlere dönüşerek geçirmesi nedeniyle, ancak 1980’lerde gelişip güçlenebilmiştir ancak bu kez de Soğuk Savaş sonrası, Sovyet sonrası dönemin sorunları ve dünyada küresel kapitalizmin yeni gelişim dalgasıyla karşılaşmıştır. Avrupa’da sol hareketler 70’lerde feminist siyaset ile karşılaşarak, feminist siyasetten etkilenmişlerdir. Türkiye’de ise kadın hareketinin ivme kazanması liberal/muhafazakârlığın belirleyici siyaset tarzı olduğu bir dönem ve sol hareketten gelen eşitlik ve özgürlük taleplerinin yerine kimlik ve kültürel tanınma

taleplerinin etkin olduğu bir dönemle eş zamanlı olarak gelişmiştir. Özgürlük talepleri etrafında örgütlenen diğer toplumsal hareketlerle karşılaşma ve işbirliğinin kadın hareketinin gelişimini hızlandırdığı Avrupa örneğinde görülebilmektedir. Türkiye’de bu eş zamanlılık yaşanmamıştır. Türkiye’de kadın hareketinin güçlenmeye başladığı 90’lı yıllarda modernlik karşıtı hareketlerin, kimlik ve inanç hareketlerinin yükseldiğini söylemek mümkündür. Türkiye’de kadın hareketi yükseldiği dönemde (Avrupa ülkelerindeki kadın hareketinden farklı olarak) karşısında özgürlükçü siyasetin eleştirileriyle sarsılmış iktidar ilişkileri yerine yeni liberal politikalarla gücünü pekiştirmekte olan piyasacı ve muhafazakâr eğilimli erkek egemenliği ile şekillenen bir dünyayı ve yükselen kimlik ve inanç hareketlerini bulmuştur (Sancar, 1991: s. 72-77).

Türkiye’de 90’lı yıllarda yükselen İslamcılık karşısında kadın hakları, cinsiyet eşitliği savunusu yerine laiklik savunusuna indirgenmiştir. Bu konuda kimi kadın örgütlerinin halen çalışmalarının odak noktasının, laiklik tesisini sağlamak olduğu görülmektedir. İslamcı kadınların, Kemalist modernleşmenin kendilerini dışarıda bırakmasına yönelik eleştirileri bu dönemde yükselmiştir. Bunun görünür olduğu mücadele alanlarından birisi de başörtüsü mücadeleleri olmuştur. 1995’lerden itibaren kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve Türk Ceza Kanunu (TCK)’nda değişiklik yapılması için düzenlenen imza kampanyaları gibi bazı eylemliliklerde İslamcı kadın örgütleri ile feminist kadın örgütlerinin ortaklık kurdukları görülmüştür. Ancak sayıları hızla artan İslamcı kadın örgütleri, bugün için gündemlerini İslamiyet’in yayılmasına taşımış görülmektedir (Sancar, 1991: s. 72-74).

Küreselleşmeyle birlikte kadın hareketinin gündeminin ulus üstü aktörlerin gündemleriyle paralel biçimde gelişmeye başladığı görülmektedir. Etnik ve dini kimlik hareketlerinin yükselişiyile farklı kimlik aidiyetlerinden kadınlar arasında farklı motivasyonlarla örgütlenme deneyimleri yaşandığı görülmektedir. Ayrıca bütüncül bir ataerkil düzen ve kapitalizm gibi büyük yapıların eleştirisi için ortak mücadele hatları kurmak yerine parçalı sorun alanları, farklılıklara ilişkin vurguyla parçalanmış mücadeleler yürütmekte olduğunu söylemek mümkündür.

Bu dönemde kadın STK'ların sayısında artış olmuştur. Kadın STK'ların gündemleri uluslararası gündeme göre şekillenmiş, farklı kadınların, farklı sorun alanlarında birlikte mücadele ettikleri örgütlenmelerin sayısında artış görülmüştür.

Bugün gelinen noktada kadın hareketini değerlendirdiğimizde araştırmada cevap aranan bazı soruları da oluşturan şu sorular ortaya çıkmaktadır.

-Kadın sivil toplum örgütleri hangi kadınlara seslenip, hangi öneri ve çözümler için kadınları harekete geçirmeyi hedeflemektedir? Örgütlenme temelleri nedir?

-Farklı örgütlenme temellerindeki kadın sivil toplum örgütlerindeki kadınlar hangi motivasyonlarla bir araya gelmektedir?

- Kadın sivil toplum örgütlerinin kendi içlerinde yardımlaşma, iletişim, bilinç yükseltme ve güçlendirme gibi yöntem ve yaklaşımlar hangi düzeyde ve hangi araçlarla gerçekleştirilmektedir?

Aynı zamanda bu araştırmanın tasarımında kişisel yaşamımdaki dertlerimin de elbette ki etkileri bulunmaktadır. Bu araştırma, araştırmacının, araştırma görevlisi olarak Kocaeli Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'ndeki görevine başlamasından kısa bir süre sonra tasarlanmıştır. Bu süreçte kendisini feminist bir kadın olarak tanımlamayan araştırmacının hem çok fazla göç almış, gelişmiş bir sanayileşmenin olduğu, ilk bakışta kimliksiz gibi görünen bir kent olan Kocaeli'yi tanıma gayretinin yoğun olduğu hem de kadın mücadelesinin içinde, bulunmama nedenlerine ilişkin kendisini yoğun biçimde sorguladığı, feminizmi anlama gayretine girdiği bir döneme rastlamaktadır. Hem kenti hem de kadınların kent yaşamını nasıl deneyimlediklerini öğrenme isteği hem de akademinin içinde kendine yer edinmeye gayret ederken politik dertlerin, yaşamsal kaygıların, bilimsel bilgi üretimini öğrenme çabalarının bulunduğu bir noktadan hareketle, Kocaeli'deki kadınların bağımsız kadın örgütlenmelerindeki deneyimlerine yakından bakma isteği ile araştırma tasarlanmaya başlandı.

Bu araştırma Kocaeli'de kadınların günlük yaşam deneyimlerinin içinde örgütlenmenin nasıl bir yerde konumlandığının merakıyla tasarlanmıştır. Araştırmacının, kadın örgütlenmelerinde faaliyet gösteren kadınlarla tanışıklıklar sonucunda, kadınların yaşamlarında örgütlenme deneyiminin dönüştürücü etkileri

olduğuna ilişkin varsayımları araştırmayı tasarlamının nedenleri arasındadır. Araştırmacı, kadınlarla etkileşimlerinde kadınların örgütlenme ile beraber daha güçlü ve umutlu hissettiklerine tanıklık etmiş ve gözlemiştir. Tüm bunlardan yola çıkarak bu araştırmanın temel problemi Kocaeli’de bulunan kadın örgütlerinin üyeleri olan kadınların, örgütlenme motivasyonu ve deneyimlerini ortaya çıkarmaktır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı Kocaeli’de bulunan bağımsız kadın örgütlerinin örgütlenme yapısını; kadınların örgütlenme motivasyonlarını ve deneyimlerini, bu deneyimlerinin kadınların yaşamları üzerinde etkisini feminist perspektifle değerlendirmektir.

Bu amaçla beş soruya yanıt aranmıştır,

1. Kadın sivil toplum örgütlerinin örgütlenme temeli ve işleyişı nasıldır?
2. Örgütlerin üyesi olan kadınların üyelik deneyimleri nasıldır?
3. Örgütlenme deneyimlerinin kadınların gündelik yaşamları (ev, iş ve sosyal çevre) üzerindeki etkisi nasıldır?
4. Örgütlerin kamu kurum/kuruluşları, karma örgütler ve diğer kadın örgütleri ile ilişkisi nasıldır?
5. Örgütlere üye kadınların Türkiye’de kadın politikalarına ilişkin görüşleri nelerdir?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu araştırma, Kocaeli’de kadın örgütlenmeleri özelinde yapılan ilk araştırma olması bakımından önemlidir. Bu açıdan, araştırma verilerinin konuyla ilgili literatürde bir boşluğu dolduracağı ve uygulamacılar için kaynak oluşturacağı beklenmektedir.

Araştırma verilerinin, Kocaeli’deki kadın örgütlerine ilişkin düşünme ve tartışma olanağı yaratacağı, örgütlenmelerin işbirliğini geliştirme konusunda harekete geçireceği umulmaktadır. Araştırma verilerinin Kocaeli’deki kadınların örgütlenme deneyimlerinin görünürlük kazanmasını sağlayacağı düşünölmektedir.

Araştırma sonuçlarının, Türkiye’deki kadın örgütlenmeleri ve kadın hakları ile ilgili hizmetlerin geliştirilmesi ve yapılacak politika düzenlemeleri konusunda rehber olması beklenmektedir.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma kapsamında görüşülmesi planlanan, ön görüşme yapılan bir STÖ kapandığı için araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

Araştırmada bir STÖ’den üye, yüz yüze görüşmek istemediğini bildirerek katılma talebini reddetmiştir. Bir başka STÖ’den görüşme talebi, kabul edilmiş ancak üyenin sağlık sorunları nedeniyle görüşme gerçekleştirilememiştir. Yine, bir STÖ, etkinlik yapamadıklarını, bir araya gelemediklerini, tüm üyelerin farklı yoğunlukları olduğunu ifade ederek görüşme talebini reddetmiştir. İki STÖ’den üye kadınlar görüşme sırasında ses kayıt cihazı kullanılmamasını talep etmişlerdir. Bu örgütlerden kadınlarla görüşmeler, ses kayıt cihazı kullanılmadan, elle not olarak gerçekleştirilebilmiştir.

Araştırma kapsamında STÖ üyesi olmayan ancak örgütlerin hizmetlerinden yarar sağlayan kadınlarla görüşme yapmak istenmiş, ancak zamanın kısıtlı olması nedeniyle bu görüşmeler gerçekleştirilememiştir.

1.5. ARAŞTIRMADA ETİK KONULAR

Araştırma kapsamında görüşülen kadınların kimlik bilgileri ve kadın sivil toplum örgütleri anonimleştirilmiştir. Kadınlar yaşamlarına ilişkin bilgileri de paylaştıkları için bu konuda gizliliğin sağlanması etik bir sorumluluk olarak görülmektedir.

Kadınlara görüşmeye başlamadan önce araştırmanın amaçları ve kapsamına ilişkin bir bilgilendirme yapılmıştır. Bu bilgilendirme neticesinde katkı sunmak isteyip istemedikleri, görüşmeler sırasında ses kayıt cihazı kullanılmasının uygun görülüp görülmediği sorulmuş, onayları alınmıştır.

1.6. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI

Kadın Sivil Toplum Örgütü: Bu araştırmada kadın sivil toplum örgütü, Kocaeli ilinde bulunan hem kadın hem erkek üyeleri bulunan karma yapılardan bağımsız biçimde örgütlenmiş, üyelerinin tamamı kadınlardan oluşan ve kadın odaklı faaliyet gösteren 17 örgütü tanımlamaktadır.

Karma Örgüt: Kadın ve erkek üyelerin birlikte yer aldığı yapıları tanımlamaktadır.

Kadın: Kocaeli’de 17 kadın örgütlenmesine üye 24 kadını ifade etmektedir.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, kuramsal çerçeve dört ana başlık biçiminde incelenmektedir. Öncelikle Kadın Hareketi tarihi ardından Türkiye’de Kadın Hareketi tarihi incelenmektedir. Üçüncü başlık olarak feminist güçlendirme yaklaşımı son olarak da Bir örgütlenme modeli olarak STÖ örgütlenmesi değerlendirilmektedir.

2.1. KADIN HAREKETİ TARİHİ

Tarih anlatımını genellikle lineer bir çizgi içinde gelişim dönemleri içinden okumak egemen tarih anlayışına uygun bir biçimdir. Çakır’a göre kadınların tarihine ilişkin kadınlar yazıp çizmeye başladıklarında ‘anlatılan egemenlerin hikayesidir, kadınların hikayeleri burada görünmez kılınmıştır’ diyerek tepkilerini dillendirmişlerdir. 1970’lerden sonra yükselen İkinci Dalga Kadın Hareketi erkeklerin ve çıkarlarının, kadınların varlığını biçimlendirdiğini ve bir tahakküm ilişkisi ürettiğini ortaya çıkararak, ataerkil toplumsal yapıyı sorgulamışlardır. Bu ataerkil yapının kültürel / ideolojik aygıtlarından birisinin de bilim olduğu görülmektedir. Gerda Lerner, Gisele Bock, Renate Bridenthal, Claudia Koonz gibi kadın tarihçilerin, tarih bilimine katkıları ile başlayan süreçte kadınlar; tarihin, kadınları görünmez kıldığı eleştirisi üzerine odaklanmışlardır (Çakır, 2011: s. 512).

Kadınları tarihte görünür kılmak üzerinden gelişen feminist tarih yazımı, kadınların kendilerine yüklenen rollere, ataerkil düzene başkaldırılarının tarihsel süreç içerisinde görünürlük kazanmasına da olanak vermiştir. Kadın hareketinin geçmişine bakıldığında genel olarak kadın hareketi tarihinin birinci ve ikinci dalga olarak adlandırılan iki dönem üzerinden incelendiği görülmektedir. Bu dönemselleştirmenin lineer bir gelişime işaret etme değil yalnızca geçmişe dönüp bakıldığında kadınların başkaldırı hareketinin ana izleğinden anlatımını kolaylaştırmak amacı taşıdığı düşünülebilir. Dolayısıyla bir dönemlendirme üzerinden kadın hareketi tarihine

bakacağımız bu bölümde, bu dönemlendirmenin dışarıda bıraktıkları da olduğunu da göz önünde bulundurmanız gerektiğine ilişkin bir uyarıyla söze başlamak gerekmektedir. Nitekim aşağıda iki farklı dönem üzerinden okumaya çalışılan tarihin, her yerde aynı yıllarda ve aynı biçimde yaşanmadığını ancak bir izlek sunması açısından fayda sağladığı görünmektedir. Bu bölümde genel hatlarıyla kadın hareketinin tarihsel gelişiminin ve bu gelişimi etkileyen kimi düşünsel ve politik dinamiklerin aktarılmasına gayret edilecektir.

2.2. DÜNYADA KADIN HAREKETİ

2.2.1. Birinci Dalga Kadın Hareketi

Genelde kadın hareket tarihi birinci ve ikinci dalga olarak adlandırılan dönemselleştirmeler yoluyla aktarılmaktadır. Genel ifadeyle, Birinci Dalga Kadın Hareketi kadınların siyasi hayata aktif biçimde katılma, eşitlik talepleri üzerinde 18. yüzyılda yükselen harekete işaret ederken; İkinci Dalga Kadın Hareketi ise kamusal alan - özel alan ikiliği üzerinden özel alan olarak adlandırılan mahrem alanın politikliğine, cinsellik konusundaki tartışmalara yol açan farklılık vurgusunun ön planda olduğu bir döneme işaret etmektedir.

On sekizinci yüzyılda ABD, Batı Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınlar tarihte ilk kez kolektif olarak çeşitli haklar talep etmiştir. Bu süreç ilkin bir takım medeni hakların kazanılmasıyla başlamıştır: İngiltere'de bir yandan evli kadınlar "evli kadınlar için mülkiyet hakkı"nı elde ederken, öte yandan da boşanmış kadınlar çocukları üzerinde velâyet hakkını kazanmıştır. Ayrıca bekâr kadınlar eğitim ve çalışma alanında bazı haklar elde etmiştir. Ancak, kadınların kendi yaşamları üzerindeki denetimi elde edememişlerdir. Bu dönemde kadınların başkaldırı hareketinin kaynağını aydınlanma düşüncesine yönelik eleştirilerden aldığı görülmektedir (Acar Savran, 2013).

Aydınlanma fikrinin nasıl geliştiğine bakmadan önce döneme hakim olan düşünsel temeli anlamak için rasyonalizm ve doğal haklar teorisinden söz etmek gerekli görünmektedir. Newton'un, Descartes'ın, Galileo'nun 17. yüzyılda geliştirdikleri rasyonalizmde, insan aklının önemi vurgulanmaktadır. Bu dönem insan aklının doğaya üstün gelebileceği, fizikteki gelişmeler sayesinde dünyanın basit

matematik kurallarıyla açıklanabileceği, benzer şekilde toplumun da tıpkı dünyanın olduğu gibi belli işleyiş kurallarının olduğu ve bu kuralların keşfi ile toplum mühendisliğinin yapılabileceği gibi düşüncelerin hakim olduğu bir dönem olarak anılmaktadır. İnsan aklını merkeze alan bu düşünce biçimi aslında bunu tesis ederken ve meşru zeminini kurarken bunun karşıtını da üretmekte, bunun zeminini de kurmaktadır. Rasyonelliğin önemine vurgu yaparken irrasyonelliği de tanımlamaktadır. Buna göre; bilim ne kadar önemliyse, doğa o kadar kontrol edilmesi gereken, sahip olunması gereken bir şey olarak tanımlanmıştır. Sürekli ikilikler, karşıtlıklar yaratma durumu söz konusudur bu düşünce biçiminde. Bu ikiliklerin rasyonel tarafında erkekler, doğa; irrasyonellik tarafında da kadınlar bulunmaktadır (Halavut, 2011: s. 10).

Doğal haklar söylemi tarihini 16. yüzyıla kadar geri götürebilmek mümkündür. Ancak esas olarak, 18. yüzyılda hem Amerika hem Avrupa’da ortaya çıkmıştır. 17. yüzyıldaki gelişmelerden sonra 18. yüzyılda, önce 1776’da Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ve 1789’da da Fransa İnsan Hakları Bildirisi’nde yer alan “Her birey doğuştan gelen temel haklara sahiptir” ifadesi doğal haklar ilkesine işaret etmektedir. Bu bağımsızlık bildirilerinde “her birey”in içinde kadınlar yer almamaktadır. Kadınların, ancak evlilikle birlikte vatandaş konumuna geçtikleri varsayılmaktadır. Ancak evlilikle kazanılan bu konum da kadınlara miras ya da çocukların velayeti gibi birtakım hakları sağlamıyordu (Halavut, 2011: s. 12). Fransız Devrimi’ne etkin biçimde katılan kadınlardan birisi olan Olympe de Gouges, ‘kadınların giyotine gitmeye hakkı olduğu gibi, kürsüye çıkıp söz söylemeye de hakkı olduğu ’nu ifade etmesinin ardından 1791’de Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’ni ilan etmiş; bu nedenle, “kadın cinsine yakışmayacak biçimde politika yapmaya kalkıştığı için” devrimci mahkeme tarafından giyotine gönderilerek idam edilmiştir. Ondan çok önce, İngiltere’de bazı kadın yazarlar, John Locke gibi Aydınlanma düşünürlerinin ifade ettikleri insanların, koşulsuz sahip olduğu öne sürülen doğal haklarından nasıl olup da kadınların yararlandırılmadığını sormaya başlamışlardır. 1700 yılında yazar Mary Astell “Eğer bütün insanlar doğuştan özgürse, nasıl oluyor da bütün kadınlar köle doğuyor? Çünkü kadınlar, erkeklerin tutarsız, belirsiz, bilinmeyen, keyfi iradelerine tabi olduklarına göre, bu, kölelik durumu değil de nedir?” diyerek isyanını dile getirmektedir (Berktaş, 2004: s.5).

Aydınlanma Düşüncesi' ne ilk sistemli feminist eleştiriyi getiren kadın Mary Wollstonecraft'tır. 1792'de Mary Wollstonecraft'ın 'A Vindication of the Rights of Woman (Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi)' isimli eseri yayımlanmıştır (Berktaş, 2004: s.8). Acar Savran'a göre bu eser Aydınlanma Düşüncesi'nin kadının doğasını erkekten ayıran söylemlerine karşı çıkar. Kadının da erkekler gibi eğitime ve bazı haklara erişebilmesinin önünün açılması gerektiğine işaret eder. Wollstonecraft bu eserinde dönemin Aydınlanma düşünürlerinden özellikle Rousseau'dan etkilenerek, akla özel bir önem atfeder. Akılla hakikate ulaşması böylece bilinçlenmesi ve erdemlerine sahip çıkması için desteklenen yurttaş annelerin varlığıyla ulusların da gelişebileceğini de vurgular (Acar Savran, 2002: s. 277).

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başında, İngiltere ve ABD'deki mücadele, siyasal haklar mücadelesine dönüşmüştür. Bu dönemde oy hakkı, kadınlar için denetimi sağlamanın simgesi haline gelmiştir. Bu kadınların gözünde oy hakkının ekonomik, sosyal ve siyasal eşitlik için temel araç olarak görüldüğü söylenebilir. Birinci Dalga Feminizm de bu anlamda oy hakkı mücadelesi etrafında şekillenmiştir. Amerika'da o dönemde yükselen köleliğe karşı hareket içinde siyah ve beyaz kadınlar birlikte mücadele etmeyi deneyimlemişlerdir. Daha sonra bu kadınlar birlikte oy hakkı mücadelesine işaret eden Süfrajat Hareketi başlatmışlardır. Bu hareketten kadınlar 1848'de Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin dilini tamamen taklit ederek, başkaldırmaya çağırarak, eşitsizliği kadın-erkek eşitsizliği üzerinden değerlendirerek yazdıkları Duygular Bildirgesi'ni yayınlamışlardır. Fransa'da da Süfrajat Hareket etrafında mücadele eden kadınlar olmuştur. Başta oy hakkı olmak üzere eşit işe eşit ücret, aile ve evlilikte erkeklere eşit haklar, çalışma yaşamına katılma, kamu görevlerinde çalışabilme gibi hakları elde etmek için mücadele etmişlerdir. 1881 yılında Fransa'daki Süfrajat Hareket içindeki kadınlar "Yurttaş" (la Citoyenne)¹ isimli bir dergi çıkarmışlardır. Tarihin hemen her döneminde çeşitli biçimlerde görülebileceği gibi o dönemde de medya kanalları, dini ve siyasi iktidar tarafından Süfrajat Hareket içindeki kadınlara karşı ne kadar çirkin, günahkar, sapkın olduklarına işaret eden propagandalar geliştirilmiş, hareket baskı altına alınmaya çalışılmıştır. 1904 yılında İngiltere ve Amerika'daki Süfrajat Hareket'ten kadınlar, Uluslararası Kadın Oy Hakkı Birliği (The International Woman Suffrage Alliance) adıyla ortak bir

---

¹ Fransızca dişil takısı olan la ile kullanıldığından kadın yurttaş'a işaret etmektedir.

örgüt kurmuşlardır. Bu örgüt, hem kadınlara oy hakkı verilmesi için mücadele etmiş hem de milliyetçiliğin yükseldiği dönemde milliyetçi akımlara karşı enternasyonalist bir çizgide politika üretmiştir (Şimşek, 2013).

Sancar (1991: s. 67)'ın belirttiği üzere bu süreçte çeşitli ülkelerde çok sayıda kadın örgütü kurulmuştur. Bu örgütlerde oy ve eğitim hakkı, kamu görevlerinde çalışma hakkı, eşit işe eşit ücret gibi hedefler için mücadele edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Batı'da yirmi bir ülkede kadınlara oy hakkı tanınmıştır. Birinci Dalga Feminist Hareket olarak adlandırılan bu dönemde kadınlar eşit ücret, tacizin önlenmesi, eşit mesleki eğitim, vb. haklar için mücadele etmişlerdir. Birinci Dalga Kadın Hareketi'nde geleneksel ev içi iş bölümü ve annelik rollerine ilişkin güçlü bir itiraz gösterilmediği görülmektedir (Çaha, 1994: s.81).

2.2.2. İkinci Dalga Kadın Hareketi

İkinci Dalga Hareketi'nin ortaya çıkışında ülkelere bağlı olarak birkaç farklı kaynağın olduğuna işaret etmektedir: Amerika'da İnsan Hakları Hareketi ve Siyah Eşitlik Hareketi en temel itici güçken, Fransa'da bu itici güç, 68 Hareketi, daha doğrusu 68 Hareketi'nin yarattığı hayal kırıklığıdır. Bu dönemde savunulan sosyalist görüşe göre; kadınların kurtuluşu sosyalizmle gerçekleşecektir. Ancak kadınlar sosyalizmle ile kurtulamadıkları gibi hayal kırıklığına uğramışlardır. Sosyalist örgütlenmeler içindeki kadınlar, "Biz burada da konuşmıyoruz", "Burada da kahveyi biz yapıyoruz" demeye başlamışlardır. Böylece İkinci Dalga, sol hareketin içinden çıkmıştır. Kadınların üzerindeki tahakkümün, kapitalist tahakkümün ortadan kalkmasıyla sona ermeyebileceğini, bu sosyalist örgütlenmelerdeki kadınların deneyimi kanıtlar niteliktedir. Nitekim kapitalist sömürü ile mücadele eden erkeklerin kendi örgütlenmelerindeki cinsiyet temelli yapılanmaya ve bunun yarattığı tahakküme karşı mücadelede yetersiz kaldığını kadınlar ortaya çıkarmışlardır (Taşıtman, 2011: s. 200).

İkinci Dalga Feminist Hareketin gelişmesinde en önemli etkenin 1968 yılı ve sonrasında gelişen özgürlükçü hareketler olduğu kabul görmektedir. Feminizmin asıl ivmesini kazandığı dönem ise 60'lı yıllarda yükselen öğrenci hareketi ile birlikte yaşanan dönemdir. Yukarıda belirtilen ve merkezinde oy hakkı mücadelesinin yer aldığı hareket, Birinci Dalga Hareket; 1960'ların ikinci yarısında başlayan ve yeni

feminizm olarak da anılan hareket, İkinci Dalga Hareket olarak tanımlanmaktadır (Çaha, 2010: s.38).

Fraser'ın İkinci Dalga Feminist Hareketi, kapitalizmin gelişimi içinde ve kapitalizme yönelen itirazlarına göre incelediği makalesi, İkinci Dalga Hareket'in temel özelliklerini görebilmek açısından önemlidir. Fraser burada İkinci Dalga Feminist Hareketi, devlet kapitalizminin gelişiminin ürünü olarak tanımlamaktadır. Fraser'a göre; devlet eliyle kapitalizm, savaş sonrası dönemin hakim toplumsal düzenidir ve dört karakteristik özelliği vardır. Bunlar; ekonomizm, erkek merkezilik, devletçilik ve Westfalyanizmdir. İkinci Dalga Feminist Hareket, kapitalizmin bu özelliklerine karşı bir eleştiri geliştirmiştir. Bu eleştiriler İkinci Dalga Feminist Hareket'in de temel özelliklerini ortaya çıkarmaktadır. Devlet eliyle kapitalizmin, adaletsizlikleri yalnızca sınıflar arası mali dengesizliklerde gören devletçilik özelliğine karşı 'özel olan politiktir' şiarıyla adalet kavramının anlamını; cinsellik, ev içi iş bölümü, üreme ve kadına yönelik şiddet gibi özel konuları da kapsayacak biçimde genişletmiştir. Erkek merkezci özelliğine karşı görmezden gelinmiş olan toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünü eleştirmiştir. Devletçilik özelliğinin yansıması olarak geniş ölçekli ve yukarıdan aşağıya, dikey biçimde örgütlenen kurumlar, devlet eliyle kapitalizmin profesyonel denetçi katmanının modern erilliğini ifade etmiştir. Kız kardeşlik dayanışması üzerinden karşıt bir düzen geliştiren ikinci dalga feministler bilinç yükseltme ile yeni bir örgütsel pratik yaratmış, bu da hiyerarşisiz, katılımcı ve halka ait karşıt bir kültürel demokratikleşme hareketinin doğmasına neden olmuştur. İkinci Dalga Hareket, devlet eliyle kapitalizmin adaletin bağlayıcı yükümlülüklerinin yalnızca aynı ülkenin vatandaşları için geçerli olması şeklindeki Westfalyan görüşe karşı da evrensellik vurgusunu taşımıştır². Fraser'ın devlet eliyle kapitalizm üzerinden İkinci Dalga Feminist hareketi nitelemesi hareketin içinde geliştiği tarihi, iktisadi ve politik dönemin özelliklerini ve bu dönem içinde hareketin konumlanışını görebilmeye imkan sağlaması açısından faydalı bir analiz olarak görünmektedir (Fraser, 2009: s. 87-91).

---

² Fraser, evrensellik vurgusunun hareketin teorik zemininde ifade edildiğini ancak uygulamada, politik tutumda evrensellik iddiasının tartışılabileceğini ifade etmektedir.

Acar Savran (2013) ise İkinci Dalga Kadın Hareketi'nin Birinci Dalga Kadın Hareketi'nden farklarını ortaya koyarak hareketin ortaya çıkışı ve kendine has niteliklerine ışık tutmaktadır:

“İkinci dalga feminizmin birinci dalgadan esas farkı, kadın-erkek eşitliği perspektifinin ötesine geçerek, bizzat bu eşitliği sağlamanın ancak patriarkal sistemin aşılmasıyla mümkün olacağını öne sürmesidir. Bu yeni feminizm, birinci dalganın çalışma hayatına ve yurttaşlığa ilişkin eşitlik taleplerini sürdürmekle birlikte gündemine yeni sorun kümelerini dahil eder: Cinsellik, beden, kadınlara yönelik şiddet ve kadınların görünmeyen ev emeği bunların başlıcalarıdır. Aslında bu yeni mücadele alanları feminizmin politikanın alanının yeniden tanımlanması anlamına gelmektedir: “Özel (ya da kişisel) olan politiktir!” sloganıyla feministler o güne kadar politika-dışı olarak görülen sorunları politikleştirdiklerini ilan etmektedirler. Evlilik-içi tecavüz, kadınların görünmeyen ve karşılıksız emeği gibi yeni adlandırmalarla, kişisel ilişkilerin ve özel alanın doğallaştırılmış çeşitli boyutları üzerindeki doğallık peçesi böylece sıyrılır; kadın-erkek ilişkilerinin bu veçheleri sistematik bir hâkimiyet ilişkisinin çeşitli boyutları olarak kavramlaştırılmaya başlanır. Aradan geçen yıllarda, evlilik içi tecavüz, işyerinde cinsel taciz vb. hukuksal düzenlemenin konusu haline gelir; ev emeği ölçülmeye başlanır ve tazmini için çeşitli talepler geliştirilir”.

Görüldüğü üzere Birinci Dalga Hareketi'nin içinde yeşerdiği politik, düşünsel ve toplumsal zeminin de etkisiyle kadının geleneksel rollerine ve özel alana ilişkin kapsamlı bir eleştiri getirmemiştir. Kadınların eşit yurttaşlar olarak katılımının talep edildiği kamusal alana ilişkin köklü, dönüştürücü eleştiriler de sunulmamıştır. Ataerkinin çeşitli alanlarda çeşitli biçimlerde görünür olan veçhelerine ilişkin köklü eleştiriler İkinci Dalga Hareket ile birlikte yükselmiştir. İkinci Dalga Hareket ataerkil düzendeki ilişkinin doğal kabul edilerek, hüküm sürdüğü çeşitli veçheleri görünür kılmış, sorunsallaştırmış ve sonrasında bu yönde bir politik mücadele hattı geliştirmiştir.

Feminist hareketin ikinci dalgasında özel/kişisel olanın politik olduğu sloganı önemli görünmektedir. Bu bağlamda 60'lı yıllarda kürtaj hakkı, feminist eylem ve kampanyalarda önemle vurgulanmaktadır. Kadınların bu dönem kolektif faaliyetlerinde, cinsiyet, hak, eşitlik, dışlanma, kurtuluş ve özgürlük gibi kavramlar gündeme gelmiştir. Feminizm bireysel düzeyde de kadınlara kendilerini tanımlama ve geliştirme ihtiyacını hissettirmiştir. Feminist hareketin yine bu dönemde önemli yöntemlerinden bir başkası bilinç yükseltme toplantılarıdır. Bu toplantılarda kadınlar

bir araya gelerek kadın üzerindeki özel ve kamusal alanda tahakküm biçimlerinin çeşitli tezahürlerine ilişkin yaşamlarından örnekleri birbirleriyle paylaşmaktadır. Bu paylaşım sıradan görünen çelişkilerin toplumsal ve politik bağlamını ortaya çıkarmakta işlevsel görünmektedir. Özellikle özel alanın politikleştirilmesi vurgusu bu toplantılarda somut içeriğine kavuşmuştur (Çaha, 2010: s. 62).

Acar Savran (2002)'a göre; İkinci Dalga Feminizm' in kadınların örgütlenme ilkelerine yaptığı bir başka katkı ise, hiyerarşik olmayan, esnek, küçük gruplar anlayışıdır. Bu ilke kadınların ezilme biçimlerinin çeşitliliğinden kaynaklanır: Kadınların tümü bir toplumsal egemenlik ilişkisinin tarafındırlar. Ancak bu ezilmeyi farklı farklı biçimlerde yaşamalarından dolayı öncelikleri değişebilmektedir (s.265).

“Linda Nicolson kadınların farklı istihdam koşulları altında çalıştığını belirterek. Siyah bir kadının, orta sınıf, profesyonel meslek sahibi bir kadından farklı kadınlık deneyimleri yaşadığını vurgulamaktadır. Kadınların patriyarka içindeki somut konumlarını ve ezilme biçimlerini belirleyen bir yandan sınıfsal/ulusal/ırksal aidiyetleridir. Öte yandan, özellikle Türkiye gibi, kamusal alana katılımlarının önünde çeşitli engellerin olduğu ülkelerde, kamusal alanla kurdukları ilişki kritik bir önem taşır. Bu çeşitliliği hiyerarşik, merkezi, geniş bir yapıda, temsile dayalı bir ilişki biçimiyle kucaklamak mümkün değildir” (Aktaran: Acar Savran, 2002: s. 274).

Kadınlar arasında sınıfsal konum, etnik kimlik vb. açısından çeşitlilikler vardır. Bu çeşitliliğin, tahakküme karşı bir direnç geliştiren bir hareket içinde tahakküm yaratabilmesi riskine karşılık esnek, küçük gruplarda hiyerarşinin olmadığı biçimde kadınların ezilmişliğinin politik yönünü ortaya çıkarmanın ve buradan bir politik mücadele hattı örebilmenin gerekliliği görülmüştür.

İkinci Dalga Feminist Hareket'in gelişimine olanak sağlayan yazına katkıların bir kısmından söz etmek gerekli görünmektedir. 1960'lı yıllardan itibaren feministlerin gündeminde eşitlik politikalarından, farklılık politikalarına doğru bir kayma olmuştur. Birinci Dalga Hareket daha çok eşit haklar üzerinde şekillenirken İkinci Dalga Hareket'in içindeki kadınlar, adaletin herkese eşit muamele ile sağlanacağı fikrini eleştirerek; hakkaniyetin, farklı gruplara farklı haklar sağlanması ile elde edileceğini iddia etmişlerdir. İkinci Dalga Hareket'i muştulayan eser olarak, Simone de Beauvoir'in 'İkinci Cins' isimli eseri kabul görmektedir. Beauvoir'ın bu eseri 1949 yılında yazılmıştır ancak etkileri uzun yıllar sürmüştür. Beauvoir'in İkinci

Dalga Hareket'in gelişimine katkısı olan: 'Kadın doğulmaz, kadın olunur' sözü oldukça önemlidir. Bu tespit, kadınlığın ontolojik bir meseleden ziyade epistemolojik bir mesele olduğunu; kadınlığın varoluşsal değil, öğrenilen bir şey olduğunu göstermektedir. Birinci Dalga Hareket'te sorgulanmayan evin içi; ev işi, cinsellik, aşk... İkinci Dalga Hareket ile birlikte sorgulanmaya başlamıştır (Düzkan, 2011: s.177).

İkinci Dalga Hareket içinde kadınların cinselliğine, doğurganlığına ilişkin radikal bir sorgulama geliştiren isimler arasında Shulamith Firestone bulunmaktadır. Shulamith Firestone, kadının cinsiyete dayalı sınıf sistemini aşması için biyolojik bir devrimi öngörmektedir. Marksist kalıpları kadın-erkek ilişkisi üzerinden değerlendirmektedir. Firestone'a göre doğurganlık kadın bedeni ile özdeşleşmiştir. Bu özdeşleşmenin aşılması kadın üzerindeki sömürü ilişkisinin yok edilmesi için önemlidir. Bunun aşılabilmesinin de tüp bebek gibi yöntemlerin geliştirilmesi ile yapılacak biyolojik bir devrimle mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Bu dönem, hareketin gelişiminde etkileri bulunan bir başka yazar Kate Millet, kadının ezilmesinin temelinde ataerkinin cinsellik-cinsiyet ayrımını görür. Buna göre, ataerkil sistem cinselliği kadınlıkla özdeşleştirip kadını özel alana hapsedmiştir. Bu ataerkil sistemin kaynakları; eğitim kurumları, kilise, bürokratik kurumlar, aile gibi kurumlar aracılığıyla ortaya çıkmıştır. Millet, hakim ideolojiyi kuran tüm bu kurumları deşifre ederek buradan hareketle kurulabilecek bir politik mücadele hattının imkanlarını sorgulamıştır. (Çaha, 2010: s.92-96).

Mies'a göre bu dönem ev içi emek üzerine de verimli tartışmalar yaşanmıştır. Ev işi meselesi 1970'lerin başında İtalya'da emek mücadeleleri bağlamında bir politik mesele olarak gündeme getirilmiştir. Kadın emeğine ilişkin Marksizme ilk karşı çıkış Selma James'in 1972 yılında yayınlanan "Bir Kadınının Yeri" isimli makalesi olmuştur. Aynı yıl Maria Rosa Dalla Costa'nın "Kadınların İktidarı ve Toplumu Yıkma" isimli makalesi yayınlanmıştır. Bu makalede ev işinin üretken emek olmadığına ilişkin klasik Marksist görüşe itiraz edilerek, ücretli emeğin üretkenliği için kadının ev içindeki emeğinin ön koşul olduğunun altı çizilmiştir. Bu anlamda bir artı-değer üretilmesi sürecine temel teşkil ettiği savunulmuştur. Böylece ücretli emeğin yeniden üretiminin sağlanmasında ev içi emeğin oldukça önemli olduğu, kadının ev içindeki emeği olmaksızın ücretli emeğin üretkenliğinin sağlanamayacağı

ortaya çıkarılmıştır. Ev işinin üretken bir emek, bir sömürü alanı ve sermaye birikimi için bir kaynak olduğunun tanınması, ev işini hiçbir zaman emek kavramlarına ve mücadelelerine dahil etmemiş Marksist harekete karşı bir meydan okuma anlamı taşımaktadır. Mies'a göre ev içi emek meselesinin İtalya'da ortaya çıkmış olmasının nedenleri vardır. İtalya diğer Avrupa ülkelerine göre daha az gelişmiş ve daha güçlü bir Komünist Parti'nin varlık gösterdiği bir ülkedir. Kadınların büyük çoğunluğu ev emekçisidir, az sayıda ücretli çalışan kadın vardır. Aynı zamanda parlamento dışında geliştirilen işçi mücadeleleri oldukça yoğundur ve kadınlar bu mücadeleler içinde yer almaktadırlar. İtalya'nın bu kendine özgü koşulları Marksist teorinin ev içi emek konusundaki körlüğünün aşılması için ilk seslerin İtalya'dan duyulmasına olanak sağlamıştır (Mies, 2011: s. 85-87).

Mies (2011)'a göre Marx, İtalyalı kadınlar tarafından kadın emeğine karşı körlüğü nedeniyle eleştirilirken, Batı Almanya'daki feministler bu körlüğü ücretsiz emek sömürüsünün yaşandığı sömürgeler, az gelişmiş ülkelerdeki küçük köylüler ve kadınlar üzerinden de değerlendirerek tahlili genişletmişlerdir (s.88).

Dönemin düşünsel zeminine ilişkin verilen bilgilerin ardından, bu dönemde yapılan birçok eylem içinde Fransa'daki birkaçına değinmek gerekli görünmektedir. Fransa'da kürtajın 1975'te yasalaşması için kadınlar büyük bir kampanya başlatarak kendilerini "Ben de kürtaj yaptırırım" diyerek ihbar etmişlerdir. Geniş katılımlı bu eylem neticesinde kürtaj hakkı yasayla güvence altına alınmıştır. 1970'de, kadınlar tarafından, Fransa'da Meçhul Asker Anıtı'na³ hem savaşı hem de cinsiyetçiliği sarsan bir pankart asılmıştır. Pankartta şu sözler yer almaktadır: Meçhul askerden daha meçhul biri var: karısı" Taşitman (2011)'a göre bu eylemden sonra Fransa'da bu kadınların hareketi Kadın Kurtuluş Hareketi olarak anılmaya başlamıştır. Eylem yapan kadınların bu şekilde adlandırılması dönemin etkin olan politik hareketleri ile bağlantılıdır. Çünkü o dönemde Filistin Halk Kurtuluş Cephesi gibi, dünyanın birçok yerindeki toplumsal hareketler, kurtuluş hareketi olarak adlandırılmaktadır. Kurtuluş anlamına gelen 'liberasyon' ifadesi çok popülerdir. Bu dönemin eylemlerini

---

³Meçhul Asker Anıtı, Paris'te Champs-Elysee Caddesi'nde bulunan, 1914-18 yılları arasında 1. Dünya Savaşı'nda ölen Fransız askerlerinden birisinin mezarının bulunduğu, bu savaşta yaşamını yitirenler anısına yapılmış olan anıttır.

örgütleyen kadınların hareketi bu nedenlerle “Kadınların Kurtuluşu Hareketi” (Mouvement Liberation Des Femmes) adıyla anılmaya başlamıştır (s. 200).

Fraser (2009)’ın da belirttiği gibi İkinci Dalga Feminist Hareket’in dönüştürmeye yönelik politik bir tasarımı vardır. Aynı anda hem ekonomik sömürü, rol hiyerarşisi hem de politik tabiyet meselelerini hedef alan dönüştürme potansiyelini birlikte barındırmıştır (s.84). Bu dönemde kadınların ataerkil tahakküme yönelik köklü sorgulamalarından yola çıkarak politik bir hareketi kendi yöntemleriyle kurduklarını söylemek mümkündür.

2.2.3. Üçüncü Dalga Feminist Hareket ya da Dalgaları Aşmak

1980’li yılların sonu itibariyle kadın hareketinin değişen gündemini Üçüncü Dalga Kadın Hareketi olarak tanımlayanlar olduğu gibi; dönemselleştirmelerin kadın hareketi tarihini anlamayı kolaylaştıran bir işlevselliği olsa da dönemselleştirmeler yoluyla bugünü anlamının artık işlevsel olmadığını düşünenler de vardır. Donovan (2015)’a göre Birinci ve İkinci Dalga Hareket, feminist hareketin üzerinde uzlaştığı bir tanımlama iken üçüncü dalga adının kullanımı uygun görünmemektedir. Buna göre; Üçüncü Dalga Hareket olarak adlandırılan dönemde İkinci Dalga’yı besleyen, geliştiren bir sürece değil karşı devrimci, öncülünün kazanımlarının geri çekildiği bir süreç söz konusudur (s.14).

Coşar (2012)’a göre; Üçüncü Dalga Feminist Hareket Julia Kristeva’nın 1979’da yazdığı, 1981’de de İngilizceye çevrilerek, Anglo-Amerikan dünyasıyla tanışan “Women’s Time” (Kadınların Zamanı) başlıklı çalışmasında yeni bir feminist jenerasyondan, yeni bir feminist perspektiften bahsetmesiyle gündeme gelmiştir. Buna göre 1970’lerin ikinci yarısından itibaren kadın hareketi içinde yer alan kadınlar ikinci dalga feministleri “anneler” kendilerini ise onların devamı oldukları, ancak farkları olduğuna işaret ederek “kızlar” olarak adlandırılmıştır. Bu hareketin, 1960’lar ve 1970’lerdeki kadın hareketinden farklılaşarak ortaya çıktığı söylenebilir. Coşar’ın tariflediği biçimiyle bu dalganın temel eleştirisi, öncülü olan İkinci Dalga Kadın Hareketi’nin yalnızca Avrupalı, beyaz, orta sınıf kadınları temsil etmesine yöneliktir. Kadınların erkeklerden farklılığını vurgulayan İkinci Dalga Hareket, kadınların kendi arasındaki farklılara yeterince değinmediği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Kadınlar da kendi aralarında etnisite, sınıf, cinsel yönelim vb. değişkenlere göre farklıdır ve

birbirinden farklı kadınların farklı ihtiyaçları, deneyimleri ve mücadele biçimleri bulunmaktadır. İkinci eleştirisi ise İkinci Dalga Hareketin yapı analizini geri plana atmasına yöneliktir. Bu eleştiri üzerinden tek tek kadınların öznelliklerine odaklanmak gerekliliği vurgulanmıştır. Bu da kadın hareketinde bir parçalılık yaratmış görünmektedir. *“Bu parçalılık, teker teker öznellikler, gündelik hayatta karşılaşılan deneyimlere bağlı olarak binlerce parçaya ayrılabilen bireysel deneyimler aslında yapının gündelik hayat içerisinde doğru, parçalılık içerisinde, işlediğini görünmez kılıyor. Genel yapının analizini ve eleştirisini, buna bağlı olarak bu yapıya karşı bütünsel bir muhalefet stratejisi geliştirmeyi de arka plâna atıyormuş gibi görünüyor.”* Bu biçimde farklı kadınların deneyimlerini de gündelik hayat içinden ortaya çıkarmanın yarattığı parçalılık, tüm kadınların çeşitli veçheleriyle baskısını hissettiği ataerkil yapıyı deşifre ederek, buna karşı ortak bir mücadele hattında birleşmeyi güçleştirmektedir (s.334-339).

İkinci Dalga Hareket'in kadın özneliği biçiminde somutlanan evrensel özneliğine karşı üçüncü dalga olarak anılan hareket kadınların parçalı biçimde teker teker öznellikleri vurgulanır. Kadınların gündelik hayat içerisindeki tek tek öznelliklerinin inşasını vurgular. Yani bir evrensel kadın özneliği, denilerek tüm kadınları içerecek bir öznenin olamayacağını belirtir. Tüm kadınlara işaret ederek bir kadın mücadelesi hattı örnek için işaret edilen kadın öznesinin içinde farklı kadınların görünmez kılınmasından temellenmektedir bu eleştiri. Bu bakışın görünmez olanı görünür kılma, anlamlandırma yönünde bir katkısı olsa da bir mücadele için ortaklıklar yaratmada engel teşkil ettiği söylenebilir. Kadınlar arasındaki farklılıklara yönelik vurgunun bir mücadele cephesinde kadınların bir araya gelmesini zorlaştırabileceğini düşündürmektedir.

Üçüncü Dalga Hareket olarak adlandırılan bu dönem gelişen hareketin içinde yeşerdiği neoliberal döneme ilişkin kısa bir değerlendirme yapılabilir. Üzerinde çok sayıda tartışmanın yapıldığı neoliberalizme ilişkin detaylı bir tahlil, bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Ancak hareketin gelişimi açısından önemi düşünüldüğünde kısaca üzerinde durulması faydalı görünmektedir.

2.2.3.1. Neoliberal Dönem

Özkazanç (1997), neoliberalizmi, yirminci yüzyılın son çeyreğinde bireye, topluma ve devlete yeni yorumlar getiren iddialı ve kapsayıcı bir fikir, kuram ve

ideoloji olarak tanımlamaktadır. Özkazanç neoliberalizmle gelişen söylemi şöyle tanımlamaktadır:

“Refah devletinin müdahaleci yapısına bir meydan okuma olarak tanımlayabileceğimiz bu söylem, bir yandan siyasal, sosyal ve ekonomik liberalleşmeyi beraberinde getirirken, öte yandan parçalanmış üst-politik çatıyı tekrar bütünleştirmek adına yeni kimlik politikalarına sınımsız yapıştı. Yepyeni bir döneme girilirken toplumsal kesimler (emekçi kesimler ve iş dünyası) ile devlet arasında var olan uzlaşma 1980’li yılların başında yeni sağ ideoloji tarafından çökertildi. Artık eski refah devletinin yerini Reaganizm/Thatcherizm olarak da adlandırabileceğimiz yeni bir model almıştır. Yeni projenin iki temel ayağı serbest piyasa ile küçük ama güçlü devlet idi” (s.21-22).

1980’ler sonrasında değişen koşullar, ülkeler arasında artan rekabet, küreselleşme olgusu ve yeniden geçerlilik kazanan neoliberal akım refah devleti uygulamalarının sorgulanmasına neden olmuştur. Refah devleti adına yapılan harcamalar ve halkın beklentilerinin günden güne artması eleştirilerin temel noktasını oluşturmaktadır (Koray, 2001: s. 9). Giderek artan ve toplam kaynaklar içindeki oranı yükselen refah devleti harcamaları kar hadlerinde bir düşmeye neden olmuş, bu düşme ya da birikim sürecinin durması (ki kapitalist sistem sürekli sermaye birikimine dayalı olarak devam edebilen bir sistemdi) kendini yeni bir evrensel kriz olarak göstermiştir. Daha önceki dünya krizlerinde olduğu gibi 1970’li yılların krizi de kapsamlı bir yeniden yapılanma ile aşılmaya çalışılmıştır (Şaylan, 1998: s. 86-87). Anlaşılacağı üzere neoliberalizm, refah devleti eleştirisi üzerine inşa edilmiştir.

Neoliberallerin tüm dünyaya dayattıkları politikalarının bir gereği olarak, devletin küçültülmesi, özelleştirme, pazarın koşulsuz egemenliği gibi söylemler bu dönemde moda haline gelmiştir. Bunlara ek olarak da liberal söylemin özünde var olan “piyasa”, “görünmez el” ve “özgürlük” kavramları adeta postüla haline getirilmiştir (Şaylan, 2003: s.132).

Neoliberalizmle birlikte yükselişe geçen yeni sağ ideolojinin temellerine değinmek, neoliberalizmin muhafazarlıkla ittifakını anlamak açısından gerekli görünmektedir. Neoliberal ideoloji her ne kadar yeni liberalizm olarak adlandırılrsa da özünde pek çok muhafazakâr unsuru da barındırmaktadır. Yeni sağın söylemi, neoliberallerin sınırlı devlet, pazar ekonomisi, ekonomik verimlilik, birey özgürlüğü talepleri ile neo muhafazakarların otorite ve geleneklere dayalı kanun ve düzen

anlayışının özgün bir biçimde birbirine eklemlendiği karmaşık bir yapıyı arz eder. Neoliberal ideoloji çok ironik bir şekilde kendi özünde hem liberal hem de muhafazakâr öğelere yer vermektedir, liberal yönüne baktığımızda görülen temel öğeler birey, tercih özgürlüğü, serbest piyasa toplumu, bırakınız yapsınlar ilkesi ve etkinliği azalan hükümet yapısıdır (Belsey, 1994: s. 41). Bu öğelerde görüldüğü üzere, liberalizmin işaret ettiği bireysel özgürleşmenin önündeki engellerin kaldırılmasına, bireylerin tercih özgürlüklerinin kısıtlanmamasına, piyasanın özgür biçimde dolaşımının sağlanmasına, sermayenin hiçbir engelle karşılaşmadan yatırımlarını gerçekleştirebilmesine, hükümetin tüm bu alanlardaki özgürleşme önünde sınırlar getiren konumundan uzaklaşmasına işaret etmektedir. Neoliberal ideolojinin liberal öğelerine baktığımızda, refah devletinin işaret ettiği vatandaşlık temelinde bireyleri sosyal risklere karşı koruyan etkili devletin yerine piyasa mekanizmasının sermaye kontrolünde gelişimine müdahalede bulunmayan bir devlet anlayışı hakimdir. Belsey (1994)'e göre muhafazakar ideolojide ise bu öğelerin tersi savunulmaktadır. Muhafazakar ideolojide güçlü hükümet, toplumsal otoritenin tesisi, disiplinli toplum yapısı, hiyerarşi ve ulusa yönelik vurgu hakimdir. Thatcherizm gibi yeni sağ uygulamalar her ikisini de içerir, bir yanda otorite ve disiplin gibi muhafazakâr söylemler, öte yanda özgürlük ve adalet gibi liberal söylemler kullanılmaktadır; ancak siyasal yaşamda bunlar arasında epey gidiş geliş olmakta ve kesin bir ayırım yapmak zorlaşmaktadır. Aslında yeni liberallerin savundukları ilkeleri koruma konusunda gerçekten muhafazakâr oldukları bir gerçektir (s.42-43). Kısacası 1980'lerin başında, Thatcher ve Reagan'ın seçim zaferiyle gündeme yerleşen yeni sağ politikalar, bir tür liberalizm-muhafazakârlık sentezi olarak döneme damgasını vurmuştur. Hem muhafazakâr hem de liberal olmak yeni liberalizmin belirleyici, ayırt edici bir unsurdur. Neoliberalizm ile neo muhafazakarlığı iç içe geçiren bu sentez, refah devletinde sosyal demokrasi olarak somutlanan demokrasi-liberalizm eklemlenmesini ve özerk demokratik öğeleri yaralamıştır (Özkazanç, 1997: s. 31). İngiltere'de Thatcher'in iktidara gelmesi ile kamusal alanı canlı tutan sağlık sektörüne, eğitime, medya organlarına ve toplu konut projelerine verilen devlet desteği yavaş yavaş sekteye uğramaya başlamıştır. Yine uygulanan ekonomik politikalara paralel olarak Thatcherist ahlak sayesinde fakirliğin ve işsizliğin kaynağındaki sebeplerin sorumsuz bireyler olduğu söylemi gelişmiştir. (Helvacıoğlu, 2002: s. 44). Thatcherizm ile birey

ve bireysel girişim adeta bir postüla haline gelmiştir. Onun “toplumlar yoktur” sözü hala hafızalardadır.(Kozanoğlu, 2003: s. 14).

Thatcher’e göre gerçekçi siyasetin sürdürülmesinin iki temel ahlaki koşulu vardır. İlki ülke çıkarları için önce işler kötüye gitmeliydi, ikinci olarak da yine ülke çıkarları için serbest piyasa mekanizması ve özelleştirme politikalarından başka seçenek yoktu. (Helvacıoğlu, 2002: s. 44). Onun meşhur ifadesi ile “alternatif yok”tu (There is no alternative). Artık neoliberalizm, tek yol devrim gibi, tek çözüm olarak sunulmaktadır (Işıklı, 2002: s.28). Reagan başkan olur olmaz “sokağa atmayalım da besleyelim mi?” diyerek tüm darülaceze ve tımarhane türü bakımevlerini boşaltmıştır. Gerekçesi ise içindekilerin birer asalak olarak görülmesidir. Bunun sonucunda da büyük kentlerin (New York gibi) belli başlı caddelerinde evsiz insanlar ortaya çıkmıştır (Işıklı, 2002: s.27).

Liberal devlet bu tür yaşamsal sorunları yardımseverlere ya da tanrıya havale etmekteydi. Onun görev alanına bu tür sorunlar girmemekteydi. Neoliberal süreçte özgürlük ve piyasa fetişizmi kullanılarak pek çok sorun görmezden gelinmiştir. Bireysellik ön plana çıkartılarak, dayanışma ve yardımlaşma duyguları köreltilmiştir. Tüm sorunların çözüm adresi olarak -devlet dışlanarak- piyasalar ve sivil toplum kuruluşları gösterilmiştir. Bu dönemin yönetim zihniyeti devlet-piyasa-sivil toplum arasındaki bir işbirliğine işaret eden yönetim kavramıyla ifade edilmektedir.

Sosyal yardım alanında etkinliğinin azaltılması hedeflenen devletin el çekmesiyle hayırseverlik desteklenmekte böylece toplumsal sorunların toplumun kendi içinde oluşturulmuş ağlar aracılığıyla çözülmesi hedeflenmektedir. Görüldüğü üzere Thatcherizm, Reaganizm gibi yeni sağ ideolojiler sosyal yardım alanında devletin azalan etkisini muhafazakar söylemlerle destekleyerek aile, hayırsever kişi ve cemaatlerin eline terk etmiştir. Bu dönemde dini cemaat ağları da güçlenmiştir. Zira neoliberal politikaları uygulayan hükümetler, zaten güçsüz olan sosyal devleti iyice rafa kaldırırken hem IMF ve Dünya Bankası’nın mali istikrar kriterlerini tutturarak onların gözüne girmekte, hem de boşluğun dini dayanışma kurumlarıyla telafisi yoluyla tabanlarını, zihniyetlerini yeniden üretme fırsatını yakalamaktadırlar. Bir anlamda Keynesyen yeniden dağıtım mekanizmaları, yoksulluğa yurttaşlık hakları temelinde yaklaşan sosyal devlet anlayışı yerine hayır hasenat kılıfı altında dini ağlar (network) yerleştirilmektedir.

Neoliberal dönemde geliştirilen hayırseverlik faaliyetleri yoksulluğu ve yoksulluktan kaynaklanan sorunları çözmek yerine insanları, yardım yaparak yoksulluğa alıştırma ve kişi kuruluşlara bağımlı hale getirme uygulamaları olarak ortaya çıkmaktadır. Dünya Bankası tarafından ortaya atılan “yönetişim” kavramıyla piyasa dostu anlayışa gönderme yapılmaktadır. Yönetişim kavramıyla devlet, piyasa ekonomisinin şartlarının özgürce işleme için gereken ekonomik ve toplumsal düzeni hazırlayacak güçte küçük ama etkin bir icra organı gibi hareket etmelidir. Bu yaklaşımın gerekçesi karar mekanizmalarında merkezi rol üstlenen ulus-devletin 70’li yılların başından itibaren krize girmesiyle ve ağır mali yük altında kalmasıyla sermayeyi kontrolde zorlanması olarak görülmektedir. Çare olarak öne sürülen devletin piyasa ile ortaklığı ve sivil toplumun da karar mekanizmalarına dahil edilmesiyle zamanla devletin sosyal politikaları terk etmesine ve başıboş kalan kamusal hizmetlerin piyasa ve sivil toplum hayırseverliğiyle ikame edilmesine neden olmuştur. Zira sosyal devlet uygulamaları ve sosyal Avrupa imajı ile dünyaya öncülük eden Avrupa, bugün sosyal devletin yerine koyduğu sermayenin hayırseverlik uygulamaları ve hayırsever Avrupa imajı ile kapitalist dünyaya öncülük etmektedir (Acı, 2005: s. 207-209). Yeni yüzyılda hayırseverliğin ayırt edici özelliği, kurumsal ve yasal bir kimlik kazanmasıdır. Söz konusu yaklaşım, kamu yararı ve kamu hizmeti kavramlarının dönüşüme uğratıldığı bir süreçte üretilirken başta yoksulluk olmak üzere toplumsala ilişkin mücadele, hak yaklaşımından uzak bir şekilde kişilerin ve kurumların inisiyatifine bırakılmaktadır. Bu uğurda yapılan bütün işler vicdanları rahatlatmaya yöneliktir. Bütçeye yük oldukları gerekçesi ile son verilen sosyal hizmetlerden dünyada AIDS’in ortadan kaldırılmasına, afetzedelere yardıma kadar birçok kurumsal hayırseverlik hizmetleri, bu süreçte hayırsever devlet, hayırsever şirket, hayırsever sivil toplum, hayırsever cemaat imajlarına meşruluk kazandırmaktadır (Akyıldız, ty: s.12).

Kısacası, yeni sağ ideolojinin muhafazakar söylemiyle güçlenen hayırseverlik anlayışı hak temelli kamusal hizmet anlayışından uzaklaşarak bir toplumsal dönüşüm yaratmıştır. Bu noktada vatandaş algısı da dönüşüme uğramıştır. Yeni sağa göre refah devleti merkezi yönetime bağımlı, sorumluluk almayan, tembel, asi ve çıkarıcı bir vatandaş tipini teşvik etmiştir. Buna karşı geliştirilen ideal vatandaş daha aktif, girişimci, inisiyatif ve sorumluluk alan, kanunlara saygılı, olgun ve makul bir tiptir.

Thatcherizm refah devletinin vatandaşlık anlayışına karşı ahlaki bir yenilenme ve toplumsal bütünleşmenin aracı olarak aktif vatandaşlığı önerir. Aktif vatandaşlık, bireyin siyasal topluma aidiyetinde en belirleyici öge olarak onun bireysel başarısını, özel yaşamındaki performansını yani girişim kültürüne uyum derecesini kabul eder. Yeni sağın birinci sınıf vatandaşları devlete yüklenmeden kendi ayakları üzerinde durabilen girişimci bireylerdir. Böylece neoliberal söylemde “vatandaş”, büyük ölçüde ekonomik-insana indirgenmiş olur. Bu söylemde bireylerin toplumla ilişkisindeki en önemli bağ maddi çıkar bağlarıdır. Birey ve toplum arasındaki sınırların belirginleştirilmesi, ortak iyinin maddi refaha indirgenmesi anlamına gelir. Yeni sağın “ideal” vatandaşı, başkalarıyla yalnızca rekabet ilişkisi içinde olan yalnız ve hırslı bir ekonomik varlıktır. *“Yeni sağın refah devleti eleştirisiyle birlikte kamusal alan ve hatta toplum fikri bile mahkûm edildiğinde geriye Thatcher'in deyimiyle "sadece bireyler ve onların aileleri" kalır. Bireyden kendi kaderine hakim olması beklenir çünkü, "yeni-liberalizm bireylerin toplumun önüne çıkardığı istemleri boyuna geri çevirir, tutamayacağı hiçbir söz vermez başarı ya da başarısızlık bireyin kendi sorunudur, toplumla ya da devletle hiçbir ilgisi yoktur"*. Thatcherizmin tanımladığı aktif vatandaşlığın bir boyutu daha vardır. Aktif vatandaş ahlaki ve toplumsal bir sorumluluk olarak gönüllü işler yapan, komşularıyla ve yakın çevresiyle ilgilenen birisidir. Her şeyi devletten beklemek yerine birey ve cemaatlerin kendi güçlerini harekete geçirmeleri; ara kurumlar yoluyla devletin çekildiği alanlardaki bazı toplumsal görevleri üstlenmeleri yeni sağa göre hem ahlaki hem teknik olarak daha üstün bir yöntemdir. Gerçek bir toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin ancak bu sayede mümkün olacağına dikkat çekilir (Özkazanç, 2010: s. 251-257).

Kabaca bir ifadeyle neoliberalizmle birlikte devletin yönetim kavramında da paralel bir biçimde kamusal hizmet alanından çekildiği bu alanın hayırsever kişi ve kurumlara terk edildiğini söylemek güç olmayacaktır. Sosyal refah devletinin çöküşüyle gerçekleşen bu yer değiştirmenin sosyal, siyasal ve düşünsel temelleri, yeni sağ ideolojinin ahlaki söylemleri ve vatandaşlık algısı ile güçlendirilmiş görünmektedir. Muhafazakarlaşma eğilimi ekonomik, siyasal ve toplumsal gelişmeleri yönlendirecek biçimde düşünsel ve siyasal desteklerle artmıştır.

Öte yandan neoliberal politikalar güvencesiz iş koşulları, özelleştirme gibi piyasayı önceleyen bir anlayış getirmiştir. Bu durum yoksulluğun derinleşmesine

bölüşüm sorununun yoksul ve büyük çoğunluğa işaret eden halk aleyhine büyümesine neden olmuştur. Hayırseverlik, yaratıcılık, etkinlik, verimlilik maskeleriyle örtülmeye çalışılan bu sürecin etkileri gittikçe artan toplumsal problemlere, yoksullaşmaya, yalnızlaşmaya, korunmasızlığa neden olmaktadır. Hayırsever faaliyetler bu problemlerin çözümüne, piyasalaşmış bir hayırseverliğe işaret etmeleri nedeniyle aday görünmemekte, bilakis bu problemleri derinleştirmektedir.

2.2.3.2. Neoliberal Dönemde Kadın Hareketi

Fraser (2009)'ın İkinci Dalga Feminist Hareket'in devlet eliyle kapitalizme yönelik eleştirilerine ikinci dalga feminizmi anlatırken değinmiştik. Fraser bu tahlilin ardından takip eden neoliberal dönem ile birlikte feminizmin eleştirisinin değişen biçimine değinmiştir. Bu kısımda Fraser'ın bu tahliline yer vermek gerekli görünmektedir. Daha önce belirtildiği üzere devlet eliyle kapitalizmin dört özelliği üzerinden feminist eleştiriye inceleleyen Fraser yine bu dört özellik üzerinden feminist eleştirinin nasıl yeniden anlamlandırıldığına değinmektedir. Fraser ekonomizm özelliğine yönelik feminist eleştirinin yeniden anlamlandırılmasını şöyle ifade etmektedir. Neoliberalizmin yükselişi ile birlikte politik kültürde de değişimler yaşanmış, önceki dönemin adalet talepleri giderek kimlik ve tanınma taleplerine dönüşmüştür. Böylece sosyo-ekonomik mücadeleler tanınma mücadelesine göre pratikte ikinci plana atılmıştır. Erkek merkezlik özelliğine ilişkin devlet eliyle kapitalizmin aile geliri ideali yerine neoliberal dönemde iki ücretli çalışanın olduğu aile modelinin geçtiğini, bununla kadınların işgücü piyasasına yoğun biçimde girebildiğini ifade eder. Ancak bu dönemin çalışma koşulları önceki döneme göre ücretlerin düşük olduğu, güvencesiz, iş güvenliğinin az olduğu, çalışma saatlerinin esnekleştiği bir çalışma hayatına işaret eder. Daha önce ifade edildiği gibi kadın hareketinin bu dönemde kadınların günlük tekil mücadele pratikleri üzerine ahlaki anlamlar yükleyen feminist söylem güç kazanmıştır. *“Bir tarafta çalışan orta sınıfın kadın üyeleri kendilerine set çekilen cam tavanı⁴ kırıp geçmeye karardır. Öteki tarafta ise kadınlar; geçici personeller, yarı zamanlılar, düşük ücretli hizmetliler, hizmetçiler, seks işçileri, göçmenler, İhraç İşleme Bölgeleri'ndeki işçiler ve düşük*

---

⁴ Feminist kuramda cam tavan, kadınların çalışma hayatında sadece belli bir noktaya kadar yükselebilmelerine, bir yerden sonra ilerlemelerinin karar verme yetkisine sahip kişilerce hakim ataerkil düzenin getirdiği ilişki biçimine paralel olarak geliştirilen engellemelere takılmasına işaret eden mecazi bir kalıptır.

faizli kredi borçluları olarak yalnızca kazanç ve maddi güvenlik peşinde değil, aynı zamanda haysiyetlerini kurtarma, durumlarını iyileştirme ve geleneksel otoriteden kurtulma çabasındadırlar. Her iki tarafta da kadınların özgürlük hayali kapitalist sermayeye itici güç olarak kullanılır. Böylece ikinci dalga feminizmin aile geliri eleştirisi yolundan sapar. Bir zamanlar kapitalizmin erkek merkezliliğine en can alıcı radikal eleştirileri getirirken, bugün kapitalizmin ücretli işe biçtiği fiyatta pekiştirici rol üstlenir.” Devletçiliğe yönelik feminist eleştiriye gelince yukarıda sıralanan neoliberalizmin özellikleri arasında küçülen devletler ve devlet-piyasa- sivil toplum ortaklığının hakim olduğu iktidar ilişkisinden daha önce söz edilmişti. *Dirençsizliğe sevk eden yukarıdan aşağı devletçiliğin aşırı bürokrasisine karşı, güçlendirme ve aşağıdan katılım gibi feminist değerleri öneren bu projelerin mimarları, bireyin kendi kendine yetmesi ve toplumsal ağ oluşumları arasında, Sivil toplum kuruluşu (STK) yönetimleri ve piyasa mekanizmaları arasında yenilikçi bir sentez ortaya attılar. Hepsi de kadının yoksulluğu ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile savaşmayı hedefledi.* Neoliberal dönemde daha öncede vurgulandığı gibi egemen olan piyasa merkezli bakış bu desteklerin piyasalaşmasıyla sonuçlanmıştır. Görüldüğü üzere neoliberalizmin çalışma koşullarında, politik kültürde, devlet idaresinde neden olduğu değişimler kadın hareketinin mücadele hattını da değiştirmesini gerektirmektedir (s. 84-96).

Acar Savran (2002)'ın belirttiği üzere neoliberal politikaların sonucu olarak kadın örgütlenmeleri kamu hizmetlerinin yürütücüsü olarak STK'laşmışlardır. Kadınların yeni taleplerinin erkek egemenliği ile mücadeleden ziyade sosyal yardım taleplerinin desteklenmesi, işgücüne eşit katılımdan ziyade mikro kredilerle kadın emeğinin üretkenleştirilmesi ile şekillendirildiği görülmüştür (s.56).

Fraser (2009)'a göre feministlerin Westfalyanizm eleştirisinin neoliberal dönem ile birlikte değişimi şöyle yaşanmıştır. Feministler, bu dönemde uluslararası ağlar kurmak için yeni iletişim teknolojilerinden faydalanmıştır. Yerelde yaşanan kötü muamelelere karşı uluslararası kamuoyu yaratmak için stratejiler geliştirmiştir. Ulus ötesi aktörlerin konferanslarında kadınlar gündeme dahil edilmiştir. Kadın hareketinin tüm bu dinamiklerle bağlantılı olarak gündemi değişmiştir. Böylece ekonomik yeniden dağıtım gibi yapısal sorunların yerine kimlik ve tanınma talepleri öncelik kazanmıştır. Adaletin ve kadın gündeminin meselelerini devletlerin ötesine taşıma amacı

kapitalizmin yeni biçimi gereği uluslararası gündemi belirleyen aktörlerin belirlediği sınırlar içinde kalmıştır (s. 94).

Görüldüğü üzere feminizmin ulusal sınırları aşan evrensel bir kadın hareketine ilişkin vurgusu neoliberal dönemde güç kazanan Birleşmiş Milletler gibi ulus-üstü aktörlerin desteğiyle yerelde yaşanan adaletsizliklerin uluslararası arenada görünür olmasına olanak sağlamıştır. Ancak bu görünürlük, görünürlüğün ne düzeyde, hangi temelde gerçekleşeceğine ilişkin hakim yönetim biçiminin törpüsünden geçerek mümkün olmuştur.

Sancar (1991)'a göre kadınların ortak gündem oluşturma gayreti 90'lı yıllarda güçlenen küresel kadın hareketini ortaya çıkarmıştır. Bu hareketin temel dayanaklarını Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ve Pekin Eylem Planı oluşturmaktadır. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler de hareketin önemli aktörlerden biri haline gelmektedir (s. 63).

Bu noktada uluslararası kadın hakları söylemi ve toplumsal cinsiyetin anaakımlaşırılmasına (gendermainstreaming) ilişkin bir değerlendirme yapılabilir. Bunun için Gedik ve Pehlivanlı Kadayıfçı (2012)'nın makalesinde serimlenen tartışmadan yararlanılacaktır. Buna göre uluslararası kadın hakları söylemi, uluslararası feminist hareketin de katkısı ile Birleşmiş Milletler 'in düzenlediği dört konferans ile işlerlik kazanmıştır. İlki 1975'te Mexico City'de yapılan konferans; diğerleri 1980'de düzenlenen Kopenhag, 1985'te düzenlenen Nairobi ve 1995'te düzenlenen Pekin Konferanslarıdır. Bu toplantılarda kadınların eğitim hayatına, istihdama katılımları önündeki engeller ve bunlara yönelik olarak toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalar yürütülmesi için platformlar oluşturulmuştur. Bu süreç tüm politika alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetecek ve aynı zamanda uluslararası örgütlerin başlıca politikalarını da destekleyecek şekilde düzenlenmiştir (s.370-371). Böylece, toplumsal cinsiyet ile ilgili konuların sivil toplum örgütleri ve devletlerin gündeminde ciddi bir yer bulabilmesi imkânı sağlanmıştır.

Toplumsal cinsiyeti anaakımlaşırma hem Birleşmiş Milletler' in, hem Dünya Bankası'nın, hem de Avrupa Birliği'nin politika üretme sürecine dâhil olmuştur. Buna yönelik her kurum kendi yapılanmasına uygun stratejiler geliştirmiştir. "*Örneğin, toplumsal cinsiyeti ana akımlaşırma stratejisi için Birleşmiş Milletler'in tanımı,*

şöyledir: ‘... yasal düzenlemeler, politika ve programları da kapsamak üzere, planlana herhangi bir hareketin kadınlar ve erkekler açısından doğuracağı sonuçların belirlenmesi ve değerlendirilmesi sürecidir. Kadınların ve erkeklerin sorun ve deneyimlerinin, ekonomik, politik ve sosyal tüm alanlardaki politika ve programların tasarlanması, uygulanması ve izlenmesi aşamalarının bütüncül bir boyutu haline getirilmesini, böylece her iki cinsin eşit fayda sağlamasını ve eşitsizliğin ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir stratejidir’. Görüldüğü gibi BM’nin kadınları gündemine almasında kadın hareketinin mücadelesi etkili olmuştur. Bunun yanında kadınları kalkınma gündemine dahil etmekte de işgücü ihtiyacının karşılanması isteği etkili olmuştur (Acar Savran, 2002: s. 288). Guerrine, anaakımlaştırmanın eşitlik için gerekli durumları yaratmaktan ziyade kadınları sessizleştirmeye hizmet ettiğini ve toplumsal cinsiyeti gündemden çıkardığını ifade etmektedir (Aktaran: Gedik ve Pehlivanlı Kadayıfçı, 2012: s. 379).

BM’nin de aktörlerinden birisi olduğu küresel boyutta kadın hareketi olarak değerlendirilebilecek bir Küresel Kadın Hareketinden bu dönemde söz edilmeye başlanmaktadır. Bu hareketin gündemi üç boyutta tanımlanmaktadır. Bunlar kalkınma politikalarının kadınları içermesi; savaş, soykırım, göç, çatışma koşulları altında kadınların sorunlarının ele alınması ve kadının insan haklarıdır (Acar Savran, 2002: s. 300).

Görüldüğü üzere neoliberal dönemin özellikleri arasında yer alan ulus üstü kurumların politika üretme sürecinin temel aktörleri olmasını destekler nitelikte bu dönemde ulus üstü örgütler bu dönemin kadın hareketi gündemi açısından da belirleyici olmuşlardır. Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (DB), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi kurumlar kadın hareketinin gündemini toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması adı altında kendi gündemlerine dahil etmişlerdir.

2.3. TÜRKİYE’DE KADIN HAREKETİ

Türkiye’deki kadın hareketinin gelişimi dünyadaki gelişim seyrinden bağımsız düşünülemez. Bu bölümde dünyadaki gelişim seyrinin anlatımının ardından Türkiye’ye özgü birtakım değişkenleri de göz önünde bulundurarak Türkiye’deki kadın hareketi açıklanmasına gayret edilecektir.

Sancar'ın işaret ettiği dönemselleştirme kadın hareketinin Türkiye'deki gelişimine ilişkin açıklayıcı görünmektedir. Sancar (2011) Türkiye'deki kadın hareketini dönemsel olarak şu şekilde sınıflandırmaktadır.

- “Geç modernleşme ve uluslaşma dönemi feminizmi (1860-1930)
- Modernleşmeci kadın hakları bakışının kentli orta sınıflara taşınması (1930-65)
- Sınıf siyaseti ve sosyal refah anlayışı dönemi (1968-85)
- Bağımsız radikal feminizm (1986-1995)
- Küresel feminizmin ve Pekin Dünya Kadın Kongresi sonrası kadının insan hakları anlayışının etkisi (1995-2000)
- Devlet içinde kurumsallaşma, kadın örgütleri arasında ittifaklar (2000- 2005)
- Proje feminizmi dönemi (apolitik politikleşme) ve liberal demokrasinin kadın hakları konsolidasyonu (2005---)” (s.76).

Türkiye'ye özgü koşullara baktığımızda kadın hareketinin Osmanlı Devleti'nin son yıllarında görünmeye başladığı bilinmektedir. Tekeli (2015)'ye göre; Osmanlı toplumunda kadınların, özellikle aile içinde, zevcelik ve annelik rolleriyle sınırlandırmalarını eleştiren ve eğitim, çalışma, toplum hayatına katılma talepleriyle ortaya çıkan güçlü bir kadın hareketi vardır. Özellikle II. Meşrutiyet Dönemi'nde, kadınlar çok sayıda dernek kurmuşlardır ve bu dönemde kadınlara yönelik ya da kadınların çıkardığı çok sayıda yayın olmuştur. Modernleşme ile birlikte yönünü batıya çeviren Osmanlı'daki kadın hareketi o yıllarda batıda çok etkin olan, kadınların oy hakkı için mücadele eden Süfrajat Hareket'in başını çektiği uluslararası feminist harekete karşı da ilgiliydi (s.26-27). Bu dönemin feminist hareketinin en önemli figürlerinden ikisi Fatma Aliye ve Nezihe Muhittin'dir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde kadınların kurduğu Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyeti Hayriyesi, Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği, Teali Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Müdafai Hukuk Nisvan Cemiyeti gibi pek çok örgüt bulunmaktadır. (Zorba, 2009: s.29).

Türkiye'ye özgü gelişme dinamikleri göz önüne alındığında batılı ülkelerden farklı birtakım gelişim izlekleri kadın hareketinin de farklı biçimde gelişimine neden olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ulus kimliğinin yaratılması ve modernleşmenin taşıyıcısı olarak görünen kadınların ulusun eğiticisi olarak modern anne rolünün ortaya çıkarılmasına neden olmuştur. Sanayi kapitalizminin gelişmemesi nedeniyle piyasanın

kadın işgücüne eksik talebi, kadınların aile ve akrabalık odaklı topluluk kültüründen kopmasını engellemiştir; bunun yerine, yeni bir devlet kurma arzusuyla şekillenen modernleşme anlayışı, erkekleri devlet, kadınları da modern aileler kurmak için görevlendirmiştir. Aile odaklı bir modernleşme anlayışına eklemlenmiş bir kadın hakları anlayışı da Birinci Dalga Kadın Hareketi'nin bugüne bıraktığı mirası olmuştur. Ulusun eğiticisi olarak “modern anne” rolünün öne çıkartılması ve bunu besleyen “güçlü kadın” imgesinin gölgesi her zaman kadın haklarının ne olduğuna dair tartışmaları gölgelemiştir. Böylece cinsiyet eşitliği fikri egemen zihniyete yeterince nüfus edememiştir (Arat, 1998: s.87). Kandıyoti’de benzer biçimde Cumhuriyet’in modernleşme projesinde kadınları, önemli siyasal aktörler ya da sembolik piyonlar olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamalar Cumhuriyet Dönemi’nde, modern ulus devletin kuruluşunda çağdaş anne- yurttaşlar olarak kadın simgesinin güçlendirilmesine, kadınların kamusal alanda görünürlük kazanmaları, eğitim ve istihdama katılımları için teşvikine yönelik politikalara işaret etmektedir (Kandıyoti, 1992; Aktaran: Arat, 1998: s. 84).

Medeni Kanun’un 1926 yılında kabul edilmesiyle çok eşlilik yasaklanmış, evlilik yaşamında kadın lehine birtakım yasal güvenceler sağlanmıştır. 1934 yılında kadınlara oy hakkı verilmiştir. Arat, bu dönemde kadınların kamusal alana katılımlarının teşvikinin yanında geleneksel rollerine (annelik, ev hanımlığı gibi) karşı da özendirildiklerini ifade etmektedir. Navaro, Cumhuriyet Dönemi’nin ilk yıllarında ev işlerinde Taylorizmin benimsendiğini belirtmektedir. Bununla işaret ettiği durum; devletin elit tabakadan kadınları kamusal alanda istihdama ve eğitime katılmaya teşvik ederken, bunun dışında kalan kadınların Taylorizmin disiplin, düzen, rasyonellik gibi ilkelerine bağlı biçimde Batı tarzı ev kadınları olarak modernleşme sürecinin sembolik aktörleri olmasının teşvik edilmesidir. Bunun için 1928 yılında Kız Enstitüleri ve daha sonra Akşam Sanat Okulları kurulmuştur. Bu eğitim kurumlarında kadınların ev içi geleneksel rollerinin gereklerine uygun “modern tarzda” eğitimler verilmiştir (Arat, 1998: s. 83-86).

Bu yeni kurulan modern devletin zaman zaman otoriter tutumlar geliştirdiği görülmektedir. Nitekim Toprak, devletin kendi çıkarlarına aykırı gördüğü anda yükselen kadın hareketini engellemesini iki örnekle açıklamaktadır. Kadınlar 1923’te Kadınlar Fırkası’nı kurmak için başvurduklarında, talepleri kabul edilmez. Kadın

partisinin kısa bir süre sonra kurulacak olan Cumhuriyet Halk Fırkası'na olan ilgiyi azaltacağı öngörülür. Türk Kadınlar Birliği de 1935'te uluslararası bir feminizm kongresi düzenlemek üzere Nazi tehdidine karşı bir bildiri yayınlayınca, devlet politikasından bağımsız bir tavır olduğu için kabul edilmez. Bir süre sonra da Cumhuriyet'in kadınlara bütün hakları verdiği kadınların örgütlenmesine gerek kalmadığı düşünülerek Türk Kadınlar Birliği kapatılır (Toprak, 2016: s.112).

Acar Savran'a göre Kemalist modernleşmenin kadına atfettiği bu sembolik anlamı besleyen güçlü kadın imgesi her zaman kadın haklarına ilişkin tartışmaları gölgelemiştir. Bu noktada Kemalist modernleşmenin kadın haklarının gelişimine pozitif etkileri olduğu buna karşılık kadınlar eliyle gerçekleşmediği için kadınların tartışma gündemini gericileştirerek negatif etkileri olduğu konusunda tartışmalar yapılmaktadır. Ancak hakim görüş, eril iktidar eliyle kadının konumuna atfedilen biçimin, kadınların taleplerini gölgede bırakarak kadın mücadelesini sönmüldürdüğü yolundadır (Acar Savran vd. 2011: s.299).

Cumhuriyetin ilk yıllarında tarih anlatımına yönelik eleştirisini Sirman (2011) şöyle ifade etmektedir.

“Önemli olan şey, bu tarihin nasıl yazıldığıdır. Kadınlara, kadınların siyasi katılımına, hatta toplumsal katılımına da bu tarihin yazılma biçiminin yol açtığı, yer açtığı kadar bir yer verildi zaten Türkiye’de. Kadınlar, milletin annesi olacaklardı, kendi çocuklarını vatansever evlatlar olarak yetiştireceklerdi; bunları yaptıkları ölçüde okutulacaklardı. Okutuldukça daha iyi anne, daha iyi vatandaş olacaklardı. Kendilerine biçilen rol, modern patriyarka dediğimiz rol, tam da zaten Türkiye Cumhuriyeti’nin bu kurgusuna kalben iştirak etmek, yani bunu içselleştirmek. Dolayısıyla, mesela, Osmanlı İmparatorluğu’nda kadınların konumu her zaman olduğundan da kötü olarak anlatıldı, “kadınlar şöyle ezildi, böyle ezildi” diye anlatıldı. Doğru dürüst tarihsel araştırmalarımız da yok; yani gerçekten Osmanlı kadınları nasıl yaşıyorlardı, ne yapıyorlardı? Bazı ipuçları var, o ipuçlarından yaşamın sandığımız kadar siyah-beyaz olmadığına ilişkin bilgiler ediniyoruz; ama elimizde fazla bir bilgi yok. Dolayısıyla, milattan öncesi ve milattan sonrası şeklinde yazılmış bir tarihi anlatı var. Kadınlar da bu tarihi anlatıyı sahiplendikleri ölçüde kendilerini modern bir kadın olarak gördüler” (s.303).

Görüldüğü üzere toplumsal yapıda köklü değişimler yaratan bir modernleşmenin mimarı olarak Kemalist modernleşme, ulus-devletlerin resmi ideolojini kurmak için ihtiyaç duydukları resmi tarihini kurgulamıştır. Kadınların perspektifinden eril bir dille kurgulanan bu resmi tarih kadınların karanlık yaşamlarına güneş gibi doğan bir

modern düzen anlatımıyla güçlendirilmiştir. Bu anlatının katı bir ikilikle gericiilik-modernleşme arasında varsaydığı ayrımın ifade edildiği kadar keskin olmadığı görünmektedir (Acar Savran vd. 2011: s. 306).

Bu dönemden sonra Türkiye’deki kadın hareketinin asıl ivme kazandığı dönem olan 1980’li yıllara kadar çok sayıda profesyonel meslek sahibi kadın ve akademisyen, Kemalist reformlar sayesinde kadınların kamusal alanda eşit haklar elde ettikleri düşüncesini sahiplenmişlerdir. “Kadın sorunu” olarak adlandırılan “kadını modernleştirme” siyasetinin çerçevesinden kadın hakları, “modernleşmiş” kadınların daha kötü konumda olan kadınları eğiterek modernleşmelerine yardımcı olmak anlamı taşıyan bir gündemle gelişmişlerdir. Sancar bu anlayışı 1920’lerin “kadın devrimi” anlayışının bugüne kalmış algılanış tarzı olarak nitelemektedir⁵ (Sancar, 1991: s.92).

Zorba (2009)’ya göre bu süreçte kurulan Türk Anneler Derneği, Kadın Hakları Derneği, Üniversiteli Kadınlar Derneği, Kadın Hukukçular Derneği gibi birkaç dernek, kadınların Cumhuriyet’in ilk yıllarında elde ettikleri hakları koruma amacını taşıyordu. En çok önem verilen konu laikliği dolayısıyla İslami grupların Cumhuriyet’e yönelttikleri tehditleri daha önemli gördüler. Dolayısıyla da bu kadınların bir kısmının kendilerini feminizm içinde tanımlamasıyla birlikte büyük bir çoğunluğu kendilerini feminizmle özdeşleştirmekten çekindiler ya da feminizme karşı oldular (s.64).

Bağımsız ve kamusal alanda görünürlüğü olan bir feminist hareket 1980’li yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır. Sancar (1991)’a göre 1980’lerde bir kadın hareketinin ortaya çıkmasında Kemalist rejim ile Batı’ya açılan Türk toplumunun, 1960 sonrası Batı’da gelişen feminist hareketten etkilenmemesi söz konusu değildir. 1980 sonrası gelişen feminist hareketin ortaya çıkması, batılılaşmanın etkisinden öte 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nin sonrasında oluşan siyasal ortamdan kaynaklanmaktadır . Dünyada feminist hareketin tarihinde sözü edilen İkinci Dalga Kadın Hareketi’nin Türkiye’deki gelişimine bakıldığında ise dünyada 68 Hareketi’nin sonrasındaki demokratik dönüşüm dönemini Türkiye’nin askeri rejimlere dönüşerek geçirmesi nedeniyle, ancak 1980’lerde gelişip güçlenebildiği görülmektedir (s.73-74).

---

⁵ Sancar bu anlayışın 1990’lı yıllar boyunca sürdüğünü iddia etmektedir.

Türkiye’deki toplumsal hareketlerin 1968-80 yılları arasında kurumsal sınırları zorlamak ve yeni siyasal durumlar yaratmak açısından yeterli zemin yaratamadıkları söylenebilir. Arat (1998)’ın belirttiği üzere daha önce bahsedilen Cumhuriyet Dönemi’ndeki kadın hareketi içinde Kemalist reformların kadınları kurtardığına dair sağlanmış olan mutabakat 1980’lere kadar varlığını sürdürmüştür. Bu mutabakat 80’li yıllarla birlikte genç kuşak feministlerin itirazıyla karşılaşmıştır. Bu kuşağın kadınları kamusal alanda eşitliğe ulaşmayı değil özgürleşmeyi talep ederek, devraldıkları mirası sorgulamıştır (s.91).

80’lerin ilk yıllarında kadınlar, içinden geldikleri sosyalist hareketi ve Kemalist ideolojinin kadınlar üzerindeki etkilerini sorgulamışlardır. 1980’lerle birlikte ortaya çıkan bu hareketin öncülleri daha önce de sol hareket içinde örgütlü olan kadınlardır. Bu dönemde kadınlar, sol hareketin örgütlerinin katı hiyerarşik yapısına yönelik eleştiriler geliştirmişlerdir (Esim ve Cindoğlu, 1999: s. 180).

Bu yeni oluşumların içerisinde yer alan Şirin Tekeli kendi dönüşümünü şu sözlerle ifade etmektedir: *“Bu dönemde eskiyle ve çoğumuzun benimsediği Marksizm’le sancılı bir hesaplaşma deneyimi yaşayarak ve her şeyden önemlisi kendi gündelik yaşam deneyimlerimizi enine boyuna irdeleyerek Türkiye’de patriyarka, cinsiyetçilik, erkek egemen toplum kavramlarının geçerliliğini saptadık ve yavaş yavaş feminist olduk”* (Aktaran: Çaha, 2010, s. 184).

1980’li yıllarla birlikte canlı, dinamik bir kadın hareketinin gelişmeye başladığı görülmüştür. Sol örgütler içerisinden gelen kadınlar 1980 Askeri Darbesi ile birlikte muhalif hareketlere yönelik yoğun bir baskının yaşanmasının ardından daha çok Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerde ev toplantılarında bir araya gelerek dünyadaki feminist yazına ilişkin okumalar ve tartışmalar yürütmüşlerdir. 1980 sonrasında bu kadın gruplarının kamuya açık ilk etkinlikleri Mayıs 1981’de Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi (YAZKO) tarafından düzenlenen kadın konusuyla ilgili sempozyum olmuştur. Beklenmeyen bir ilgi ile karşılanması üzerine kısa süre içinde yenisi düzenlenmiştir. Bu sempozyumlarda, kadının mevcut koşullar altındaki eşitsiz durumu sorgulanmıştır. 1982 yılında kadınlar YAZKO tarafından çıkarılan Somut Dergisi’nde kadınlara ayrılmış bir sayfa hazırladılar. Bu sayfada kendi tartışma gündemlerine ilişkin değerlendirme yazılarına ve Avrupalı feministlerin eserlerinin çevirilerine yer verdiler. 1983 yılında devletten siyasi partilerden bağımsız

Kadın Çevresi adıyla bir yapı kuruldu. Bu yapı kadınlara psikolojik, hukuki danışmanlık hizmeti sunulmasını amaçlamaktaydı. Feminist hareketin mücadelesinin gündemleşmesini dönemin sinema filmlerinde görmek de mümkündür. 1980’li yıllarda “Dağınık Yatak”, “Adı Vasfiye” “Kadının Adı Yok” gibi birçok filmde kadınların mücadelelerine yer verildi. Bu filmlerin çoğunun yapımcısı olan Atıf Yılmaz kadın hareketinin dönem üzerindeki etkisini şöyle ifade etmektedir: “*Son zamanlarda Türkiye’de bir feminizm hareketi başladı. Kadınların geçmişe göre daha kişilikli, daha benlikli olma savaşımı başladı. Türk kadını üç beş yıldır bilinçli olarak ‘Bu toplumda benim yerim nedir, erkeklerle ilişkim nedir, iş hayatında durumum nedir’ diye sormaya başladı. Bunlar beni ilgilendiren konular olduğu için ben de bu tür filmler çeviriyorum*” (Aktaran: Çaha, 2010: s. 185-189).

Türkiye’de kadın hareketinin gelişim seyrine ilişkin yukarıda görülen Sancar’ın dönemselleştirmesinde de görüldüğü gibi, 1980’li yıllarda canlanmaya başlayan kadın hareketi 80’li yılların ortalarından itibaren bağımsız bir feminist hareket olarak gelişme göstermiştir. Sancar’a göre sosyalist hareketlerin yükselişe geçtiği 1968’li yıllarda bu hareketle beraber yükselen Avrupa’daki kadın hareketinin gelişiminden farklı olarak Türkiye’de kadın hareketi Sovyet sonrası dönemde modernlik ve Batı karşıtı hareketlerle, kimlik ve inanç hareketleri ile eş zamanlı bir hareket olarak yani geç dönem kadın hareketlerinden biri olarak yükselmiştir. Sancar bu durumun yaşandığı başka örneklerin de bulunduğunu belirtmektedir. 1990’larda Ortadoğu, Latin Amerika ve Güney Afrika ülkelerinde de benzer biçimde askeri rejimler yerine parlamenter rejimler kurulmaya başlamıştır (Sancar, 1991: s.112).

1980’li yılların ortalarından itibaren Türkiye’de kadın hareketinin eylemleri görünmeye başlamıştır. İlk feminist eylem 1986 yılında gerçekleşmiştir. Feminist kadınlar, Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanmış olan CEDAW’ın Türkiye’de yürürlüğe girmesi için bir imza kampanyası başlatmışlardır. Yedi bin kişinin imzasının bulunduğu dilekçe Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanlığı’na sunulmuştur. Bu eylemden sonra, Türkiye 1987 yılında bu sözleşmeyi imzalamıştır. CEDAW’ın kapsamı; kadının eğitim, politik karar verme, ekonomik açıdan desteklenme, olumsuz kültürel tavırlara karşı çıkma ve kadının statüsünün güçlendirilmesi konularını ele alan her araştırmanın desteklenmesini benimsemekteydi. Bu sürecin ilerleyebilmesi için gündem belirlemede, politika

kurmada, planlamada ve uygulamada ulusal mekanizmaların kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Başbakanlık bünyesinde kurulan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), söz konusu mekanizmalardan birisidir (Kardam ve Ecevit, 2014: s. 89).

Kadın hareketinin eylemliliğini muştulayan kitlesel eylem 1987 yılındaki Dayağa Hayır Kampanyası'dır. 1987'de şiddet gördüğü eşinden boşanma talebiyle Çankırı'da dava açmak isteyen kadının talebi hakim tarafından reddedilmiştir. Hakim davanın reddinin gerekçesini 'kadının karnından sıpayı, sırtından sopayı eksik etmemeli' atasözüne dayandırmıştır. Buna yönelik Çankırı'da sekiz avukatın başlattığı protesto İstanbul'da bir kampanyaya dönüşmüş, hızla diğer şehirlere de yayılmıştır. 17 Mayıs 1987'de İstanbul'da yapılan eyleme basında sayılarının 2500'ü bulunduğu belirtilen çok sayıda kadın katılmıştır (Işık, 2014: s. 45).

1989'da tacize karşı yürütülen Mor İğne Kampanyası'nın ise dönemin en başarılı kampanyası olduğu söylenebilir. Vapurlarda kadınlara kendilerini tacizden korumaları için mor iğneler dağıtılmıştır ve bu kampanya oldukça ses getirmiştir. Dönemin en önemli feminist buluşmaları ise 1989'da gerçekleştirilen Feminist Hafta Sonu (11-12 Şubat 1989) ve I. Kadın Kurultayı (19-21 Mayıs 1989) olmuştur. Feminist Hafta Sonu Ankara'daki bilinç yükseltme gruplarından Perşembe Grubu'nun Türkiye'deki kadın örgütlerine yaptığı bir çağrı neticesinde gerçekleşirken I. Kadın Kurultayı İstanbul İnsan Hakları Derneği tarafından organize edilmiştir. Feminist Hafta Sonu'nda feministler buluşurken I. Kadın Kurultayı'nda karma örgütlerden kadınların yanı sıra erkekler de vardır. Nitekim Kurultay feministler ve sosyalistler arasında çıkan tartışmalar neticesinde feministlerin kurultayı terk etmeleri ile sonuçlanmıştır. Feminist Hafta Sonu'nda katılımcıların görüş ve önerileri etrafında feminist politikaya dair belli konu başlıkları belirlenmiş olsa da buluşmada en çok tartışılan konu; Kadın Dayanışma Derneği'nin dernekleşme örneğinden de yola çıkarak, feminist örgütlenmenin nasıl olması gerektiği ve bu örgütlenmeler içinde hiyerarşi meselesinin nasıl alt edileceği olmuştur. Feminist Hafta Sonu 1980'ler Türkiye'sindeki feminist hareketin en önemli toplantılarından bir tanesidir. Bu toplantıda ilk defa Ankaralı ve İstanbullu feministler yüz yüze gelip feminizmi tartışmışlardır. Toplantının sonuçları yazılı hale getirilmiştir. Bu toplantının belki de en önemli özelliği feminist literatüre kazandırdığı "feminist otorite" kavramıdır. Bu kavram özellikle "feminist ablalık" kavramı ile telaffuz edilirken kadın

örgütlenmelerindeki hiyerarşi sorunun diğer örgütlerden farklı olarak alt edilmesi gereken en önemli sorun olarak görüldüğüne dikkat çekmiştir (Timisi ve Gevrek, 2009: s. 28-29).

1990'lı yıllar birçok kaynakta kadın hareketinin kurumsallaştığı yıllar olarak anılmaktadır. STK'lar bu dönemin örgütlü halini oluşturmaktadır. Toplumsal hareketlilik bu dönüşümle birlikte sokak ve meydanlardan lobi ve kulislere kaymıştır. STK'lar teknikleşmiş nitelikleriyle kurumsal alanı zorlayarak kimi kazanımlar elde etmiştir Kadın hareketinin sosyalist hareketlerle, Kemalist ideolojinin mirasıyla yüzleşmeye, hesaplaşmaya dönük bir araya gelerek yürüttüğü tartışmalar, bu tartışmalar neticesinde geliştirilen mücadele biçimleri, eylemliliklerle yan yana geldiği coşkulu yıllarına işaret eden 80'li yılların ardından 90'lı yıllar kadın hareketinde kurumsallaşmanın yoğun olarak yaşandığı yıllar olarak ifade edilmektedir. Kurumsallaşmanın yanında bu dönemde kimlik ve tanınma hareketlerinin yükselmesiyle Müslüman ve Kürt kadınlarının hareketlerinin güçlendiği görülmektedir. Kürt Özgürlük Hareketi içindeki kadınlar milliyetçi hareketin ataerkilliği ve Türkiye'deki feminist hareketin Türk milliyetçiliği ile ne düzeyde hesaplaştığını sorgularken Müslüman kadınlar da kamusal alanda dini inançlarıyla birlikte varlık gösterebilme yönünde bir mücadele geliştirmişlerdir (Bora ve Günal, 2014: s. 8-9).

Gedik ve Pehlivanlı Kadayıfçı (2012) bu kurumsallaşma sürecini sokaklardan projelere geçiş dönemi olarak adlandırmaktadır. Bu kurumsallaşmanın sonucunda imzalanan uluslararası sözleşmelerin de etkisiyle kadın örgütlerinin yerel yönetimler ve devlet kurumları ile ilişkiler geliştirdiklerini ifade etmiştir (s. 377).

Kadın hareketindeki bu kurumsallaşmayı açıklarken öncelikle kadınların kurduğu kurumsal yapılardan ve devlette kadına özgülenmiş kurumsal yapıların kurulma süreçlerinden kısaca söz edilmesi gerekmektedir. Ardından bu kurumlaşmanın kadın hareketinin üzerindeki etkisinin neoliberalizmle birlikte düşünülerek değerlendirilmesine gayret edilecektir.

1990'lı yıllardaki ilk kurumsallaşmalar geniş yankı bulan Dayağa Karşı Kampanya'nın da etkisiyle kadına yönelik şiddet alanında gerçekleşmiştir. Şiddetle mücadele eden kadınlar şiddete uğrayan kadınlarla dayanışmak ve bu dayanışmanın

sürekliğini sağlamak için ilk önce kadın danışma merkezleri ve kadın sığınakları kurmayı hedeflemişlerdir. Fakat bu hedefe ulaşmaları tüzel kişiliğe sahip olma zorunluluğunu getirmektedir. Kadın danışma merkezleri ve kadın sığınakları açmak isteyen bu kadınların amaçlarına en uygun yasal örgütlenme modeli ise vakıf türü örgütlenme olmuştur. Kadına yönelik şiddetle mücadele hareketi için 1980'lerden devralınan bir özellik olarak kendi kurumlarını yaratmak, 1980'lerde olduğu gibi 1990'larda da kadınların kendilerine ait danışma merkezleri ve sığınma evlerini oluşturmak ile özdeşleşmiştir. İstanbul'da 1990'da Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı kurulmuştur. Benzer biçimde Ankara'da da Tartışma Grubu adıyla bilinen bir kadın grubu tarafından kurulan bir danışma merkezi ve sığınma evi oluşturma amaçlı araştırma ve projelendirme çalışması neticesinde 1991'de Altındağ Kadın Danışma Merkezi, 1993'te de Kadın Dayanışma Vakfı kurulmuştur. 1992-1993 yıllarında kuruluş süreci başlayan Ege Kadın Dayanışma Vakfı da 1996 yılında İzmir'de kurulmuştur. Türkiye'de feminist hareketin en önemli kurumsal başarı örnekleri arasında sayılan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi, Jale Baysal, Füsun Akatlı, Şirin Tekeli, Füsun Yaraş ve Aslı Davaz Mardin tarafından 1989 yılında resmi olarak kurulmuştur. 1990 senesinde de kadın konusuyla ilgili en önemli arşiv, doküman ve kaynaklara ulaşma imkânı sağlayan Kadın Eserleri Kütüphanesi açılmıştır. Bu dönemin özgün kadın kuruluşlarından birisi de 1997 yılında kurulan Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA-DER) olmuştur. Derneğin tüzüğünde amacı: "Kadınların seçimle gelinen siyasal görevlerle kamu görevlerindeki sayısını ve oranını arttırmak, kadın seçmenlerin eşit temsil hakkından yararlanması ve bu yolla demokrasinin ve tüm toplumun güçlendirilmesi için çalışmaktır" şeklinde tanımlanmaktadır (Çaha, 2010: s. 264-269).

90'lı yıllarda kurulan diğer bir kurum da Uçan Süpürge'dir. Uçan Süpürge kadın sorununa ve kadın hareketine duyarlı kadınları buluşturmak, aralarında bağ kurarak bilgi ve deneyim aktarımlarını kolaylaştırmak, onların kadın sorununun çözümüne yönelik çeşitli çabalarını desteklemek ve kadınların kendilerini güçlendirmelerine yardımcı olmak amaçlarıyla 1996 yılında Hollanda'dan bir kadın grubunun, ardından da Kanada Elçiliği'nin desteğiyle kurulmuştur. Bunların yanısıra 1993'te Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Derneği kadınların toplumsal ve siyasal hayata etkin ve yaygın katılımını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Ayrıca 1997

yılında Diyarbakır'da Kadın Merkezi (KA-MER) bölgedeki kadınlara hukuki ve psikolojik danışmanlık sağlamak üzere kurulmuştur. 1990'larda farklı feminist bakış açılarını yansıtan Cımbız, Kadın Postası, Dolaşan Mavi Çorap, Eksik Etek, Çağdaş Kadın, Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar, Kadın Bülteni, vb. dergiler yayınlanmaya başlamıştır. Bunlar arasında Pazartesi Dergisi 1995 yılından 2006 tarihine kadar politik-aktüel bir kadın dergisi olarak her ay yayınlanmıştır Pazartesi Dergisi feminizm içindeki farklı düşüncelerin kendisine yer bulması ve on yılı aşkın bir süre boyunca yayınlanabilmesi hasebiyle yayınlandığı dönemdeki kadın hareketinin tartışma gündeminin takibi açısından önemli bir kaynaktır. Feminist hareketin gelişimiyle birlikte kadın konusu akademik hayatta da ilgi alanı olmaya başlamıştır. 1990'ın başından itibaren Türkiye'de birçok üniversitede kadın araştırma merkezleri ya da enstitüler bünyesinde bilim dalları kurulmaya başlamıştır. İlki 1993 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde kurulan Kadın Araştırmaları Anabilim Dalı'dır. Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KASAUM) (Çaha, 2010: s.270-272). 1993 yılında, Ege Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi 1996 yılında kurulmuştur. Bugün 23 üniversitede kadın araştırma merkezi bulunmaktadır (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (ESKAM)).

Işık (2014)'ın ifade ettiği üzere bu kurumsallaşma pratikleri birtakım bürokratik uygulamalar gerektirdiği için örgütlenme modelinde feminist yöntem gereği hiyerarşisiz yatay bir örgütlenme modeli geliştirme gayretindeki kadınlar için kimi zaman zorlukların yaşandığı bir süreç olmuştur (s.68). Örneğin Uçan Süpürge deneyimini değerlendirdikleri çalışmalarında Ecevit ve Kardam kararlara katılımın hiyerarşisiz biçimde sağlanması ve sorumluluğu paylaşma konusunda denge sağlamakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir (Kardam ve Ecevit, 2014).

Kadın-erkek eşitliğinin devlet çatısı altında kurumsallaşma süreci ise 1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) bünyesinde kurulan Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu ile başlamıştır. O dönemde Sosyal Planlama Genel Müdürü olan İlhan Dülger'in aktarımına göre bu kurum '1987 yılında Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na Nairobi İleriye Dönük Stratejileri çerçevesinde alınan kararlara taraf olarak Türkiye'nin kurmak zorunda olduğu resmi bir mekanizmayı oluşturmaktadır'. Bu kurumun somut çalışmalarına dair elde fazla veri olmamasına

rağmen kadın konusunu bir sektör haline getirmiş ve beş yıllık kalkınma planlarına kadın konusunda politika tedbirleri koyma görevi üstlenmiştir. 20 Nisan 1990 tarihinde Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı adıyla Başbakanlığa bağlı olan bir kurul kurulmuştur (Acuner, 2014: s. 132).

Kimlik tanınma ve taleplerinin Kemalizm'in modern zihniyetin temel fikirlerine dayalı, kentli, orta sınıf, meslek sahibi kadınları rol model alan yaklaşımı uzun süre önemli bir eleştiri ile karşılaşmamıştır. Ancak 1990'lara gelindiğinde kadın hareketinin hak kazanımları açısından dahi geride kalmış olduğu görülmüştür. Bunun nedenleri arasında tarihsel miras olarak sahiplenilen Kemalist modernleşmenin zaman içerisinde gelişim yerine kapanma yaratarak muhafazakâr, yetersiz ve otoriter kalmasının görülmesi, kadın örgütlenmelerinin Kemalizm'le yüzleşmesine olanak sağlamıştır.(Arat, 1998: s. 91). Türkiyeli kadınların kamusal alanda görünürlük mücadelesinin özellikle 90'larla birlikte etnik dini temelli görünürlük mücadeleleri ile beraber yürütüldüğü görünmektedir. Aynı dönemde İslamcı olarak adlandırılan kadınların da kamusal alanda görünürlük mücadelelerinin yükseldiği görülmektedir. Bunun yanında etnik temelli hareketler içinde Kürt Hareketi de bu dönemde çeşitli alanlarda yoğunlaşan bir mücadele ile politik gündemde önemli bir yer tutmuştur (Özkan Kerestecioğlu, 2014).

90'lı yıllarda yükselen İslamcılık karşısında kadın hakları savunusu cinsiyet eşitliği savunusu yerine laiklik savunusuna indirgenmiştir. Bu konuda kimi kadın örgütlerinin halen çalışmalarının odak noktasının laiklik tesisini sağlamak olduğu görülmektedir.

Durakbaşa'nın belirttiği üzere İslamcı kadınların eleştirileri ile birlikte Türk modernleşmesini kadın devrimi olma iddiası sorgulanmıştır. Bu eleştiriler Türk modernleşmesinin modern Türk kadını imgesini, otoriter bir dışlayıcılığa mahkûm kıldığını ortaya koymuştur. Modern Türk kadını imgesi dışında kalan İslamcı kadınların Türk modernleşmesi tarafından görmezden gelinmelerini, bu sürecin dışlayıcılığını eleştirmişlerdir (Durakbaşa, 2000; Aktaran: Sancar, 2014: s.93).

Türk modernleşmesinin dışladığı kadınların en görünür olduğu mücadele alanlarından birisi *de başörtüsü mücadelesi olmuştur. Bu anlamda feminist kadın örgütleri İslamcı kadınlara güçlü bir destek sağlayamadı. İslamcı kadın örgütleri,*

feminist kadın örgütlerinin dışlayıcı, kendilerini bağınaz, cahil olarak kodlayan bir söylem geliştirdikleri iddiasıyla feminist kadın örgütlerini eleştirdi (Hidayet Şefkat Tuksal, vd). 1995'lerden itibaren kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve Türk Ceza Kanunu (TCK)'de değişiklik yapılması için düzenlenen imza kampanyaları gibi bazı eylemliliklerde İslamcı kadın örgütleri ile feminist kadın örgütlerinin ortaklık kurdukları görülmüştür. Ancak sayıları hızla artan İslamcı kadın örgütleri bugün için gündemlerini İslamiyet'in yayılmasına taşımış görünmektedir. Etnik kimlik temelli örgütlenmeler 90'lı yıllarla birlikte görünmektedir. Kota uygulamaları, eş başkanlık modeli gibi legal siyasi yapılar içinde uygulamalar toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin öncü örnekler olarak örneklendirilebilir. Merkezi siyaset içindeki, yerel yönetimlerdeki kadın meclisleri de önemli bir yerde durmaktadır (Acar Savran vd. 2011: s. 302).

2000'li yıllara gelindiğinde de kurumsallaşma artış göstermeye devam etmiştir. Uçan Süpürge'nin 2006 verilerine göre 2003 yılında 311 olan kadın örgütü sayısı 2005 yılında 473'e yükselmiştir. 2001 yılında kadınların yaşadığı her türlü ezilmişliğe ve ayrımcılığa karşı teorinin ve pratiğin bir arada olduğu bir feminist politika üretmek amacıyla Amargi Kadın Kooperatifi kurulmuştur. 2003'de ise kadınların sinema ve medyaya katılımının, bu alanda kendilerini ifade edebilmelerinin yanı sıra bu alandaki iletişim ve üretim güçlerini de artırmak amacıyla Filmmor Kadın Kooperatifi (Filmmor) kurulmuştur. Spesifik bir çalışma alanı olmayan (şiddet, medya, festival organize etmek vs.), teorinin ve pratiğin bir arada olduğu feminist bir politika üretmek amacıyla yola çıkan Amargi Kadın Kooperatifi feminist hareketteki çok önemli bir boşluğu doldurmuştur. Ayrıca feminist dersler vermesinin yanı sıra genç feministleri örgütlemesi ve feminist sokak eylemlerinin birçoğunun da örgütleyicisi olması, bu yıllardaki feminist hareketin coşkusuna çok önemli bir katkıdır (Çaha, 2010: s. 199).

Kabaca dönemin kurumsallaşma ve etnik ve dini temelli hareketlerle birlikte yol almasına ilişkin değerlendirmelerin ardından feminist hareketin bu döneminin yukarıda kadın hareketi başlığı altında incelenen neoliberal dönem içindeki gelişmelerini bu dönemin kimi özellikleri üzerinden incelemek gerekli görünmektedir.

Neoliberalizmin işaret ettiği düzene ilişkin kısa bir değerlendirmeye yer verilmiştir. Neoliberal dönemin Türkiye'ye özgü gelişimine de kısaca değinmek gerekli görünmektedir. 1980'li yıllar ile birlikte ortaya çıkan neoliberalizmin

Türkiye’de yerleşebilmesini sağlayan en önemli gelişme 1980’de yaşanan askeri darbe olmuştur. Bu dönemden sonra Türkiye’de özelleştirmelerin hızla arttığı, emek süreçlerinin parçalandığı, çalışma koşullarının esnekleştiği güvencesizleştiği, yoksullaşmanın derinleştiği görülmektedir. Neoliberalizmin sivil toplum, piyasa devlet ortaklığına işaret eden yönetim modeli de bu yıllardan itibaren gelişmeye başlamıştır. Siyasi iktidar sosyal sorunların çözümünde piyasa ve STK’ların ulus ötesi aktörlerin gündemine paralel biçimde sorumluluk yüklediği bir yönetim modelini desteklemiştir. Kadın hareketinin kurumsallaştığı 1990’lı yıllar genel olarak böyle bir düzenin içinde varlık göstermiştir.

Feminist hareketin gelişimini, neoliberal düzendeki konumlanışı üzerinden inceleyen Coşar ve Özkan Kerestecioğlu’nun değerlendirmelerinin bu süreci içinde yeşerdiği neoliberal düzlem üzerinden anlamlandırmaya olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Buna göre 1990’lı yıllarla birlikte feminist hareketin hızlıca kurumsallaşması sürecinin çıktılarında biri, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin siyasal ve toplumsal gündemde yer bulmasına imkan vermesidir. Bu gündemleşme kurumsal düzeyde toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılmasına ve kadınların sorunlarının görünür olmasına neden olmuştur. Ancak toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin vurgu daha ziyade aile içindeki kadına yönelik şiddet üzerinden yapılmıştır. Yönetimsel düzeyde anaakımlaştırma daha önce söz edilen Kadının Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü (KSSGM)’nin kurulmasında görülmüştür. “1990’lı yıllar boyunca feminist hareketin politika yapıcılarla girdiği çatışma-pazarlık- uzlaşma denklemi üzerinde süre ilişkilenme neticesinde 1990’ların sonları ve 2000’lerin ilk yarısı itibariyle, Aileyi Koruma Kanunu’nun kabulünde (1998), Medeni Kanun’da (2001/2002) ve TCK’da (2004/2005) yapılan değişikliklerle kadın-erkek eşitliğiyle ilgili yetersiz olsa da gerekli yasal düzenlemeler gerçekleştirilmeye başlanmıştır (...) Bu açıdan, 1990’lar boyunca kaydedilen kurumsallaşma sürecinde ve takiben feminist hareket üç ekseninde dönüşmüştür: İlk olarak, ulusal ölçekte 1980’lerdeki bağımsız yeniden kurulumu sırasında, devletle arasına koyduğu mesafeyi kaldırdı ve devletle çatışma-pazarlık-uzlaşma üzerinden bağlantıya geçti.” İkinci olarak feminist hareketin kurumlaşması yerel düzeyde feminist talepler etrafında örgütlenilmesini, bu taleplerin duyulmasını sağladı. Son olarak ulusal ve yerel ölçekte feminist hareketin ulus aşırı hareketle bağı güçlendi. Bunlar feminist hareketin bu dönemde güçlenmesine işaret ederken bir

yandan da feminist hareketin devletle ilişkisinin sınırlarını çizen neoliberal yönetim mantığı serbest piyasayla uyumlu işleme gereğini dayatarak hareketi tahrif etme riski taşımaktadır. “Kısaca “proje feminizmi” olarak nitelendirilegelen, piyasa koşullarına uyumlu bu varoluş hali kadın hareketi içerisinde yer alan örgütler için bir yandan toplumsal cinsiyetin anaakımlaşılması sürecinde etkili bir baskı sürecini işletmeleri açısından alan sağlarken diğler yandan, feminizmin alternatif politik dilini bertaraf etme riskini içinde barındırmaktadır” (Coşar ve Kerestecioğlu, 2013: s.23-26).

Neoliberal dönemde sorun alanlarının parçalanarak ele alınması, piyasaya uygun biçimde denetlenmesine olanak sağlıyor görünmektedir. Kadın hareketinin dünya üzerindeki tarihi anlatılırken neoliberalizmin muhafazakarlıkla ittifakına değinilmişti. Türkiye’de de 1980’li yıllardan sonra ortaya çıkan neoliberal dönemde muhafazakarlaşmanın yükselişini açıkça görülebilmektedir. Türkiye’nin neoliberalleşme sürecinde sosyo-kültürel muhafazakârlığın ağırlıklı etkisini göz ardı etmemek gerekmektedir. Türkiye’de neoliberalizmin feminizmi nasıl etkilediğini anlamak açısından feminist hareketin neoliberal-muhafazakâr sentezle girdiği pazarlık-çatışma-uzlaşma süreçleri önemlidir. İlk olarak, “2011’de Kadından ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı’nın kaldırılarak yerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın getirilmesi, kadın hakları gündemini aileden bağımsız belirlemeye yönelik feminist talepleri bertaraf etme girişimi olarak okunabilir. Halihazırda Kadından ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı yerine Eşitlik Bakanlığı ya da Kadın Bakanlığı’ nın kurulmasına yönelik feminist taleplerin bu şekilde elenmeleri, muhafazakâr-neoliberal bileşke içerisinde feminizme yaklaşımı anlamak açısından önemlidir... Kısaca, bu yaklaşım, feminizmin politik potansiyeliyle birlikte marjnlere itilmesi sürecinin bir parçası olarak tariflenebilir.” 1980’lerin ikinci yarıda bağımsız varoluş çabalarıyla başlayan, 1990’larda kurumsallaşma ve toplumsal cinsiyetin anaakımlaşılması sürecindeki kazanımlarla devam eden süreç 2000’lerde feminizmin marjnlara itilmesine yönelik politikalarla tanımlanabilecek bir evreye erişmiştir (Coşar ve Kerestecioğlu, 2013: s. 28).

Adalet ve Kalkınma Partisi’nin 2002 yılında çoğunluğun desteğini alarak iktidar olmasıyla birlikte Türkiye’de kadınların yaşamlarını doğrudan etkileyen politika uygulamalarında, marjnlara itilen kadın hareketinin gelişiminde ciddi dönüşümler yaşanmıştır. Hızlı yasama faaliyetleri ile birlikte yaşanan dönüşüme ışık

tutabilmek, içinden halen geçmekte olduğumuz süreci değerlendirmek bu çalışma kapsamı dışındadır.

Kadın hareketinin kurumsallaştığı döneme işaret eden içinden geçtiğimiz dönemde farklı örgütlenme motivasyonlarıyla bir araya gelen kadınların oluşturduğu örgütlenmelere yakından, içeriden bir bakış geliştirmeyi amaç edinen bu araştırmada, STÖ'lerin çalışmalarında, bu dönemde yaygın biçimde kullanılan güçlendirmeye ilişkin feminist yaklaşımın nitelermelerinden söz edilecektir.

2.4. FEMİNİST GÜÇLENDİRME

Güçlendirmenin kuramsal temeline ilişkin değerlendirmeler bu başlık altında yer almaktadır. Bu değerlendirmenin, bu araştırma için kadınların örgütlenme deneyiminin, güçlenmelerine katkısını değerlendirebilmeye olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

Güçlendirmenin net bir tanımını yapmak güç görünmektedir. Feminist yaklaşımların da ortak bir tanımlaması olmamakla birlikte feminist yaklaşımın kavramı tanımlamasının anaakım kalkınma söylemiyle ortaklaşmasıyla meseleyi daha karmaşık hale getirmiştir.

Güçlendirme kavramının kullanımı 1960 Afro-Amerikan hakları hareketine kadar uzanır. Kültürel mirası tanımak ve birlik duygusunu geliştirmek için 'siyah güç' ifadesiyle güçlendirmeye atıf yapılmıştır. Bu kavram kadın hareketi içinde 1970'lerde kullanılmaya başlamıştır. Güçlendirmeye ilişkin kapsamlı bir değerlendirme sunması hasebiyle Moser'in değerlendirmesine kavramın tanımlanmasında başvurulmaktadır. Moser, güçlendirmeyi bir süreç olarak görmektedir. Bir süreç olarak değerlendirilmediğinde güçlendirmenin sağlık, eğitim, gelir düzeyi gibi birtakım kategorilerle sınırlandırılmasına neden olacağını düşünmektedir. Nitekim anaakım politika ve programlarda güçlendirme basitçe anlamlandırılmaktadır. Burada güçlendirmenin diğer geliştirme amaçlarından (gelir düzeyini yükseltmek, daha sağlıklı yaşama imkanı sunmak gibi) farklılaştığı noktalar net değildir Yani anaakım politika ve planlamalarda vurgu ekonomik ve politik güçlendirmeye yapılmaktadır. Bu çerçevede kadının güçlendirilmesi, ekonomik gelişme gibi batıcı kalkınmayı sağlamanın bir aracı olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu çerçeve, bu durumdan

hoşnut olmayan bazı feministlerin kavramı daha derinlemesine tartışmalarına ve anaakım kullanımdan farklı toplumsal cinsiyet perspektifiyle bir alternatif tanımlama sağlama gayretlerine neden olmuştur. Moser'e göre ise toplumsal cinsiyet planlaması geliştirme planlamasına toplumsal cinsiyet boyutunu eklemekten fazlasına işaret etmektedir. Moser'in güçlenmesini anlamak için Moser'in ifadesiyle kadına atfedilen üç rolü açıklamak gerekmektedir. Bunlar: Yeniden üretim rolü (emek-gücünün yeniden üretimi), üretim rolü (karşılıksız aile emeği, enformel sektörde çalışma) ve topluluk yönetimi rolüdür. Yeniden üretim rolü kadının doğurganlığına, üretim rolü ev içindeki karşılıksız emeğine ve ücretli işlerdeki emeğine, topluluk yönetimi rolü de yerel otoriteler veya devletle temel hak ve hizmetlerin sunumu talebiyle karşı karşıya geldiğinde kadının ev içi sorumluluğu dışında da aktör olarak karşımıza çıktığı durumlara işaret etmektedir. Bu üç rol, de facto olarak kabul edilmemektedir. Yani bu roller kadının, kadın olmaktan kaynaklı olarak kendiliğinden atfedilmiş roller olarak değerlendirilmemektedir. Moser'de kadınların pratik ve stratejik toplumsal cinsiyet gereksinimine odaklanması gerekli görünmektedir. Yemek, barınma ve su gibi temel ihtiyaçlar stratejik ihtiyaçlar olarak tanımlanmaktadır. Bunlar sadece kadınların değil özellikle çocuklar olmak üzere tüm ailenin gereksinimidir. Stratejik gereksinimler kadınlar için eşitlikçi ve erişilebilir bir sosyal çevreye ilişkindir. Bu sosyal çevrenin oluşturulması da cinsiyetçi işbölümü, ev içi emeğin bölüşümü, ayrımcı yasal düzenlemelerin değiştirilmesi, erkek şiddetinin önlenmesi için gerekli önlemlerin alınması vb. düzenleme ve uygulamaların yapılmasına bağlı görünmektedir. Kadının güçlendirilmesi yaklaşımı pratik mücadelenin, stratejik gereksinimleri karşılamada önemli olduğu vurgusu yapar; kamusal eğitim, bilinç yükseltme ve politik eylemlilik gibi (Varol, 2013: s. 33-41).

Güçlendirme feministlerce bir süreç olarak görülmektedir. Buna göre güçlendirme varılacak hedef, bir son ürün değildir, sürece işaret etmektedir. Kadının ekonomik anlamda güç kazanmasını sağlamak bu sürecin yalnızca bir parçasıdır. Feministlerin güçlendirmeye ilişkin bir başka vurgusu da güçlendirmenin, güçlenme önünde bir engel olduğu ön kabulüne dayandığıdır. Kadınların ataerkil tahakkümün çeşitli veçhelerine karşı bir mücadele içinde oldukları kabul edilmektedir. Kadınların güçlenmesi bu mücadele neticesinde kazanılmaktadır. Verilmiş, bahsedilmiş değildir. Kadın eylemliliğinin sonucu olarak erişilmiştir. Feministlerin son vurgusu da

güçlendirmenin eylemle birlikte düşünülmesi gerekliliğidir. Güçlendirme eyleme dönüşen bir potansiyel taşımalıdır (Cornwall, 2014: s. 11-14).

Güçlendirmenin ayrıntılarına geçmeden önce gücün neye işaret ettiğine ilişkin kısa bir değerlendirme yapmak yararlı olabilir. Güç ile ilgili tartışmalarda, Thompson, yapabilme gücü (power to) ve baskı olarak kullanma gücü (power over) arasında bir ayrım üzerinden tartışma yapmaktadır. Yapabilme gücü, kişilerin hedeflerine ulaşmak için kendilerinde var olan potansiyellerine vurgu yapmaktadır. Buna göre güç; belirlenen hedeflere erişebilmek için yeterliliğe sahip olmaya; güçlendirme, bu yeterliliği fark etmeye işaret etmektedir. Bunun aksine baskı olarak kullanma gücü, gücün bir tahakküm ilişkisi kurmak için kullanılmasına işaret etmektedir. Baskı olarak kullanma gücü kişiler arasındaki ilişkilerde tahakküme neden olabileceği gibi yapısal düzeyde de (emekçi sınıf – sermaye sınıfı arasında, kadın-erkek arasında) görülebilmektedir. Thompson'a göre yapabilme ve baskı olarak kullanma gücü arasındaki ayrıma iki yeni öge daha ekleyerek kadınların güçlenmesini tartışmıştır. Gücün baskı olarak kullanılmasının ezen- ezilen arasındaki tahakküm ilişkisini kaçınılmaz kıldığını; ezilenin güçlenmesiyle ezen konumuna dönüşmesi anlamı taşıdığını; tahakkümü kaçınılmaz kıldığını ifade eden Thompson gücün böylelikle de güçlendirmenin başka biçimlerde ele alınmasını sağlayacak kavramlar geliştirmiştir. Buna göre işbirliğine dayalı güç (power with) benzer sorunlar karşısında bireylerin biraraya gelerek mücadele etmesinin, bütünün parçası olma duygusuyla ortaya çıkardığı güce işaret etmektedir. Birlikte mücadele etmenin önemine ilişkin vurgu, güçlendirmeye ilişkin feminist yorumun gelişimine de olanak sağlamaktadır. Buna göre güçlendirme için kolektif biçimde harekete geçebilmenin koşullarını sağlamak önemlidir. Örneğin feminist bilinç yükseltme toplantılarının kadınların hem tahakkümün, hem de yalnız olmadıklarının farkına vararak güçlenmelerini sağladığı kabul görmektedir. Bu işbirliğine dayalı güç, Thompson'a göre hiyerarşisiz eşitler arası bir ilişki geliştirmenin önemini de ortaya çıkarmaktadır. Buna göre yukarıdan aşağıya değil, yatay biçimde ilişki geliştirilerek, hiyerarşik olmayan bir birliktelik sağlandığında güçlenme gerçekleşebilmektedir. Diğer güç türü özden gelen güç (power from within) ise kişinin içsel gücü ile ilgili; benlik saygısı, özgüveni, benlik farkındalığı, kendini kabulü ve güçlüklerin üstesinden gelebilme kapasitesi ile ilişkilidir (Thompson, 2016: s.12-21).

Feminist literatürdeki kadınların güçlendirilmesi süreci, gücün yukarıda söz edilen tüm boyutlarıyla birlikte değerlendirilmesini içermektedir. Yani kadının özden gelen gücünün ortaya çıkarılması, üzerinde baskı yaratan tahakküm ilişkisinin anlamlandırılabilmesi ve bu tahakküme karşı mücadele edebilme kapasitesini ortaya çıkarabilmesi, bu mücadele için diğer kadınlarla birlikte güçlerini fark ederek, güçlenerek yer alması gibi birçok boyuta işaret eden süreç olarak değerlendirilmelidir. Kısacası güçlendirme süreci lineer değil, dinamik bir süreçtir. Ayrıca kadınları güçlendirmenin bilişsel ve psikolojik boyutları vardır. Bilişsel boyutta kadınların kendi konumlarını, bu konumlanışın nedenlerini anlamaları, bilmelerini içerirken; psikolojik boyut kadınların durumlarını değiştirebilecek potansiyele inançlarını içerir. Kişilerin kendi yaşamları üzerinde kontrol kazanmalarına yardım eden çok boyutlu bir süreçtir. Her biri diğerleriyle yakından bağlantılı pek çok düzeyi kapsamaktadır; kendilik saygısı, duygusal olgunluk, bağımsızlık, farkındalığın artması, kişisel ve toplumsal gelişme kaynaklarına erişebilme, örgütlenme vb.

Kadınlara yönelik ortaya çıkan güçlendirme tezinin gelişim zeminine bakmak neoliberal dönemde güçlenme kavramının işaret ettikleri üzerinden düşünmeyi kolaylaştıracaktır. Kümbetoğlu (2014)'na göre kadının ikincil konumu 1970'lerde daha çok kadın erkek eşitsizliği bağlamında tartışılmaktadır. 1980'lerin ortalarından itibaren kadının toplumsal konumunda değişimi yaratacak olanların kadınların güçlendirilmesi olduğu tezi, gerek kadın çalışmalarında gerekse uluslararası düzeyde ortaya çıkmaya başlamıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik projelerde anahtar kavram olarak işlev görmektedir (s.166).

Acar Savran (2002)'in ifade ettiği radikal öznelciliğe dayalı yaklaşımların güçlendirme kavramının gelişimine etkisi olduğu bilinmektedir. *“Bu yaklaşımlarda kadınların pasif kurbanlar olmadıkları, içinde buldukları olumsuz durumlara çeşitli yöntemler kullanarak müdahale ettikleri tezi, teslimiyetçi bir nesnelciliğe karşı geliştirilmiş bir anlayıştır. Bunun bir adım ötesinde, Rosaldo / Lamphere'in ünlü derlemelerindeki yazılarında Jane Collier ve Carol Stack'ın savdukları, daha radikal bir öznelciliğe dayalı anlayışlar vardır. Stack, kadınları aktif stratejistler olarak ele alırken, Collier daha da ileri giderek şöyle der: “Benim iddialarımın modelini oluşturan kadın... erişebildiği tüm kaynakları etrafındaki dünyayı denetlemek üzere kullanan soğukkanlı, hesapçı dişidir” (1974: 90; Stack, 1974). Deniz*

Kandiyoti de “patriyarkal pazarlık” tezini, bu daha radikal öznelci konuma yakın bir yerden geliştirir: Bu tezde savunulan, kadınların nesnel-yapısal bir ezme/ezilme ilişkisinin tâbi tarafları olarak görülmesine alternatif bir anlayıştır artık. Varılan bu noktada, kadınların egemenlik ilişkileri içinde belli dirençler göstermelerinin, dayanışmadan edindikleri görelî güçleriyle verili nesnel durumlarını manipüle etmelerinin ötesinde, toplumsallığın nasıl kurulduğuyula ilgili bir iddia ileri sürülmektedir” (s.268-270).

Kadınların aktif stratejistler olarak kurban olmadıklarını, ataerkil sistem içinde iktidara karşı direnç mekanizmaları geliştirdiğini ileri süre bu yaklaşımlar göre tikel ve öznel yaklaşımlardır. Acar Savran’ın dikkat çektiği nokta önemlidir. Somut kadın durumlarının tahlilinden yola çıkarak genel olgulara kapitalizme, patriyarkaya yönelik eleştiri derinleştirilmedikçe her biricik örneğin deneyimi güç kazanma olarak yorumlanabilir. Zira genel bir olgunun parçası olan bu örnekleri tekilleştirmek yerine somut durumları birtakım soyutlamalar, teorik kurgular aracılığıyla değerlendirerek tahlil etmek mücadelenin yapısını tayin etmekte önem kazanmaktadır.

Kıscası toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılmasıyla ulus üstü aktörler, devletlerle işbirlikleriyle geliştirilen projelerin anahtar kavramı olan güçlendirmeyi, yukarıda açılanan feminist yorumu üzerinden değerlendirerek, kadınların pratik ve stratejik ihtiyaçlarını birlikte düşünmeye olanak sağlayan bir yerden tartışmak doğru görünmektedir. Aksi takdirde neoliberal dönemin toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırması perspektifinde temellenen kadınların güçlendirilmesi, kadınların istihdama, güvencesiz koşullarda katılımı, kalkınmada kadın emeğinin önemi üzerine yapılan vurgularla değerlendirilmekten ibaret kalma riski taşımaktadır.

Acar Savran’ın tikellik ve öznelîklerin belirlenimleri üzerinden tahlilin güçlüğü yönündeki eleştirisinin önemli olduğunu vurgulamak gerekir. Bu araştırma kadınların öznel örgütlenme deneyimlerine odaklandığı için (benzer nitel çalışmalarda da böyledir) teorinin bir dizi tekil örneklerin birbiri ardına tasviri üzerine kurma konusunda olabildiğince imtina edilmiştir. Bu nedenle, tezin kuramsal çerçevesi, araştırmaya konu olan kadın örgütlerinin nasıl bir tarihsel ve maddî zeminde yükseldiğinin değerlendirilmesini kolaylaştıracak içerikte hazırlanmıştır. . Bugün gelinen noktada Türkiye’de neoliberalizme özgü özelliklerin kökleştiği; kamu

hizmetlerinin piyasalaştığı, yasama faaliyetlerinin yoğunlaştığı, sivil toplum örgütlerinin sayılarının artmasına karşılık etkinlik alanlarında değişim yaşandığı görülmektedir. Bugün verili toplumsal düzen içinde varlık gösteren kadın hareketi ve kadın örgütlerinin, bu örgütlenmelerdeki kadınların örgütlenme deneyimlerinin hakim toplumsal düzen üzerinden değerlendirilmesi; hem bugünkü durumlarını anlamada hem de geleceğe yönelik tahayyül geliştirmede elzem görünmektedir.

2.5. BİR ÖRGÜTLENME MODELİ OLARAK SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ VE TÜRKİYE’DEKİ GELİŞİMİ

Bu başlık altında araştırmaya dahil edilen kadın STÖ’lerin yapısı, işleyişine ilişkin bulgulara ışık tutması için sivil toplum örgütü kavram ve kapsamı üzerinde durulacaktır.

STÖ’lerin ortaya çıkış tarihine bakıldığında 19. yüzyıla hatta öncesine kadar gitmek mümkün görünmektedir. Ancak bugün anladığımız anlamda sivil toplum inisiyatifinin ortaya çıkışı İkinci Dünya Savaşı sonrasında olmuştur. Savaş sonrasında yaşanan yıkımın izlerini silebilmek için inisiyatif geliştirerek kişilerin bir araya gelmesi sivil toplum örgütlenmesinin ilk örneği olarak kabul görmektedir. Daha sonra ilk kurumsal örgütlenmelerin ABD ve İngiltere’de köleliğin kaldırılmasına yönelik mücadele yürüten gruplar tarafından oluşturulduğu bilinmektedir. Çeşitli faaliyet alanlarında dünyanın çeşitli yerlerinde, çeşitli biçimlerde sivil örgütlenmeler, 1960’lı yıllardan itibaren sayıları hızla artarak yaygınlaşmışlardır. STÖ’ler belirli amaçlar doğrultusunda belli gruplar, kişiler ya da sorun alanlarına yönelik faaliyetler gerçekleştirmek üzere kurumsallaşmış yapılardır. Faaliyet alanları farklılaşsa da STÖ’ler birtakım ortak özellikler göstermektedir. Bunlardan birincisi gönüllülük esasına dayanmalarıdır. İkinci olarak kar amacı gütmeyen kurumlardır. Faaliyetlerinde toplumsal faydayı esas almaktadırlar. Belge’nin de ifade ettiği üzere; “Sivil toplum kuruluşları belirli sorunlar, çıkarlar, talepler etrafında örgütlenmiş yapılardır. Temel işlevleri kamusal otoritenin tasarruflarını eleştirmek, yönlendirmek ve yapıcı tasarruflar konusunda toplumun geniş kesimlerini önceden bilgilendirmek ve bu süreçleri etkilemek ya da sivil direnme araçları da dahil olmak üzere karşı çıkmanın yollarını yaratmak ve sağlamaktır” (Belge, 1994; Aktaran: İçduygu vd.2011: s.12-17).

Sivil toplum örgütlenmesinin Türkiye’de gelişimine bakılacak olunursa, siyasal alanın dışında bir örgütsel yaşama işaret eden sivil toplumun Osmanlı Dönemi’ne uzandığını görmek mümkündür. Osmanlı Döneminde sivil toplum örgütlenmesi örnekleri olarak vakıflar ve loncalar sayılmaktadır. Vakıflar, hayırseverlik faaliyetlerini gerçekleştirmek için toplumsal bir dayanışma yaratmıştır. Loncalar da mesleki dayanışmayı sağlamaya yönelik bir örgütlenme örneği olarak görülmektedir. Ancak bu örgütlerin sivil toplumun siyasal iktidardan özerk, gönüllülük temelinde örgütlenen kurumlar olarak sivil toplum örgütlenmesinin bugün anladığımız anlamını tam olarak yansıtmadığı söylenmelidir.

Anayasal bir hak olarak sivil toplum örgütleri ilk kez 1908 Anayasası ile ortaya çıkmıştır. Sivil toplum örgütlenmelerine ilişkin ayrıntıları düzenleyen Cemiyetler Kanunu da hemen ardından 1909 yılında yayınlanmıştır. 1923-45 yılları arasında tek partili demokratik sistem hakimdir. Bu dönemde daha önce kadın hareketinin gelişimini anlatırken de vurgulandığı üzere Türk modernleşme idealine uyumlu olan örgütler destek bulabilmiştir. Siyasi iktidarın alanının dışında tabandan yükselen talepler tarafında örgütlenen bir sivil toplum örgütlenmesinin gelişiminin bu dönemde yaşandığını söylemek güç görünmektedir (İçduygu vd. 2011: s. 19-21).

1945’te çok partili demokratik sisteme geçiş örgütlenme özgürlüğü açısından bir kırılma yaratmıştır. 1946’da Dernekler Yasası yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile sivil toplum alanında örgütlenme özgürlüğünün sınırlarının geliştiği söylenebilir. Ancak bu dönem için de tek partili dönemdekine benzer biçimde tabandan yükselen bir sivil toplum hareketinin tam anlamıyla gelişemediği görülmektedir. Sivil toplum örgütlenmelerinin gelişimi açısından önemli bir örgütlenme olan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş) 1952 yılında kurulmuştur. Devletin denetiminin azalması ile sivil toplum örgütlerinin tabandan gelişen bir hareketin örgütlenmeleri olarak ortaya çıkışında 1961 Anayasa’sının sağladığı hak ve özgürlükler önemlidir.

1961 Anayasası ile birlikte emekçi kesimlerin meslek örgütlerinin arttığı, kırsaldan kente göç eden kişilerin sayısının ve sanayileşmenin artmasıyla kentli kişilerin belli talepler etrafında örgütlenmeler kurduğu görülmektedir. Bu gelişim 1980 Askeri Darbesi ile sekteye uğramıştır. Darbe ile birlikte neredeyse tüm sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri askıya alınmış, pek çoğu kapatılmıştır. 1982’de kabul edilen

82 Anayasası,61 Anayasası ile nispeten sağlanan örgütlenme özgürlüğünü sekteye uğratan düzenlemeler içermektedir. Nitekim 1983’de çıkarılan Dernekler Yasası’nda da bunun izlerini görebilmek mümkündür. Dernekler Yasasında devletin sivil toplum örgütlerini kapatabilme yetkisi, denetleyici kontrolü güvence altına alınmıştır. Pek çok devlet memurunun derneklere üyelik hakkı kısıtlanmıştır. Örgütsel yaşamın canlanması 1990’lı yıllarla beraber gerçekleşmiştir. 1995 yılında yapılan anayasa değişikliği ile sivil toplum örgütlerinin siyasi faaliyette bulunamayacağını öngören 33. Madde değiştirilmiştir. 1990’lı yılların örgütsel yaşamın canlanmasına olanak sağlaması üç nedenle açıklanmaktadır. Bunlardan birisi ekonomide serbest pazar temelli ihracata yönelik sanayileşmenin yaşanması, ikincisi, dini ve etnik kimlik taleplerinin yükselişi, üçüncüsü de küreselleşmenin etkisiyle sivil toplum örgütlerinin ulusal temelde örgütlenmeden bölgesel ve uluslararası düzeyde örgütlenmelere doğru genişleme imkanı bulmasıdır (İçduygu vd. 2011: s.24-27).

2000’li yıllarda da sivil toplum örgütlerinin genişlemesinin arttığı görülmektedir. 1999 yılında yaşanan Marmara Depremi’nin sivil toplum örgütlerinin dönüşümünde önemli etkileri bulunmaktadır. Bu depremin ardından depremin etkilerini silebilmek için sivil inisiyatiflerin gönüllülük temelinde örgütlendikleri görülmektedir. Depremden yoğun biçimde zarar gören illerin başında yer alan Kocaeli’de de deprem sonrasında sivil toplum örgütlenmelerinin sayısının arttığı ya da var olan örgütlenmelere sağlanan desteğin arttığı görülmektedir.

Bunların yanında 1995 yılında Avrupa Birliği (AB) üyeliğine adaylığı kabul edilen Türkiye’nin 2004 yılı sonunda Kopenhag Kriterlerini karşıladığına karar verilmiştir. 2005’de üyelik müzakere süreci başlamıştır. Kopenhag Kriterleri demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarının tesisi, azınlıkların haklarının korunması konusunda faaliyet gösteren kurumların varlığına işaret etmektedir. Bu kriterleri sağlamak için yapılan yasal düzenlemeler ve AB üyelik sürecinde Türkiye’de bulunan örgütlenmelere sağlanan uluslararası fonlar da sivil toplum örgütlenmelerinin gelişiminde oldukça önemlidir (İçduygu vd. 2011: s.31).

Yukarıda sivil toplum örgütlenmesinin Türkiye’deki kısa tarihine bakılırsa 1961 yılından itibaren gelişmeye başladığı aslı ivmesini 80’li yıllardan sonra kazandığını söylemek mümkündür.

Türkiye’de beş farklı türde örgütlenen STK’lar bulunduğu görünmektedir. Bunlar; dernek, vakıf, sendika, meslek odası ve kooperatiflerdir. Güncel verilere göre Türkiye’de faal 10.9436 dernek bulunmaktadır (Dernekler Dairesi Başkanlığı) Bunun yanında 5.468 vakıf olduğu görünmektedir (Vakıflar Genel Müdürlüğü). 2009 verilerine göre bu sayıya kooperatifler, sendikalar ve meslek odalarının eklenmesiyle sayıları 150.000’i bulan STK olduğu görülmektedir.

Sivil Toplum Endeksi Projesi kapsamında 2010 yılında yapılan araştırmanın bulgularına göre;

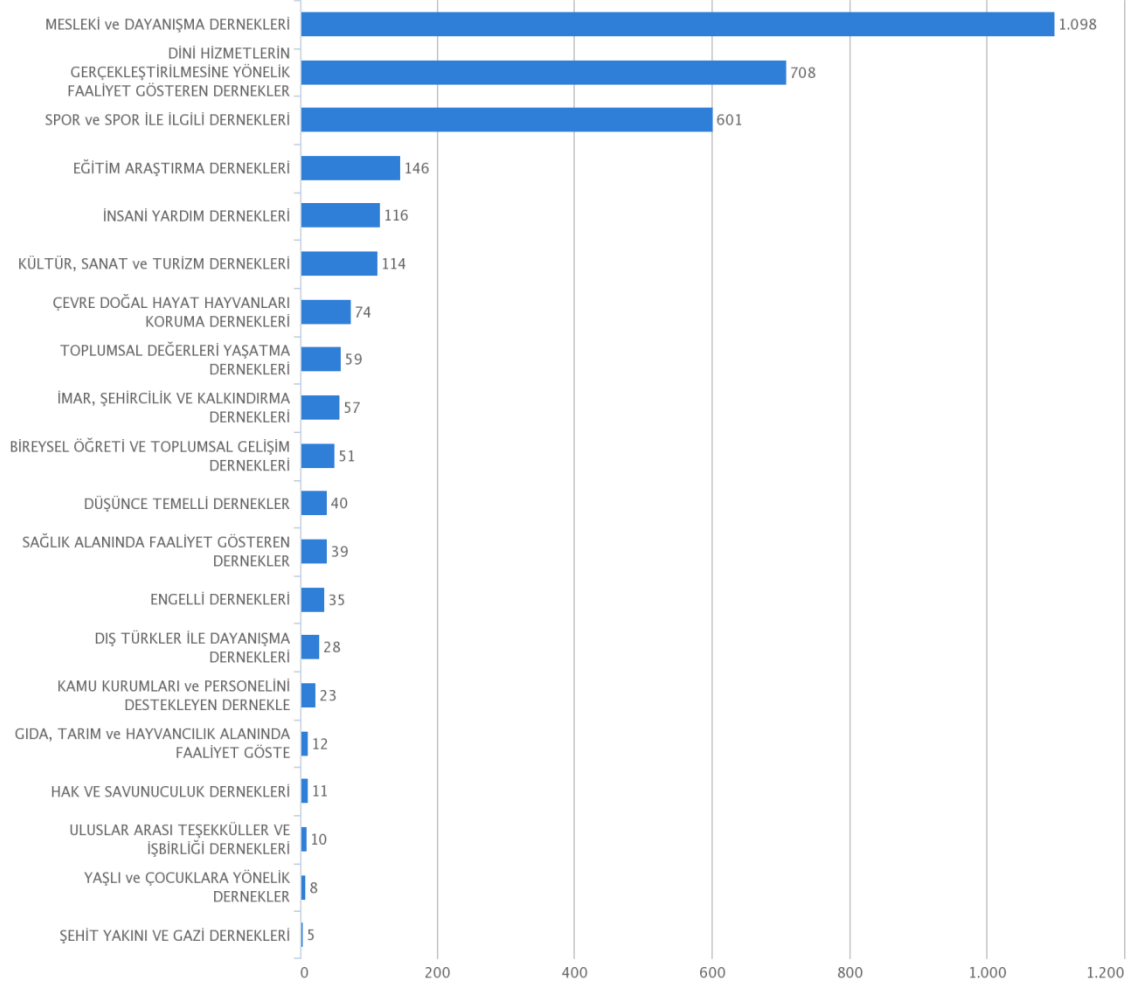
“Çalışma alanları açısından STK’ların büyük çoğunluğunun sosyal dayanışma ve hizmet odaklı çalıştığı, politikaları etkilemeye yönelik etkinliklere ve savunuculuk faaliyetlerine daha az rastlandığı görülmektedir. Türkiye’de derneklerin %18,1’ini ‘dini hizmetlerin geliştirilmesine yönelik hizmet faaliyetler veren cami dernekleri, %14,3’ünü spor kulüpleri, %13,7’sini yardımlaşma dernekleri, %9,5’ini kalkınma ve konut dernekleri, %10’unu ise mesleki dayanışma örgütleri oluşturmaktadır. Bu durumda derneklerin %65’inin herhangi bir politikaları etkileme gündemi olmadığı; sosyal hizmetler ile dayanışma faaliyetlerine odaklandığı görülmektedir (Dernekler Dairesi Başkanlığı, 2008). Vakıflar da faaliyet alanları açısından derneklere benzer bir portre çizmektedir. Vakıfların çalışma alanları arasında sosyal yardım (%56,1), eğitim (%47,5) ve sağlık (%21,84) başı çekmektedir. Resmi kayıtlara göre vakıfların sadece %1,28’i demokrasi hukuk-insan hakları alanında çalışmaktadır (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2009). Ancak yine de savunuculuk yapan STK’ların (örneğin kadın hakları ve sorunları, çevre sorunları, insan hakları, tüketici hakları, öğrenci ve gençlik konuları) etkinlik ve görünürlüklerindeki artış dikkat çekicidir. Daha çok inanç ile siyasal ve ideolojik farklılıkların etkili olduğu bu mücadele alanında tüzel kişilikler olarak kurumsallaşan aktörler olduğu gibi, esnek ve gayri resmî toplumsal ağlar şeklindeki oluşumların da bulunduğu bilinmektedir” (İçduygu vd. 2011: s. 44-46).

Kabaca ele aldığımız istatistiklere ve araştırma sonuçlarına baktığımızda Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin yardım faaliyetlerine daha yoğun biçimde odaklandıkları görünmektedir.

Kocaeli’deki duruma baktığımızda 2016 verilerine göre, 56 vakıf, 3235 dernek bulunmaktadır. Dernekler Daire Başkanlığından (DDB) edinilen verilere göre derneklerin faaliyet alanlarına göre sınıflandırması aşağıdaki tabloda görülmektedir (Bkz. Tablo1).

Nevelere Göre Faal Dernek Sayısı

Kaynak: DERBİS

Tablo 1. Çalışma Alanlarına Göre Kocaeli'deki Dernek Sayısı

(<https://www.dernekler.gov.tr/tr/Anasayfalinkler/illere-gore-faal-dernekler.aspx>,

Erişim Tarihi: 11.09.2016)

Verilerde görüldüğü üzere derneklerin büyük çoğunluğunun mesleki dayanışma, dini hizmetlerin gerçekleştirilmesi ve spor temeline örgütlendikleri görülmektedir. Bu durumun nedeni mesleki dayanışma temeline örgütlenen dernekler içerisinde hemşehri derneklerinin bulunmasıdır. Göç alan bir sanayi kenti olması hasebiyle Kocaeli'de hemşehri derneklerinin yaygın biçimde görüldüğü söylenebilir. Bunun yanında dini hizmetlere yönelik faaliyet gösteren derneklerin büyük çoğunluğu da mahallelerde cami yapımının sağlanması için kurulan örgütlenmelerden oluşmaktadır. Benzer biçimde mahallelerin yerel spor takımlarıyla dayanışmak için biraraya geldiği örgütlenmelerin de sayısının da önemli bir orana ulaştığı görülmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın tasarımı, örneklem alanı ve seçimi, veri toplama aracı, veri toplama süreci, görüşme yapılan kadınlara ilişkin tanıtıcı bilgiler, verilerin çözümlenmesi, sınırlılıklar, etik konular hakkında bilgi verilmektedir.

3.1. ARAŞTIRMANIN TASARIMI

Bu araştırmada kadınların örgütlenme deneyimlerinin nitel desende feminist bir perspektifle değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışma feminist araştırmanın gereklerine uygun biçimde tasarlanmıştır. Öncelikle feminist araştırmaları yönlendirecek metodoloji ve epistemolojiye ilişkin bilgi vermek yararlı olacaktır.

Amerika'da yerleşik sosyal bilim metodolojisine karşı 70'li yıllarda geliştirilen eleştiriler (Ferguson, Wolf ve Jorgenson, Huizer) daha çok politik ve etik sorunlar üzerinde odaklanmaktadır. Bunun yanında Frankfurt Okulu'nun da (Horkheimer, Adorno, Fromm, Habermas vd.) toplumun diyalektik ve tarihsel bakış açısından eleştirisine dayanarak pozitivist işlevselci toplum teorisi ve niceliksel analitik araştırma yöntemini eleştirmektedir. Eleştirilerinin odağında teori ile pratiğin yapısal olarak ayrıştırılması ve araştırmanın değerlerden arınmışlık ilkesi bulunmaktadır (Mies, 1996: s.49).

Feminist araştırmayı yönlendirecek bir metodoloji geliştirmek üzere öne sürülen düşünceler egemen sosyal bilim teorisi olarak pozitivism ve ona eşlik eden metodolojiye karşı geliştirilen bu tartışmalardan doğmuştur (Mies, 1996: s.48).70'lerde yükselen feminist dalgayı takiben kadınlar tarafından sosyal bilimlerde geçerli olan teoriler ve metodoloji ile kadın hareketinin politik hedefleri arasında çelişki görülmüştür. Böylece kadınların özgürleşmesi hedefine yönelik kadın çalışmalarının pozitivist ve niceliksel araştırma yönteminin yetersizliklerini ortaya koydukları ve eleştirdikleri görülmüştür.

Eichler, bilgi sosyolojisinin temel postülalarından feminist araştırma sürecine yönelik dört epistemolojik önerme geliştirmiştir. Bunlar:

- Bilgi toplumsal olarak kurulur.
- Baskın ideoloji, yönetici sınıfın ideolojisidir.
- Değerlerden arınmış bilim yoktur.
- İnsanların bakış açıları konumlarına göre değişiklik gösterdiğinden kadın ve erkeklerin bakış açıları farklılaşabilir (Aktaran: Stanley ve Wise, 1996: s. 81).

Feminist araştırmaların ilkelerine ilişkin birçok farklı görüş ve katkı bulunmakla birlikte genel olarak benzerlik gösteren birtakım ilkelerin birçok yazar tarafından vurgulandığı görülmektedir. Buna göre temel olarak feminist araştırmanın kadınların çeşitli durumlarını, bu durumları etkileyen kurum ve çerçeveleri odağa almak, bunları sorunsallaştırmak ve ardından kadınlar için özgürleştirici olmak amacıyla bu sorunsal kuramsal bir çerçeveye dönüştürmek politika veya eylem alanı kılmak önemlidir (Punch, 2005: s. 134). Feminist yöntemle kurgulanan araştırmada kadınların deneyimlerini, günlük yaşamlarını ve kadınlık bilgilerini anlama, yorumlama çabası vardır. Feminist araştırmacılar sosyal olarak inşa ettiğimiz dünyayı kadınların deneyim ve bilgilerinden anlayabileceğimizi iddia ederler.

Feminist araştırmanın en sık vurgulanan bir başka ilkesinin hiyerarşik olmayan bir üslupla araştırma sürecinin yürütülmesi olduğu görülmektedir. Kadınların deneyimleri ve yaşamsal anlatılarından derlenen bilginin önemine dikkat çekerek geleneksel yöntemin objektiflik, etkinlik, araştırmacı, araştırma öznesi arasındaki korunması gereken mesafe gibi ilkelerinin gerçeğin derinlemesine kavranmasını engellediğini belirtmektedir (Reinhar, 1974; Aktaran: Kümbetoğlu, 2008: s. 54).

Berger geleneksel yöntemi (pozitivist yöntem) kullanan araştırmacının elde ettiği verilerin gerçek davranışı değil, beklenen davranışı yansıttığını belirtir (Mies, 1996: s. 71). Sadece var olan ortaya koymayı amaçlayan geleneksel bakış açıları ile sosyal bilimlerin yöntemi, dönüşüm güçlendirme ve geliştirme amacındaki feminist yaklaşımdan farklıdır (Kümbetoğlu, 2008: s. 56).

Feminist yöntemin kullanıldığı araştırmada araştırmacı sadece araştırma öznesine değil kendi deneyim ve bilgilerine bakarak, bunları araştırdığı kişilerle paylaşarak ortaklaşa bir biçimde yaratılmış bir etkileşim süreci yaratabileceği yolları ve tarzları

tercih eder. Araştırma süreci, araştırmasının kendilik bilgisini de elde edebileceği bir deneyim olarak görülür. Böylece araştırma süreci hem araştırma özneli hem de nesneli için bir bilinçlenme süreci olarak yaşanır (Kümbetoğlu, 2008: s.66).

Feminist araştırmanın diğer bir ilkesi araştırmanın pratiğe dönük hedefler taşıması gerekliliğidir. Uygulama ve araştırma arasında bir bağ kurma gerekliliği tutarlı bir şekilde tarihsel, materyalist ve diyalektik bilgi teorisinin yolunu izler. Bu kavrayışa göre bir teorinin gerçekliği belirli bazı metodolojik ilke ve kuralların uygulanmasına bağlı değil, uygulama süreçlerini başlatma potansiyeline bağlıdır. Bu potansiyel akademik kurumların saklı korunmuş dünyasında değil; sosyal süreçlere katılımı ve onlar hakkında düşünme üretiminde gereklidir. Feminist araştırmanın pratiğe dönük hedefleri araştırma sürecinde olabileceği gibi sonrasında da olabilir (Mies, 1996: s. 59). Bu araştırmada da araştırma sürecinde kadın örgütlerinin birbirleri hakkında sınırlı bilgi sahibi oldukları görülmüştür. Bunun üzerine örgütler arasındaki işbirliği ve dayanışmayı güçlendirmek için kadın örgütlerine ilişkin tanıtıcı bilgilerin bulunduğu bir kitapçık oluşturularak tüm örgütlere dağıtılması planlanmıştır. Rehberin kuruluşların birbirlerine ilişkin bilgilenmelerine ve neticesinde aralarında olası işbirliklerinin gelişmesine, böylece güçlenmelerine olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Sonrasında Kocaeli’de kadın örgütlerinin sorunlarına yönelik olarak paylaşım sağlanması için örgütlerin davet edildiği bir çalıştay yapılacaktır. Feminist araştırmanın kadınların güçlendirilmesine yönelik çıktılarının olması, alanda bir değişim yaratması beklenmektedir.

Nitel araştırmaların amacı anlamak, araştırma bulguları sonucunda gerçekleri olduğu gibi tanımlamak olduğundan niçin sorusundan çok ne ve nasıl sorularına odaklanılmaktadır. Bu araştırmada da odakta nasıl sorusu bulunmaktadır.

3.2. ÖRNEKLEM ALANI VE SEÇİMİ

Alan araştırmasına başlamadan önce örneklem alanının Kocaeli’de bulunan bağımsız kadın örgütlerinden ikişer temsilciden oluşması planlanmıştır. Buna bağlı olarak Dernekler Dairesi Başkanlığı’nın web adresinden ulaşılan istatistiklerde isminin içinde kadın, hanım, anne, bayan geçen dernek isimleri taranmıştır. Dernekten farklı biçimde örgütlenen dayanışma ve platformların bilgisine internet siteleri

üzerinden yapılan araştırmalarla veya başka kuruluş temsilcilerinden görüşme yapılan kadınların aracılığıyla toplam 27 bağımsız kadın örgütünün ismine erişildi.

Bu örgütlere ulaşma konusunda nasıl bir yol izlendiği ayrıntısıyla şöyle anlatılabilir. Dernekler Dairesi Başkanlığı istatistiklerinde iletişim adresleri bulunmayan 13 dernek için İçişleri Bakanlığı Bilgi Edinme Birimi'ne dilekçe gönderilmiş; gelen cevap neticesinde, derneklerin adreslerine yapılan ziyaretler sonucunda sekiz derneğe ulaşılmıştır. Diğer beş dernek Dernekler Dairesi Başkanlığı istatistiklerinde belirtilen adreslerde fiilen faaliyet göstermediği için bu derneklere erişilememiş; iki derneğin temsilcileri görüşme talebini reddetmiş; , gerekçe olarak fiili olarak dernek faaliyetleri bulunmadığını belirtmişlerdir. Bir dernek temsilcisi görüşme yapılmadan önce araştırmacıyı ve araştırmanın içeriğini daha iyi anlayabilmek için bir ön görüşme yapmak istediğini belirtmiştir. Ancak ön görüşmenin hemen ardından görüşülen kadının onayıyla görüşme soruları üzerine de konuşulmaya başlanmıştır. Dernek, 15 Temmuz günü yaşanan darbe girişimi sonrasında güvenlik gerekçesi ile kapatılmış, yapılan görüşmenin verileri araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Bir dernek temsilcisi aracılığıyla ulaşabildiğim bir başka dernek temsilcisi, aracılık sağlayan temsilcinin faaliyet gösterdiği dernekle hemen hemen aynı etkinlikleri yaptıkları gerekçesiyle uzun uzadıya anlatabileceği bir şey olmadığını söyleyerek telefonla görüşmemizin yeterli olacağı konusunda ısrarcı olmuştur. Bu sebeple bu dernek temsilcisi ile telefon görüşmesi yapılabilmıştır. Araştırmaya, Bağımsız bir kadın örgütü olmamasına rağmen karma bir örgütün kadın ve çocuklara yönelik faaliyetlere odaklanmış bir kuruluşu dahil edilmiştir. Bu kuruluşun kendine ait bir yönetim kurulu, bina, organizasyonu bulunmaktadır. Bunun yanında, kadın üyeler yönetimde almaktadır. Bu özellikleriyle bağımsızlaşmış bir kadın örgütü gibi faaliyet yürütmektedir.

3.3. VERİ TOPLAMA ARACI

Araştırmanın veri toplama aracı yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki soruların oluşturulmasında kadın örgütlerine ilişkin Kadın Örgütleri, İhtiyaçlar, Olanaklar Araştırması Araştırma Raporu (İrşat, 2009) oldukça önemli bir katkı sağlamıştır. Sorular hazırlandıktan sonra bu alanda

çalışan akademisyen ve uygulayıcıların görüşleri alınmıştır. Düzenlemelerden sonra, ön deneme yapılmıştır. Böylece son şekli verilmiştir.

Görüşme formuyla ilgili uzman görüşü alınan akademisyen ve uygulayıcılardan birisi kadın hareketinin içinde, bağımsız bir kadın örgütü olan Uçan Süpürge 'de faaliyet yürüten Ezgi Pehlivanlı Kadayıfçı'dır. Kadın çalışmalarına ilişkin akademik alanda kıymetli katkıları bulunan hocalarım Doç. Dr. Aslı Kayhan ve Doç. Dr. Burcu Yakut Çakar da sorularıma ilişkin katkı ve önerilerini paylaşmıştır. Ayrıca Beykent Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Nihan Bozok kendi deneyimlerini de göz önünde bulundurarak alan çalışmalarının feminist yöntem ile kurgulanmasına uygun biçimde soruların formülasyonu konusunda değerli katkı ve önerilerini paylaşmıştır. Bu öneriler doğrultusunda formda bazı değişiklikler yapılarak araştırmaya başlanmıştır.

Pilot çalışma az sayıda kişi ile soru kâğıdının tamamlanmasını sağlayan bir deneme çalışması olarak tanımlanmaktadır. Böylece ana çalışmada karşılaşılabilecek güçlükler alana çıkmadan önce giderilebilmektedir (Giddens, 2012: s. 123). Araştırmada da benzer şekilde görüşme formu ön deneme (pilot çalışma) yoluyla son şeklini almıştır. Ön deneme, Kadın Dayanışma Vakfı (KADAV) üyesi ve Şehbal Vakfı üyesi bir kadın ile gerçekleştirilmiştir. En eski kadın örgütlenmelerinden KADAV üyesi olan, uzun süredir kadın hareketinin içinde bulunan ve kendisini feminist olarak tanımlayan kadın ile yapılan görüşmeye ek olarak bir başka pilot görüşme yapılması, feminist bir örgüt yapılanması olmayan bir kuruluş üyesi ile de görüşülmesi gerekli görülmüştür. Bu amaçla Şehbal Vakfı'ndan bir üyesi ile de görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeler neticesinde görüşme formu tekrar gözden geçirilerek düzenlenmiştir.

3.4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Araştırmada görüşmeler 45 dakika ile üç buçuk saat arasındaki sürelerde gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin ortalama süresi 90 dakikadır. Görüşmeler, dışarıdan gelebilecek müdahaleleri en aza indirebilmek için ayrı bir odada yapılmıştır. Ancak bazı örgütlenmelerde fiziki kısıtlar, görüşme yapılan kişinin diğer üyelerle birlikte olmasına yönelik ısrarı üzerine buralarda görüşmeler söz konusu şekilde yapılamamıştır. Bu görüşmeler rapora aktarılırken, dışarıdan müdahaleler metin

içinde belirtilmiştir. Ses kayıt cihazının kullanılmasını istemeyen iki görüşmede, not alınmıştır.

Görüşmelerde feminist araştırmanın metodolojik ilkelerine uygun biçimde etkileşimli iletişimsel yaklaşım kullanılmıştır. Kümbetoğlu (2008) etkileşimli iletişimsel yaklaşımı iletişim ve etkileşimin görüşmedeki esaslı önemine dikkat çeken bir yaklaşım olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşımda vurgulanan; resmi, şahsi olmayan, gerçek bir insan ilişkisi temelinde ortaya çıkmamış verilerin kişilerin gerçek dünyalarını yansıtmayacağı rafine görüşme teknikleri yerine, daha sıcak ve insancıl bir ilişkinin kurulması ve etkileşimin yaratılması gerekliliğidir. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde bu yaklaşıma uygun biçimde karşılıklı olarak görüşmeci ve görüşülen arasında fikir, görüş ve deneyimler paylaşılmış, bunlar görüşülenin bakış açısından kavranmaya çalışılmıştır. Belirli kurallar çerçevesinde rafine ve karşılıklı etkileşimi dışlayan görüşmelerden ziyade insancıl, tanıma ve anlamaya odaklanan bir yaklaşım geliştirilmiştir (s.108).

Pozitivist yaklaşımın varsayımı olan araştırma öznesi ve nesnesi arasında hiyerarşik bir ilişkiyi öngören katılımsız yaklaşıma yönelik feminist eleştiriler göz önünde bulundurulmuştur. Bunun yerine Mies (1996)'in ilke olarak önerdiği kısmi özdeşleşme ile gerçekleştirilen bilinçli taraflılık benimsenmiştir. Bu yaklaşım araştırma nesnelere karşı kayıtsız, ilgisiz, yabancılaşmış bir yaklaşım gösteren seyirci bilgisinin tamamen tersidir. Bu yaklaşım yalnız araştırma nesnelere değil araştırma öznelerini de büyük sosyal bütünün parçaları olarak değerlendirmektedir (s. 51). Böylece etkileşimli iletişimsel görüşmeyi yapılacak bir iş anlamından çıkararak iki birey arasında insani bir paylaşım süreci ortamına dönüştürmektedir (Kümbetoğlu, 2008: s. 108). Bu çalışmada kadınlarla empati, sevgi, yakınlık ve açıklık ilkelerine dayalı karşılıklı ilişki ve etkileşim temelinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler sırasında feminist araştırmanın gerekleri doğrultusunda kendi deneyimlerimi de sorguladığım, birçok noktada görüştüğüm kadınlarla ortaklaştığımı düşündüğüm benzerliklerimizi dile getirmekten, paylaşmaktan imtina etmeyen açık bir ilişki kurdum. Veri toplama sürecinde gerçekleşen tanışıklıkların bir kısmı, daha sonrasında da paylaşımlarımızın devam ettiği arkadaşlık ilişkilerine dönüşmüştür.

Görüşmelerde feminist araştırma ilkelerinin gözetilmesi sayesinde kurulan açık ilişki, hiyerarşik bir ilişkiden kaçınma; görüşmelerin keyifli ve paylaşımcı biçimde geçmesini sağlamıştır. Bu sayede kadınların kendilerini rahatça ifade edebildiği, kaygılarının azaldığı gözlenmiştir. Kadınlar görüşmelerin kendi dünyalarına bir durup bakabilme olanağı sağladığını, bunun getirdiği iç görünüm kendilerine ve örgütlenme deneyimlerine ilişkin farkındalığı arttırdığını vurgulamışlardır.

3.5. VERİ ANALİZİ

Dey (1993), nitel veri analizini tekrarlı (iterative) bir süreç olduğuna işaret etmektedir. Bu açıdan analizin, ardışık döngüler yoluyla oluşan bir spirale benzemektedir. Bu döngülerin her birinin yüksek düzeyde birikimli kanıtlar olduğu düşünülür; kavramlar ve bağlantılar daha açık hale gelir (s.238).

Araştırma verileri Dey (1993)'in de vurguladığı gibi üç aşamada çözümlenmiştir. Dey veri analizi sürecini betimleme, sınıflandırma ve ilişkilendirme olmak üzere üç bölümde ele almaktadır. *Betimleme*, kişi, nesne ve olaylara ilişkin temel özelliklerin yazılı olarak ifade edilmesidir. Betimleme, gözlenen davranışa yol açan temel gerekçelerin ortaya çıkartılmasını kapsayan, davranışın ortaya çıktığı daha geniş toplumsal ve tarihsel bağlamın betimlenme sürecini içerir. Toplumsal bağlam grup, örgüt, kurum ve kültür bileşenlerini içermektedir (Aktaran: Özdemir, 2010: s.330). Kadınlarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, Dey'in ifade ettiği aşamalar çerçevesinde çözümlenmiştir. Görüşmeler öncelikle deşifre edilmiş, bilgisayar ortamına aktarılmış, araştırma bulgularını oluşturduğu düşünülen veriler ayıklanmıştır.

İkinci aşamada, temalar ve kategoriler oluşturulmuştur. Dey (1993), bu aşamayı verilerin belirli *temalar çerçevesinde sınıflandırılması* olarak adlandırmaktadır. Böylece araştırmacı veriler arasında bir karşılaştırma yapabilme olanağına kavuşmakta; temaları birbirleri ile ilişkilendirerek veri seti içerisinde yer alan değişkenler arasındaki ilişkileri ve farklılıkları tartışmaktadır (Aktaran: Özdemir, 2010: s.330).

Araştırmada altı tema belirlenmiştir. Bu temalar 'üyelik motivasyonu, örgütlenme öyküsü, örgüt yapısı, gündelik yaşam, kimlik ve politika'dır. Bu temalar altında

kodlanan kategoriler belirlenmiştir. Bu kategorilere kısaca değinmek gerekli görünmektedir. Üyelik motivasyonu teması altında kadınların örgütlenmeye karar vermelerinde etkenler, örgütlendikten sonra devam etmedeki motivasyonlarının neler olduğuna ilişkin paylaşımları kodlanmıştır. Örgütlenme öyküsü teması altında kadınların örgütlenme ile nasıl tanıştığı, beklentilerinin neler olduğu, ailelerinin ve çevrelerinin kadınların örgütlenmelerine yönelik tutumları değerlendirilmiştir. Örgütlenmenin yapısı teması altında örgütün kuruluş öyküsü, örgütlenme temeli, etkinlikleri, gelir kaynakları, üyelerinin nitelikleri, organizasyon modeli, diğer kurum-kuruluşlarla ilişkisi, yöntem ve stratejileri değerlendirilmiştir. Gündelik yaşam teması altında kadınların çalışma yaşamı, sosyal ilişkileri ve kadınların ev içindeki emek süreçleri değerlendirilmiştir. Kimlik teması altında kadınların kendilerini tanımlamakta kullandığı kimlik aidiyetleri üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Politika teması altında kadınların yerel ve merkezi siyasete ilişkin görüş ve önerileri değerlendirilmiştir.

Nitel veri analizinin son aşamasında, araştırmacı değişkenler arasında *bağlantılar kurmaya* (ilişkilendirmeye) çalışmaktadır (Dey, 1993; Aktaran: Özdemir, 2010: s.330). Bu araştırmada da temalar ve kategoriler oluşturulduktan sonra, değişkenler arasında bağlantılar kurularak, araştırma sonuçları yorumlanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Araştırma bulguları görüşme yapılan kadınlara ilişkin tanıtıcı bulgular, kadınların örgütlenme öyküleri, üyesi buldukları örgütlenmelerin yapısı ve kadınların Türkiye ve Kocaeli’de kadın gündemi ve politikalarına ilişkin görüşlerini içeren dört ana bölümden oluşmaktadır. Kadınların kendilerine ilişkin bilgilerin tartışıldığı bölümlerde kadınları tanıtan belirteçler kullanılmıştır. Belirteçlerde Kadınlara İlişkin Tanıtıcı Bilgiler başlığı altında görülen tabloda kadınları simgeleyen harfler ve yaşları görülebilmektedir.

4.1. KADINLARA İLİŞKİN TANITICI BİLGİLER

Derinlemesine görüşme yapılan kadınlara ilişkin tanıtıcı bilgiler bu başlık altında ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda kadınların yaşları, örgütlenmede ne kadar süredir buldukları, medeni durumları, meslekleri ve birlikte yaşadıkları kişilere ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Kadınların isimleri harflerle belirtilmiştir.

Tablo 2. Kadınları Tanıtıcı Bilgiler

İsim Kodu ⁶	Yaş	Kadın Örgütünde Ne Kadar Süredir Bulunduğu	Mesleği	Medeni Durumu ve Çocukları	Birlikte Yaşadığı Kişiler
H	46	8 yıl	Hukukçu	Evli, iki çocuk	Eş ve çocuklarıyla birlikte
Z	60	21 yıl	Emekli	Evli, bir çocuk	Eşiyle birlikte
İ	43	11 yıl	Serbest meslek	Bekâr	Annesiyle birlikte
V	50	7 yıl	Çalışmıyor	Evli, iki çocuk	Eşiyle birlikte
U	24	1 yıl	Hukukçu	Bekâr	Anne, baba iki kardeşiyle birlikte
J	68	25 yıl	Emekli	Bekâr, eşi vefat etmiş	Yalnız
L	50	3 yıl	Emekli	Evli, bir çocuk	Eşi ve çocuğuyla birlikte

⁶Harfler, kadınların gerçek isimlerini yansıtmamaktadır.

E	32	7 yıl	STK çalışanı	Evli, iki çocuk	Eş ve çocuklarıyla birlikte
Y	44	5 yıl	Emekli	Evli, iki çocuk	Eş ve çocuklarıyla birlikte
K	45	19 yıl	Çalışmıyor	Evli, iki çocuk	Eş ve çocuklarıyla birlikte
T	31	1 yıl	Esnaf	Bekâr	Anne ve babasıyla birlikte
A	41	2 yıl	Büro Çalışanı	Bekâr	Anne ve babasıyla birlikte
Ş	28	1 yıl	Öğrenci	Bekâr	Anne baba ve iki kardeşiyle birlikte
G	31	2 yıl	Uzman	Bekâr	Sevgilisiyle birlikte
P	51	2 yıl	Yönetici	Evli, bir çocuk	Eş ve çocuğuyla birlikte
N	56	4 yıl	Emekli	Bekâr	Yalnız yaşıyor
C	23	4 yıl	Öğrenci	Bekâr	Ev arkadaşıyla birlikte
B	31	3 yıl	Çalışmıyor	Evli, bir çocuk	Eş ve çocuğuyla birlikte
M	58	2 yıl	Emekli	Evli, iki çocuk	Eşiyle birlikte
O	52	9 yıl	Serbest Meslek	Evli, 1 çocuk	Eşi ve çocuğuyla birlikte
R	50	19 yıl	Çalışmıyor	Evli, 2 çocuk	Eşi ve çocuklarıyla birlikte
D	54	23 yıl	Çalışmıyor	Evli, 2 çocuk	Eş ve çocuklarıyla birlikte
F	42	1 yıldan az	Çalışmıyor	Bekâr	Yalnız yaşıyor.
T	39	2 yıl	Yönetici	Evli, 3 çocuk	Eş ve çocuklarıyla birlikte

Araştırmada görüşülen kadınların yaşları 23 ile 68 arasında değişmektedir. Yaş ortalaması 43'tür. Görüşülen kadınlardan 10'u bir işte çalışmaktadır. Aynı sayıda kadın emekli veya çalışmamaktadır. İki kadın, üniversite öğrencisi olarak eğitimini sürdürmektedir. Kadınlardan üçü yalnız; diğerleri aile üyeleriyle birlikte yaşamaktadırlar.

Kadınların yaklaşık yarısı doğma büyüme Kocaelili olduğunu, ailelerinin çeşitli yerlerden göç ederek uzun yıllar önce Kocaeli'ye yerleştiğini belirtmiştir. Birkaçı evlendikten sonra Kocaeli'ye yerleştiğini; birkaç kadın ise üniversite eğitimi için Kocaeli'ye geldiklerini, birkaç kadın ise anne, babası ile göç ederek küçük yaşlarda Kocaeli'ye yerleştiğini belirtmiştir. Kadınlar eğitimleri sonrasında da Kocaeli'de yaşamaya devam etmişlerdir. Evlilikleri sonrasında göç ederek Kocaeli'ye gelen kadınlar önceleri çevre edinmekte güçlük çektiklerini ifade etmişlerdir.

Evli olan kadınların tamamının çocukları vardır. Evliliklerinin ilk yıllarının çocuk bakımı konusundaki sorumluluklarının ve çalışma yaşamlarının yoğunluğunun daha fazla olması sebebiyle daha zor geçtiğini, çocuklarının büyümesi, çalışma yaşamı ve evlilik hayatlarının 'düzene girmesiyle' yaşamlarının kolaylaştığını ifade etmişlerdir. Göç ederek Kocaeli'ye yerleşen kadınların kente dair ne düşündükleri sorulduğunda

yoğun göç alan bir yer olduğunu, hemen hemen hepsi karmaşık, kendi ifadeleri ile 'kozmpolit' bulduklarını ifade etmişlerdir.

4.2. ÖRGÜTLERE İLİŞKİN TANITICI BİLGİLER

Araştırmanın en önemli sonuçlardan birisi de görüşme yapılan örgütlerin, örgütlenme temellerine göre farklılaştıklarını ortaya çıkarmasıdır. Örgütlenme temeline göre görülen farklılaşma birçok verinin farklılaşmasının da temel dayanaklarını oluşturmaktadır. Bulgular içerisinde örgütlenme temeli başlığı altında detaylı biçimde incelenen bu kategorizasyona ilişkin bulguların başında bilgi vermenin anlamayı kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

Görüşülen 17 örgütün örgütlenme temellerine göre farklılık gösterdikleri görülmektedir. Buna göre beş örgütün Kemalist modernleşme temelinde örgütlendikleri görülmektedir. Bu örgütler 1930-60 yılları arasında Kemalist modernleşme çizgide kurulmuş, Atatürk ilkeleri ve Cumhuriyet değerlerini gözeterek kadınların güçlendirilmesini amaçlayan merkezi örgütlerin Kocaeli'de bulunan il şubeleridir.

İkinci kategoride bulunan üç örgüt ise yoğun göç alan Kocaeli'ye göç ederek gelmiş bulunan kişilerin hemşehrilik ya da etnik kimlik aidiyeti üzerinden dayanışma geliştirmeyi hedefledikleri örgütlerdir. Bu örgütlerin üst kuruluşlara (federasyon, karma dernekler vb.) bağlı olarak faaliyet yürüttükleri görülmektedir.

Üçüncü kategoride dini inanç temelinde bir araya gelerek kadınların din eğitimi, el becerilerinin geliştirilmesi, çocukların eğitimi ve ihtiyacı olan kişilere yardım hizmetleri sağlanması amacıyla etkinliklerini planlayan dört örgüt yer almaktadır.

Dördüncü kategoride kuruldukları bölgedeki kadınların ihtiyaçlarına yönelik faaliyet yürütmek, dayanışmayı geliştirmeyi amaçlayan üç örgüt bulunmaktadır. Bunlardan birisi kırsal bir bölgede kadınlar tarafından üretilen gıda ürünlerinin satışından kazanç sağlamayı, diğeri de kurulduğu mahalledeki kadınların parça başı üretimlerinin sürekliliğini sağlayarak istihdam yaratmayı hedeflemektedir. Bu kategoriler içinde yer alan ancak bulunduğu bölgede yalnızca kadınların istihdamını amaçlamayan bir örgüt bulunmaktadır. Bu örgüt bulunduğu mahalledeki kadınlar

arasındaki dayanışmayı geliştirmek, ihtiyaçlarına yönelik olarak kadınlara yönelik etkinlikler planlamak amacı etrafında örgütlenmiştir.

Bunların dışında sosyalist feminist çizgide kadın mücadelesi yürütme amacıyla kadınların bir araya geldiği bir örgüt ve çok sayıda kadına ulaşarak kadınların bilinçlenmesini sağlamayı, kadınlara farkındalık kazandırmayı amaç edinen bir örgüt olmak bulunmaktadır.

4.3. GÜNDELİK YAŞAM PRATİKLERİ

Hartmann'ın ifadesiyle kadın ve erkek emeğinin kullanımına ilişkin eşitsiz ve hiyerarşik ayrışmayı temellendiren cinsiyetçi iş bölümü, tüm bakım işlerinin kadınlar tarafından gerçekleştirilmesi beklentisinin normalleştirilmesine hizmet eder (Hartmann, 1970; Aktaran: zateş Gelmez, 2015: s. 59).

Kadınların birçoğu, gündelik yaşam pratikleri içinde ev işleri ve ocuk bakımının zamanlarının önemli bir bölümünü aldığını ifade etmişlerdir. Özellikle küçük yaşlarda çocukları olan kadınlar, çocukların bakımı, ev temizliği, yemek gibi ev işlerinin planlanmasına uzun zaman ayırmaları gerektiğini söylemişlerdir. Emekli olan ve/veya çocukları yaşça büyük olan kadınlar, ev içi sorumluluklarının ve çocuklara ilişkin sorumluluklarının azaldığını ifade etmişlerdir. Bu koşulları sağlayana kadar sabrettiklerini, özverili davrandıklarını, bir başka deyişle 'eşlerini ve çocuklarını idare ettiklerini' belirtmişlerdir. Kadınların çok azı yesi buldukları örgütün etkinlikleri dışında sosyal etkinliklere vakit ayırabildiğini ifade etmiştir. Kadınların yalnızca kendileri için, kendi keyif aldıkları etkinliklere vakit ayırabilmesinin koşulları olarak, çocukların büyümesi, çalışma hayatındaki ve ev yaşamındaki yükümlülüklerin azalması gerekliliği vurgulanmıştır.

Alikoç (tarih yok)'un ifade ettiği üzere ev içi emek kavramını, kadının evin çatısı altında gösterdiği birden fazla türden faaliyetlerin bir üst başlığı olarak düşünebiliriz. Bu faaliyetlerden en önemlisi şüphesiz bakım emeğidir. Özellikle geleneksel, kültürel ve ahlaki kodlamaların kadını aile ile özdeşleştiren, kadına aile dışındaki sosyal alanlarda neredeyse hiçbir konumun uygun görülmediği toplumlarda ocuk doğurmak ve belirli bir yaşa kadar bu çocuğun bakımını neredeyse tek başına yüklenmek kadın emeği ve bedeni üzerindeki en etkili tahakküm şeklidir

“Birtakım özverilerde bulundum. Ben anneysem sen de babasın deyip gelir gelmez kucağına atmadım. O tarz davranışlarda bulunmadım. Sabırla, anlayışla hem eşi idare ettim hem çocukları idare ettim. Eşimin çalışma koşulları 25 sene sonunda biraz rahatladı. Çocuklar okullarındalar. Kesinlikle ancak rahatladım. Emeklilik yaşıyorum. Kendime vakit ayırıyorum”. (V, 48 yaş)

Kadınların bir kısmı örgüt deneyimleri dışında kadınlarla, düzenlenen günlerde veya ev ziyaretlerinde bir araya geldiklerini ancak örgütte diğer kadınlarla bir araya gelmeyi günler ve ev ziyaretlerindeki tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu tercihlerinin sebepleri olarak kadınlar; ev ziyaretleri ve günlerin bir amaç etrafında tertiplenmediği için kendilerine örgütteki bir araya gelmelerden farklı olarak bir yarar sağlamadığını, günlerde ve ev ziyaretlerinde kadınların gündeminin ev içindeki geleneksel kadınlık rollerine (yemek yapma, dikiş, örgü, temizlik) ilişkin olduğunu ya da giyim, kilo sorunları gibi ‘yüzeysel konular’ la sınırlı kaldığını ifade etmişlerdir. Kadınlardan birkaçı günler ve ev ziyaretlerinde kadınların sahip oldukları kıyafetler, ev eşyaları, takılar üzerinden paylaşımlar yaptıklarını belirtmiştir. Hem ev içi kadınlık rolleri üzerinden hem de kadınların sahip oldukları eşyalar üzerinden yapılan sohbetlerin kendi aralarında bir yarışın, rekabetin parçası olduğu görülmektedir.

“Kadın olarak günlerden filan da geri kalmıyoruz. Günlerimiz oluyor; akraba günleri, kahvaltı günleri, bilmem neler. Onlara da gidiyorum. Onlardan da geri kalmıyorum. Ama bazen çok sıkılıyorum. Günümüz yeme, içme, giyim, kıyafet, kilo, problem bu. Bu bana sıkıcı geliyor. Bunların bize bir kazancı yok”. (K, 45 yaş)

“Ev içi oturmalarından hiç hazzetmem. Günlerden hiç hazzetmem. Kadınlar aslında orada kadın şeyi var. Malzeme en çok orada oluyor ama kadın derdi açısından. Ama çok fazla gidip gelmezdim. Çünkü ev içi ortamında, gün ortamında hep şu var. Ben de daha iyisi var, ben şunu aldım, geçen gün bunu aldım. Ama çok fazla derdini söyleyen insanlar yok. Biri söyleyince diğer kadınlar tarafından dışlanıyor, bir sonraki günde olmuyor mesela. Çünkü kadınlar onurlu, hep kendini güçlü göstermek istiyor aslında. Çok da samimi gelmiyor bana. Sahip olmayıp da sahipmiş gibi göstermek gibi filan bir yarış oluyor Şu kek nasıl yapılır, bu börek nasıl yapılır. Senin evinde şu var mı, bu var mı bir yerden sonra sıkıcı geliyor bana. Şunu anlayamıyorum ben ya hani günlerde ben daha iyi poğaçaya yaparım diye kapışır ya kadınlar. Hiç anlayamadım”. (B, 31 yaş)

Kadınların büyük kısmı ev içinde eşlerinin kendilerine yardım etmediklerini ifade etmişlerdir. Hâkim olan toplumsal yapıya işaret eden ataerki⁷ yapıda ev işlerinden sorumlu olan kadınların ev içi işleri için karşılığı ödenmeyen emek harcarlar. Araştırma kapsamında ev içindeki iş bölümünün eşitlik ilişkisine dayanarak yürütüldüğünü ifade eden yalnızca birkaç kadın vardır. Eşlerinin ev içindeki işler aksadığında ‘sorun etmiyor’ oluşları kadınlar için olumlu bir özellik olarak anılmıştır.

“Eşim hiç ev işi yapmaz. Ev işine dair hiçbir aktifliği yoktur. Sadece şikâyet etmez, sorun yapmaz, sorun çıkarmaz ama yardımcı da olmaz”. (K, 45 yaş)

Ev işlerinin kapsamına bir çok farklı sorumluluk dahil edilmektedir. Kadınlar ev işlerinde yemek, temizlik dışında evin tamiratı, tadilatı, faturalarının takibi, alışveriş gibi çeşitlenen birtakım sorumluluklarının da bulunduğu ifade etmişlerdir.

Tura’ya göre; yapılan işler, günlük yaşamın ta kendisidir. Çalışma zamanı ile çalışma-dışı zaman ayrılmaz birbirinden. Dinlenmek ise her zaman, yapılması gereken işlerden birinin yanına eklenir: Dinlenirken sökükle dikmek, alışveriş listesi yapmak, oturduğu yerde çamaşırları katlamak bu iç içeliğin tipik örnekleridir. Kadınlar ev içinde iş yaparken de, ev dışında alışveriş yaparken de, çocukları okula, kursa, derse götürürken de ev emeği zamanının dışında değildirler: “Günün akışı, ev içindeki ve ev dışındaki çeşitli faaliyetlerin bir bileşkesi ...”dir. (Aktaran: Acar Savran, 2003: s. 162)

Nesrin Tura’nın yukarıda alıntılanan paragrafta belirttiği üzere ev işleri için harcanan emeğin zamanı ölçülemez. Ev işleri iç içe geçmişlik ile günlük yaşamın tümünü kaplayan bir yapılabacaklar dizgesine dönüşmektedir.

“Eşim yoğun çalıştığı için banka işleri, elektrik, su, doğalgaz o tarz işlerle hiç uğraşmaz. O işler de hep bana aittir; alışveriş, evin kurulumu, usta gelir onunla ben ilgilenirim. Ev işleri bana ait, çocuklar bana ait. Eşim işiyle. Hep öyle diyorum bize kalmıyor”. (V, 50 yaş)

ANKA Kadın Araştırma Merkezi tarafından yapılan ‘Kadının Görünmeyen Emeği: İkinci Vardiya’ isimli araştırma raporuna göre, kadınlar çalışma hayatının getirdiği zorluklardan, ikinci vardiyalarının ağırlığından kurtulmak için kazançlarının bir kısmından feragat etmekte, hane halkından alamadıkları desteği dışarıdan temin

⁷ Ataerki, Yaman (2012)’in ifade ettiği biçimiyle kökeni kapitalizm öncesine uzanan erkeklerin kadınların emekleri ve bedenleri üzerindeki tahakkümlerinden kaynaklanan eşitsiz ilişki sistemine verilen isimdir.

etme yoluna gitmektedirler (Başak vd. 2013: s.17) Bizim araştırmamızda da çalışan kadınların bir kısmı ev işleri için ücretli yardımcılarını olduğunu ifade etmişlerdir. Yardımcısı olan kadınlar bazı işleri ücretli yardımcılarını yerine kendilerinin yaptıklarını ifade etmişlerdir. Kadınların ev içinde özellikle çocukların bakımı, yemek yapılması ve ‘düzenin sağlanması konusunda’ ki sorumluluklarını ücretli yardımcılarlarıyla paylaşmaktan imtina ettikleri görülmektedir. Bunun nedenleri sorulduğunda ‘kimseye bırakamayacaklarını’ ifade ederek en iyi kendilerinin yapabileceğini vurgulamışlardır. Bu durum kadınların kimi geleneksel kadınlık rollerini en iyi ve titiz biçimde kendileri yapabileceği düşüncesiyle sahiplendiklerini göstermektedir.

“Şöyle söyleyeyim. 2.30’da yatıyor, 6.30’da kalkıyorum. Evde yardımcım var dediğime bakmayın, evin arkasını ben topluyorum. Ona bırakamıyorum. Hiç kimseye. Ne yaparsam yapayım. Çocuklar var en başta. Çocukların bakımı, yemek filan bende yine de yani”. (T, 39 yaş)

“Baştan beri yaptım ama ekonomiyi düzelttikçe birtakım sorumlulukları üzerimden atıyorum. Yardımcı kullanıyorum. Ama o düzenin olması lazım. O düzenden vazgeçmiyorum. O düzeni sağlıyorum bir şekilde. Ekonomim yoksa bile, ev işi, temizlik, hijyeni sağlamayı bir şekilde yine zamanımı uydurarak yapıyorum. Çünkü belli bir standart, olmazsa olmaz benim için. Yardımcı gelse de benim standartlarıma uygun olması için ben de yine çaba harcıyorum yani”. (H, 46 yaş)

Çocukları olan kadınların büyük çoğunluğu ev içindeki işlerin yapılmasında çocuklarının yardımcı olmadıklarını ifade etmişlerdir. Eğitim görmek için şehir dışına giden çocuklarının kendi yaşamlarını sürdürebildiklerini ancak evlerinde kendilerine yardımcı olmadıklarını ifade etmişlerdir.

“En azından tabağını götürüyor mutfağa. Özellikle üniversiteye gittiğinde baktım yalnız yaşayınca biraz alışmış. Evde anneye nazlanıyor tabii”. (R, 50 yaş)

“Mesela büyük oğlum bana geldiği zaman evde inanılmaz large yaşıyor. Kendi şu anda şehir dışında evde kalıyor. Gayet akli başında her işini de yapıyor”. (H, 46 yaş)

Hem erkek hem de kız çocuğu olan kadınlar kız çocuklarının erkek çocuklarına göre ev işlerinde daha çok yardımcı olduğunu söylemişlerdir. ‘Erkek çocukları da ev işlerinin paylaşmalı mı, bu paylaşımı sağlamak için neler yapıyorsunuz?’ diye sorulduğunda kadınların büyük çoğunluğu erkek çocuklarının da kız çocuklarının da

ev içi sorumluluğu paylaşımları gerektiğini düşündüklerini bunun için çocuklarına sorumluluklar yüklediklerini ifade etmişlerdir.

“Erkek çocukları da kız çocukları da ev içinde işleri paylaşımları gerektiği konusunda eğitilmeli, annelerin rolü burada da önemli. Ben de kendi erkek çocuklarımı uyarıyorum...”. (D, 54 yaş)

“Benim oğlum biraz tembeldir. Kızım da güzel yemek yapar. Ona da öğretmişimdir. O olduğu için hep ona yüklenirdi; şunu yap bunu yap gibisinden. Hayır, öğrenmek zorunda o da yapmalı. Bu üniversite döneminde yarım dönem evde kaldı. Biraz daha öğrendi ev ortamında kalınca öyle faydası oldu. Ben kızardım tabii kardeşini o kadar ezmen gerekmiyor, bir kız evladı olması, kadın olması illa da her şeyi onun yapmak zorunda olduğu anlamına gelmez”. (K, 45 yaş)

“Çünkü sen erkeksin sen kadınsın. Yok. Ben çocuklarımı yetiştirirken böyle bir ayırım hiç yapmadım. Şimdi erkek çocuğum daha güzel yemek yapar daha güzel eşine şu anda mesela çok yardımcı oluyor ev işlerinde. Bunu kırmamız lazım. Erkek yapmaz kadın yapmaz o işi gibi bir ayırım bence evin içinde veya başka yerde olmamalı. Herkes her işi yapabilir kadın erkek”. (M, 58 yaş)

Ancak bazı kadınlar çocuklarla hangi sorumlulukları paylaştıkları sorulduğunda bu sorumlulukların kendi dağılımlıklarını toplamak, evi süpürmek, suyunu almak, tabağını kaldırmak gibi daha basit ev işleri için geçerli olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun nedeni sorulduğunda ise çok fazla ‘kıyamadıklarını’ ifade etmişlerdir.

“(…) Çalışan annelerin bir de garip bir duygusallığı oluyor; kıyamamak gibi. Bir de şımarıyorlar”. (H, 45 yaş)

Kadınların büyük çoğunluğu sistemli ve programlı olmaları sayesinde ev işleri, çalışma yaşamı ve sosyal hayatı bir arada yürütebildiklerini ifade etmişlerdir. Kadınların neredeyse tamamı (çalışıyorlarsa) çalışma hayatını, üyesi oldukları örgütlenmedeki sorumluluklarını ve ev içindeki sorumluluklarını birlikte idare edebilmenin yaşamlarını planlı bir hale getirmekle mümkün olabildiğini ifade etmişlerdir.

“Gün için nerede, nasıl, ne şekilde mücadele edeceğimi belli bir sistem içine oturtmuş durumdayım. Hayatımda gayet sistemsiz yaşayabilen bir insandım. Bu sistemsiz yaşamaktan da hoşnut olmayan bir insandım. Sistemli yaşamak hem mutlu ediyor hem de hayatımın büyük bir bölümünü veriyorum”. (Ş, 28 yaş)

“Çalışan kadın anneyse, çalışan kadın zaten çocuklarıyla hayatı planlamayı, organize etmeyi biliyor”. (H, 46 yaş)

“Plan ve program yapıyorum. Ondan dolayı, planlı programlı olduğum için... Şükrediyorum her zaman için. Plan program yapıp aileyi de çalışmayı da sosyal hayatı da ihmal etmemeye çalışıyorum”. (P, 51 yaş)

Kadınlara yaşamlarının sistemli, planlı olduğuna ilişkin paylaşımları sonrasında ‘Böylece dinlenmeye vakit ayırmanız mümkün oluyor mu?’ diye sorduğumda ise dinlenmeyi değil işlerini tamamlamayı sağladığını ifade etmişlerdir programlı yaşamının.

“Bazen şey diyorum. En son ne zaman arkadaşlarımla oturup bir yerde çay içtiğimi, sohbet ettiğimi ve geyik yaptığımı hatırlamıyorum diyorum”. (Ş, 28 yaş)

“Sistemli olunca dinlenmeye vakit kalmıyor ama en azından işleriniz aksamıyor mesela. Hem ev hem çocuk, hem aile, hem iş, hem de dernek hepsi bir arada gidiyor”. (D, 54 yaş)

Gündelik yaşam pratikleri başlığı altında kadınların ev ve aile yaşamları, çalışma hayatları, sosyal yaşamlarına ilişkin anlatımları sunulmuştur. Hane içinin birkaç örnek dışında neredeyse tamamının cinsiyetçi bir iş bölümüyle organize edildiği görülmüştür. Eşlerinin ve çocuklarının kendilerine yardım ettiğini ifade eden kadınlar bu yardımların süpürge açmak, çamaşır makinesini çalıştırmak gibi nispeten basit ev işlerini yaptıklarını belirtmişlerdir. Bir başka açıklama; ev halkının kadının kendisinden hizmet beklememeleriyle ilgilidir. Bir başka deyişle kadınlar, aile üyelerinin kendi sorumluluklarını yerine getirmelerini, kendilerine yardım olarak adeta ‘lütuf’ olarak kabul etmektedir. Bu yardımlar ev halkının kendi yataklarını toplamamaları, sularını kendileri almaları, yemek tabaklarını mutfığa götürmeleri gibi işlerden oluşmaktadır.

Acar Savran ve Tura Demiryontan (2012)’a göre, kadınların karşılıksız ev emeği 60 ve 70’lerin sonlarında gelişen İkinci Dalga Feminist Hareket ile birlikte tartışma gündemine girmiştir. Kadınların ev içinde yaptıklarının karşılığı ödenmemiş bir iş olarak kabulü feministlerin uzunca yıllar çabaları ile gerçekleşmiştir. Kadınların ev emeğinin karşılıksız bir emek harcama biçimi olarak kabulünü engelleyen etkenlerden birisi bu işlerin bir sevgi ilişkisi içinde görünüyorsa olmasıdır. Bir başka ifadeyle, kadınlar bu işleri sevdikleri insan için gönüllü biçimde yaparlar. Anne olmak, eş olmak

sevdikleri için birtakım işleri gönüllü olarak yapmalarını sağlayacak bir sevgi ilişkisi doğurduğu inancı vardır. İkinci olarak da bu işlerin mesaisinin ölçülemezliğidir. Gündelik yaşamın içinde birbirinden ayrılamaz biçimde iç içe geçtiği için ne kadar süre ayrıldığı görünmezdir (s.11-13). Acar Savran (2003)'a göre 70'lerin sonlarında kadınların 70'li yıllarla birlikte ev içi emeklerinin azaldığına yönelik iddialar ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni ise teknolojinin gelişmesiyle birlikte ev işlerinin bir kısmına yönelik otomasyonun geliştiği dolayısıyla daha az emek harcanarak yapılabildiği ve kadınların ücretli çalışma hayatına katılımlarıyla birlikte ev işlerinin cinsiyet hiyerarşisine dayalı paylaşımının azaldığına yöneliktir. "Her şeyden önce, ev işlerinin otomasyonu, hazır giyim ve yiyecek sanayiinin gelişmesi bazı işlerin yapılmasını kolaylaştırıyor olsa bile, bir yandan sağlık-hijyenle ilgili standartlar, öte yandan da sosyal prestij ölçütleri kadınların peşini bırakmıyor: İşler ayrıntılanıyor, karmaşıklaşıyor, ev işinin niteliği değişiyor (s.161).

Davidoff (1991) ev işlerinin rasyonelleşmesinin önündeki asıl engelin, bu işlerin ve işbölümünün temelinde yatan ilişki olduğunu ileri sürer. Yazara göre, bu ilişkideki hiyerarşinin sürmesi, söz konusu hizmetlerin sunulmasıyla sağlanır: Bu işlerin elle yapılması daha makbuldür; etkinlik arayışları işin özünü çeliştir; emek yoğun işler kadınların sevgilerim kanıtlamalarının daha uygun bir yoludur (Aktaran: Acar Savran, 2003: s.164)

4.4. KADINLARIN KENDİLERİNE İLİŞKİN TANIMLAMALARI

Kadınlara kendilerini nasıl tanımladıkları sorulduğunda anne olan kadınların hemen hepsi anneliklerini özel bir vurgu ile belirtmişlerdir. Anneliğin yaşamlarında öncelikli bir rol olduğunu ifade etmişlerdir.

Karşılıksız bakım emeği de ev içi görünmez emek gibi ikinci dalga feministler tarafından sorgulanmıştır. Bakım emeği kabaca beslenme ve temizlik gibi temel kişisel ihtiyaçlarını gidermek için başkalarına ihtiyacı olan insanlara bu amaçla sunulan hizmetleri (çocuk bakımı, hasta bakımı, yaşlı bakımı, engelli bakımı vb.) kapsamaktadır. Ancak Özkaplan (2009)'ın aşağıdaki ifadesinde görüldüğü gibi bakım emeğinin bir boyutu daha bulunmaktadır.

“Bakım” kelimesinin ikili anlamı olduğu söylenebilir: Bir yandan bakımla ilgili faaliyetler/işler, öte yandan da bakımla ilgili duygular, yani bakımını üstlendiğiniz kişiye karşı duyduğunuz ilgi, sevgi vb. duygular. Bakım emeği duygusal bağları her zaman içerir; sevdiğimiz, değer verdiğimiz için eşimize, kocamıza, çocuğumuza, hasta annemize bakarız. Bu öznellik ve emeğin kişiye bağlı olma hali, yani bakım emeğinin bakım faaliyetini yürütenden ayırlamaması ve hizmet sunulanla kurulan duygusal bağ bakım emeğini diğer ücretli emek kategorilerinden ayırmaktadır” (s.17).

Bayrak (2011)’ın ifadesiyle herkesin onaylayacağı bir “iyi anne” modeli yoktur. “İyi anne” olmak mümkün değildir. Annelik sevgisi insani bir duygudur; her duygu gibi belirsiz, geçici ve kusurludur, kadını eve ve çocuğa hapsedmeye yarayan bir tutsaklık zinciridir.

“Ben hep şeye inanırım. Özellikle anne olduysanız, anneliği ihmal ediyorsanız hiçbir şeyi düzgün yapma şansınız yok. Ama his anlamında önce annelik gelir. İşimi, mesleğimi isteyerek, severek seçtim. Eşim, işim... Tabii önce insanım. Önce kadınıym diye bir şey yok. Belki anne olmasaydım, önce kadınıym derdim belki. Önce anneyim ben, sonra bir eşim, sonra bir avukatım, arkadaşım, dostum. Böyle bir sıralama yapabilirim. Benim için en temel misyonum annelik. Çünkü onları dünyaya getirmeye neden olan biziz. Onlara sorma, onlardan izin alma şansımız yok. O zaman onu en iyi şekilde yapmaya çalışmalıyız”. (H, 46 yaş)

“Anne olmak da çok güzel bir şey. Anne kimliğini de kenara atamazsın. Annelik Allah herkese nasip etsin. Bilmiyorum sen de annenden aynı şeyleri duymuşsundur. İnsan kaç yaşında olursa olsun, görünce ruhun, için parlıyor”. (Z, 60 yaş)

“Öncelikle annelik geliyor. Anaç domestik bir kadınıym herhalde. Anne olduktan sonra çocuk sevgisi farklı bir şey. Öncelikli annelik iyi evlat, iyi çocuk yetiştirmek; şumarık olmasınlar, insan sevgisi olsun, hayvan sevgisi olsun istedik. Şu anda ikisi de öyle hakikatten; doğasever, çevre sever, hayvan sever, büyüğe saygılı, küçükleri seven öyle çocuklar yetiştirdik. Bu benim için çok güzel. Çalışmadım etmedim bazen çok bunalıma girdim. O kadar eğitimim var. Çalışsaydım para kazansaydım dedim bazen ama sonuçta bu kızları ortaya çıkardım. Bana çok mutluluk veriyor. Toplantıya gittiğimde övgü alıyorum; güzel yetiştirmişsiniz diyorlar. En güzel yaptığım iş o herhâlde; iyi evlat yetiştirmek, insan yetiştirmek. Kendimi öyle tanımlayabilirim”. (O, 52 yaş)

Bir kısmı paralel biçimde aile içi rollerini; eş olmak, anne babanın kızı olmak şeklinde tanımlamıştır:

“Halen ailemden çok şey öğreniyorum. O yüzden babamın kızı olmak önemli kendimi tanımlarken”. (U, 24 yaş)

“Eşim, aile için eş olarak ona karşı sorumluluklarım benim durumumda çok önemli yine annelik gibi”. (T, 39 yaş)

Kendilerini ‘feminist olma yolunda mücadele eden kadın’ olarak tanımlayan birkaç kadın olmuştur. Kendini feministim diyerek değil, feminist olma yolunda mücadele eden kadını diyerek değerlendirmişlerdir. Feminist kimliğin kazanılmasının tüm hayatı kaplayan bir sürece yayıldığını ifade etmişlerdir. Bu kadınların tamamı feminist bir örgütlenme temeli üzerinde kurgulanmış örgütlenmelerin üyesidir. Feminist bir kimlik yolundaki mücadeleleri konusunda birbirine benzerlik gösteren ifadeleri bu mücadelenin kolektif bir biçimde yürütüldüğünü düşünmemize olanak sağlamaktadır. Bu kadınlar sosyalist feminist çizgiyi takip ettiklerini, sosyalist kimliğin de aynı feminist kimlik gibi hem çok vicdani bir yönü olduğunu hem de bitmeyen bir mücadele içinde olmak anlamı taşıdığını ifade etmişlerdir.

“Hedefim feminist olmak. O noktada olduğumu... Teori olarak da, biraz tembellik ediyorum ben. Çok okuyamadığımdan belki de çok feministim diye göremiyorum, tanımlayamıyorum kendimi ama istiyorum. Hedefim o. Sosyalist feminist olmaya gelince çok insani. Çok insani, çok vicdani özellikle sosyalist olmak, feminist olmak, o çizgi çok insani geliyor bana”. (A, 41 yaş)

“Sosyalist feminist olma yolunda mücadele ediyorum diyelim. Çünkü feminizm ben oldum bitti öyle değil. Sosyalizm de öyle; sosyalist bir kimlik kazanmak da öyle bir şey. Sürekli kendini değiştirme, yenileme, sorgulama tekrar yeniden yapma yıkma şeyi yarattığı için sosyalist feminist çizgisinde olma yolunda mücadele eden bir kadını diyebilirim”. (G, 31 yaş)

Feminist kimlikle kendilerini tanımlamadıklarını ifade eden kadınlar buna çeşitli açıklamalar getirmiştir. Bu kadınlardan birkaçı feminizmin cinsiyet ayrımcılığı yarattığını, buna karşı olduklarını ifade etmişlerdir.

“Bizim algıladığımız anlamda feminizm dediğimiz... Aslında ben cins ayrımcısına karşıyım. İnsan için yapılan bir çalışma, insanın gelişimi için yapılan bir çalışma yani benim kızım da olabilir oğlum da olabilir”. (H, 46 yaş)

“Cinsiyet ayrımcılığı yapsak, biz feminist olduk desek erkek çocuğuna en başta hayır diyeceğiz, evlenmeye hayır diyeceğiz. Ama böyle bir şey yok. Yani şöyle bir şey hayatın size getirdiklerini elinizin tersiyle itemezsiniz”. (U, 24 yaş)

“Feministliđi erkek dūřmanlıđı olarak dūřünürdüm. Geçenlerde Hürriyet’te bir yazı okudum. Aslında güzel ama ben erkekten üstün veya kadının... Böyle bir şey dūřünemiyorum. Ođlum da var, kızım da var. Hiçbir zaman ne kadının erkekten üstün ne erkeğin kadından üstün bir durumunu dūřünemiyorum. Her ikisi bir arada yol aldığında iyi şeyler olacağına inanıyorum. Aile kuracağına inanıyorum. Bence üstünlük... Ben aslında kadın erkek ayırımına çok karşıyım. Her ikisi de aileyi kuran kişiler olarak aynı çizgide yol almalı. Eřit hakları olmalı. Biraz statüleri gereği farklılıklar olabilir ama kadın ve erkeğin ama...” (M, 58 yıl)

Yukarıdaki ifadeler ve benzer ifadelerin sahibi olan kadınların tamamı Kemalist modernleşme mirasını sahiplenen örgütlere üyeliği bulunan kadınlardır. Arat (1998)’in da ifade ettiği gibi kendilerini eşitlikçi feminist olarak tanımlayan cumhuriyet mirasını sürdüren kadınlar Kemalist modernleşmenin kadın-erkek cinsleri arasında hedeflediği eşitlik ideali fikrine sahip çıkıyor görünmektedir. Feminizmin bu kadınların birçoğu tarafından kadın erkek arasında bir ayırım yaratan ve kadını öncelerken erkeğin geri plana atılmasına sebep olan ‘eşitlikçi’ bir anlayış olmadığına dair inanışları olduğu görülmektedir.

Bazı kadınlarla erkeklerle birlikte mücadele etmenin önünde engel oluşturduğu ama bu mücadelenin gerekli olduğunu dūřündükleri için kendilerini feminist olarak tanımlamadıklarını ifade etmişlerdir. Feminist hareket içinde erkeklerle birlikte mücadele etme 80’li yıllarla birlikte üstünde tartışılan bir konu olagelmiştir.

“Onlar feminist oldukları için bu konulara daha çok duyarlı oldukları için hiç kimsenin onlar kadar duyarlı olduğunu dūřünmüyorlar. Tamam, kadına yönelik şiddet var ama erkeklere gidip bunu anlatabileceksek, biz ona da varız. İdealimiz bu şekilde olmalı”. (U, 24 yař)

“Feminizmin sadece akademide kalan tarafı kendi gördüğüm gerçeklikle uyuşmuyor. Esasında feminizmin kadın hareketine ön açıcılığı açısından önemli bir şeyi var, deneyimleri, yaptığı işlerle ama bir yere geliyor, orada kalıyor. Kendi içinde de tartışmalar yürütüyor. Kaldığı yeri aşması demek zaten feminizmin olmaması demek bence; erkeklerle birlikte mücadele edebiliyor olma ya da... Zaten onların çizgileri oralar ya, sadece kadınlarla mücadele. Bazen şunu karıştıyoruz. Evet, erkeklerle aynı değiliz, aynı fiziksel özelliklere sahip değiliz ama eşit olmak zorundayız. Eşitlik mücadelesi veriyorsun. Bir taraftan kafasındaki değiştirme gibi bir derdin var, onlarla daha çok tartışarak belki. Çünkü feminizmin böyle bir şeyi var ya sadece kadınların olduğu bir alan. Öyle olunca da kendimi orada görmüyorum”. (C, 23 yaş)

Feminizmin ‘pervasız, edepsiz’ biçimde erkeği hiçe saydığı konusundaki düşüncesini dile getiren kadınlar da vardır:

“Feminizm derken şu anlamda söylüyorum ben onu. Ben kadının haklarının feministlik durumunda gelmeden verilmesinden yanayım. Bu da kadının hakları deyip de edepsizlik yapıp erkeği çiğneme anlamında değil. Herkes yerini bilecek. Sen kadınsın, sus deyip kadını kenara atmak değil ama kadın da, bugün bazı kadınların yaptığı gibi eşlerini tamamen silip, hiçe sayıp, silip süpürüp çiğnemesi anlamında değil. O anlamda diyorum”. (K, 45 yaş)

“Feminizmi de içinde sayacağımız modernist algı kadını özgürlük adı altında pervasızlaştırıyor. Buna da karşıyım”. (R, 50 yaş)

Feminizme yönelik yukarıdaki biçimde olumsuz yargılar, dini inanç temelinde örgütlenen kadınlar tarafından paylaşılmaktadır. Burada geleneksel inanışa karşı feminizmin modernist düşünce ile birlikte yükseldiği ve kadınları geleneksel ‘ahlaki’ çizgiden uzaklaştırdığına dair bir inancın paylaşıldığı görölmektedir. Dini inanç temelinde örgütlenen kadınların bu anlamdaki vurgusu genellikle kadınların Müslüman kimliğe uygun biçimde kadınlık kimliklerinin gereklerini yerine getirmesi yönünde olmuştur.

Görüşülen kadınlardan birisi Müslüman kadının nasıl olması gerektiğini anayasaları olarak kabul ettiklerini ifade ettikleri Kur’an ve sünnetin rehberliğiyle açıklamaktadır. Bu kadın İslamiyet’te kadının konumunun geleneksel algıyla da tahrif edildiğini ifade ederek, kendilerinin geleneksel algıda eve kapatılan kadına karşı da modernist algıyla, feminist düşünce ile pervasızlaşan kadına karşı da mücadele ederek Kur’an ve sünnetin işaret ettiği kadınlık kimliğini savunduklarını belirtmiştir. Bu aynı zamanda üyesi bulunan örgütlenmenin örgütlenme temelinde de işaret ettiği aşağıda o başlık altında da açılmıştır.

“İslam’ı doğru bilmeyenler İslam’ın kadını dört duvar arasına soktuğunu, çok toplumsal işlere karıştırmadığını söylüyorlar. Bu geleneksel algının dayattığı bir şey. Biz İslam’da kadının böyle olmadığını biliyoruz. İslam’da kadın toplumsal hayatta yerini alır ama karakterinden, kişiliğinden özellikle kimliğinden ödün vermeden durması gerekiyor. Dolayısıyla bu kimliğiyle birlikte toplumda var olmasını öngörüyor İslam.(...) Bu bağlamda biz kendimizi modernist olarak da tanımlamıyoruz başka bir illa kadın hakları diyerek bir feminist çizgiye kayan, kesinlikle Allah muhafaza onu da... Biz sadece Müslümanız ve bu Müslümanlığın realitesini de ispat etmek zorundayız”. (O, 52 yaş)

Özellikle dini inanç temelinde örgütlere üye olan kadınlar Müslüman olmalarını da kendilerini ifade ederek başat nitelikleri arasında ifade etmişlerdir. Kemalist modernleşme çizgisini sürdüren örgütlerin üyesi bulunan kadınlarda inanç kimliklerini vurgulayan birkaç kadındır. Ancak inanç kimliklerini kendilerini diğer Müslüman kadınlardan ayırmak için vurguladıkları görülmüştür.

“Biz de inanyoruz tabii ki Müslümanız ama Kur’an’ın Türkçesini okuyoruz, beynimizin körelmesine müsaade etmiyoruz. Başörtülü olmakla Müslümanlığı eş tutmuyorum”. (Z, 60 yaş)

Kendilerinin bazı kişilik özellikleriyle tanımlayan birkaç kadın olmuştur. İfade edilen bu kişilik özelliklerinin ev içi rollerde üstlenilen özellikler olduğu görülmektedir. Bu veriden yola çıkarak ev içindeki rollerin; ev içi emek ve bakım ilişkisinin aynı zamanda bir duygusal emek niteliği taşımasından kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Ev içinde harcanan emeğin maddi temeli yanında aile üyeleri arasındaki bağlantıyı sağlama, ilişkileri düzenlemek için de kadınların emek harcadıkları görülmektedir.

“Ben şöyle çok kendinden verici, kendinden başka herkesi, tüm aileyi düşünen bir kişi olarak görürüm kendimi”. (J, 68 yaş)

“Evin büyüğü olduğum için hepsinin büyüğü olduğum için genelde ortamı şey yapan benim. Bir araya getiren, derleyen toparlayan anne görevi yapan genelde benim”. (N, 56 yaş)

Tüm bu tanımlara bakıldığında kadınların verici, zorluklara sabreden, toleranslı olmak gibi kişilik özelliklerine kendilerini tanımlarken başvurdukları görülmektedir. Kadınlar ev içinde aile üyeleri arasında daha fazla yük taşımalarının birtakım olumlu anlamlar atfedilen davranış özellikleri sayesinde mümkün olduğunu ifade etmektedir. Bunun motivasyonlarını sağlamakta önemli olduğu düşünülmektedir. Kadınların büyük çoğunluğunun kendilerini tanımladıkları özelliklerin geleneksel kadın imgesini kuran yapıcı, kurucu, fedakâr, cefakâr kadın imgesine uygun düştüğü görülmektedir.

4.5. ÖRGÜTLENME ÖYKÜSÜ

4.5.1. Üyelik Motivasyonu

Kadınlar, üyesi buldukları örgütlenmeler içinde yer almalarının nedenini, bu örgütlenme deneyiminin kendileri için ne anlam ifade ettiğini çeşitli biçimlerde ifade etmişlerdir.

Görüşme yapılan kadınların büyük çoğunluğu örgütlenme motivasyonlarını insanlara yardım etme, hayırda bulunma, birilerine faydanın dokunması, hizmet götürme gibi çeşitli nedenlerle açıklamışlardır:

“Hayatımda boşa kürek çekmiyorum, idealim var. İnsanlara yardımcı oluyorum. ... Daha çok insanlara yardımcı olmak istiyorum”. (U, 24 yaş)

“Birilerine yardım ulaştırmak, birilerinin yarasına merhem olmak bana çok iyi geldi. ... Bu beni mutlu etti birilerine ulaşıp bir yarasına merhem olmak. Onun için uğraşıyorum”. (V, 50 yaş,)

“Birilerine bir şey yapabilmenin hazzını yaşıyorsunuz. Bu çok önemli”. (İ, 43 yaş)

“Bir şey yapmam gerekir birilerine diyorsunuz. Sen bana istediğin kadar anlatabilirsin ama orada ben senin mahallende yalınayak gezen bir kız çocuğu görüyorum. 13 yaşında evlendirilen bir kız çocuğu görüyorum. ... Onlara faydam olmalı diyorum”. (E, 32 yaş)

“Burada insanlara faydalı olabilme öncelikle cezbediyor. Ne bileyim. Gençlere, okuyan çocuklarımıza özellikle bayanlara yönelik aktif olma yolları arayışları içinde oluyoruz”. (Y, 44 yaş)

Aynı zamanda kadınlar sıklıkla bir şey yapma, işe yarama, boş vakit geçirmeme gibi ifadelerle zamanlarını anlamlı biçimde geçirme olanağı bulmanın örgütlenme motivasyonlarını sağladığını ifade etmişlerdir.

“Burada sözümüzü kurduk, bunun için bir şey yaptık diyoruz. O hiçbir şey yapamama halinden de çıkartıyor bizi aslında yaptığımız her şey, ulaştık da (Ulaştık ayrı bir mutluluk olur tabii) ulaşmasak da”. (A, 41 yaş)

“Zorlanıyor muyum, zorlanıyorum tabii. Çok yorulduğumu hissediyorum ama bir şeyler yapma, bir şeye yaradığını görme, bu yorgunluk güzel. Boş boş yorulmuyorum. Günlerde gezerek yorulmuyorum. Veya boş boş vakit geçirmiyorum. İşe yaramış olmak, bir şeyler yapmış olmak güzel bir şey”. (T, 39 yaş)

“Biz bundan anlıyoruz, bunu yapacağız mantı açacağız, diyen bir yaşlı grup var. Onların günü belli. Geliyorlar burada atıl duruma girmediklerinin farkında, isteklendirme oluyor. Bir işe yaramanın mutluluğunu yaşıyorlar. Sağlıklı, huzurlu daha çok...” (D, 54 yaş)

Üyesi buldukları örgütlenmenin ortamının güzel olmasının, iyi vakit geçirmelerinin, arkadaşlıklar ve dostluklar kurmalarının, diğer üyelerle paylaşımlarının, yalnız olmadıklarını fark etmelerinin örgütlenme motivasyonlarını sağladığını ifade eden kadınlar da olmuştur.

“Çok güzel, koordinasyonlu, çok zevkli bir ortam. Onun tadını alan bir daha da vazgeçmiyor”. (İ, 43 yaş)

“Ama dernekte gerçeklik var, gerçekten bir samimiyet var. Aslında orada bir gerçek var. Bu dert bende de var, ben de bunu yaşadım. Aslında birçok şeyi hep kendimize özel tutarız ‘ya öf ne çektim be!’ Diyoruz ama aslında birçok kadın bunu yaşıyor. Acılarımızı paylaştık biz dernekte, o yüzden güzel orası”. (B, 31 yaş)

“Örgütlü gücün, çok büyük bir faydası var. Çünkü tek başına olmadığını, sadece senin başına gelmediğini, sadece seninle ilgili olmadığını bildiğin için daha çok güçleniyorsun. Ve aslında yıldıgın, omuzların düştüğü an biri koluna girip kaldırıyor. Bu sana iyi hissettiriyor. Devam ediyorsun kaldığın yerden”. (G, 31 yaş)

“Oradaki mücadele alanı o kadar birbirine kenetli ve bu hayatta yalnız olmadığın hissi uyandırıyor ki sana diyorsun ki hem yalnız değilsin, her sabah kalktığında aynı sıkıntıları ve aynı dünyanın içine doğduğun başka insanlar var. Bugün o insanlarla beraber benim için de mücadele eden, benimle beraber mücadele eden insanlar var hissi uyandırıyor”. (Ş, 28 yaş)

“Kadınlar burada bir araya geldiğinde muhabbet neşeli oluyor. Kendimizi iyi hissediyoruz. Konuşuyoruz. Deneyimlerimizi anlatıyoruz”. (R, 50 yaş)

Örgütlenmenin sosyal sorumluluk, toplumsal fayda sağlama, duyarlılık gösterme gibi işlevleri bulunduğunu; buna imkân sağladığını ifade eden kadınlar olmuştur.

“Siyasetin biraz içerisinde olunca, sosyal duyarlılığımız şahsen de vardı benim. Hani çocukluktan itibaren, çevreye yaşadığım alana, yaşadığım insanlarla alakalı farkındalığım vardı. Yani hiçbir zaman şahsımı ve birey olarak kendimi düşünmedim yapacağım hiçbir şeyde. Yani her zaman çevrem, etrafım, komşularım benim dikkatimi çeker. Bu bakış açım benim siyasete girmeme sebep oldu. Siyasete girince, bunların alanı daha da genişledi. Bu sefer insanları daha fazla yakından tanıyorsunuz. Bunca elimizde siyasi güç varken, elimizde sosyal çevre varken sosyal faydaya nasıl geçirebiliriz bunu? Bunu sosyal faydaya geçirmenin en samimi yolunun STK olduğuna inanıyordum”. (T, 31 yaş)

“Emekli olduktan sonra herkesin, kendi çocuklarını büyüttükten sonra bu ülkeye de sosyal sorumluluğu olmalı. Her zaman bunu düşündüm

çalışırken. Devletin her yere yetmediği alanlar var. İşte bunu sosyal sorumluluk projeleri ile biz sağlayamayız". (M, 58 yaş)

Kendi ideolojik aidiyetleri veya dini inançları gereği yüklendiklerine, inandıkları toplumsal görevleri yerine getirmenin bir aracı olarak örgütlenmelere katıldığını ifade eden kadınlar da olmuştur.

"İslam'da da kadın toplumsal hayatta yerini alır ama karakterinden, kişiliğinden özellikle kimliğinden ödün vermeden durması gerekiyor. Dolayısıyla bu kimliğiyle birlikte toplumda var olmasını öngörüyor İslam. Biz şimdi bunu gerçekleştirmek için kurduk arkadaşlarla. Bir yerde bizimkisi geleneğe de isyan etmek, modernist algılarla kimlik asimilasyonuna da dur demek gibi bir anlayışla kendi kimliğimizle İslam'ın bize verdiği hak çerçevesinde toplumsal görevimizi yerine getirelim istedik. ... Biz Müslümanız ve derneği de zaten bu amaç uğrunda, sosyal hayatta bu amaç uğrunda mücadele edelim diye kurduk". (O, 52 yaş)

"... İşte hayalim vardı. Bu cumhuriyete çok şey borçluyuz diyordum. Çünkü kadının okuması iş sahibi olması cumhuriyetle birlikte. Bunun kıymetini bilmeyen herhalde yoktur. Ben onun için hep onu beynimde öyle yaşadım. Ben bu borcumu ödeyeceğim. Burası buna imkân veriyor". (M, 58 yaş)

Kadın mücadelesinin içinde yer alma anlamında bir arayışlarının olması sonucu örgütlendiklerini, bu arayışın kendilerini motive eden unsur olduğunu belirten kadınlar da olmuştur.

"Çevrem hep klasik aile, geleneksel aileyi yaşayan bir çevreydi. Ama ben kendimi bildim bileli hiç o çevreye ait hissedemedim kendimi. Hep bir boşluk vardı içimde. Hep bir arayış vardı. Bu boşluk hep hayatım boyunca bende depresyon oluşturdu, psikolojik olarak beni hastalaştırdı belki de ama şimdi siz sorunca iyi ki de diyorum o boşluk, o arayış varmış. Beni bir şekilde buraya getirmiş, bu buluşmayı sağlamış yoksa daha zor belki de. Dışarıdan zor görünmeyen ya da ağır görünmeyen hayatlar içine girildiği zaman bana çok zor çok ağır geliyor. Oradaki roller, oradaki varoluş kötü geliyor bana. Mücadele şart, bir şekilde şart. Kadın olunca mücadelesiz olmayacak, elzem". (A, 41 yaş)

Kadınların çeşitli biçimlerde ifade ettikleri motivasyonlarına ilişkin bazı örnekleri paylaştıktan sonra temel motivasyon kaynakları olarak vurgulananları örgütlerin örgütlenme temeline göre belli başlıklar altında sıralamak, genel bir çerçeveye çizebilmemizi kolaylaştıracaktır:

Öncelikle kadınların üyelik motivasyonlarının örgütün yapısına göre değişim gösterdiği söylenebilir. Kadın örgütlerinin örgütlenme temelini; Kemalist modernleşme çizgisindeki kadın örgütleri, dini inanç temelinde örgütlenen kadın örgütleri, etnik kimlik temelli kadın örgütleri, mahalle çalışması yürüten, buldukları bölgede dayanışma geliştirmeyi amaçlayan kadın örgütleri ve feminist örgütler olarak sınıflandırmak mümkün görünmektedir. Örgütlerin üzerine bina edildiği temellerine göre etkinlikleri de üye profilleri de farklılaşmaktadır. Kemalist modernleşme çizgisinde bulunan örgütler olarak tanımlayacağımız örgütlerde fedakârlık, iyilik yapma ve Cumhuriyet değerlerini yaygınlaştırma motivasyonu sağlarken; dini inanç temelinde örgütlenen kadın örgütleri üyesi kadınların da hayır işleme, birilerine yardım etmenin temel motivasyonları arasında olduğu görünmektedir. Bunun yanında Müslüman bir kadın olarak dini bilgilerini geliştirme, kadınlık bilgilerini ve İslami bilgileri bir arada öğrenme imkânı bulma, bu bilgileri gençlere, çocuklara ve diğer kadınlara ulaştırabilmenin motivasyon sağladığı görülmektedir. Etnik aidiyetler, hemşehrilik temelinde örgütlenen kadın örgütlerinde aynı etnik kökene sahip, çoğunluğu göç eden kadınlara yardım etmenin motivasyon sağladığı görülürken, mahalle çalışması yürüten örgütlerdeki kadınlar için kadınlar arası dayanışmayı sağlamak, bunun içinde yer almak motivasyonu sağlamaktadır. Feminist örgütler için ise kadınlar arasındaki dayanışmayı sağlamak, feminist bilinci geliştirmek için birlikte öğrenmek ve eylemenin motivasyonun ana kaynakları olduğu görünmektedir⁸.

Kadınların örgütlenme motivasyonlarının kimi zaman örgüt ile tanışmasına vesile olan bir kaynak olarak görüldüğü kimi zaman ise örgütlenme tanışma başlığı altında görüldüğü üzere tanıdıklar vesilesiyle örgüt ile tanışıldıktan sonra zaman içerisinde motivasyon kaynaklarının ortaya çıktığı görülmektedir.

4.5.2. Örgütle Tanışma

Kadınların büyük bir kısmı örgütlenme ile tanışmalarının tanıdıkları kişiler (arkadaş, akraba, komşu, çocuğunun öğretmeni) vesilesiyle olduğunu ifade etmişlerdir.

---

⁸ Bu sınıflandırmanın tüm genellemeler gibi bazı özellikleri görünmez kıldığını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Mümkün olduğunca bu özellikleri de göz önünde bulundurmamızı kolaylaştıracak bulgular paylaşılarak, tartışılacaktır.

“Yazlık komşumuz. Dostumuz. Sıkıldığımdan bahsettiğimde gel bizim derneğimize dedi. Öyle başladım”. (V, 50 yaş)

“Bir abla ile benim iş yerim ile altlı üstlü oturuyorduk. Onun da işyeri oradaydı, benim de işyerim oradaydı. O vasıtaıyla tanışmıştık. O aşağıdaydı, yukarı çıkardı, ben aşağıya inerdim. Komşuluk ediyorduk. O dedi, gel seni (üye) yapalım dedi. O vasıtaıyla ben olmuştum. O önermişti beni”. (J, 68 yaş)

“Bir gün bana arkadaşım telefon açtı. Burada bir dernek kuruyorum. Kurucu üyesin, itiraz etme şansın yok, o kadar deyip telefonu kapattı. Ben de tamam, sen diyorsan doğru diyorsundur dedim. Çünkü birbirimizi tanıyoruz, değerlerimizi tanıyoruz. Öyle bir kurucu üyeliğim var benim”. (H, 46 yaş)

Üyesi bulunduğu örgütlenmenin kurucuları arasında yer alan kadınlar arasında başka örgütlenmelerdeki deneyimleri veya siyasi parti ya da örgütlerde edindikleri deneyimlerinin kadın örgütlenmesi kurma girişiminde bulunmalarına neden olduğunu söyleyen birkaç kadın olmuştur. Kadınların başka örgütler içinde örgütlenme deneyimleri kazanması kadınlara özgü bir örgüt kurma isteğini etkilemiştir bu kadınlar için.

“Ben siyasetten geldiğim için idareyi bilirim. Bu idare yeteneğimi geliştirdi. Bunu kadınlar için nasıl kullanırım diye düşündüm ve böyle bir oluşuma karar verdim arkadaşlarımla”. (F, 42 yaş)

Örgütlenmenin düzenlediği bir etkinlikten haberdar olarak o etkinliğe katıldıkları ve bu vesileyle dernekle tanıştıklarını ifade eden dört kadın vardır.

“Tanıtım broşürünü gördüm. Çocuk istismarıyla ilgili konuşulacağı yazıyordu. Onun için gitmişim ve oğlumla gitmişim. Sonuna kadar da dinlemiştim. Oradakilerin dikkatini o çekmiş, sonuna kadar durdun, demek ki bir şeyler yapmak istiyorsun hele gel diyerek... Öyle başladı”. (B, 31 yaş)

Kurucu üye olan kadınlar arasında bir grup arkadaş olarak bir araya gelen kadınların etkinliklerini sistemli biçimde yürütebilmek için bir örgüt çatısında bir araya gelmeye karar verdiklerini ifade edenler olmuştur. Bunu ifade eden kadınlar dini inanç temelinde örgütlenen ve feminist örgütlenme üyesi kadınlardır. Dini inanç temelinde örgütlenen kadınlar bugün de yaygın olarak gerçekleşen ev sohbetlerinde İslami bilgiler edinebilmek, Kur'an okumak için bir araya gelmektedirler. Kocaeli'de temsilcileri ile görüşülen dini inanç temelinde örgütlenen kadınlar da ev oturumlarında

bir araya geldiklerini burada birbirini tanıyan kadınların daha çok kişiye ulaşabilmek için ya da çevrelerinin genişlemesiyle birlikte örgütler kurduklarını söylemişlerdir.

“Daha önce de bizim ev grupları olarak hayır çalışmalarımız sürüyordu kendi çapımızda. Sadaka günleri, ihtiyacı olanlara yardım etme veya biz Müslümanız... Sonra kurumsallaştık bunu yaparsak daha çok kişiye ulaşabileceğimizi düşündük”. (O, 52 yaş)

“Önce ev oturmaları şeklinde kitap okumaları yapıyorduk. Mesela diyelim ki kişisel gelişim kitapları, sosyal gelişim kitapları veya bu arada biz biliyorsunuz, Müslüman bir toplumuz, Kuran-ı Kerim’in Türkçe mealini okuyarak bu şekilde kendimizi geliştirme yoluna gittik. Böyle düşüncelerle başladık. Bunu duydukça, bizi tanıdıkça çevremizdeki arkadaşlıklarımızı geliştirmeye başladı”. (K, 45 yaş)

Benzer biçimde feminist örgüt üyesi kadınlar da bir toplumsal eylemde başlayan tanışıklarının ardından önce evlerde toplanarak feminizme ilişkin okumalar ve tartışmalar yaptıklarını, daha sonra daha çok kişiye ulaşabilmek için örgüt kurduklarını ifade etmişlerdir. Ancak dini inanç temelli örgütlerin kurucusu kadınlarla farklı bir gündemi paylaşmışlar; feminist politika ve teoriye ilişkin okumalara yoğunlaşmışlardır.

“Birazcık evlerde toplanmaya başladık, birbirimizi tanıdık. Birbirimizle kadın politikasına dair sohbet etmeye başladık. Farklı düşünceleri ortaklaştırmaya çalıştık. Çok farklı düşünüp, eril dilin farkında olmayan kadınlara dayanışa dayanışa anlatmaya, dilimiz yettiğince kendimizi değiştirmeye başladık”. (G, 31 yaş)

4.5.3. Kadınların Ailelerinin ve Çevrelerinin Örgütlenme Deneyimlerine İlişkin Tutumu

Kadınlar aile üyeleri ve çevrelerinin örgütlenme deneyimlerine ilişkin eşlerinin, çocuklarının, kardeşlerinin, akrabalarının, komşularının, arkadaşlarının tutumlarından söz etmişlerdir. Buna yönelik destekleyici ya da olumsuz tavırlar aşağıda sıralanmıştır. Evli olan kadınların büyük çoğunluğu eşlerinin örgütlenme deneyimlerinde destekleyici bir tutumları olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle etnik köken aidiyeti ya da hemşehrilik üzerinden örgütlenen örgütlerdeki kadınların eşlerinin de benzer örgütlerde faaliyet göstermesi sebebiyle destekledikleri görülmektedir.

“Dernek işleri konusunda eşim çok destek oluyor. Bana çok yardımcı oluyor, çok ince düşünüyor... Kararımı söylediğimde eşim beni sonuna kadar desteklerim ama karar senin dedi. Yapmak istersen yap, sen bilirsin

dedi. Süreç içinde de hep öyle oldu. En büyük destekçim hep odur; maddi, manevi. Zaten kendisi de benzer başka bir derneğe üye olduğu için sıkıntı etmez”. (T, 39 yaş)

“Aslında buraya katılmamın önemli odağı da eşimdi zaten. Eşimin ağabeyi derneklerde aktif oluyor. Öncelikle onların derneğine üyelikle başladım zaten. Toplantılara daha önce öyle katılıyordum. Daha sonra buraya geçiş yaptık. Eşim çok istedi böyle şeylere katılmamı aktif olmamı. Aslında böylelikle başladım”. (Y, 47 yaş)

Bunun yanında Kemalist modernleşmeci çizgideki örgütlerin üyesi kadınlar da eşlerinin benzer biçimde kendilerini desteklediklerini ifade etmişlerdir.

“Eşim bir de benim emekli; hazır asker gibidir bu konuda. Bizim projelerimize sahip çıkar. Bir yerde bir faaliyetimiz olacak mesela onunla ilgili ön çalışmaları yapar. Dernek üyesi arkadaşlarımızın eşlerinin %99’u öyledir. Biz o konuda uyumluyuz”. (H, 46 yaş)

“Eşim de STK’lara üye. Beni çok destekler... O da çok sosyal bir insan zaten. Sosyal sorumluluklara çok değer veren biri. Çok destekliyor beni. Mesela sponsora ihtiyacımız oluyor. Eşim de çok aktif birisi olduğu için, çok çevresine verici bir insandır. Güven çok önemli. Eşim de bana bu konuda çok destek oluyor”. (M, 58 yaş)

Bazı kadınlar ise aile üyelerinin örgütlenmeye katılmalarını ilk önce desteklemediklerini ancak zaman içerisinde bu tutumlarında değişimler yaşandığını ifade etmişlerdir. Kadınlar bu değişim sürecini farklı biçimlerde aktarmışlardır. Bunlar içerisinde kendi mücadeleleri ile zaman içinde değişim yaşandığını söyleyenler olmuştur. Kadınların örgütlenme konusundaki çaba ve kararlılıklarının sonucunda kimi zaman, örgütlenmeye katılımını desteklemeyen aile üyelerinin tutumunun destekleyen bir tutuma dönüştüğü görülmektedir.

Bazı bekar kadınların annelerinin ilk başta kızının örgütlenmeye katılması konusunda çekinceleri varken bu annelerden kimileri zaman içerisinde kızlarının etkisiyle örgütlere belli düzeylerde katılım sağlamışlardır.

Bir örnekte kızının örgütlenmeye katılımından endişe duyan annenin, kızıyla feminizme, feminist örgütlenmeye ilişkin yaptığı tartışmalar neticesinde, kendi yaşamı üzerinde farkındalık geliştirdiği, kızını desteklemeye başladığı hatta kendisinin de örgütlenme etkinliklerine katılmaya başladığı görülmektedir. Bu değişimde örgütlenme üyesi kadının bu değişimi yaratma konusundaki çabasının etkili olduğu görülmektedir.

“Aileme ilk başta ilişkilendiğimde aslında söyledim de, onlar çok fazla fark etmediler işin ciddiyetini. Daha sonra yavaş yavaş... Bu kız eylemlere gidiyor diye annem haftıdan korkmaya başladı. (...) Direkt bir baskı kurmadılar ama bak kızım şöyle olursa, böyle olursa, baban da geçti bu yollardan filan gibi devamlı bir baskı var. Anlamaktan çok kendi deneyimlerinden doğru direkt yargılayan bir tavırları vardı. Sonra çok sık konuşmaya başladık. Sonra annemle periyodik olarak haftada bir saat filan bunun konuşmasını yapmaya başladım. Karşılıklı oturuyoruz, karşıma oturtuyorum. Bir saat filan tartışıyoruz, konuşuyoruz. Biraz onun kadın olmaktan kaynaklı ev içi rollerini sorguladığı, kendini yorgun hissettiği bir evre... Niye yorgun filan diye yavaş yavaş onu konuşurken şeyi fark etmeye başladı. Aslında söylediklerin kötü değil de filan gibi bir sorguya başladı kendi içinde. Annem yaklaşık 1,5-2 aydır filan sık sık örgütlenmemin etkinliklerine başladı. Çok karşı olan, asla gitmemi istemeyen, tedirgin olan kadın koşarak bizim açılışımıza geldi, çiçekler getirerek. Hatta çevresindeki arkadaşlarını da getirdi açılışa. (...) Oradaki kadınların birbirine seferber olması bütün kadınların birbirleriyle kavga ederek, birbirlerine çay vermeye çalışması beni çok mutlu etti, orada çok tatlı çok farklı bir atmosfer var diye teyzeme anlatırken yakaladım annemi. O yüzden şu an suların durulduğu bir evredeyiz. Beni anlamaya başladıkları bir evredeyiz”. (Ş, 28 yaş)

“Annemi her şeyden haberdar ediyordum. Eksik kaldığım yerlerde ona soruyordum. Ne bileyim. Mesela geçen haziranda yaptığımız şenliğe o da geldi. Çok şaşırıldı zaten. Bu nasıl bir şey oldu filan diye, çok güzeldi, çok eğlenceli geçmişti. Acaba ben de emekli olup yanına mı gelsem dedi. ... Bir kere dernekte drama günü vardı. Ona birlikte gittik. Gittik ve çok eğlendi orada. Bir sürü kadınla tanıştı. Oturduğu yer itibariyle herhangi bir örgütlenme ile ilişkilennememesi çok mümkün değil ama buraya gelip gittikçe, şeyi soruyor. Fırsat buldukça birlikte gidiyoruz kadınların evlerine, dernekteki sohbetlere, muhabbetlere, onu da katıyorum. Çok mutlu oluyor katılmaktan”. (C, 23 yaş)

Bir başka örnekte ise önceleri kızının örgütlenmeye katılımıyla birlikte tedirginliği hissedilen annenin kendisinin de örgütlendiği, aktif biçimde örgütlenmenin etkinliklerine katılmaya başladığı görülmektedir. Görüşme yapılan kadın, bu konuda kendisinin aracılığıyla bir ilişkilene başladığini ancak sonrasında bu ilişkinin, annesinin kendisinin isteği ve kurduğu ilişkilerle örgütlenme içinde geliştiğini ifade etmiştir.

“İlk gidip gelmeye başladığım zamanlar ya sen nereye gidiyorsun, ne oluyor, ne yapıyorsun, sen ne işler karıştırıyorsun olmuştum. Daha sonra kendisiyle birlikte toplantıya gittikten sonra o oradan çıkmadı bir daha. Şimdi başka bir kadın çalışması yapıyorlar ama aynı perspektifle. İlk ilişkilenen ben olduğum için annem ve kız kardeşim de benim aracılığım geldi ama benim çok dışımda gelişti. Ben buraya döndükten sonra onlar

daha sahiplendiler, oradaki kadınların ilişkileriyle diyelim. Çok denk geldi güzel oldu... Şimdi eylemler ajitasyon çekiyor". (G, 31 yaş)

Diğer bir örnekte ise anne örgütlenmeye bilfiil katılmasa da kızını dışarıdan desteklediği, engelleyici bir tutum geliştirmediği görülmektedir.

"Evde benim örgütlenmemin kabulü biraz evde sanki yedire yedire oldu gibi. Bir şekilde bir sohbet, bir tartışma yeri geliyor çatışma... Mesela en son, annem siz de o kadar çalışıyorsunuz çalışıyorsunuz ama ortada bir şey yok yine kadınlar ölüyor filan... Annem hep bunu söylüyordu. İşte bu Çilem' in tahliyesiyle 9 birlikte 'anne bak' dedim, 'biz bunun için çalışıyoruz'. Annem hiçbir şey diyemedi. Buraya gelmedi. Ne kadar gelebilecek yakınlıkta bir kadın bilmiyorum. En son bizim 1 Mayıs'ta giydiğimiz önlüklerimizi dikerek bir dayanışma gösterdi. Ama bir merak edip geleyim derneğinizi göreyim filan demedi. Çok merakı yok gibi ama engel de olmuyor artık".(A, 41 yaş)

Dini inanç temelli örgütlerin üyesi kadınlardan bir kısmı eşlerinin katılmalarına ilişkin tutumlarının önceleri destekleyici olmadığını ancak zaman içerisinde kendi çabaları ile bu tutumun değiştiğini ifade etmişlerdir.

"Bu konuda çekmiş olan birisi olarak söyleyeyim. Tabii ki eşim ilk duyduğunda çok da sıcak bakmadı. Çok da istemediler karşı geldiler. Hatta biz kadın derneği kurduğumuz için bize en fazla bir ay gider fazla götüremezler gözüyle baktılar. Küçümsediler. Ama Elhamdulillah biz onuncu senemizdeyiz. Zorlandık çok ama artık onlar da bunu kabullendiler. Bizim ciddiyetimizi, işimizin farkındalığımızı, samimiyetimizi gördükçe, önce çok zorladılar ama artık şimdi kabullendiler. İlk önce destek verip, haydi hanım git diyen olmadı". (R, 50 yaş)

"Bir de şu var Sinem Hanım. Bir kadın, kadın olma özelliğinden dolayı bir şeyi istiyorsa muhakkak yapıyor. Gerçekten buraya gelmek ve dernekte olmak istiyorsa ya da bu alanda faaliyet göstermek istiyorsa bunu her türlü aşıyor. Evindeki engeli de olsa, eşi de olsa çocuğu da olsa, çevresi de olsa... Ki biz bunları yakinen yaşadığımız için tecrübe ettiğimiz için söylüyorum arkadaşlarım ve kendi adıma. İsterse yapıyor, kadının istemesine bağlı". (T, 39 yaş)

---

⁹ Adana'da kendisine şiddet uygulayan kocasını öldürdüğü gerekçesiyle ömür boyu hapis istemiyle yargılanan Çilem Doğan'a önce "haksız tahrik" ve "iyi hal" indirimleriyle on beş yıl ceza verilmesinin ardından 20 Haziran 2016 tarihinde gerçekleşen ikinci duruşma sonunda 50.000 TL kefalet şartıyla tahliye edilmiştir.

Bu kadınlardan birkaçı eşlerindeki tutum değişikliğinin nedeninin ikisinin de Müslüman olmasından kaynaklandığını ifade etmişlerdir. İnanç ortaklığının, uzlaşmalarını kolaylaştırdığı söylenebilir.

“Bunları hepimiz, bir çeşit bu zorlukları aşmak konusunda, hepimiz bir sıkıntı çektik. Şuradan bir avantajımız var; hepimizin eşi bilinçli Müslüman. Burası bizim için bir avantaj. Eğer bilinçli bir demokrat ya da bilinçli bir laik olsaydı elbette ki çok daha fazla büyük çatışmalar olurdu. Müslüman oldukları için... Kuran-ı Kerim’de de şöyle bir ayet var; ‘Sizin aranızdaki anlaşmazlıkları Allah’ın hükmüne Resulullah’ın sünnetine havale edin. İman ettiyseniz oradan çıkan sonuca boyun eğin’ diye bir ayet var Nisa Suresi’nde. Biz hepimiz bu ayetin farkındayız. Şahsen mesela benim eşimle de derneği kuralım dediğimde, ‘kuramazsın, evin erkeği benim kuramazsın’ diye bana karşı çıktığında, ‘tamam bey’ dedim, biz demek ki bu konuda anlaşamıyoruz. İkimiz de iman etmişiz. O zaman hadi kitaba başvuralım. Çünkü bizim anayasa kitabımız Kuran. Kuran da diyor ki ‘Aranızdaki anlaşmazlıkları Allah’a ve peygamberine götürün. Oradan çıkacak sonuç kimin lehine, aleyhine çıkarsa çıksın iman ettiyseniz, boyun eğin’ diyor. Ayet çok açık çözüm yolu için. Biz ayete müracaat ettik. Kadının böyle bir hakkı var mı yok mu diye. Sünnete sorduk. Kadın bu konuda elçisinden izin alır mı almaz mı? Kur’an ve sünnet bize bu konuda dedi ki: Eşinden izin almasına gerek yok. Bunu kurabilir. O zaman eşim sustu. Eğer bana orası deseydi ki: Hayır eşinden izin çıkmıyorsa sen kuramazsın. O zaman ben susacaktım. O sustuğu için o zaman o da şöyle bir şart getirmişti zamanında demişti ki: Tamam kur. Kuran ve sünnet sana öyle diyorsa kuracaksın. Ben artık engel olamam ama benden bir şey bekleme. Ben sana bu konuda yardım etmeyeceğim. Ben de biz arkadaşlarla kuruyoruz, senin yardımına güvenerek değil demiştim ve kurmuştuk mesela”. (O, 52 yaş)

Kadınlara büyük çoğunluğu eşlerinin ve çevrelerinin ister başından itibaren ister zamanla gelişmiş bir destekleyici tutum içerisinde olmalarının aile ve çevrelerine karşı sorumluluklarını ihmal etmemeleri, örgütlenme faaliyetleri ve ev yaşamı arasında (aileye karşı sorumluluklarını ihmal etmeden) bir denge kurmalarına bağlı olduğunu vurgulamışlardır. Bunun için daha yoğun bir çaba harcadıklarını belirtmişlerdir. Bu duruma ilişkin paylaşımların bir kısmı örgütlenme deneyiminin gündelik yaşam ve kimlik inşasına etkileri başlıklı tema altında da değerlendirilmiştir.

Dini inanç temelli örgütlerin üyesi kadınlar bu uyumu sağlamanın önemini daha çok vurgulamışlardır.

“Benim eşim, kendi açımdan bu çizgiyi koruduğum sürece, Allah için hizmet ettiğimde katkıda bulunur, yardım eder ancak benim o dengeyi kurmam şartıyla. Ev, eş öncelikli. Orayı burasıyla beraber aynı

doğrultuda götürmem şartıyla. Oranın da ihmali mümkün değil Allah'a olan hizmetin de ihmali mümkün değil. Zaten ben onlara hizmet ettiğimde direkt olarak Allah'a hizmet etmiş oluyorum. Çünkü Allahû Teâlâ anne, hanım, eş olarak bundan sorumlu tutmuş. Ama orayla oyalanıp toplumu da unutmama demiş. O dengeyi kurduğumuz sürece benim açımdan, eşim açısından sorun yok". (O, 52 yaş)

"Dediğim gibi çocukları da evde oturtup televizyon başına ben kendi işlerimle onları ihmal etmiş durumunda olursam o zaman ben şeyin dışına çıkmış olurum. Ben başkasını eğitmeye ya da başkalarıyla ilgileneyim derken kendi ailemi ihmal ettikten sonra bu işin bir kıymeti yok. Önce kıymet ailede başlar. Kendi aranızdaki sevgiyi, saygıyı oturtacaksınız ki başkalarına faydanız dokunsun. Öncelik bu, insanların arasında da şeyi kazanmak için. Diyorum ya eforu biraz fazla sarf etmeniz gerekiyor. Örneğin eşimin akrabaları da kalabalık; ilk zamanlarda tepki alıyorsun. Bir de bilmedikleri için. Benim şu günlerim dolu ama ben bugün sizi kabul ediyorum veya bugün size geliyorum. Onları ihmal etmemeye çalışarak onu da rayına oturtmaya çalışıyordum". (K, 45 yaş)

"Ailem, annem ve babam tanır derneği. Destekliyorlar. Biz de yardım edeceğiz diyorlar. Mesela ağabeyim de aynı şekilde çok iyi şeyler yapıyorsunuz diyor. Başından beri biliyorlar. Örgütlenme başkanımızı biliyorlar. Derneği biliyorlar. İnsanları destekliyorlar, seviyorlar yani". (U, 24 yaş)

"Evdeki anaç kadın dernekte yönetici olamıyor ya da dernek işleriyle çok meşgul olduğumda annelik ve eşlik vazifeleri aksıyor ama ahenk kuruluyor. O dengeyi kurmak önemli". (R, 50 yaş)

Benzer biçimde kadınların yorgunlukları ve yoğunlukları nedeniyle, annelerinin "kıyamayarak" örgütlenme deneyimlerine karşı olumsuz bir tutum geliştirdiğini söyleyen birkaç kadın vardır.

"Tabii ki benim bu tür çalışmalarım bana destekler. Ama sonuçta nefsi bir şeye geliyor, yavrusunun yorulduğunu gören her canlı üzülüyor. O zaman da şey diyorum onlara, çok önemsemeyin, ne kendi anneliğinizi ne benim evlatlığımı, yani çok önemsemeyelim hiçbir şeyi. Yani benim varlığım, yorulmam, ölmem, bitmem çok önemli değil. Önemli olan başka daha büyük değerler var. Hatta sen bana demelisin ki: Niye uyuyorsun? Kalk da bunu yap. Yani çok önemsemeyin diyorum. Bu seferde aileme dönüp onu söylüyorum. Benim yorgunluğum anne olarak seni hırpalayabilir. Ama insanlık bu süreçte değil. İnsanlık, benim yorulmam sizin çok dinlenmeniz ile de alakalı diyorum. Siz çok dinleniyorsunuz. Siz de yardım edin. Bu sefer suçlu onlar çıkınca vazgeçiyorlar onlar da uğraşmaktan. Yani siz çok dinlenince biz de yoruluyoruz diyorum yani. Bu sefer böyle karşılık veriyorum". (T, 31 yaş)

“Annem zaten biliyor. Annem sadece üstünde bu kadar yükün varken örgütlenme içinde daha çok sorumluluğu kaldırabilecek misin, kaygısını duydu benim yorulmama kıyamıyor”. (U, 43 yaş)

Kadınların büyük çoğunluğu çocuklarının da örgütlenme içindeki etkinliklere dâhil olduklarında ve eşlerinin birbirlerini tanımalarını sağladıklarında olumlu tutum geliştirdiklerini, buna yönelik etkinlikler gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum eşlerin kendi tanıdıkları ortam içinde kadınların bulunmasına onay verdiklerini göstermektedir.

“Eşlerimiz derneği tanıdığından, kimileri birbirlerini tanıdığından sorun olmuyor. Çocuklarımız da burayı seviyorlar. Onlara yönelik etkinlikler oluyor. Onlar da arkadaş oldular o yüzden seviyorlar”. (D, 54 yaş)

“Bugün ise eşlerimiz de genelde birbirini tanıyor, aile gibiyiz. Burası ev ortamı gibi olduğundan çocuklar da rahat geliyor. ... Eşlerimiz de tanıyor; ramazanlarda toplu iftarlar yapıyoruz”. (K, 45 yaş)

“Çocuklarım da Allah razı olsun. O sıkıntı olmadı. Çocuklarım da o sürecin içinde yetişti. Dernek çalışmalarımızda çocuklarımıza göre de programlar düzenledik. Örneğin yaz okulları yapıyorduk yazları. Çocuklar zaten o süreçte mesela yaz okulları yaptığımızda hem kaynaştı hem de eğitimi veren ablalarının veya hocalarının şeyini gördü”. (R, 50 yaş)

Kadınların örgütlere katılmalarına yönelik aile üyeleri ve sosyal çevrelerinin geliştirdiği tutumlara ilişkin yukarıda yorumlanmaya çalışılan bulgulardan yola çıkarak genellikle kadınların eşlerinin ya kendilerinin de benzer yapılar içinde yer alarak tanışıklığının bulunması ya da sonrasında tanınmasıyla destekleyici bir tutum geliştirdikleri görünmektedir.

Dini inanç temelli örgütlenmelerdeki kadınların bazılarının eşleri de kadınlar gibi inanç temeline göre yaşamlarını kurguladıkları için bu temelde örgütlenen bir yapıya karşı destekleyici bir tutum geliştirmişlerdir. Bu kadınlardan bir kısmı ise eşlerinin desteklemediklerini, kendilerine inanmadıklarını, kadınların örgütlenmesini gereksiz bulduklarını ifade etmişlerdir. Ancak eşlerinin bu algı ve tutumları, kadınların ısrarı ve çabasıyla zaman içerisinde değişmiştir. Bu örgütlerde çocuklara yönelik etkinlikler de yapıldığından çocukların da olumlu tutum geliştirdikleri görülmektedir.

Benzer biçimde Kemalist modernleşmeci çizgiyi sahiplenen kadınların eşleri de kendileriyle aynı ideolojik bakışı sahipleniyor ve bu nedenle kadınların deneyimlerini destekliyor görünmektedir.

Genellikle genç kadınların örgütlenme üyeliği ile birlikte kadınlık rollerine, kendi yaşamlarına ilişkin de sorgulamaları artmıştır. Genç üyelerin, ailelerindeki kadınlarda da farkındalığın gelişmesini sağladıkları, ailelerindeki kadınların örgütlerine ilişkin tutumlarında değişiklik yarattıkları görülmektedir. Yaşları genç olan kadınların kendi çevrelerinde değişim yaratmak konusunda daha etkili olduklarını söylemek mümkün görünmektedir.

4.5.4. Örgütlenme Deneyiminin Kadınlar Üzerindeki Etkisi

Bu başlık altında örgütlenme deneyimi ile kadınların gündelik yaşamlarında, algılarında, çevreleriyle ilişkilerinde yaşanan değişimlerin neler olduğu, kadınların bu değişimleri tarifleyişleri değerlendirilmiştir. Öncelikle kadınların kendileriyle ilgili değişimlere; sonra da gündelik yaşam pratikleri ve ilişkileri üzerindeki değişimlere ilişkin bulgular ele alınmıştır. Kadınların örgütlenmeyi beraber deneyimledikleri arkadaşlarına ilişkin gözlemlerine de yer verilmiştir.

Kadınların bir kısmı örgütlenme deneyimiyle birlikte öğrendiklerini, ufuklarının açıldığını ifade etmişlerdir. Örgütlerin neredeyse tamamında eğitici etkinlikler yapılmaktadır. Bu eğitim etkinliklerinin içeriği, biçimi ise örgütlenme temeline göre farklılaşmaktadır.

Mahalle çalışması yapan, bulunduğu bölgedeki kadınların ihtiyacına yönelik olarak örgütlenen örgütlerde bulunan bölgedeki kadınların taleplerine göre; kadına yönelik şiddet, çocuk ihmal ve istismarı, aile içi etkili iletişim, kadın hakları gibi konularda eğitici seminerler düzenlenirken mesleki bilgi edinmeye yönelik kurslar verilmektedir.

“Aslında bir yönden de eğitiyorlar bizi ya. Bayağı bir ufumuz açılıyor yani”. (B, 31 yaş)

Dini inanç temelli örgütlerde İslami bilgiler, aile içi iletişim, çocuk gelişimine yönelik bilgilendirme amacıyla düzenlenen seminerler yanında dikiş-nakış, örgü gibi geleneksel el sanatlarına yönelik eğitim programları düzenlenmektedir. Bu örgütlerde

verilen eğitimlerin geleneksel kadınlık rollerini geliştirmeye ve aile birliğinin devamını sağlamaya yönelik eğitimler olduğu görülmektedir.

“Burası üniversite gibi hem ilmi hem yemek kurslarını, dikiş nakışı burada öğrendik. Kadın olmanın gerektirdiği bilgileri öğrendik... Seminerlerimizde aile içi roller ve iletişim konusunda eğitim gördük. Mesela yeni bir kadın var üyemiz boşanmış; ben bunları bilsem boşanmazdım diyor. Görüyor musunuz, ne üzücü bir durum”. (D, 54 yaş)

“Ben burada eğitildim. Güzel şeyler öğrendim. Ben de güzel şeyleri şimdi vermek durumundayım”. (K, 45 yaş)

Kemalist modernleşme temelli örgütlerde kadınların bir kısmının ihtiyacı görerek diğer kadınlar için eğitimleri planlamaktadır. Eğitimlerin planlaması buldukları bölgedeki kadınların ihtiyaçları odaklı örgütlerde de benzer biçimdedir. Feminist örgütlerin eğitim ve öğrenme süreci ise diğer örgütlerden farklıdır. Bu örgütte tüm üye kadınlar birlikte eğitimleri planlamaktadır. Eğitimler dini inanç temelli örgütlerden farklı olarak geleneksel kadınlık rollerini pekiştirmek yerine bunu sorgulayan feminist teori ve politikaya ilişkin okumalar ve tartışmalarla şekillenmektedir.

“Çok şey öğrendim, öğreniyoruz da. ... Örgütlenmem ile birlikte aslında feminizmi tanımaya, anlamaya, öğrenmeye başladım diyebilirim”. (A, 41 yaş)

Kadınların büyük bir çoğunluğu örgütlenme deneyimi sayesinde arkadaşlıklar, dostluklar geliştirdiklerini, çevrelerinin genişlediğini ifade etmişler, örgütlenme deneyiminin sosyal çevrelerini zenginleştirdiğini vurgulamışlardır. Örgütlenmede güzel bir ortam olduğunu dayanışmanın geliştiğini, birbirlerine deneyim aktardıklarını, birbirlerinden öğrendiklerini vurgulayan kadınlar, örgütlenme içinde oluşan ortamdaki paylaşımlarının kendilerinde ve yaşamlarında değişiklik yarattığını ifade etmişlerdir.

Kadınların neredeyse tamamı örgütlenme sayesinde gelişen arkadaşlıklarını ve sosyal çevrelerini vurgulamıştır.

“Yeni dostluklar, arkadaşlıklar da kazanıyoruz bu arada burası sayesinde”. (T, 39 yaş)

“Bence iyi olan her şey bir kazanım. Bakın en kötüsü bir sürü arkadaş dost ediniyorsunuz. Çok güzel arkadaşlarım var. Günlük arama görme

konuşma ihtiyacı duyduğum düşüncelerimi paylaşmak istediğim". (H, 46 yaş)

"Buraya girmekle arkadaş çevrem oldu. Daha bir sosyalleştim". (V, 50 yaş)

"O kadar çok çeşitli insanla tanışıyorsunuz. Hepsinden... Ne yaparsanız yapın. Okusanız da alamayacağınız bazı şeyler var. İnsan sosyal ilişkileri çok daha geliyor". (İ, 43 yaş)

"Burada çok güzel bir dostluk, çok güzel bir arkadaşlık, şeylik kuruyorsun. Birde şöyle. Çeşitli mesleklerden tanıdıkların olmuş oluyor. Onun da faydalarını görüyorsun". (J, 68 yaş)

"Bir taraftan da kendime bir sürü arkadaş edindim. O bana büyük bir güç veriyor. Sosyalleşme şeyi... Zaten ev arkadaşlarım şimdiki ikisi de üniversiteli. Şey diyorlar sen 29,30, 40, 45 yaşlarındaki kadınlarla zaman geçiriyorsun ve bundan zevk alıyorsun. Ama gerçekten zevk alıyorum. Bazen çok daraldığım oluyor. Bu kadar mı çözümsüz dediğim şeyler oluyor. Ama görüyorum çözümsüz. Ve onlarla oturmak, çay içmek sohbet etmek zevkli geliyor ya da ilk kez tiyatroya gitmek. Onlar ilk kez yapıyor ya bunu. İlk kez bir konsere gitmek filan..." (C, 23 yaş)

Daha önce gündelik yaşam pratikleri başlığı altındaki tartışmada da vurgulandığı üzere kadınlardan bir kısmı bir amaç etrafında bir araya geldikleri örgütlerde geliştirdikleri arkadaşlık ilişkilerinin komşularıyla ya da günlerde bir araya geldikleri arkadaşlarıyla kurdukları ilişkiden daha farklı (daha açık, samimi, yakın) olduğunu söylemişlerdir.

"Dostluklar edindim tabii, arkadaşlarımı tanıdım. O yüzden de çok mutluyum. Dediğim gibi geldiğimde kimseyi tanıımıyordum. İzmit bana yabancıydı. Görüncem vardı, birkaç komşum vardı. Eş dost akraba filan pek yoktu. Dernek arkadaşlarımı tanıdım. Derneğin bana kazanımları arkadaşlarım. Kardeş gibiyiz. Hepsi benim sosyal yaşantımda beraber olduklarım. Onlar benim arkadaşım. Komşularım filan var ama arkadaşlarım deyince dernek arkadaşlarım gelir aklıma". (Z, 60 yaş)

Belli bir yere kadar sanki dostluk edebiliyorsunuz. Nasıl diyeyim? O açıklıkta olamıyorsunuz dışarıda. Ama burada çok açık. Her şeyi tartışabiliyorsunuz. (A, 41 yaş)

Kadınların büyük çoğunluğu kadınların bir araya geldikleri örgütlerinde güzel bir ortam kurulduğunu, kadınlar arasında gelişen paylaşımların kendilerine iyi geldiğini, kendileri için öğretici, besleyici olduğunu belirtmişlerdir. Bu paylaşımlar sayesinde kadınlar birbirlerinin yaşamlarına dokunduğunu, şeffaf ilişkiler geliştirdiklerini, 'aile üyeleri arasındakine benzer' bir dayanışma geliştirdiklerini ifade

etmişlerdir. Kadınlar arasında paylaşımların gelişmesine olanak sağlanması sonucunda kadınlar birbirlerinden öğrendikleriyle hem zenginleşmekte hem yalnızlık hissinden kurtulmaktadır.

“Kadınlar burada bir araya geldiğinde muhabbet neşeli oluyor. Kendimizi iyi hissediyoruz. Konuşuyoruz. Deneyimlerimizi anlatıyoruz”. (R, 50 yaş)

“Birbirleriyle paslaşma, fikir edinme mutlaka oluyor. Diyorum ya ailede kız kardeş mantığını düşünün. Burası da öyle. O yönden çok güzel. Deneyimler de paylaşılıyor. Belirli günleri kutluyoruz. Öğretmenler Günü, Hekimler Günü filan. En azından o gün onların günü olduğu için onlara ayırıyoruz. Onların anlatacakları, onların yaptıkları veya birbirleri için olması gerekenler. O açıdan ben şanslı olduğumuza inanıyorum. Böyle güzel bir topluluk içinde olmak, birbirini yönlendirici birbirine fikir verici olmak, paylaşmak çok güzel. İyi günümüzde kötü günümüzde biz hep beraberiz. Bu birlikteliği biz dışarıdaki insanlara da yaymak. Bizim topluluğumuzu dışarıya da tanıtıp aynı birlikteliği onlarla yaşamak hakikatten çok güzel”. (İ, 43 yaş)

“Benim o anlamdaki yalnızlığımı kapatıyor burası... Burası bana okyanus gibi geliyor. Çok şeffaf, samimi bir yer aynı zamanda politik. Bir eleştiri sunacağımız zaman da birbirimize, normalde belki özel hayatımızda çekince oluşturuyor bizde ama burada çok açık açık hem paylaşıyoruz hem eleştiriyoruz ... Gidiyoruz. Birbirimizin evlerinde kalıyoruz. Kadınlar o kadar çok misafirperverler kendi evimiz gibi. Hem çok keyifli geçiyor. Hem sohbet, muhabbet... Birbirimizin hayatlarına dokunuyoruz”. (A, 41 yaş)

“Bir de şunu gördük biz bu dernek çalışmalarında. Hepimiz iyi niyetle bir yola çıktık. Nedir yani? Ne işimiz vardı? Evde dediğimiz gibi bulaşık, çamaşırını yıkarsın, oturursun evde rahatın varken ne diye sabah kalkıp da derneğe git orada hizmet et, çorba yap veya gerektiğinde bir arkadaşının derdini dinle veya bir seminer hazırlığına gir veya kermes hazırlığına gir. Ne gereği var diye düşünebilirsiniz. Bu şekilde insanlarla haşır haşır neşir olmak, bir insanla tanışıp çok şey öğreniyorsunuz. Çok şeyler katıyor sana. Onun senden alacağı oluyor. Senin ondan alacağın oluyor. Ufkun genişliyor. Ben iyi bildiğim bir sözü birine aktarmaktan mutlu oluyorum. Benim madden bir kazancım olmasa bile eve gittiğimde onun huzurunu yaşıyorum”. (K, 45 yaş)

Kadınların hemen hemen hepsi örgütlenme faaliyetlerinin yaşamlarını daha programlı bir hale getirdiğini ifade etmişlerdir. Kadınlar tüm günlerini evde, ev işleri için emek harcayarak geçirdiklerinde zamanlarını planlamakta güçlük yaşadığını belirtmişlerdir. Kadınlar için, ev işlerine örgütlenme pratiklerinin eklenmesi zamanlarını planlı biçimde kullanmalarını gerektirmektedir. Buna çalışma hayatı ve/veya küçük yaşta çocukları olan kadınların bakım yükleri eklendiğinde ancak

zamanlarını planlayarak hepsine vakit ayırabildikleri görülmektedir. Kadınlar ev yaşamı, aile yaşamı, varsa çalışma hayatı, sosyal yaşam, örgütlenme faaliyetleri arasında denge kurabilmek ve tüm alanlarda sorumluluklarını yerine getirebilmek için yoğun bir emek harcamaktadırlar.

“Dernek sayesinde planlı programlı olmayı öğrendim”. (D, 54 yaş)

“Dernekçilik zamanı anlamlı kılıyor. Dernekçilik planlı programlı, sistemli olmayı kolaylaştırıyor, öğretiyor insana”. (R, 50 yaş)

“Bir de hayatın düzene giriyor. Planlı programlı yaşıyorsun. Örneğin ben evde kaldığım zaman diyelim ki nasıl olsa bugün evdeyim temizliğimi yaparım, yemeğimiz yaparım dersin. Bir bakmışın hiçbir şey yapmamışsın. Evin içinde hepsi birbirine karışmış. Günü kazançlı bereketli kılıyorsun. Daha kazançlı bir şekilde geçirmiş oluyorsun. Bu şekilde oluyor”. (K, 45 yaş)

“Sistemli olmaya çalışıyorum. Ama her alanın kendine has, bir anda ortaya çıkan işleri oluyor. Birinden fedakârlık yapmak istemesem de zorunda kalıyorum. Genelde hayatımla ilgili fedakârlık yapıyorum. Bunun şöyle bir artışı oluyor. Hayatım bir kere sistematik. Gün için nerede, nasıl, ne şekilde mücadele edeceğimi belli bir sistem içine oturtmuş durumdayım. Bu sistemli yaşamayı öğrenmem de örgütlenme deneyimimin büyük bir etkisi var”. (Ş, 28 yaş)

Kadınlar örgütlenme deneyimi ile birlikte algılayışlarında, kişilik özelliklerinde değişimler yaşandığını, kendilerini daha güçlü, değerli hissettiklerini, kendi güçlerinin farkına vardıklarını ifade etmişlerdir. Kadınlar örgütlenme deneyimi ile birlikte kendi fikirlerinin de önemsendiğini, korkmadan kendilerini ifade edebilme olanağı bulduklarını ifade etmişlerdir. Kadınlar olarak içinde yaşadığımız hakim toplumsal yapı içerisinde toplumsal ilişkilerin ailede, sosyal yaşamda, çalışma hayatında, siyasi faaliyette, okulda kısacası her yerde erkek egemen kodlarla kurgulandığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla hem kamusal hem de özel alanda erkek tahakkümünün gelişimine olanak sağlayan kadınları baskılayan bu ataerkil düzene alternatif bir kamusal yapı yaratılmaktadır kadınların bir araya geldikleri örgütlenmelerin bir kısmında. Kadınların yorumları bu alternatif kamusal yapı içinde kadınların daha güçlü, daha güvenli ve korkusuz biçimde kendilerini ifade etme olanağı bulduklarını göstermektedir. Kendilerini ifade etme olanağı, kadınların kendi güçlerinin farkına varmalarına olanak sağlamaktadır.

“Daha güçlü hissediyorsunuz oraya gittiğiniz zaman. Bireysel olarak değil de kolektif olarak hareket ettiğinizde bir şeyleri başarmanın tadı başka oluyor”. (A, 41 yaş)

“Bir defa korku bilmiyorsunuz. Korku biliyorsunuz da insandan çekinme yok. Fikrinizi özgürce beyan edebiliyorsunuz. O güçlere sahip oluyorsunuz. İçinizde aslında gizli kalmış cevheri ortaya çıkarıyorsunuz”. (İ, 43 yaş)

“Herkes fikrini söylüyor. Orayı güzel yapan şey de o aslında. Bir şey oluyor. Şöyle diyeyim. Ben 10 yıldır evliyim. Vallahi şu evlilik hayatında bana çok da fikrimi soran olmadı ne yalan söyleyeyim. O yüzden biri bana bir şey sorunda aa benim de fikrimi soruyor deyip, önemsendiğini hissettiğin anda kendinden çıkan güç biraz orada hissediliyor aslında”. (B, 31 yaş)

Kadınlar örgütlenme deneyimlerinin ev yaşamlarında, sosyal çevreleri ile ilişkilerinde değişiklik yarattığını ifade etmişlerdir. Kadınlardan birkaçı, geleneksel ev içi rollerin normalleştirile geldiği biçimde kadının sorumluluğunda olmadığına ilişkin farkındalık geliştirdiğini ifade etmiştir. Bir kadın bu farkındalığının gelişmesiyle evde eşinin otoritesinin sarsıldığını, eşi bunu gördüğünde çatışmaya neden olduğunu belirtmiştir. Kadın bu çatışmanın kendi mücadelesi ile zaman içerisinde çözüldüğünü söylemiştir.

“Bir örnek versek. Evlilik hayatına bile bu yansıyor aslında. Ev içi iş bölümü, aslında gönüllü köle olarak çalıştığımız yer; ev, hani görünmeye emek diyorlar ya işte onların arasında Allah tarafından bize memur kılındığı bir görev değil aslında onlar. Bunları biz isteyerek, severek yapıyoruz belki ama çocuk yetiştirme olsun ev işleri olsun kadınların, hele ki çalışan kadınların... Aslında onların bize ait olmadığını da öğreniyoruz. Kendi haklarımızın, kendi özgürlüklerimizin olduğunu da öğreniyoruz burada. Bunlar bize güç veriyor aslında. ... İşte çatışma o zaman başlıyor biliyor musun? Zorunda mıyım dediğin anda çatışma orada başlıyor zaten. Emin olun, iki senede eşim yavaş yavaş, kıyın kıyın diyorlar ya... İlk kurslara giderek başladım ben bu öğrenme merakına. İlk kursa gittiğimde çok karşı çıktı eşim. Ciddi tartışma yaşadık. Sen nereye gidiyorsun? Hatta şöyle bir şey oldu. Kursa gidince yemek biraz geç pişer evde. Biraz temizlik aksar çünkü çocuk bakımı başka şeyler de vardır. Her şey rayında gitmemeye başlayınca bir şey olur orada. Otorite bir sarsıldığını hisseder. Ne oluyor? Oradan başlar yani. Şey diyor mesela: Artık temizliği geçtim de evi şey götürüyor ama bari yemek yap. Şu noktada onlar biraz biraz eridi. Mesela şu an ben akşamları dışarı çıkabiliyorum. Hatta çocuğumu ona bırakabiliyorum, çocuğumuzu. Hatta bunun en sıcak örneği dün akşam oldu. Dün akşam gittim arkadaşlarla, sazlı sözlü oturduk. Hem sohbet ettik hem şarkı söyledik. Bunu yapabilmem iki yıl öncesine kadar, bunu yapabilir misin deseydin bunu yapmaya yeltenmezdim aslında ...

Derneği olmasaydı yani öyle bir hakkım yokmuş gibi. Erkek eve geldiği zaman çıkamazsın. Onun hizmetindesin. Sonuçta erkek evde. Senin de evde olman lazım. Hiçbir şey olmasa bile çok saçma geliyor belki ama herifin televizyonda futbol izlerken bir mısır patlatılır, bir çay koyulur, bir meyve getirilir. Bunlar çok kutsal görevlerdir ev hanımı olarak. Daha sonra bu kutsiyetini kaybettiğinde zaten iş orada patlak veriyor. Ben gidiyorum ya... Tabii öyle demiyorsun. Bu zamanla oluşuyor zaten. İlk başta çok büyük bir ambargo vardı; gidemezsin yapamazsın. Hatta okumaya başladığımda dalga geçmişti benimle. Göreceğiz sen bir dönem sonra bırakırsın. İlk bir güvensizlik oldu. Bu sadece eşim tarafından değil; eşimin akrabaları tarafından, kendi akrabalarım tarafından. Çünkü ben kaçarak evlendim. Hiçbir istikrar görünmüyordu bende. Hayatı tam anlamayan, sürüklediği yere giden bir kadındım aslında ben. Onlar biraz da kamçıladı beni aslında. Yapamazsın, edemezsin diyenlere siz durun, siz görürsünüz gibi oldu biraz da. Aslında bu yönde dernekle tanışmam da çok iyi oldu". (B, 31 yaş)

"Bir söz hakkına sahip oluyor. Mesela diyor ki ben geç geleceğim. Önceden diyemiyordu. Benim işim var, bitmedi sen yemeğini ye diyor en basiti. Öbür türlü niye koymadın sofrayı diyor adam oturan hanıma. Mecburen adamın geliş saatine göre sofrayı koyacak kadın. Burada işi varsa, işi devam ediyorsa, aygazın üzerinde yemek var, ısıtıp ye diyor". (N, 56 yaş)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi ev içerisindeki erkek tahakkümüne ilişkin kadınların farkındalık düzeyinin gelişmesi kadınları güçlendirmekte, kendi yaşamlarına ilişkin karar alıcılar olarak özneleşmelerine olanak sağlamaktadır.

Görüşülen kadınlar arasında birkaç kadın (özellikle feminist örgütlerden kadınlar) feminist bilinçlenme ile aile üyeleri kadınlarla daha iyi, daha fazla anlamaya açık bir ilişki geliştirdiklerini, genel olarak kadınlara karşı daha toleranslı, sabırlı olduklarını ifade etmiştir.

"Sosyal yaşantım, arkadaş çevremde kadın arkadaşlarla dayanışma mekanizmasından önce kadın arkadaşlarıma karşı daha toleranssız olduğumu fark ettim mesela. Öyle bir durumum vardı. O yapmış olduğu hareketin aslında tamamen yaşantıdan kaynaklandığını, kendinden kaynaklanmadığını o sistemden kaynaklandığını fark ettiğim bir evrede mesela verdiğim tepki önceden çok daha sert ve toleranssızken şimdi çok daha toleranslı ve onu anlayabilecek düzeye geldi. Mesela kadınlara tolerans şansım daha gelişkinen erkeklere daha az. Bunu, bu sağladı hayatımda". (Ş, 28 yaş)

Feminist örgüt üyesi olan kadınlar kendi yaşamlarına ilişkin sorgulamalarının feminist perspektifle derinleştiğini, yaşamlarındaki her şey üzerinde daha fazla

sorguladıklarını ifade etmişlerdir. Kadınlar bu sorgulamaların kimi zaman kendileri için yorucu olduğunu, kendilerini mutsuzlaştırdığını ve yalnızlaştırdığını belirtmişlerdir. Ancak öte yandan kadınlar bu sorgulamaların kendi yaşamlarını kendi istedikleri gibi yaşayabilmelerini sağlayan büyük bir güç verdiğini ifade etmişlerdir. Örgütlenme deneyimi ile birlikte kendi yaşamlarını kuşatan tahakkümün perdesini aralayan kadınların, kendi yaşamlarının denetimini ellerine almalarıyla birlikte güçlendikleri görülmektedir.

“Çok şey değişti. Bir kere psikopat oluyorsunuz. Otururken, biriyle konuşurken işyerindeki bir söylem, otobüsteki bir durum, her şeye karşı bir algı geliyor sizde ve bu mutsuz edici bir şey aslında. Ama bu mutsuz edici şeyi zaten daha önceden sindirdiğimiz için bu kadar sıkıntılı dönemler atlattık. Sindirdiğim için şu anda kendimi daha huzurlu hissediyorum. Nasıl mesela? Daha önce yanımda birileri küfür ettiğinde, bunun çok benimle ilgili olduğunu düşünmezdim. Ama şu anda benimle ilgili olduğunu düşünüp onu değiştirmek için uğraşıyorum, çabalıyorum kavga ediyorum. Bunun aslında çok bireysel münferit değil gayet sistemli ve politik olduğunun bilincine vardıkdan sonra her şey bana kurgu gibi geliyor ve bu kurguya gedik açmam gerekir gibi düşünüyorum... Aslında kendi hayatınızı kendiniz oluşturmaya başlıyorsunuz. Bu şey olmuş oluyor. Evet, bu benim hayatım. Benim istediğim benim yaşamak istediğim ve böyle olsun diye uğraştığım bir hayat. Kendi belirlediğiniz şeylerde güçleniyorsunuz. Sinmeyip devam edip, bu kadar da değil, bu da bir şey değil demiyorsunuz. Bu da bir şey. Bunun niye böyle olması gerekiyor ki bu da böyle olmayıversin diyorsunuz ve o hayatınızda büyük değişiklikler yaratıyor. Biraz çevreniz azalıyor, çepeçevreniz. Zor ilişki yaşıyorsunuz mesela. Çok seçici oluyorsunuz mesela”. (G, 31 yaş)

4.6. ÖRGÜTLENMENİN YAPISI

4.6.1. Kuruluş Öyküsü

Bu bölümde, örgütlenmelerin kuruluş süreçlerine ilişkin kadınların aktardığı deneyimlerden çıkarsanan bulgular yer alacaktır. Örgütlerin tamamına yakınının bir grup birbirini tanıyan ve birbirlerine güvenen kadınların girişimiyle kurulduğu görülmektedir.

“Esasında bu kadınlar zaten yıllardır aynı yerde oturmaktan dolayı akrabalık ilişkileri, komşuluk ilişkilerinden dolayı yakın, samimiler. Birbirlerini tanyıyorlar. Ve hani bir toplantı, hadi bir araya gelelim dedikleri zaman yani toplayıp da geliyorlardı. Öyle diyeyim. Yani öyle başladık”. (C, 23 yaş)

“Ben de zaten... İle (örgüt isminden bahsediyor) ilişkiydim. Arkadaşlara bahsettim. Dedim ki şuralarda örgütlenme yapan bir kadın örgütü var, etkinlikleri yapılıyor. Yakın zamanda var gidelim mi hep beraber dedik. Ondan sonra gittik. İlk toplantımızda da nereden başlayacağımızı hep beraber konuştuk”. (G, 31 yaş)

“Bir arkadaşım depremden sonra sorumluluk adına birtakım projelerde görev almaya karar veriyor. Ne yapabilirim diye düşününce ... Derneği ile tanışıyor. Kocaeli’de de bunun şubesini kurmak istiyor. ... Yanında yer alan beş altı hanım arkadaşıyla buradaki şubeyi kuruyor. Böyle, aslında üye sayısı olarak çok üyesi olan bir dernek değil o dönemlerde ama tabii güvene dayalı”. (H, 46 yaş)

Kimi örgütlerin kurulmasında birkaç kadının girişimi etkili olmuştur. Birbirlerini tanıyan kadınların biraraya gelerek öncülük ettikleri görülmektedir.

“Üç dört tane kadın öncü oldu, hep birlikte bir kahvaltı yaptık, oradan çalışmaya katılacak arkadaşlarla bir ekip oluşturarak etkinliklerimize başladık”. (T, 31 yaş)

Dini inanç temelli örgütlere üye kadınların örgütlenme girişiminden önce ev oturmalarında bir araya gelen kadınlar olduğu görülmektedir. Bu kadınlar ev oturmalarında İslami sohbetlere katılıp Kur’an okuyorken yasal bir statü kazanan yapılara dönüşmeyi tercih etmişlerdir. Hepsi dernekler olarak örgütlenmişlerdir. Böylece daha çok kişiye ulaşabilme imkânına kavuşarak çevrelerinin genişlediğini ifade etmişlerdir.

“Daha önce de bizim ev grupları olarak hayır çalışmalarımız sürüyordu kendi çapımızda. Sadaka günleri, ihtiyacı olanlara yardım etme veya biz Müslümanız ve İslamiyet’e ilişkin bilgiler de paylaşıyorduk”. (D, 54 yaş)

“Önce ev oturmaları şeklinde kitap okumaları yapıyorduk. Mesela diyelim ki kişisel gelişim kitapları, sosyal gelişim kitapları veya bu arada biz biliyorsunuz, Müslüman bir toplumuz, Kuran-ı Kerim’in Türkçe mealini okuyarak bu şeklide kendimizi geliştirme yoluna gittik. Böyle düşüncelerle başladık. Bunu duydukça, bizi tanıdıkça çevremizdeki arkadaşlıklarımız gelişmeye başladı. O şekilde işte çevreden tanıdıkça orada da...” (K, 45 yaş)

Örgütlerden ikisi 17 Ağustos 1999 tarihinde gerçekleşen merkezi Gölcük olan depremden sonra sosyal yardım faaliyetlerini örgütleyebilmenin örgütlenmenin kuruluşunun esas nedenlerinden birisi olduğunu vurgulamıştır.

“Dernek 2001’de kuruldu. Bir hanım ve etrafındaki 10-15 arkadaşı tarafından kuruldu. İçinde ben de vardım. Gölcük Depremi’nden sonra

yardım faaliyetleri yapmak, psikolojik destek sağlamak istedik. Ortaya çıkışı böyle oldu". (R, 50 yaş)

"Bir hanım arkadaşımız var. O depremden sonra sorumluluk adına birtakım projelerde görev almaya karar veriyor. Ne yapabilirim diye düşününce ... Derneği ile tanışıyor. Kocaeli'de de bunun şubesini kurmak istiyor. ... Yanında yer alan beş altı hanım arkadaşıyla buradaki şubeyi kuruyor". (H, 46 yaş)

17 Ağustos 1999 tarihinde Kocaeli / Gölcük merkezli 7.5Mw büyüklüğünde bir deprem gerçekleşmiştir. Bu deprem büyük çapta can ve mal kaybına neden olmuştur. Bu depremde resmi rakamlara göre 17.400 kişinin yaşamını yitirmiştir. Bu kişilerden 9.447'si Kocaeli ilinde yaşamlarını yitirmiştir. Çok sayıda ev ve işyerinin hasar gördüğü, çok sayıda kişinin yaralandığı depremin Kocaeli ilinde derin izler bıraktığını söylemek mümkündür (Deprem Dairesi Başkanlığı web sitesi veri tabanı)

Kadınların büyük çoğunluğu örgütlenme deneyimlerini anlatırken depremin etkilerini çeşitli biçimlerde aktarmışlardır. Yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere iki örgüt, kuruluşlarının sebebinin depremden sonra yardım faaliyetlerini organize edebilmek olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun yanında bir örgüt deprem sonrasında devlet kurumları ve uluslararası STÖ'lerden, bir örgüt de bağlı oldukları merkezi örgütlerinden kaynak sağlayabildiklerini ifade etmiştir. İki örgüt depremden sonra kendilerine bağlı olan binalarda kadınlara yönelik kurslar, eğitimler düzenlediklerini ifade etmiştir. Bu eğitimlerin kursiyer kadınların mesleki eğitim sağlamak, el becerilerini geliştirmekten ziyade deprem sonrasında yaşanan travmanın etkilerini azaltabilmek için işlevsel olduğu kadınlar tarafından vurgulanmıştır. Bu kurslara katılan kadınlar bir meşgale edinerek afet sonrası yaşadıkları çöküntüden bir nebze uzaklaşabilme imkanı bulmuşlardır.

"Deprem zamanında bizim bir sürü prefabriklerimiz filan vardı. O zaman Devlet vermişti. Biz kurmuştuk, mülkü Kızılhaç vermişti öğrenciler için tam donanımlı, tam donanımlı bilgisayarlarıyla, oradaki öğrencilerin ders çalışması için, bir kreş amaçlı birde annelerinin bıçkı dikiş, nakış kursları halk eğitimle ortaklaşa onun için üç tane binamız vardı. Oradaki bayanları ayakta tutmak için depremin etkilerinden uzaklaştırmak için". (Z, 60 yaş)

"Toplum Eğitim Merkezimiz vardı. O zaman o kadar güzel geri dönüşler aldık ki. Her kursta 30 kişi vardı. Çünkü insanlar bir şekilde kafalarını, beyinlerini boşaltmak zorundaydılar. Hobi atölyesi gibi geldi onlara.

Relax oldular. Çok güzel şeyler ürettiler. Bayağı da uzun soluklu çalışıldı. Aşağı yukarı orası yedi yıldır yok". (J, 68 yaş)

Kadınlardan birkaçı deprem sonrasında örgütlenme faaliyetlerinin bir süre askıya alındığını kendilerini toparlayabilmek için bir süre beklemeleri gerektiğini ifade etmiştir.

"Bizim bölgemizde bayağı ölümler, yıkım oldu. O süreçte biraz dağınıklığımız oldu. Ondan sonra toparlandık. Derneği kurmuş olduk. Çalışmalarımızı gayretlendirdik". (R, 50 yaş)

"99 depremini yaşayıp kendi ortamımızı toplayabilmemiz biraz uzun sürdü. Çünkü insanlar can derdine düşmüşken... Hem maddi hem manevi kayıpları olunca insanlar belirli vazifeleri ile ilgilenemiyor. Ama ona rağmen biz o zaman da çalışmalarımızı devam ettirmeye zorladık kendimizi". (İ, 43 yaş)

Kocaeli ili genelinde depremden sonra sosyal yardım faaliyetlerinin geliştiği, çeşitli ulusal ve uluslararası kuruluşların bölgeye yardımlar yaptıkları bilinmektedir. Bu yardımların organizasyonunda sivil toplum örgütleri aktif olarak görev üstlenmişlerdir. Nitekim İnel (2004) kamusal alanda aktörlerin toplu aktörler olarak gerçek bir STK girişimi görüldüğünü ifade ederek bunu STK'ların gelişiminde bir Milat, bir dönüm noktası olarak tanımlamaktadır (s.8).

Kuruluşları sırasında bir kadın örgütünün kuruldukları çevrede önceleri yadırgandığını ifade eden kadınlar olmuştur. Kadınlar, kurdukları örgütün nasıl bir yapı olduğu, ne iş yapacağına ilişkin merakları olan kişilere kendilerini tanıtmak için efor sarf ettiklerini belirtmiştir.

"Çünkü şöyle, ya bulunduğu konum itibariyle etraftaki esnafın şeyi falan... Yani 'Kadın derneği, ne alaka ya? Yoktu böyle bir dernek? Nerden geliyorsunuz siz? Yeni mi kuruldunuz? Nasıl yani, ne yapacaksınız?' Bir sürü böyle soruyla... Ama kadınlar çok ısrarcı davrandı orada". (C, 23 yaş)

"Tabii biraz zor oluyordu o dönemlerde... O süreçte bir de o bölgede gerçekten o bölgeye göre insanlara değişik gelen bir şey kadınların dernek kurması, ne demek yani bu? O şekilde. O zor bir süreci yani. Hazırlığı zor. Bu süreç için bayağı bir efor sarf ettik. Bir de neden yaptığımızı anlatmak için insanlara... Ama Elhamdulillah şimdi amacına ulaştı. Bizi tanıyorlar. Kim olduğumuzu biliyorlar". (K, 45 yaş)

Kimi örgütler merkezi bir örgütün şubesi olarak kurulmuşlardır. Bu örgütlerin merkezi yapının işleyişini takip ettikleri için kuruluş süreçleri daha tanımlı biçimde seyretmiştir. Merkezi yapı tarafından şube olarak örgütlenmenin koşulları belirlidir. Bu koşulları sağlayarak kurulmuşlardır. Özellikle 1930-70 yılları arasında Kemalist modernleşme çizgisinde kurulan örgütlerin şubelerinin bu şekilde kuruldukları görülmektedir.

“Mesela arkadaşım gidip ... şubesini açabilir. Bir kuruluştan yardım olmaz. Genel merkezden yardım gelir. 30 kişiyi bir araya getirdiğinde zaten kuruluyor. Kocaeli şubesinden bize istiyoruz dendiğinde genel merkezin de desteğiyle kurulabiliyor”. (Z, 60 yaş)

İkisi dışında tüm örgütlerin dernekler olarak kuruldukları görülmektedir. Platform ve kolektif olarak kurulan iki örgütün daha sonra dernekleştiği ifade edilmiştir. Üyeleri ile görüşme yapılan örgütlerden üçü hemşehrilik ya da etnik kimlik temelli örgütlerdir. Belli bölgelerden göç ederek Kocaeli’ye yerleşen kadınlar ya da aynı etnik kimlik aidiyetine sahip kadınlar arasındaki dayanışmayı sağlamak amacıyla kurulmuşlardır. Hemşehrilik ya da etnik kimlik temelli örgütlerin Türkiye genelinde sayıları oldukça fazladır. Dernekler Dairesi Başkanlığı istatistiklerinde dernekler sayısına göre sıralandığında beşinci sırada kültür turizm dernekleri yer almaktadır. Kocaeli ili bir sanayi kenti olarak anılmaktadır.¹⁰ Bu özelliği sebebiyle göç alan bir kenttir. Türkiye İstatistik Kurumundan (TÜİK) alınan, 31 Aralık 2015 tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerinin aktarıldığı habere göre Kocaeli Türkiye’de göç alan 31 il içinde üçüncü sırada yer almaktadır (Birgün Gazetesi , 2016)

Yoğun biçimde göç alan kentte hemşehrilik ya da etnik kimlik aidiyeti üzerinden de dayanışmayı geliştirmek için örgütlenmeler kurulmuştur. Nitekim Dernekler Dairesi Başkanlığı verilerine göre Kocaeli’de 114 Kültür, Sanat ve Turizm Derneği,

---

¹⁰ Kocaeli Sanayi Odası sitesinde vermiş olduğu bilgilerle Kocaeli’nin sanayi kenti olmasından övgüyle söz ediyor. Kocaeli Sanayi Odası verilerine göre: Kocaeli önemli bir sanayi merkezi olmanın yanında 35 liman ve iskelesiyle bir liman kenti. Kocaeli Türkiye kimya sanayi üretiminin yüzde 27’sini üretiyor. Türkiye’de üretilmekte olan her yüz araçtan 41’i Kocaeli’de üretiliyor. Türkiye metal üretiminin yaklaşık yüzde 19.7’si Kocaeli’de gerçekleşiyor. Kocaeli’de yaklaşık 2 bin 500 sanayi kuruluşu var. Bu kuruluşlardan 260 adeti yabancı sermaye ortaklı. Türkiye’nin en büyük 80 firmasının Kocaeli’de üretim tesisleri var.“2015 yılı verilerine göre; 59.8 milyar dolar ile Türkiye dış ticaretinin yüzde 17’si Kocaeli’de üretiliyor.”Kocaeli’de 13 organize sanayi bölgesi var. Kısaca Türkiye ölçeğini esas aldığımızda Kocaeli gerçekten de bir sanayi kenti (<https://www.evrensel.net/yazi/77721/sanayi-kenti-kocaeli-uc-yilda-217-is-cinayeti>)

28 Dış Türkler ile Dayanışma Dernekleri kategorisinde sayılan dernek bulunmaktadır (Dernekler Dairesi Başkanlığı, www.dernekler.gov.tr Erişim Tarihi: 11.09.2016).

Aynı şehir veya bölgeden göç ederek gelmiş olmak ya da aynı etnik kimlik aidiyetine sahip olmak üzerinden kadınların bir araya geldiği üç örgütlenmeden ikisinin federasyon kurulması için bir gerekliliği sağlamak üzere erkeklerin talepleriyle kuruldukları görülmektedir.

“Federasyon daha resmi kurulmamıştı. Kurulum aşamasındaydı. Dernekleri tamamlamadan federasyonu kuramayacakları için bir kadın derneğine ihtiyaç duydukları için, zorunluluktan ortaya çıkmış bir durum. Direkt kadın derneği olarak kurulduk, bizden beş altı ay sonra federasyon kuruldu. Dernekler kurulduktan sonra üst kurumu kurabiliyoruz”. (Y, 44 yaş)

“Biz iki derneğiz, federasyona gitmek için biz dernekler kurduk. Gençlerin derneği kuruldu, kadınların derneği kuruldu. Şubeleşmeye gidecektik. Federasyona gidecektik. Olmadı, başkanımız vefat edince”. (L, 50 yaş)

Hemşehrilik ya da etnik kimlik aidiyeti üzerinden kurulan örgütlerden birisi ise kendileri ile aynı amaç etrafında örgütlenen üst kuruluşlardan (federasyon, karma örgütler) bağımsız olarak kurulmayı özellikle tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

“Kadınlarsa tek çatı altında, o da federasyon olmalı. Yine bizim dediğimiz olacak. Siz bizim dediklerimiz yapacaksınız. Maddi olarak da biz finanse edeceğiz. Bu, bana şunu getirdi. Pardon da karar mekanizması kadınlar diyeceksiniz ama kadınları öne çıkartmayacaksınız yine. Böyle bir şey yok. Özgürce çıkacak dedik. Bizim çıkışımız öyle”. (P, 51 yaş)

İki örgüt buldukları bölgede kadınların istihdamına yönelik amaçlar için birkaç kadının girişimiyle kurulduklarını ifade etmiştir. Bu örgütlerden birisi belediyenin projesi olarak başlayan bir kadın istihdamı projesinin devamlılığını sağlayabilmek için kurulmuştur.

“Bu belediyenin bir projesiydi. Belediye Başkanı getirip, bize sundu bunu. Kabul edildi. Herkesten de kabul gördü. İyi de bir başlangıç oldu bizim için. Burayı açmak istedik. Yok, yukarısı olsun dediler. Yukarıda başlandı. Bir sene, bir buçuk sene devam ettik yukarıda, sonradan anlaşmazlık olunca... Dernek seçiminde kadınları saf dışı bırakıp erkekler ele geçirince... Zaten kadın derneğiydi. Bu proje zaten kadınlar projesiydi. Erkeklerle hiç alakası olmayan bir projeydi. Öyle olunca bir grup kadın oradan çıktı burayı açtı”. (N, 56 yaş)

Diğeri de bir mahalledeki kadınların el emeği ürünlerinin değerlendirilmesini sağlayarak, kaynak yaratmak için birkaç kadının inisiyatifiyle kurulmuştur.

“Üç dört tane kadın öncü oldu, hep birlikte bir kahvaltı yaptık, oradan çalışmaya katılacak arkadaşlarla bir ekip oluşturarak etkinliklerimize başladık. İsteğimiz kadınların el emeği ürünlerini değerlendirmek, istihdam yaratmak bu mahalledeki kadınlar için”. (F, 42 yaş)

Karma bir örgüte bağlı olarak mahalle çalışması yapmak için pilot bölgede faaliyet gösteren örgüt ise yoksul bölgelerdeki kadınlara ulaşılabilir hizmet ve eğitim sağlamak için önce pilot saha çalışmaları yaparak ihtiyaç tespiti yapmıştır. Ardından ihtiyaca yönelik olarak yer tahsisi, etkinlikler, işleyiş belirlenmiştir.

“Bize burası pilot bölge olarak gösterildikten sonra burada okuma çalışmaları başlattık. Yazları kitaplar dağıtarak çocuklara ödül koyduk çünkü okumayı teşvik anlamında... O kitapları okuyan çocuklara gezi ödülü verdik, top ödülü verdik. Çeşitli ödüller verdik. Muhtarlık kanalıyla yaptık. Hiç kitap okumayan çocuk bir bakıyorsunuz muhtarlık binasının önünde sıraya girmiş ben okudum ödülümü istiyorum diyor. Böylelikle başladık pilot bölge çalışması olarak. Hayal kurmak çok iyi. Keşke bir yerimiz olsa, daha güzel projeler yapsak dedik. Yıllar sonra 2013'te böyle bir yere kavuştuk. ... Çok önemliydi bizim ilk açılış tarihi. O kadar sevinçle başladık ki”. (M, 58 yaş)

4.6.2. Kadın Örgütlerinin Karma Örgütlerden Ayırıcı Nitelikleri

Bu başlık altında sadece kadınların üye olduğu örgütlenmelerin karma örgütlerden farklılaşan özellikleri üzerine kadınların paylaşımları değerlendirilecektir. Kadınların büyük çoğunluğu, sadece kadınların yer aldığı yapılarda kadınların birtakım ayrıntıcı olma, detaycılık, çalışkanlık, çok yönlülük, dayanışmacılık gibi özelliklerinden dolayı avantaj sağlanabildiğini söylemişlerdir. Kadınların işlerin detaylarını düşünerek, ayrıntılı biçimde planladığı için işleyişin daha sağlıklı olduğunu düşündükleri görülmektedir. Ayrıca kadınların çalışkan olmalarının örgütlenmeye katkılarında söz eden kadınlar da olmuştur.

“Kadınlar daha ince hesaplar yaptıkları için daha güzel şeyler ortaya çıkıyor diye düşünüyorum. Mesela bir şey yapacak olduğumda her şeyim hazır olur benim. Her şeyi en ince detayına kadar renklerine, çizgilerine kadar hesaplıyoruz”. (T, 39 yaş)

“Kadınlar bir araya geldiğinde ince düşünce ve çalışkanlıkla bir sürü şey başarabiliyor”. (D, 54 yaş)

“Erkekler bazen bir işlem yapılacaksa kadınlardan daha yavaş davranabiliyor. Ama kadının olduğu yerde bir sirkülasyon var, bir verimlilik var. Ben ona inanıyorum. Daha dinamikler”. (U, 24 yaş)

“Kadının olduğu yerde üslup değişiyor her şeyden evvel. Bunun yanında olmuyor mu başka şeyler? Tabii ki oluyor ama kadının olduğu yerde hem daha fazla otorite oluyor hem daha saygı çerçevesinde oluyor. Ben buna inanıyorum”. (İ, 43 yaş)

“Toplumun en önemli taşı ve buradaki eksikliği en iyi kadın görür. Onun hisleri, bakış açısı, farkındalığı herkesten daha fazla. Bunu en iyi kadın görür”. (T, 31 yaş)

Kadınların ayırt edici özelliklerini erkeklerin özellikleri ile kıyaslayarak ifade eden kadınlar da olmuştur. Erkeklerin iktidar elde etme savaşlarının daha yoğun olduğunu ifade eden kadınlar da olmuştur. Kadınların bir yerlere gelebilmesi için daha çok mücadele ettikleri görülmektedir. Bunun ataerkil toplumsal düzenin nedeni olduğu söylenebilir.

“Kadın çok yönlü, yapısı gereği, doğası gereği kadın çok yönlü, daha üretici. Ben kendi çalışma grubumda, arkadaş çevremde onu görüyorum. Şey yok bizde, yani bizim kendi grubumuzda hiç ego, iktidar savaşı, kıskançlık, çekememezlik öyle bir şey yok. Bizim özellikle burada derneğimizdeki ekibimiz gerçekten çok iyi bu anlamda, başarılı. Bir şey üretme amaçlı. Erkeklerde kadınlara göre iktidar savaşı daha çok oluyor gibi geliyor bana. Çünkü onların biraz daha egosu... Yani toplumun gelişme, büyüme şeklinden kaynaklanan şeyler. Ego savaşı onlarda biraz daha fazla gibi. Biz kadınlar zaten böyle bir sürü mücadelelerle oraya geldiğimiz için onun kıymetini biliyoruz”. (H, 46 yaş)

Son bulgu da görüldüğü üzere örgütlenmenin kadınların bir arada olması temelinde yükselmesinin kadının doğası gereği sahip olduğu birtakım özellikleri yanında toplumsal yaşam içinde şekillenen özellikleriyle de bağlantılı olduğu ifade edilmiştir. Ataerkil toplumsal yapının muktedir kıldığı erkeklerin gündelik yaşam içindeki muktedir konumlarının bakış açılarını da etkilediği söylenebilir. Buna benzer aktarımları birkaç kadın daha ifade etmiştir.

“Erkeklerle kadınların bir kere görüşleri aynı değil. Gerçekten hayata bakışları aynı değil. Çünkü onlar ev işi yapmıyorlar belirli zamanlarda fedakârlık yapmıyorlar. Onlara hizmet eden biri var zaten; onları hep anlayan, arkasında duran. Hani derler ya başarılı erkeğin arkasında mutlaka bir kadın vardır ama başarılı kadının arkasında bir erkek vardır sözü yok”. (B, 31 yaş)

Kadınların gündelik yaşamlarının daha rutin olması sebebiyle örgüt pratiklerinde daha planlı oldukları, etkinliklerinin organizasyonunun planladıkları gibi işleyebilmesi konusunda daha çok imtina gösterdikleri görülmektedir.

“Ama kadınlarda benim gözlemlediğim daha planlı; o ne oldu, bu ne oldu ve bunu hepsi aynı anda yapıyor. Öbüründeydi iş diye ona bırakmıyor mesela soruyor. İş bölümü iyi kuruyor. Bu zamana kadar şu saatte şurada toplanıyoruz dediğimiz işlerde olmadıysa, bunun hesabı sorulur kendi içlerinde. Niye gelmedin, niye toplanamadık biz? Niye gelmedi o avukat? Böyle şeyleri var. Bence iyi bir şey bu. Kadınlar unutmuyor kendilerine verilen sözü. Böyle bir genelleme yapmak doğru mu bilmiyorum ama çoğunlukla unutmuyorlar. Çok rutin bir hayatın olduğunu düşün; ev, çocuk, iş (iş varsa tabii) farklı olan bir tek orası var. Orada sana dair bir şeyi asla unutmazsın. Çarşamba günü saat 3’te buluşuruz diyorsan, onu imkânı yok unutmaz, çünkü hayatındaki tek farklılık orası aslında, rutin yaptığı işler dışında. Onun için daha özenli daha sorumluluk sahibi oluyorlar”. (C, 23 yaş)

Örneklere görüldüğü üzere kadınların kendiliğinden sahip olduğu ya da toplumsal yaşamları içinde edindiği özelliklerini vurgulayan kadınlar bu özelliklerin kadın örgütlerine olumlu nitelikler kazandırdığını ifade etmişlerdir. Bu özellikler olumlu bir ifadeyle aktarılmıştır görüşmelerde. Ancak fedakârlık, ayrıntıcı olma, detayları gözetme, çalışkanlık gibi olumlanan bu özellikler gündelik yaşam pratikleri başlığı altında görüldüğü üzere kadınların yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için geliştirdikleri özellikler olarak görünmektedir.

Kadınlardan birkaçı, kadınların bir araya gelerek güçlenmesinin mümkün olduğunu, erkeklerle bunun mümkün olmadığını söylemişlerdir. Feminist örgütlerdeki kadınlar ataerkil tahakkümün çeşitli tezahürlerinin gündelik yaşamda görüldüğünü, bir örgütte erkeklerle birlikte olsalar, burada da bu tahakkümünün görünür olacağını dile getirmişlerdir. Çakır (2008)’in ifadesiyle “Feminizm kadınların kendilerini baskı altına alan düzeni algılama, politik olarak tanımlama ve ona karşı mücadele yöntemleri geliştirme” olarak tanımlanabilir (s.185). Bu anlamda feminist mücadelenin içinde kendini tanımlayan kadınlar, ataerkil tahakkümün erkeklerin olduğu her yerde yeniden üretildiği, bu tahakkümün kadınların mücadelesini baskıladığı kabulüyle ancak kadınların bir araya geldikleri yapılardan, kadınların güçlenerek çıkabileceğine inanmaktadırlar. Kadınlardan birkaçı, erkek tahakkümüne karşı bir mücadeleyi öngören örgütlerinin erkeklerin içinde bulunmaktan imtina edeceği yapılar olduğunu ifade etmiştir. Erkeklerin kendi çıkarlarına ters düşeceği için, kendi egemen

konumlarının sarsılmasına neden olan bir mücadelenin içinde olmayı istemeyecekleri düşünülmektedir.

“Erkeklerin olduğu her alanda iktidar ve erk dili, eril dil cinsiyetçilik taciz tecavüz olur. Bunun ne solcusuyla ne sağcısıyla maalesef ki ilgisi yok. O yüzden, biz bu alanlarda kadınların bu alanlardan güçleneceğini düşünüyoruz; sendikada da olsun, işyerinde de olsun, ailede de olsun. Çünkü bu alanların hepsi karma zaten. Ama bizim birbirimiz arasında aynı ezilmişlikle birlikte buradan doğru güçlenemeye başladığımızda oraya itiraz etme özgüveni daha fazla oluyor”. (G, 31 yaş)

“Gönüllü çalışma yürütürken hepimizin o duyarlılığı var; ezilenden yana, o tarafta durma duyarlılığı hepimizde var. O kendiliğinden çıkıyor aslında ortaya zaten. Kadınlarda bu potansiyel var. ... O hiyerarşik yapı olmayınca kadını sadece kadın olduğundan dolayı sahiplenince, onun hakkını zaten koruma, mücadelesini yürütme çabasına girişince zaten o iktidar da kalkıyor. O iktidar olsa bile o çalışma içerisinde, dayanışma içerisinde zaten kendiliğinden yıkılıyor o baskınlık ya da iktidar. O kendiliğinden dönüşüyor zaten. Aslında kendiliğinden o potansiyelimize kavuşturuyoruz kendi zenginliğimize kavuşturmuş oluyoruz kendimizi dayanışmayla”. (A, 41 yaş)

“Zaten kabullenmemiz gereken şeyleri kabullenmişiz. Ama dernek kabullenilmesi gereken şeyleri değil de kadının hakları da olduğunu vurguladığı için çok erkeklerin hoşuna gideceğini sanmıyorum ben açıkçası. Bir şeyler için mücadele edip biraz istemek gerek. Hani hak verilmez alınır derler ya öyle oluyor gerçekten”. (B, 31 yaş)

Yalnızca kadınların örgütlenmesinin, kadınlar için daha rahat bir ortam sağladığını ifade eden birkaç kadın olmuştur. Feminist örgütler dışındaki kadın örgütlerindeki kadınlardan bir kısmı da iktidar ve tahakküm kavramlarını kullanmasalar da kadınların erkeklerin olmadığı yerlerde daha rahat, özgür hissettiklerini daha açık konuştuklarını ifade etmişlerdir. Ataerkil tahakkümün gündelik yaşam içinde yeniden kurulduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Bu tahakkümün kadınların kendilerini özgürce ifade edebilmeleri önünde engel teşkil ettiği görülmektedir.

“Hiç erkek yok bizde. İçeriye gelsin, erkek karışsın yok. Onun için bayan arkadaşlar daha rahat çalışıyor. Hem daha rahat ediyorlar hem daha güvende hissediyorlar kendilerini”. (N, 56 yaş)

“Birebir olduğunda, kimse olmadığında yanında kadınlar daha çok anlatmaya başlıyor özellikle eşlerindeki sıkıntıları, evindeki sıkıntıları, ailedeki sıkıntıları”. (Y, 44 yaş)

4.6.3. Örgütlenme Temeli

Bu başlık altında kadınların üyesi buldukları örgütlenmenin hangi esaslar üzerine kurulduğuna ilişkin bulgular sunulmuştur.

Kadınların üyesi olduğu örgütlerin, örgütlenme temelleri üzerinden bir kategorizasyon yapmak mümkün görünmektedir. Buna göre 1930-60 yılları arasında Kemalist modernleşmeci çizgide kurulmuş, Atatürk ilkeleri ve Cumhuriyet değerlerini gözeterek kadınların güçlendirilmesini amaçlayan örgütlerin il şubelerini bir kategori içinde değerlendirebiliriz.

İkinci kategoride bulunan örgütler ise daha önce ifade edildiği üzere yoğun göç alan Kocaeli'ye göç ederek gelmiş bulunan kişilerin hemşehrilik ya da etnik kimlik aidiyeti üzerinden dayanışma geliştirmeyi hedefledikleri örgütlerdir. Bu kategoride değerlendirebileceğimiz üç örgüte üyeliği bulunan kadınlarla görüşülmüştür. Bu örgütlerden ikisi kendileriyle aynı temelde kurulan karma yapıların çatı örgütü olan federasyona bağlı faaliyet yürütmektedir. Bir örgüt ise üst kuruluştan bağımsız bir örgütlenme modelini tercih ederek kurulmuştur. Bağımsız bir yapısı olsa da çatı örgüt ve bunun bileşenleri olan karma örgütlerle ilişkilerinin çok güçlü olduğu görülmüştür.

Üçüncü kategoride dini inanç temelinde bir araya gelerek kadınların din eğitimi, el becerilerinin geliştirilmesi, çocukların eğitimi ve ihtiyacı olan kişilere yardım hizmetleri sağlanması amacıyla etkinliklerini planlayan örgütler yer almaktadır.

Dördüncü kategoride kuruldukları bölgedeki kadınların ihtiyaçlarına yönelik faaliyet yürütmek, dayanışmayı geliştirmeyi amaçlayan üç örgüt bulunmaktadır. Bunlardan birisi kırsal bir bölgede kadınlar tarafından üretilen gıda ürünlerinin satışından kazanç sağlamayı, diğeri de kurulduğu mahalledeki kadınların parça başı üretimlerinin sürekliliğini sağlayarak istihdam yaratmayı hedeflemektedir. Bu kategoriler içinde yer alan ancak bulunduğu bölgede yalnızca kadınların istihdamını amaçlamayan bir örgüt bulunmaktadır. Bu örgüt bulunduğu mahalledeki kadınlar arasındaki dayanışmayı geliştirmek, ihtiyaçlarına yönelik olarak kadınlara yönelik etkinlikler planlamak amacı etrafında örgütlenmiştir. Sosyalist feminist çizgide kadın mücadelesi yürütme amacıyla kadınların bir araya geldiği ve çok sayıda kadına

ulaşarak kadınların bilinçlenmesini sağlamayı amaç edinen bir örgüt olmak üzere iki farklı temelde örgüt bulunmaktadır.

Bu kategorizasyon bazı temel noktalarda ortaklaşan örgütleri görmemize imkân sağladığı için kurgulanmıştır. Ancak bu kategoriler altında değerlendireceğimiz örgütlerin homojen olmadığını belli noktalarda birbirlerinden ayrılan nitelikler de taşıdıklarını göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Örgütlerin birbirleriyle örtüşen ve ayırt edici özellikleri belli kadınların anlatımlarından örneklerle, bu bölümde değerlendirilecektir.

Tanımladığımız birinci kategori içinde bulunan örgütlerinden kadınlar Cumhuriyet değerleri ve Atatürk ilkelerine uygun biçimde ‘çağdaş’ kadının gelişimine öncelik verdikleri ifade edilmiştir.

“Bizim derneğimizin ilkeleri Cumhuriyet Türkiye’sine, Atatürk Türkiye’sine uygun, bunlara bağlı ilkelerdir”. (H, 46 yaş)

“Biz laik, Atatürkçü, Cumhuriyetçi, Türk kadınlarıyız. Bir partiyle ilişkimiz yok”. (Z, 60 yaş)

Araştırmanın kuramsal kısmında daha detaylı biçimde anlatıldığı üzere Türkiye’de Cumhuriyet kurulurken modernleşmeyi temsil eden kamusal alanda görünürlük kazanan, eğitime ve istihdama katılan kadın simgesi önemli yer tutmuştur. Bu örgütlerin bakışını modernleşmeci bakış olarak tanımlamak mümkündür. Bu bakışa göre hakları ihlal edilen, baskı altındaki kadınlar yoksul ve az eğitilmiş kadınlardır. Kadın sorunu da bu bakışa göre az gelişmişlik, feodalite, taşra ile mücadele gibi bir siyasi ele alınmaktadır. Kadınların gördüğü baskı ve şiddete karşı direnmedikleri düşünülür. Bu kadınları modernleştirme gerekliliği çerçevesinden kadın sorunlarına yönelik çözümler üretilir. Modernleşmiş ve kurtulmuş kadınların daha kötü durumda olan kadınları eğitme ve modernleşmelerine yardımcı olma amacı etrafında siyaset üretilir. Halen izleri görülen bu anlayışın 1920’lerin “kadın devrimi” anlayışının bugüne kalmış algılanış tarzı olduğu düşünülmektedir (Sancar, 1991: s.97). Nitekim bu örgütlerdeki kadınların birçoğu Sancar’ın tariflediği modernleşmeci bakışa uygun biçimde kadınlara hakları konusunda bilinç kazandırmayı, kendi ayakları üzerinde duran kadınlar olmalarını sağlamayı ‘bilinçsiz’ kadınlara bilinç götürmeyi temel amaçları arasında sıralamışlardır. Kadınların topluma yararlı olmaları, iyi bir

anne olarak topluma yararlı çocuklar yetiştirmeleri gerekliliği de bu örgütlerdeki kadınlar tarafından sıkça vurgulanmıştır. Burada da Kemalist modernleşmenin yurttaş-
anne idealinin izlerini görmek mümkündür.¹¹

“Kadının bilinçlendirilmesi, kadının ayakları üzerine basması, toplumu kendine yer edinmesi asıl amaçlarımız bunlar. Kadın kendini nasıl topluma yararlı bir birey haline getirmek istiyorsa biz her şekilde destek olmayı amaçlıyoruz... Bizim derneğimiz kadın odaklı, kadını güçlendirmeyi amaçlıyor”. (Z, 60 yaş)

“Ama önceliğimiz kadınlar. Kadınlar seviyeyi yükseltmediği sürece toplum hiçbir yere gelmeyecek. Ki bu kadar yıldır çalışıyoruz ediyoruz”. (İ, 43 yaş)

“Sadece beklentimiz kadının kendini geliştirmesi, çocuklarımızın kendini geliştirmesi, kendini bulması, kendi kararlarını kendileri verebilmeleri. Kadın güçlü olduğu zaman her şey aşıyor. Bugün bir bakın annesi babası ölmüş iki çocuğu karşılaştırın. Annesi ölmüş olan çocuk, babası ölmüş olandan çok daha iş bitirici. Anne topluyor. Anne bir güzel onu yaydırıyor, eğitimini aksatmıyor ama baba öyle değil. O yüzden annenin, kadının sağlam olması o yüzden çok daha önemli. Biz de bu ana şeyin üzerinden gitmek zorundayız. Ne kadar kadınlar güçlü olur, yaptırım gücü ne kadar kuvvetli olursa kendilerini savunmaları ve kendinden geleni yetiştirmeleri o kadar kuvvetli olur”. (M, 58 yaş)

Bu kategoride değerlendirdiğimiz kadın örgütlerine üye kadınlar cinsler arasında eşitlik sağlamanın, eşitlikçiliğin temel vurgularından birisi olduğunu ifade etmişlerdir. Cumhuriyet modernleşmesinin kadınların haklara erişimini sağlayarak eşitliği vurgulayan bir bakış açısının olduğunu söylemek mümkündür. Kadınların eşitlikçiliğe ilişkin bu vurgusunda da Cumhuriyet idealinin mirasının etkisi olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bu eşitlikçilik, feminizmin kadının erkek karşısında üstünlüğüne işaret ettiğini ifade eden kadınlar tarafından feminist tutumdan farklılığı vurgulamak için de ifade edilmektedir. Feminizmin kadın erkek arasında ayrımcılık yaratan, kadının üstünlüğünü vurgulayan bir düşünce olduğu savunulmuştur. Buna karşılık toplumsal cinsiyet eşitliği vurgusunun güçlendirilmesi kadının belli bir konuma gelene, belli

---

¹¹ Bora ve Sayılan (1998)'nin yurttaş anne sembolüne ilişkin tanımı esas alınmıştır. Buna göre Cumhuriyetin kuruluşu sırasında kadınların, erkeklerin birer yurttaş olarak yeni bir millet yaratma projesine dahil olmaları, farklı yollardan olmuştur. Kadınlara annelikleri dolayısıyla yurttaş kimliği verilirken, anneliğe de yeni bir tanım getirildi: Artık anneler “cahil ve geleneksel” ezilmiş kadın imgesinin tam karşısında bir yerde resmedilmeye başlandılar. Eğitimli, genç Cumhuriyete yeni nesiller yetiştirecek modern anne/yurttaş.

haklara erişene kadar desteklenmesi, bunun eşitlik idealine varmak için bir yöntem olarak tercih edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Araştırmanın kuramsal bölümünde 1990'lı yıllara kadar kadınların istihdama, eğitime erkeklerle eşit biçimde katılımını sağlamayı amaçlayan Kemalist modernleşme idealinin kadın mücadelesindeki yerine değinilmiştir. Kuramda da görüldüğü üzere Türkiye'de kadınların eşit yurttaşlar olmaları yönündeki kadın mücadelesi, Kemalist modernleşme mirasından beslenmektedir.

“Biz cinsiyet eşitliği projesine inandığımız için yani cinsiyet ayrımcılığına dayalı olmayan alanları, eşitsizlikleri yok etmeye çalışıyoruz. Cinsiyet eşitliği bizim için önemli, bu konuda ayrımcılık yapılmaması önemli. ... Bizim derneğimizin faaliyetine bakınca evet bir kadın derneği ama bir feminist hareket gibi değil. Biz Türkiye koşullarına baktığımız zaman, kadının cinsiyet ayrımcılığı yapılmaksızın hayatın her alanına taşınması gerektiğine inanıyorum. Bu noktada bazen kadın lehine bir çalışma yapmak gerekiyor. Kadını ön planda tutarak, kadını ayırarak bir çalışma yapman gerekiyor. Ama bizim algıladığımız anlamda feminizm dediğimiz... Aslında ben cins ayrımına karşıyım. İnsan için yapılan bir çalışma, insanın gelişimi için yapılan bir çalışma yani benim kızım da olabilir oğlum da olabilir. Onu iyi bir insan olarak nasıl yetiştirebilirim çalışması olmalı. Derneğimize gelen hanım arkadaşlarımız da bundan daha farklı düşünmüyorlar, oturup konuştuğumuzda. Ama birebir feminist bir çalışmadır diyemeyiz derneğimizin çalışmaları için. ... Bizde cinsiyet ayrımcılığı veya feminist bir tavır yok. Türkiye gibi kadının halen ikinci plana atıldığı bir ortamda sadece bir kadın derneği kurmanız sizin feminist olduğunuz veya cinsiyet ayrımcısı olduğunuz anlamına gelmez. Biz sadece şu toplumda kadınların biraz daha fazla desteklenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bizim için çocuk da birdir, kadın da birdir, yaşlı da birdir”. (H, 46 yaş)

“Biz karşıımızdakini cinsiyet olarak görmüyoruz ki bir birey... Bu konuda bize bir yardımcı oluyorsa biz konuşuruz sohbetimizi yaparız. Ayrımcılık filan yapmayız”. (Z, 60 yaş)

İkinci kategoride değerlendirdiğimiz aynı şehir veya bölgeden göç ederek Kocaeli'ye gelmiş olan ya da aynı etnik aidiyete sahip olan kadınların bir araya geldiği üç örgütlenmeden ikisinin federasyon çatısı altında örgütlendikleri görülmektedir.

Bu örgütlenmelerden kadınlar federasyonların ya da karma derneklerin kadınlara özgülenmiş birimleri (kadın kolları, kadın birimi vs.) yerine bağımsızlaşmış yapılar

olarak örgütlenmeyi tercih ettiklerini, böylece kadınlara odaklanmayı, tüm yapıyı kadınların kurgulanmasını tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

“Normalde... lular vakfı var, dernekler var. Şubelerin kendi içinde kadın grupları var, federasyon var. Federasyonu var. Hepsi vardı. Ama bu derneklerimiz hiç aktif değildi. Hep erkek egemen halde, erkeklerin oluşturduğu bir topluluk... Başlı başına kadın olsun, ...lu kadınlar olsun. Her şeyde kadın olsun. Hiçbir yere bağımlı olmasın. Kendi adına karar verebilsin istedik”. (P, 51 yaş)

“... Derneği Başkanı, ‘kadın derneği kuralım mı abla’ dedi. Şimdiye kadar kurmadığımız hata dedim. Kadın kollarımız çalışıyor dedi. Ben de hayır ses getirmiyor dedim. Federasyon için kuruyorsunuz yine yanlış yapıyorsunuz dedim. Yine siz oturup karar alacaksınız. Kadınlar görünmeyecek kadın kolları kurarsan, bağımsızlaşmalı dedim”. (L, 50 yaş)

Bu örgütler kuruluş amaçlarını farklı biçimlerde ifade etmişlerdir. Bunlardan bir örgüt, bir başka şehirden göç ederek gelmiş kadınların sosyal hayata ve istihdama katılımlarını ve şehirle entegrasyonlarını sağlamayı temel amaçları olarak ifade etmiştir. Göç ederek Kocaeli’ye yerleşen kadınların sosyal hayata, istihdama katılım oranlarının düşük olduğunu gören bir grup kadının bunu kırabilmeyi temel amaç olarak ortaya koyarak örgütlenme girişiminde buldukları görülmektedir.

“...lu kadın deyince gelinlerimiz de var. ...lular arasında kadın gelmez, gitmez toplantılara gitmez. Dernekler, federasyon erkek ağırlıklıdır. Kadınları hiç yok gibi... luların. Ama... luların kadınları var. Bunu gösterelim dedik. Bunu federasyon ya da vakıf adı altında değil de kendi adımıza yapalım. Kendi başına bile çıkabiliyor kadınlar, bunu göstermek istedik. Kadınların gücünü göstermek adınaydı. Aslında hedef kitlemiz klasik bir hemşeri derneği gibi değil. Hedef kitlemiz kadınların ekonomik istihdamını arttırmak, kadınlara iş kazandırmak, kadınları iş dünyasına kazandırmak, evdeki kadını dışarıya çıkartmak. Bizim doğru toplumunda... lular da mesela kadınlarımız ev işlerini gerçekten çok dört dörtlük yaparlar. Evlerini dört dörtlük yapabilmek için de dışarıya çıkmak istemezler. Amaç onları biraz evden çıkartmak, onları biraz sosyalleştirmek. İzmit çok göç alan bir kent biliyorsunuz. Sanayii nedeniyle birçok ilden göç alan bir kent. Doğudan göçle gelen ailelerin de muhtemelen buradaki yaşama alışma kısmında dezavantajları var. Dezavantajlı grup olarak görüyoruz biz onları. O dezavantajı da avantaja

çevirmek istiyoruz. Onların şehirle entegrasyonunu sağlamak istiyoruz”.
(P, 51 yaş)

Bu kategori altındaki diğer iki örgüt ise kuruluş öyküsü başlığı altında görüldüğü üzere çatı örgüt olan federasyonların kurulabilmesinin ön koşulu olduğu için kendilerine alan bularak kurulabilmişlerdir. Bu örgütlerden birisi hedef gruplarındaki kadınların temel sorunlarını belirlemiştir. Bu sorunların (erken yaşta evlilik, eğitim ve istihdama katılamama, yoksulluk, damgalama, ev-içi şiddet) tespitinin ardından buna yönelik çalışmalar planlamanın örgütün temel motivasyonlarını oluşturduğunu ifade etmiştir.

“Biz dernek kurmayı düşünüyoruz ama kadınları temsil edecek birilerine ihtiyacımız var. Bu konuyla ilgili nasıl bir çalışma yapabiliriz dendi. Öncesinde bir çalışma yaparak ihtiyaçları görmek istedik. Gördük ki ...kadınları aslında çok güçlü. Her şey aslında ...kadınları üzerinden yürüyor. İş hayatında varlar, ekonomide varlar. Aile yaşantısında varlar. Sosyal yaşamda varlar. Ama hep bir pasifize durumda kalıyorlar. Neden? Çünkü erkek egemen bir toplum ve ister istemez yaşadıkları sorunlara rağmen, evi geçindiren aslında kadın olmasına rağmen gücünün farkında değil. Erken yaşta evlilikler, iş yaşamına katılamama, eğitim görememe gibi birçok sorun yaşıyorlar. Bunlara çözüm üretebilir miyiz diyerek kurduk derneği”. (E, 32 yaş)

Diğer örgüt de bir bölgeden göç ederek gelen kadınların örgütlenmesidir. Örgütün temel motivasyonunu kültürlerinin tanıtılmasına yönelik etkinlikler planlamak olarak ifade etmiştir. Bir kadın derneği olarak benzer biçimde aynı bölgeden gelen göçmenlerin karma örgütlerinden bağımsız bir yapı olması için özellikle mücadele eden birkaç kadının inisiyatifiyle örgütün kurulduğunu ifade eden kadınlar kendi örgütlerinin motivasyonunu tıpkı karma örgütlerindeki gibi kültürel değerlerini korumak, yardım faaliyetleri planlamak olarak ifade etmişlerdir.

“Kültür derneği olarak biz bu işe başladık. Biz kültür derneğiyiz; kendi kültürümüzü tanıtmak... Keşke ben sana tüzüğümüzü getirseydim. Kültür derneğiyiz biz. Kültür etkinliklerine, yöresel adetleri töreleri unutturmamak derdimiz. Çocuk okutmak yoktur benim tüzüğümde, yardım etmek yoktur. Ne vardır? Kültür gezisi yaparız. Kendi yöresel yemeklerimizi unutturmamaya çalışırız. Davulumuz zurnamız... Göçmenler için bu derneklerde canımız çıktı. Ömrümüz geçti. Hala biz sürdürüyoruz kültürümüzü yaşatmayı”. (L, 50 yaş)

Bu örgüt üyeleri kadınlara özgü çalışmalara ihtiyaç hissetmediklerini ifade etmişlerdir. Örgütlenmenin temel hedefleri ihtiyacı olan kişilere gıda, giyecek yardımları ulaştırmak ve geldikleri bölgenin kültürünü, geleneklerini korumak ve yaşatmaktır. Bu hedeflere yönelik aynı temelde örgütlendikleri karma örgütlerle birlikte faaliyet göstermektedirler

“Şimdi ben küçük bir dernek olarak ne yapayım kızım. Yardım işleri yapıyorum ihtiyacı olanlara. Kadınlara kursları filan belediyeler sağlıyorlar”. (L, 50 yaş)

Bu kategorideki örgütlenmelerin bağlı oldukları federasyonlar ya da diğer derneklerden yapı olarak bağımsızlaşmamış olduğu görülmektedir. Buna ilişkin bulguları örgütlenme modeli başlığı altında görebilmek mümkündür.

Üçüncü kategoride dini inanç temelinde örgütlenen örgütler bulunmaktadır. Örgütlenme temeline, örgütlenme yapısına, düzenlenen etkinliklere bakıldığında bu kategori altındaki dört örgütten üçü birbirleriyle çok benzer görünmektedir. Örgütlerden birisinin kuruluş yılı 1987’dir. Gençliğinde bu ilk kurulan örgüte katılmış olan bir kadın başka bir ilçede kurulan diğer örgütün kuruluşuna öncülük etmiştir. Buradan ayrılan bir kadın başka bir ilçede üçüncü örgütü kurmuştur. Dolayısıyla ilk kurulan örgütte deneyimlenen örgütlenme sürecinin diğer örgütler üzerinde de etkili olduğu söylenebilir. Aralarındaki yapısal benzerliğinin altında yatan nedenin de bu olduğu düşünülmektedir. Nitekim bu örgütlerden birinin üyesi olan bir kadın aracılığıyla başka bir örgütten bir kadınla irtibat kurulmuştur. Yapılan telefon görüşmesinde bu kadın, örgütlerinin görüşme yapılan diğerlerinden farkı olmadığını bu nedenle yüz yüze derinlemesine bir görüşme yapmamızı gerekli görmediğini ifade etmiştir. Bu durum örgütler arasındaki benzerliğe ilişkin bir gösteren olarak değerlendirilebilir.

Bu üç örgüt birbirlerine benzer biçimde bir araya gelerek, konuşup dertleşmek, dini bilgi edinmek, kadının ev-içindeki kadınlık becerilerini geliştirmeye yönelik eğitimleri düzenlemek, hayır işleri yapmak temel amaçları etrafında örgütlenmişlerdir. Önceleri evlerde bir araya gelen kadınlar sonrasında dernekleşmişlerdir.

“Biz evlerde toplanıp bir araya gelen kadınlar olarak depremden sonra kadınlara psikolojik destek sağlamak, çalışmalarımızı kurumsallaştırmak için bir araya gelmiştik. Kadınların ve çocukların eğitimi ve aile birliğinin

parçalanması odak noktalarımız arasında yer alıyor. Kadının kendi koşullarına uygun biçimde aile birliğinin parçalanmasına mahal vermeden, çocuklarının bakımını da yerine getirerek yaşama katılmasını sağlamak, çocuklara küçük yaştan tam bir eğitim verilmesini sağlamak ve ihtiyaç sahiplerine yardım sağlamaya odaklanıyoruz”. (R, 50 yaş)

“Uzun yıllardır kadınların, genç kızlarımızın eğitimine odaklanarak faaliyet gösterdik. Temel derdimiz ilmi de, kadınlık becerilerini de hanımların öğrenmesi, çocuklarımızı iyi yetiştirmek, faydalı olmaları topluma. Hanımın hem evini çekip çevirmeyi, hem ailesini çekip çevirmesini, parçalanmış aileler olmamasını önemsiyoruz. İlmi de öğrenmeyi amaçlıyoruz burada” (D, 54 yaş)

“Kişisel gelişim kitapları, sosyal gelişim kitapları veya bu arada biz biliyorsunuz, Müslüman bir toplumuz, Kur’anı Kerim’in Türkçe mealini okuyarak bu şekilde kendimizi geliştirmeyi öğrenmeyi, bir arada olarak kendi emeklerimizi değerlendirmeyi, bir araya gelip dertleşmeyi, konuşmayı, ihtiyacı olana yardım ulaştırmayı amaçlıyoruz”. (K, 45 yaş)

Görüldüğü üzere önceleri evlerde toplanarak Kur’an okuyan, dini bilgiler edinen, etraflarında haberdar oldukları ihtiyaç sahipleri kişilere yardım ulaştıran kadınlar kurmuşlardır bu örgütleri. Bu örgütlerin temel amaçları arasında yer alan eğitimlerin aile birliğini koruma, geleneksel ev-içi kadınlık rollerine yönelik becerileri geliştirme, dini bilgileri öğretme, genç kız ve çocukların İslami bilgiler ve geleneksel kadınlık rollerine ilişkin bilgileri öğrenmesini sağlama amaçlarını öncelendiği görülmektedir. Bu içerikteki eğitimler yanında ‘hayır’ işleri yapmak ve kadınların el emeği ürünlerini değerlendirme de ikincil amaçlar olarak örgütlenmenin temelini oluşturan unsurlar arasında yer almaktadır. Geleneksel ve İslami inanişaya uygun biçimde İslam dinine ilişkin bilgi sahibi olan, ev-içinde geleneksel rollerini sürdüren kadınların bir araya gelmelerine olanak sağlayan örgütler olarak yapılandıkları görülmektedir.

Bu kategori altında değerlendirdiğimiz diğer örgütün üyesi kadınlar ise bu üç örgütten daha farklı ve daha net biçimde Müslüman bir kadın olarak sosyal hayatta mücadele etmenin örgütün temel motivasyonu olduğunu ifade etmişlerdir. Bu örgütteki kadınlar, kadın kimliğinin geleneksel İslami yorumda atıl biçimde tanılandığını ifade ederek bu yoruma karşı Kur’an ve sünnetten aldıkları referansla bir tutum geliştirdiklerini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda bu geleneksel yorumun karşısında tanımlanan kadını pervasızlaştıran modernist tutuma karşı da bir eleştiri

geliştirdiklerini ifade etmişlerdir. Geleneksel İslami yorumun ve modernist yorumun, anayasaları olarak nitelendirdikleri Kur'an ve sünnette ifade edilen kadın kimliğini yansıtmadığı iddiasındaki kadınlar, Kur'an ve sünnette ifadesini bulan Müslüman kadın tanımına uygun düşen bir kadın kimliğiyle, İslam yolunda mücadelenin örgütlerinin temel hedefi olduğunu vurgulamışlardır.

“Müslümanız ve derneği de zaten bu amaç uğrunda, sosyal hayatta bu amaç uğrunda mücadele edelim diye kurduk. Kadının hak ettiği yere ulaşması için İslam devleti olmalı. Evet, bunun olması gerekiyor. Bir Müslüman olarak arzu ettiğim şey bu. Bu yola gitmek için de mücadele ediyoruz tabii ki herkesi bilinçlendirme noktasında. Bu mücadelenin Kur'an ve sünnete göre meşru olması gerekiyor. Allah'ın izin vermediği şekilde bir mücadele olmaz. Ne bir harici mantığı ne bir aşırılık ne bir zorlama ne bir baskı ne bir işkence, bunlar olmadan güzellikle anlatılıp karşı tarafın kabul etmesiyle alakalı. Bize düşen şey budur. (...) Biz de herhangi bir cemaatin içinde değiliz. Herhangi bir örgütle bir organik bağımız yok. Bunu da önemsiyoruz. Olmamasını önemsiyoruz. Neden önemsiyoruz? Gerçekten Türkiye çok kozmopolit bir yer. Biz Allah'a karşı sorumluyuz. Bu noktaya da kendi kendimizle dayanışarak, yapmayı ön gördük. ... Ben Müslümanım. O açıdan konuşmam gerekiyor. İnancıma uygun olması bizim hepimizin kırmızıçizgisi, bizi inancımızdan uzaklaştıran bir şey, çalışma da olsa, ne olursa olsun bizim kabulümüz değil. Bizim ortak yaklaşımımız şu. Tarih boyunca kadın üstünde çok çeşitli spekülasyonlar olmuş. Çok istismara uğramış. Hatta bir dönemim kadının insan olup olmadığını tartışan tarihi vakalar bile var. İslam açısından da kadına çok yüklenildi. İslam'ı doğru bilmeyenler İslam'ın kadını dört duvar arasına soktuğunu, çok toplumsal işlere karıştırmadığını söylüyorlar. Bu geleneksel algının dayattığı bir şey. Biz İslam'da kadının böyle olmadığını biliyoruz. İslam'da kadın toplumsal hayatta yerini alır ama karakterinden, kişiliğinden özellikle kimliğinden ödün vermeden durması gerekiyor. Dolayısıyla bu kimliğiyle birlikte toplumda var olmasını öngörüyor İslam. Biz şimdi bunu gerçekleştirmek için kurduk arkadaşlarla. Bir yerde bizimkisi geleneğe de isyan etmek, modernist algılarla kimlik asimilasyonuna da dur demek gibi bir anlayışla kendi kimliğimizle İslam'ın bize verdiği hak çerçevesinde toplumsal görevimizi yerine getirelim istedik... Bu bağlamda biz kendimizi modernist olarak da tanımlamıyoruz başka bir illa kadın hakları diyerek bir feminist çizgiye kayan, kesinlikle Allah muhafaza onu da... Biz sadece Müslümanız ve bu Müslümanlığın realitesini de ispat etmek zorundayız. Sadece sözle lafla iddiayla alakalı bir durum değil. Bunun için bir kimse kendini nasıl tanımlıyorsa onu ancak fikri mülahazalarla konuşabiliriz. Ona bir dayatma yapamayız. Nasıl tanılıyorsa tanımlasın, özgürdür. Ama biz

kendimizi Müslüman olarak tanımlıyoruz. Müslümanlık adı altında bizi gelenek diye sıkıştıran anlayışı da reddediyoruz. Biz Müslümanız ama modern takılacağız gibi bir algının da İslam inancında olmadığına inanıyoruz. Onun için de İslam'ın ana kaynağı olan Kur'an ve onun açıklaması olan sünnette tanımlanan kadın haklarıyla biz kendimizi tanımlayıp öyle savunuyoruz. Kur'an ve sünnet bu anlamda rehber, rehber bu. Başka bir ölçü de kabul etmiyoruz". (O, 52 yaş)

Aslan Akman (2008)'in aktardığı üzere; İslami hareket bir yandan kimlik siyasetini temsil ederken aynı zamanda toplumun kültürel ve ekonomik anlamda marjinal kalmış kesimlerinin statü arayışlarının da ifadesi olmuştur. İslami Hareket bu kesimleri siyasetin merkezine taşıma işlevi görürken İslamcı kadınlar da siyasal ve kamusal alana çıkarak kişisel ilişkiler ve gündelik yaşam pratiklerinin, kamusal alanın 'İslamileştirilmesinin' başat aktörleri olmuşlardır. Bugün Türkiye'deki İslami hareket homojen olmadığı gibi bu hareketin içindeki kadınlar da homojen değildir. 90'lı yılların sonuna doğru siyasallaşan dindar kadınlar arasında Ortodoks ve reformcu olarak adlandırılacak bir ayrışma vardır. Ortodoks yoruma göre kadının kamusal misyonu olarak İslamiyet'in savunusu ve genişletilmesi ile birlikte ev içi geleneksel rolleri de vurgulanmaktaydı. Kadının zorunluluk olmadığı sürece istihdama katılımı uygun görülmemektedir bu görüşe göre. Diğer taraftan reformcu İslamcı kadınlar kadının kamusal ve siyasal hayatını desteklemektedir (s.74-77).

Son görüşme örneğindeki görüşmecinin aktarımları örgütün Ortodoks olarak adlandırılan çizgiye daha yakın biçimde kamusal alanda İslami kadın kimliğiyle mücadele etmeyi öncelediğini göstermektedir. Kadınların istihdama katılımlarını destekleme konusunda farklılaşan son örgütten ve birbirlerine benzerlikler vurgulanan üç örgütten birkaç kadın, kadınların istihdama katılımlarının Müslüman bir kadın olmanın gereklerinin sağlandığı bir ortam içinde olması ya da aile içindeki sorumluluklarını ihmal etmemesi koşuluyla desteklenebileceğini ifade etmiştir.

"Türkiye'de en zor tarafı ne diyorsanız ben kamusal alanda Müslüman olsun olmasın kadının emeğinin sömürüldüğünü düşünüyorum. İş gücü noktasında kendisinden performansından üstün şeyler beklendiğini düşünüyorum. Mesela geçen gün şehirlerarası bir konferansa giderken, özel arabamızla gidiyoruz. Otobanın kenarında belediyeler biliyorsunuz artık bayağı bir düzenleme yapıyorlar, şehir düzenlemesi filan. Kadınlar erkeklerle birlikte ellerinde çapalar otobanın kenarında çapalıyor. İçim acıdı. Ne kadar acıdı. Bu özgürlük olmaz olsun. Bu kadın çalışma hakkı

olmaz olsun. Bu nedir? Erkeklerle birlikte, otobanın kenarında toprağı çapalaması bir hak mıdır? Dolayısıyla çok yönlü baktığınızda gerçekten özgürlük adı altında da kadının emeği sömürülüyor”. (O, 52 yaş)

Örnekte görüldüğü üzere kadın, erkeklerle bir arada bulunmasının; erkeklerin yoğun olarak bulunduğu yerlerde kadınların görünürlüğünün, özgürleşmeden ziyade bir sömürü ilişkisine işaret ettiği iddia edilmektedir. Kadınların çalışmaları ancak ‘mahrem’likleri korunarak sağlandığında desteklenmektedir. Bunun yanında kadınların istihdama katılmalarının ancak geleneksel ev-içi rollerini sürdürebilmeleri koşuluyla desteklenmesi gerektiğini ifade eden kadınlar da olmuştur.

“Kadınların istihdamını belli koşullarda gerekli görüyorum. Evdeki çocuğı ihmal etmemesi gerekiyor. Bu konuda kafam karışık. Çünkü kreşte bazı çocuklar çok sevgisiz kalıyor görüyorum. Özrü oluyor o çocukların, psikolojik desteğe ihtiyacı oluyor. Çocukların küçük yaşları geri gelmiyor, annesinin yanında olması gerekiyor ama bir yandan çalışmak da günümüzde neredeyse şart gibi. Bilemiyorum. Kadınlara erkeklerin olmadığı, ev işlerini de aksatmayacakları çalışma ortamı düzenlenmesi gerekiyor”. (R, 50 yaş)

Dördüncü kategorinin başlığı altında değerlendirilen üç örgüt kadınlara buldukları bölgede istihdam alanı yaratmayı temel amaçları olarak belirtmiştir. Bu örgütlerden birisi kırsal, tarım nüfusunun yoğun olduğu bir bölgede kurulmuştur. Kurulma nedeni, kırsal bölgede kadın istihdamını sağlamayı amaçlayan bir projenin devamında projenin sürdürülebilirliğini sağlamaktır. örgüt kurulmuştur. Örgütün temel amacı kurulduğu bölgedeki kadınların ürettikleri ev yapımı gıda ürünleri ve tarımsal ürünlerin satışının sağlanarak kadınlara gelir sağlanmasıdır. Örgüt bir restoranda kadınların üretimleri olan gıda ürünleriyle yemek servisi sağlamakta aynı zamanda kiloluk ürünler şeklinde ürünlerin satışını bu restoranda yapmaktadır.

“Bir kadın projesi olarak başladık. Şimdi yerimizde buradaki kadınların el emeklerinin satışıyla kadınların istihdama katılmalarını sağlamayı, gelir kazanmalarını, bölgemizin turistik gelirinin artmasını amaçlayarak devam ediyoruz işte”. (N, 56 yaş)

Bu kategori altında değerlendirilen diğer örgüt ise kurulduğu mahallede kadınların yoksunluklarını giderme ihtiyacından yola çıkarak kadınların ev içindeki parça başı üretimlerinin satış ve pazarlamasını sağlama amacıyla kurulmuştur.

“Kuruluş amacımız kadınların evdeki üretimlerinin değerlendirilmesidir. Şirketlerden evlere dağıtılan boncuk, nakış vs. işlerini mahallede ihtiyacı olan kadınlara dağıtarak, gelir kazanmalarını sağlamak. Kadınların maddi gelire ihtiyaçlarının olduğu bir mahalle burası, biz de bu ihtiyaçtan yola çıktık”. (F, 42 yaş)

Bu kategori altındaki iki örgütün de birkaç kadının öncülüğünde kurulan örgütler olduğu, buldukları bölgedeki kadınların desteğiyle genişledikleri ancak temel amaçları olarak ifade ettikleri istihdam alanını kadınların katılımı için genişletmeyi henüz sağlayamadıkları görülmüştür. Bu kategori altında değerlendirdiğimiz diğer iki örgütten yalnızca istihdam yaratma amacı olmamasıyla farklılaşan bir örgüt bulunmaktadır.

Bu örgütte bulunduğu bölgeye yönelik faaliyet geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Buradaki kadınların ihtiyaçlarına yönelik olarak, kadınlar arasındaki dayanışmayı geliştirmek temel amacıdır. Yeni kurulan bir örgüt olarak, örgütlenmenin ilkelerinin biraz yol alırken olduğu ifade edilmiştir. Ancak siyasi partilerden bağımsız biçimde, kadınların sorunlarına yönelik etkinlikler planlamak derneğin temel motivasyonu olarak değerlendirilmektedir.

“Bağımsız kadın hareketi, bağımsızdan kastım içerisinde tek bir partinin tek bir siyasi derneğin olmadığı bir yerde var olabilmek ve orayı genişletmek için uğraşmak bence esas şey. Keskin şey kurallarımız da yok. Ama nedir mesela? Kesinlikle kadınların aşağılanması, küçük düşürülmesi buna sebep olacak herhangi bir iş herhangi bir yerde bulunma... Buralarda yokuz zaten doğasında kadın dayanışma örgütü olmanın verdiği bir şeyle. Biraz herhalde bu süreç öğrenme süreci. Neye karşı olduğunu da neyi asla kabul etmeyeceğini de zamanla biraz yaşadıkça öğreniyorsun... Daha çok kadın sorununa, nasıl daha iyi çocuk yetiştirilebileceğine, kadının yaralarının nasıl sarılabileceğine odaklıydı... Orada ideolojik bir durum söz konusu değil. Daha çok kadın sorunları, kadın şiddeti, kadın istismarı gibi o konular var”. (B, 31 yaş)

Bu kategoriler dışında tekil örnekler olarak değerlendirdiğimiz üç örgüt bulunmaktadır. Bunlardan birisi çok sayıda kadına erişerek kadınların toplumsal farkındalığını geliştirmeyi, toplumsal hayata aktif katılımlarını sağlamaya amaçlayan bir örgüttür. Bir üye, örgütü şu sözlerle tanımlamaktadır:

“Burası bir yardım derneği değil. Bizim öz amaçlarımız; toplumsal fayda, aileye, kadına, onun gelişimine, toplumsal gelişimine fayda, sosyal hayata fayda sağlayacak unsurlarla alakalı projeler üretip; bunları kah başbakanlıkla kah bakanlıklar düzeyinde, ya da AB hibeleri ile bir şeyler alıp, onları hayata geçirebilmek, sosyal farkındalığı oluşturabilmek. Asıl amacımız bizim bu. Ama bir yandan da bir STK'nın nasıl olması gerektiğini göstermeye çalışıyoruz ...Ben bir kadının ve ilk önce kadın üzerinde sorumluluklarım var diye düşünüyordum. Dürtülerim de o yönde. Bir defa toplumun, biraz daha Türkiye şartlarında geride kalmış bireyleri onlar. Ben ilericiyim, onları da bu noktaya çekeyim amacıyla değil, ama kadının da sorgulaması gerekiyor. ... Dolayısıyla kadına odaklandırdı beni. Yani kadın bunların farkında olursa... Bu efeminen bir dernek değil, kadın haklarını savunalım şöyle böyle değil de. Daha çok kadını sorgulayan. ‘Ya kadın sen ne yapıyorsun? Hayal kuruyor musun, siyasete giriyor musun, çevrenle ilişkili misin? Sadece akşam ne pişireceğini mi düşünüyorsun?’ Bence derneklerin işte daha çok hakları savunmaktan yana seslendikleri kitleyi sorgulayan olmaları gerekiyor. Bizim çalışma amacımız, yaptığımız şeylerden de örnekler vermeye çalışıyorum, bizim yapmaya çalıştığımız farkındalıkları arttırmak”. (T, 31 yaş)

Görüldüğü üzere örgüt, kadın odaklı bir bakış açısıyla kadınların farkındalığını geliştirmeyi amaçlamaktadır. Örgütün kadın hakları için mücadele eden feminist bir yapılanmadan farkı vurgulanmıştır. Kadınların karşılaştıkları sorunların kadınların farkındalığının gelişkin olmamasından kaynaklandığının düşünüldüğü görülmektedir. Kadınların bu anlamda daha aktif özneler olarak sosyal hayatta, siyasi faaliyetlerde yer alması için kadınların farkındalığını geliştirmek öncelenmektedir. Bu çaba neoliberal yönetimselliğin aktif vatandaşlık kavramını anımsatmaktadır. Aktif vatandaşlık sosyal refah devletinde kamu hizmetlerinin vatandaşlık temelinde herkese sunulmasının sorumluluk almayan bireyler yarattığı eleştirisinde yola çıkarak ortaya çıkmıştır. Buna karşı aktif, girişimci, sorumluluk alan bireye işaret etmektedir. Bireyin başarısı ve girişimciliğine özel bir önem atfedilmektedir. Bu örgüt için de kadınların girişimci bireyler olmaları temel olarak hedeflenendir. Kadınların girişimci bireyler olmaları önündeki engelin kadınların farkındalık düzeylerinin düşük olmasından kaynaklandığı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla örgüt üyeleri bu farkındalığı geliştirmeye odaklanmıştır.

Belirlenen kategoriler dışında değerlendirilen örgütlerden birisi sosyalist feminist bir perspektifle kurulmuş bir örgüttür. Bu örgütün üyeleri örgütlerini şu şekilde tanımlamaktadır:

“...’nin çizgisi en temel anlamda şu: Erkekten, devletten, partilerden ve sermayeden bağımsız kadın örgütlenmesi. Bir sosyalist feminist perspektifi var. Her kadın sosyalist mi onun için mi geliyor dersiniz. Hayır. Sosyalist olmayıp da gelen kadınlar da var. Her kadın feminist mi geliyor. Hayır. Bir perspektif var. Nasıl mesela? Militarizme karşıyız. Kapitalizme karşıyız. Buna karşı mücadele ediyoruz. Hiyerarşiye karşıyız. Çalışıyoruz. Onun dışında mesela bir siyasi görüşe aidiyet propagandası yapılamaz orada. Böyle bir ilkemiz var. İstedığımız yapıda olabiliriz. Ama ... politik faaliyetine o yapıları dışarıda bırakıp dahil olabiliriz. Çünkü bu politikayı kadınlar oluşturdu ama diğer politikayı karma bir yapı oluşturdu. Biz sadece kadınların ürettiği kadın politikasından faydalanıyoruz. Mesela böyle ilkelerimiz var. ... Biz kalıcı ve yıkıcı bir çözüm istiyoruz. Yani yıkıp yeniden kurmak istiyoruz. O yüzden daha fazla kadınla belki daha sert bir mücadele yürütmek lazım. Bu projelerin de yine böyle bir handikabı var. Ne kadar proje de üretsek ne kadar güzel işler de yapsak bunun bir sınırı var. Biz bu sınırla hareket ettiğimiz sürece asla kendi sınırlarımızı yıkamayacağız. Bizim bütün sınırları yıkmak gibi bir derdimiz var. Bizi maddi kaynaklarla sınırlayıp, tek bir yere hapsedmeye çalışan sisteme karşı da, asıl yapması gerektiği halde yapmayıp buna mecbur eden devlete karşı da. O yüzden biraz daha topyekûn bir mücadele lazım”. (G, 31 yaş)

Görüldüğü üzere örgütün erkekten, sermayeden, devletten, siyasi partilerden bağımsız bir kadın mücadelesi hattında olduğu ifade edilmektedir. Sosyalist feminist çizgide bir örgüt özelliği taşımaktadır. Araştırmanın kuramsal çerçevesinde neoliberal dönemde kadın hareketinin parçalı bir yapıda, birtakım stratejik ihtiyaçların karşılanmasına yönelik bir mücadele hattının geliştiğini belirtmiştik. Kadınlar örgütlenme temellerini ifade ederken bu stratejik ihtiyaçların giderilmesine yönelik projeci, parçalı mücadele hattı yerine daha bütüncül biçimde kapitalist ataerkil düzene karşı bir mücadele örmeyi tercih etmiş görünmektedir.

4.6.4. Örgütlenme Modeli

Bu bölümde örgütlerin örgütlenme biçimleri, organizasyon şeması, karar alma biçimleri, işleyişleri, yöntem ve stratejilerine ilişkin bilgiler sunulmuştur. Bu bilgiler ışığında örgütlerin örgütsel yapısına ilişkin bir çerçeve çizilebilir. Bu çerçeve mümkün olacaktır.

4.6.4.1. Örgütlenme Biçimi

Üyeleri ile görüşmeler gerçekleştirilen örgütlerin birisi haricinde tümünün dernek biçiminde örgütlendikleri görülmüştür. Birisi de platform olarak örgütlenmiştir. Dernek olarak örgütlenmenin, daha çok kişiye ulaşmayı sağlaması, ulaşılabilir bir yer imkanı sağlaması ve bir araya gelmenin en kolay yolu olarak görülmesi sebepler olarak sıralanmıştır.

“Başından beri dernek olarak kurulduk biz. En iyi şekilde böyle bir araya geliriz, istediklerimizi yaparız diye düşündük”. (R, 50 yaş)

“Kurulduğu zaman mahallede ulaşılabilir bir yer edinmeyi, etkinliklerimizi gerçekleştirmeyi mümkün kıldığı için”. (C, 23 yaş)

Merkezi örgütlere bağlı şubeler olarak faaliyet gösteren örgütlerin üyeleri kadınlardan bir kısmı merkezi örgütün yapılanması dernek olduğu için kendi tercihlerinden bağımsız olarak bu yapılar içinde yer aldıklarını ifade etmişlerdir.

“Çok eskiden dernek olarak kurulmuş. O zaman için herhalde uygun olan oydu”. (V, 50 yaş)

Üst kuruluşlara bağlı olan hemşehrilik ve etnik kimlik aidiyeti temelli örgütler üst kuruluşlarının kurulabilmesi için dernek olarak örgütlenme gerektiğinden dernekleşmeyi tercih etmişlerdir. Federasyonların kurulabilmesi için kuruluş amaçları aynı olan en az beş derneğin bir araya gelmesi gerekmektedir. (Dernekler Dairesi Başkanlığı)

“Biz kurulduğumuzda federasyon olabilmek için dernek olarak kurulduk”. (E, 32 yaş)

“Kurduğumuzda federasyon için dernek olarak kurulmak gerekiyordu. Başka alternatif yoktu”. (Y, 44 yaş)

Kırsal bölgede kadın emeğinin değerlendirilmesi amacıyla kurulan örgüte üye bir kadın, kendileri için en uygun örgütlenme biçimi kooperatif olduğunu düşünmelerine rağmen kooperatif kurmanın maddi külfeti sebebiyle kuramadıklarını belirtmiştir.

“Aslında kolektif olsak daha çok iş yapabiliriz ama çok fazla belge, evrak bir de maddi kaynak gerekiyormuş”. (N, 56 yaş)

Dini inanç temelli örgütlerden birisine üye kadınlar, kuruluş süreçlerinde 28 Şubat sürecinde örgütlenmenin güç olduğu baskıcı bir dönem yaşandığını ifade ederek bu baskıcı dönemde en kolay örgütlenme yolunun dernek olduğunu ifade etmişlerdir.

“2006’da kurulduğumuzda topluma ulaşmanın veya serbest hareket etmenin en kestirme yolu dernekti. Olanak sağladı. Onun için kurduk ama şu kadar bir özgürlük olsaydı belki arkadaşlarla fikrimiz farklı olabilirdi. Gönüllü bir platform oluşturalım ya da ne bileyim, onun için de olmayan bir şey üzerine konuşmak biraz zor. Ama o dönemde dediğim gibi gerçekten 28 Şubat süreci inanılmaz üzerinde ciddi bir baskı oluşturdu”.
(O, 52 yaş)

Platform üyesi kadın platformun, kuruluş amaçları aynı olan üst kuruluşlardan ve karma örgütlerden bağımsız olarak kurulma imkanı sağladığı için platform olarak kurulmayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Bunun yanında maddi kaynak, prosedürel birtakım işlemler ve daha fazla vakit ayırmayı gerektirdiği için dernek olarak örgütlenmeyi tercih etmediklerini ifade etmiştir.

“Federasyon çatısı altında kalsaydık kadınlar öne çıkartılmayacaktı yine. Özgürce çıkacak dedik; platformun çıkışı öyle oldu. Platform, Aslında şu an için böyle çok güzel gidiyor. Dernek olduğunuz zaman... Şöyle söyleyeyim; bizim herhangi bir kaynağımız yok, herhangi bir maddi kaynağımız yok bir yerden. Biz sadece kendimiz, arkadaşlarımızla kendi aramızda hallediyoruz pek çok şeyi. Şu an için böyle güzel gidiyor açıkçası. İleriye dönük olabilir. Bir yer olması gerekiyor onun için biliyorsunuz, prosedürleri daha fazla. Biz zaten hepimiz çalışan insanlarız, herkes yoğun. Oraya çok vakit ayıracak durumda değiliz. İleriye dönük neden olmasın, tabii ki olabilir”. (T, 39 yaş)

Yukarıda alıntılanan örnekteki eleştiriye benzer biçimde dernekçiliğin çok prosedürel işlem gerektirmesine yönelik eleştirileri dernek üyesi kadınlar da dile getirmiştir.

“Bir de dernekçilik kendi içinde çok prosedürü olan da bir şey. Dernekler Yasası’na bağlı her şey. Her şeyi usulüne uygun yapman lazım; defterin, kaydın, vs.”. (E, 32 yaş)

Kadın örgütlenmelerinden biri kolektif, biri platform, birisi de dayanışma ağı olarak örgütlüken çok kısa bir süre önce (beş altı ay öncesinde) dernekleştiklerini ifade etmişlerdir. Bu örgütlerden birisi dernekleşmeyi örgütlerinin amaçlarına yönelik

adımlar atmasının ardından bir hedef olarak koyduğunu belirtmiştir. Bir süre yol aldıktan sonra dernekleştiklerini ifade etmiştir.

“Dayanışma ağı olarak bir araya geldik biz. Bir yerimiz olsun dernekleşelim istedik ama zamanla bir şeylere ulaştıkça yapımızı değiştirelim dedik. İlk başta en iyi bu biçimde olmasıydı, Şimdi dernek sayesinde daha çok kişiye ulaşabiliyoruz”. (F, 42 yaş)

Bir örgütün üyesi kadınlar dernek biçimindeki yapılarda kar amacının gözetildiğini bu yüzden maddiyatın işin içine girmediği platform biçiminde bir modeli tercih ettiklerini ancak yaygınlaşabilmek ve resmi bir statü elde edebilmek için dernekleşmeleri gerekliliğinin ortaya çıkmasıyla dernekleştiklerini ifade etmişlerdir.

“İsminin böyle platform olarak belirlenmesi de herhalde bu şeyi, başka ilçelerde de kurulacak daha geniş bir ağ algısı oluşturmak... Platform kurmamızdaki sebep de ilk önce, ben bunun hep platform olarak kalmasını... Çünkü ben dernekçilikte, belki bu noktalara değinilmesi, esas olması gerekiyor, platform olarak kalsın ki olayın içerisine hiçbir maddiyat girmesin istedim. Yani dernekçilikte biliyorsunuz ki olayın içerisine kar işte... Dernekçilik maalesef ki sadece kermes yapıp, bilet satıp, çay düzenleyip işte dernek yararına satılacak biletlerden oluşan bir kapsamda kaldı. Yani bakın, platform belli bir amaç için kurulan küçük bir şey, kısa süreli bir şey. Ama resmi şeyler yapmanız için resmi başvurular, dernek olma esasınız var. E bunda da yine dernekleştik biz resmi olma sürecinde mecbur kaldık. Birde tabii geneli kapsamak istiyoruz. En azından Kocaeli’yi kapsasın şimdilik çalışmalarımız istiyoruz”. (T, 31 yaş)

Kolektif olarak kurulmuş örgütten kadınlar, tanınırlıklarının gelişmesi, genişlemek ve kendilerine ait bir yerlerinin olması ihtiyacıyla dernekleştiklerini belirtmişlerdir. Bu kadınlar, temel olarak kolektiften yapısal olarak farklılaşmayan bir örgütlenme biçimini devam ettirdiklerini belirtmişlerdir. Özellikle kendilerine ait bir mekân ihtiyacının dernekleşmenin en önemli gerekçesi olarak görüldüğü söylenebilir.

“Dernekleştik ama... Sadece yerimiz dernek oldu ama kolektif bir çalışma yürütüyoruz. Kendimizi tanımlarken yine kolektif olarak tanımlıyoruz. Ama dernekleştik. Dernekleşmesi gerekiyordu zaten hem örgütlenebilmek için hem bir yere ihtiyacımız zaten vardı. Genişleyebilmek için de, büyümek için de aslında, kendimizi daha iyi anlatabilmek için, tanıtılabilmek için, etkinliklerimizi daha rahat, daha istediğimiz sıklıkta yapabilmek için aslında dernekleşmemiz gerekiyordu

da. Böyle farklılıklar dışında bir farkı yok ama kadınlar olarak bir taraftan da Virginia Wolf'un dediği gibi kendimizi ait hissedeceğimiz bir alan burası; odacık, bölmecik gibi". (A, 41 yaş)

İrşat (2009)'ın kaleme aldığı, kadın örgütlenmeleri temsilcileri ile yapılan görüşmeleri içeren, Kocaeli'nin de dahil olduğu 13 ilde¹² yapılan Sosyal Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği Politikaları Merkezi'nin araştırma raporuna göre; kadın örgütlerinin daha çok dernekler biçiminde örgütlendikleri görülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre kadınlar dernek olarak örgütlenmeyi kuruluşu kolay olduğu için, kuruluş aşaması maliyetli olamadığı için tercih etmişlerdir.

Kadınlar örgütlenme biçimi olarak genellikle dernekleşmeyi seçmiş olsalar da dernekleşmenin de prosedürel işlemlerinin fazla olması, bir yer ve bu yerin ihtiyaçlarını karşılayacak maddi imkanlar gerektirmesi sebebiyle zorluklar yarattığı görülmüştür. Platform, kolektif, dayanışma ağı biçimindeki örgütlerin ise resmi bir statülerinin olmaması, kendilerine ait bir mekan oluşturulmasına olanak sağlamaması sebebiyle uzun erimli olmadıkları görülmektedir. Kooperatif biçiminde örgütlenmenin de maddi külfet yaratmasının kadınların bu biçimi tercih etmemelerine sebep olduğu görülmektedir.

4.6.4.2. Örgütlenme Özellikleri

Bu başlık altında örgütlerin örgütlenme şemaları, idari birimleri, yönetimi, işleyişi, toplantı ve karar alma süreçleri, kullandıkları mekanlara ilişkin bilgiler verilecektir.

4.6.4.2.1. İdari İşleyiş ve Karar Alma Süreci

Öncelikle örgütlerin örgütlenme şeması, idari birimleri ve toplantı, karar alma süreçlerine ilişkin bulgular ve buna ilişkin değerlendirmeler aktarılacaktır.

Dini inanç temelli örgütlerin örgütlenme özellikleri birbirine benzerlik göstermektedir. Dört örgütte de beş ya da altı kişiden oluşan yönetim kurulları bulunmaktadır. Her hafta yönetim kurulu üyeleri toplanarak örgüte ilişkin kararlar almaktadır.

---

¹² Bu iller; İstanbul, Çanakkale, Kocaeli, İzmir, Denizli, Aydın, Trabzon, Ankara, Adana, Mersin, Urfa, Diyarbakır ve Van'dır.

“Her çarşamba yönetim kurulumuz beş kişi olarak toplanır. Neler yapabileceğimizi kararlaştırırız, üyelerle paylaşıyoruz. Kararları Yönetim Kurulu alıyor toplantılarda. Diğer üyeler de gelebilir ama gelmiyor kimse”.(R, 50 yaş)

“Her hafta toplantımızı yapar, kararları beraber alırız, her üyemiz katılabilir”. (O, 52 yaş)

Alıntılarda görüldüğü üzere bu örgütlerde kararlar yönetim kurulunca alınmaktadır. Yönetim kurulunda olmayan üyelerin de yönetim kurulu toplantılarına katılıp katılmadıkları sorulduğunda ise katılabileceklerini ancak kimsenin katılmayı talep etmediğini belirtmişlerdir. Bu örgütlerin idari yapısının formel biçimde örgütlenmediği ve karar alma süreçlerinin formel biçimde yürütülmediği belirlenmiştir. Genellikle birbirini tanıyan kişilerin bir araya gelmesiyle kurulmuş bu yapılarda toplantılara yönetim kurulu üyeleri dışında üyelerin katılmayı gerekli görmedikleri anlaşılmaktadır. Haftada bir gün eğitimlerde yan yana gelerek alınacak kararlara ilişkin fikirlerini paylaşma imkanı buldukları görülmüştür.

“Her hafta yönetim kurulu olarak toplanır kararları beraber alırız. Diğer üyeler genelde katılmazlar ama bir fikirleri olduğunda hep bir aradayız paylaşıyoruz zaten”. (D, 54 yaş)

Bu örgütlerde yönetim kurulu üyeleri üç senede bir yapılan oylamayla seçilmektedir. Örgütte işbölümünü sağlamak için belli birimler vardır. Bu birimler; halkla ilişkiler, kültür, eğitim isimleri altında yapılmışlardır. Bu birimlerin başkan ve başkan yardımcıları bulunmaktadır. Bu birimlerin üyeleri etkinlik alanlarına göre yapılacak etkinliklere birlikte karar verdikleri toplantılar düzenlemektedir. Bu toplantılarda alınan kararlar her hafta toplanan yönetim kurulu üyelerine iletilmektedir. Kararlar, yönetim kurulu üyelerinin onayıyla hayata geçmektedir. Kabaca, halkla ilişkiler birimi ihtiyacı olan kişilerin tespiti, bu kişilere yardım ulaştırılmasının organizasyonu; eğitim birimi düzenlenecek örgüt içi dini, kişisel gelişim eğitimleri gibi eğitimlerin planlanması, seminer, sempozyum gibi etkinliklerin organizasyonu; kültür birimi de gezi, kültür turları gibi etkinliklerin organizasyonu ile ilgilenmektedir.

“Yönetim üç senede bir değişiyor. Birimlerimiz var. Onlar arasında işbölümü var; kültür, eğitim, halka ilişkiler gibi”. (K, 45 yaş)

“Birimler olarak çalışıyoruz; halkla ilişkiler, kültür, eğitim gibi. Herkes kendi elemanlarını toplayarak bir birim toplantısı yapar. Toplantıda diyelim ki halkla ilişkiler bir ay içerisinde neler yapmak istiyor, ne gibi çalışmalar yapacak. Örneğin ihtiyaç sahiplerini bularak onlara yapacağı yardımlar veya işte diyelim ki bir aile ziyareti veya çocuk esirgeme kurumu ziyareti veya huzurevi ziyareti, bunları kararlaştırır. Bir hastane ziyareti de olabilir. Bir hastayı ziyaret edip duasını alalım, sıkıntılarını dinleyeyim diyebilir. Onun için yönetimin toplantısı olur. Aynı zamanda halka ilişkilerin ya da eğitimin başkanı yönetimde başkan olabiliyor. Yönetim toplantısına katılır orada sunar. Orada yönetimden onay gelir. Ondan sonra onu uygulamaya geçeriz. Ben ferdi bugün bu kararı aldım kalayım kendi başıma çalışayım, yapmayız”. (D, 54 yaş)

Örgütlerin birimleri, düzenledikleri etkinliklere uygun biçimde kurgulanmıştır. Temel olarak eğitim programları, hayır faaliyetleri ve gezi programları düzenleyen bu örgütler idari birimlerini de buna uygun biçimde planlamış görünmektedir. Etkinlik alanlarının eğitim, hayır işleri ve gezi turları ile sınırlı olduğu görülen örgütlerin tüm etkinlik alanlarının planlanmasından sorumlu bir birim vardır.

Dini inanç temelli örgütler arasında diğer üçünden belli noktalarda farklılaşan bir başkası vardır. Bu örgütte de benzer biçimde yönetim kurulu bulunmakta, kararlar bu kurulun her hafta düzenlemiş olduğu toplantılarda alınmaktadır. Bu toplantılara diğer üyeler de zaman zaman katılmaktadır. Bu örgütte de işbölümünü sağlamak amacıyla idari birimler bulunmaktadır. Ancak bu idari birimlerin isimleri farklıdır. Genel kültür çalışmalarından sorumlu bir birim, kadınların eğitiminden sorumlu bir birim, gençlerin eğitiminden sorumlu bir birim, çocukların eğitiminden sorumlu bir birim olduğu görülmektedir. Bu örgütte hayır işleri yapılmaktadır ancak buna özgülenmiş bir birim bulunmamaktadır. Birimlerin görev ve sorumluluklarının net biçimde birbirinden ayrılmış olduğunu söylemek güçtür. Bu örgütün katı formel bir yapı olarak değil, yatay olarak örgütlendiği söylenebilir. Özellikle eğitim faaliyetlerinin planlanması öncelendiği için idari birimlerin eğitim faaliyetlerine göre odaklandığı ifade edilebilir.

“Burada görev taksimi var tabii. Düzenli ve sistematik olması için sorumlu tuttuğumuz arkadaşlarımız var. Diyelim ki bütün genel kültür çalışmalarından arkadaşım sorumlu. İşte kadınlara yönelik olan ders çalışmalarından arkadaşım sorumlu. Bu noktada gençlerle ilgili bir

kardeşimiz var. Onları aktive eden, proje kuran, üretmek için başka bir arkadaşımız var. Burada değil şimdi. Herkesin böyle sorumlu olduğu alan var". (O, 52 yaş)

Bu örgütte daha fazla deneyim sahibi olan yönetici kadınlara karşı geliştiren "hürmet" in hiyerarşik bir yapı doğurduğu gözlenmiştir. Üye kadınlar, yöneticileri olan kadınların onayına başvurarak görüşme talebimi kabul etmişlerdir.

Kemalist modernleşme çizgisindeki örgütlerin tamamı, merkezi örgütlere bağlı şubeler olarak örgütlenmişlerdir. Dolayısıyla merkezi örgütün işleyiş ve tüzüğüne uygun biçimde örgütlenmişlerdir. Bu örgütlerin ülke çapında faaliyet gösteren il veya ilçe düzeyinde örgütlenmiş şubeleri bulunmaktadır. Bir örgütün 80'e yakın, birisinin 67, birisinin 27, birisinin 107 şubesi bulunduğu ifade edilmiştir.

"Yedi tanesi ... 'de bulunan 80'e yakın şubesi var". (Z, 60 yaş)

"Çeşitli illerde 67 şubesi vardır. 19... 'dan beri var, İzmit 'te 19.. 'den beri var". (V, 50 yaş)

"107 şubemizle somut, şeffaf kamu yararına bir faaliyet gösteren bir yapımız var". (M, 58 yaş)

"Şu anda mutlak doğru olmasa da tam rakam olmasa da 27 şubede örgütlendiğimizi biliyorum. Ege'de, batıda, Samsun'a kadar uzanan örgütlenmelerimiz var, her tarafta. Mesela biz şubeyiz, merkeze bağlıyız". (H, 46 yaş)

Bir örgütün ulusal sınırlar dışında uluslararası bir örgüt olduğu görülmüştür. Türkiye'de 40'a yakın şubesi bulunduğu ifade edilmiştir.

"Bir Federasyona bağlıyız. Uluslararasıız her şeyden evvel. Uluslararası olduğumuz için çok daha geniş kapsamımız. Dünyanın her yerinde ...var. Zaten belli bölgelere ayrılmış; Avrupa, Afrika diye belli bölgelerde toplanıyor. Biz Avrupa federasyonuna bağlıyız. Avrupa federasyonuna bağlı olduğumuz için kendi kapsamımızda Türkiye içinde de yaygınız. Türkiye 'de 39 şubeden biriyiz". (J, 68 yaş)

Merkezi yapılarda şubelerden delegelerin belli aralıkta toplantılar gerçekleştirdikleri belirtilmiştir. Bu toplantılarda tüzük değişikliği, merkezi yapı ile birlikte ülke çapında geliştirilecek etkinliklerin planlaması, işleyişe ilişkin bilgilendirmeler ve eğitimler yapılmaktadır.

“Şubelerde üç kişi delege oluyor. O delegeler delege toplantılarına gitmek mecburiyetinde. Delegelerin bir tanesi eski başkan oluyor. İkisi de seçimle geliyor. Toplantıda seçiliyor. Onlar da federasyon toplantılarında temsil ediyor. Nasıl parti başkanlarını delegeler seçiyor, federasyon başkanını da delegeler seçiyor, tüm Türkiye’den 38 tane. Zaman zaman tüzük ihtiyaçlara göre güncellenir. Federasyon bildiriyor tüzük değişikliklerini. Her yönetim döneminde eksik veya yanlış olan unsurlar varsa beyan ediliyor. Bunun için daha iyisi, daha güzeli nasıl olur, hangisi daha doğru olur bu tespit ediliyor. Onun üzerine değişikliğe gidiliyor. Delege toplantısında delegelerle birlikte karar veriliyor değişikliğe. Ona göre güncelleniyor”. (J, 68 yaş)

“Mesela biz şubeyiz, merkeze bağlıyız. Şubeler toplantısı üç ayda bir oluyor. Tüm şubelerden delegeler katılıyor. Genel merkezde şube başkanlarının katıldığı genel işleyişe ilişkin bilgilendirmelerin eğitimlerin yapıldığı başkanlar toplantısı düzenleniyor”. (H, 46 yaş)

Şubeleşmek için tüzüklerinde belirtilen gerekli şartları sağlayarak şubelerini kurmuşlardır.

“Mesela arkadaşım gidip ... şubesini açabilir. Bir kuruluştan yardım olmaz. Genel merkezden yardım gelir. 30 kişiyi bir araya getirdiğinde zaten kuruluyor. Kocaeli şubesinden bize istiyoruz dendiğinde genel merkezin de desteğiyle kurulabiliyor”. “Derince’de Körfez’de kurulabilir. Kocaeli’de bir tek biziz. Aslında kurulması lazım. Bir yerden teklif gelse biz de destek oluruz. Mesela ...’de bir sürü şube var. Olursa tabii daha iyi olur”. (Z, 60 yaş)

Bu Kemalist modernleşme temelindeki örgüt şubelerinde beş ila yedi kişiden oluşan üyelerden oluşan yönetim kurulları bulunmaktadır. Yönetim kurulu iki haftada bir gerçekleştirilen toplantılarda kararlar almaktadır. Kararların merkezi yapıyla eşgüdümlü biçimde uygulandığı ifade edilmiştir.

“Biz her Perşembe 1.30’da buradayız. Her perşembe muhakkak açıyoruz burayı. Yönetim kurulundaki yedi kişi beraber oturup ne yapabileceğimize bakıyoruz. Diğer üyeler pek gelmezler derneğe”. (Z, 60 yaş)

“Biz kendimiz burada iki haftada bir yönetim toplantısı yapıyoruz, programlar belirliyoruz, yönetim kurulu toplantımız oluyor iki haftada bir. Onu bir şekilde düzene oturtmaya çalışıyoruz. Acil bir durum olursa mail üzerinden, whatsapp üzerinden haberleşip, toplanalım, buluşalım, bu aktiviteleri yapalım gibisinden; gündemimiz budur diye not atıyoruz, aklında farklı fikirler, düşünceler olan varsa diye. Tartışıyoruz, kararlar

alıyoruz, o tartışmayla, değişik fikirlerle netleştiriyoruz onları. Sonra defterimize yazıp, onu faaliyete geçirmeye çalışıyoruz. ... Zaten Genel Merkez'de başkanlar toplantısı oluyor. Bu toplantılarda gündem belirliyoruz. Eşgüdümlü çalışmaya çalışıyoruz". (U, 24 yaş)

Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere iletişim olanaklarının gelişmesiyle kararların alınması için toplantı tarihlerini beklemeden interaktif biçimde iletişim kurulmakta ve kararların daha hızlı biçimde alınması mümkün olmaktadır.

Kemalist modernleşme temelli örgütlerde kararların yönetim kurulu toplantılarında alındığı ifade edilmiştir. Diğer üyelerin de görüşlerinin de değerlendirildiği bu anlamda demokratik yapının gereklerine uygun biçimde kararlar alındığı ifade edilmiştir. Ancak örgütlerin yönetim kurulu dışındaki üyelerin aktif olarak karar alma süreçlerine katılım göstermedikleri belirlenmiştir. Bunun nedenleri olarak üyelerin gündelik yaşamlarındaki yoğunluklarının olması, genç üyelerin sayısının azlığı, üyelerin sorumluluk almaktan kaçınmaları gibi etkenler sıralanmıştır. Üyelerin katılımı konusunda yaşanan güçlükler üyelere ilişkin değerlendirmelerin yer alacağı başlık altında incelenecektir.

Bu örgütlerin yönetim kurullarında kararların alınması, bir örgüt dışında diğer örgütlerin bir araya gelerek düzenli toplantılar gerçekleştiriyor olması karar alma süreçlerinin yönetim kurulu üyelerince uygulanmasına neden olmuş görünmektedir. Demokratik yapılar olarak örgütlendikleri tüm üyelerin önerilerine açık biçimde örgütlendiklerini ifade etseler de; birçoğu yönetim kurulu kararlarına yönelik pek öneri getirmediğini, bu karar süreçlerine dahil olmadıklarını ifade etmiştir.

Yönetim kurulu toplantılarımıza isteyen katılabilir. Ama karar almak için yönetim kurulu üyelerinin belli bir oy çoğunluğu gerekiyor ya o yasal formatı yerine getirmek adına... Ama yoksa son derece şeffafız. Bir üyemiz gelip bize şöyle bir proje yapalım dediği noktada kendi içimizde değerlendirip (neden olmasın) yapabiliriz. Son derece katılımcı, demokrat bir yapı; onu söylemeye çalışıyorum. Başkan, benim dediğim olacak, şöyle karar aldım demez, öyle bir şey yok. Hiçbirimiz izin vermeyiz ona zaten. (Peki, gelip öneriler getiren üyeleriniz oluyor mu?) Yok aslında, güvene dayalı bir yapı olduğu için aldığımız kararlar uygulanır genelde. Bir eksik görür, şunu yapalım der, toplantıya gerek yok onun için o zaman değerlendirir yaparız ama. (H, 46 yaş)

Karar alma süreçlerine katılım sağlamayı geliştirmek adına bu örgütlerden birisi diğer üyelerle de katılımın zorunlu olduğu toplantılar gerçekleştirdiklerini ifade etmiştir. Hep birlikte karar almayı sağlaması açısından faydalı bir yöntem olarak görünmektedir. Ancak üyeler bu toplantılara beş defa bildirimsiz katılmadığında üyelikten çıkarılmaları bürokratik, katı bir örgütlenme özelliği taşımaktadır.

“İki haftada bir zümre olarak toplanıyoruz. Yönetim kurulunda biz beş kişi toplanıyoruz. Normal aylık toplantılarımıza bütün üyelerimiz zaten davetli. Zorunlu zaten katılımları. Gelmediği zaman gelmemesini bildirmesi gerekiyor. Tüzüğümüz gereği eskiden üç toplantıya gelmeyen, çıkarılma hakkına bile sahip oluyordu. Şimdi beş toplantıya çıkarıldı. Beş toplantıya bildirimsiz gelmediği zaman çıkış hakkı verilebiliyor. Tüzüklerimiz belirli zaman aralıklarıyla güncellenebiliyor”.
(İ, 43 yaş)

Üst kuruluşlara bağlı olan etnik kimlik temelli iki örgütün kendi yönetim özerk yönetim kurulları bulunmaktadır. Ancak bu yönetim kurullarında iki ya da üç kadının aktif olarak yer almakta olduğu görülmüştür. Bu örgütler düzenli yönetim kurulu toplantıları gerçekleştirememektedir. Üst kuruluşların yönetim kurullarında da yer alan kadın örgütlerinin yönetim kurulu üyeleri, kadın örgütlerine ilişkin kararları üst kuruluşun onayıyla alabilmektedir.

“Resimlerde varız. Kol kola çalışıyoruz. Bir yere gittiğimizde kadınlar örgütü olarak tanıtıyoruz. Tabelamız var. İsmimiz var. Beyannamemizi veriyoruz. Çocukları giydiriyoruz ama hep bastırılmış. ... (karma örgütün ismi) olarak öne çıkıyoruz. Bir karar verilirken 10 kişi masada toplanıyoruz. Başkan konuşuyor. Konuşurken başkandan icazet alıyorsun. ‘Şunu şöyle yapayım mı, bunu böyle yapalım mı’ya geldi. Artık dedim ki biz de varız”. (T, 39 yaş)

Bu örgütlerin çatı örgütlerinden görünürde bağımsız olarak kurulmuş olsa da bağımsız bir işleyişleri olduğunu söylemek güç görünmektedir. Görüşülen kadınlar çok yoğun emek harcamalarına rağmen üst kuruluşların ya da karma örgütlerin gölgesinde kaldıklarından şikâyet etmişlerdir.

“Tabela derneği gibi görülüyoruz. Yaptığımız işler diğer derneğin adının gölgesinde kalıyor. Yönetim kurulu olarak toplanıyoruz erkeklerin derneğinde oradakilerin eşleriyle sonrasında bir toplantı daha yapıyorum bazen ama çoğu gündemi konuşmuş oluyoruz zaten karma örgütümüzün toplantısında”. (L, 50 yaş)

Üst kuruluşlar içinde kadın temsilinin sağlanamadığını, erkek-egemen yapılar olduğunu, kadınlara ilişkin sorunların gündemleşemediğini ifade eden kadınlar olmuştur. Ataerkil tahakkümün çeşitli biçimlerde örgütlenme pratiklerinde görünür olduğu anlaşılmaktadır. Bu tahakküm ilişkisi, kadınların varlık göstermelerine engel teşkil etmektedir. Erkeklerin özgüvenlerinin yarattığı baskınlığın kadınlar üzerinde bir tahakküm yarattığı görülmektedir. Bağımsız yapılar olarak kadın örgütleri kurulamadığında erkek-egemen bir yapının gölgesinde kalmakta baskılanmaktadırlar. Kadınların sorunlarını en doğru biçimde kadınların ifade edebileceği, bu anlamda kadınlara kürsü hakkının tanınmasının elzem olduğu görüşmecinin aşağıda alıntılanan paylaşımlarında açıkça görülmektedir.

“Tek kadınsınız, başka kadın örgütü temsilcisi yok. Kadın STK’sı yok bu alanda çalışan. Doğal olarak tepki görüyorsunuz. Erkek egemen bir toplumu düşünün. En az 150-200 tane adamın arasında 30 tane üyesi olan beş-altı tanesi aktif çalışan bir kadın örgütüsünüz. Otomatikman ortama girdiğiniz zaman bile tek kişisiniz. Söyleyebileceğiniz şeyler belli. Kadınlarla ilgili problemleri es geçmek durumunda kalıyorsunuz. Anlatamıyorsunuz. Anlattığınızda onlar sizden önce başlıyor mesela. Kadınlarımızı işe yerleştirmemiz lazım diyor. Ee bir dur burada konuşulacak bir şeyler var. Sadece işe yerleştirmek yetiyor mu, yetmiyor. Sen kadını işe gönderiyorsun çocuklara kim bakacak? Onu düşünebiliyor musun? Onu düşünmüyor. Sadece gördüğü açığı dile getiriyor yani. Çünkü hep öyle bir hakka sahip olduklarını düşünüyorlar bence. En son yaptığımız çalıştayda gördük bunu. Çalıştayı yapan grup seni tanıyor. ...la ilgili bütün araştırmaları, kadın derneği olarak, federasyon temsilcisi olarak benim adıma yapıyor. Ben araştırıyorum. Ben yardımcı oluyorum. Sorunları yaşıyorsunuz. En son çalıştayda herkes konuştu, herkes konuştu. En son moderatör hocamız... Hanım’ın konuşması lazım dedi. Ama orada fırsat bulamıyorsunuz. Biri oradan lafa atlıyor. Mikrofondaki konuşan öbürüne cevap veriyor. Biz kadınların sorunlarıyla ilgili bir masa kurmuşuz. 15 tane bayan değerlendirme yapmışız. Değerlendirme sonuçları çıkmış. Biz değerlendirme sonuçlarını güzelce zarf içine koymuşuz. Jüriye teslim etmişiz, rapor haline getirecek çünkü. Diğerleri ufacık kağıtlara yazmışlar. Bizim nasıl gördüğümüzle onların nasıl gördüğü arasındaki farkı gösteriyor. Kadın derneği var, kadınlarla ilgili çalışmalar yapıyor dedi. ... Hanım’ın da burada konuşması lazım dedi. Herkeste bir sessizlik oldu konuşmalar devam ederken. Çünkü beklemedikleri bir şey. Aynı şeyler tekrarlandı. Çünkü konusu olmayan yerlere bile girdikleri için kadınların problemlerini bir masa değerlendirecek, ekonomi durumunu bir masa,

siyasi görüşleri bir masa, kentsel dönüşümü bir masa. Ama kentsel dönüşümün içinde doğal olarak kadınlar da yer aldığı için masada değerlendiriliyor. Değerlendirebilirsin ama en azından bunu yapan bir grup varken o gruba da bunları da biz düşündük diye paylaşım yapabilirsin. Böyle bir durum mümkün değil. Kendilerinin söylemesi gerekiyor çünkü. En son çıkan sonuç da ya biz bunları düşünmemişiz oldu". (E, 32 yaş)

Hemşehrilik ve etnik kimlik temelli olan ancak üst kuruluşlardan bağımsız olarak platform olarak örgütlenen örgütün yönetimi, idari yapısı ve işleyişinin daha özerk biçimde kurgulandığı görülmektedir. Ancak bu örgütte de kararların aktif katılım sağlayan dar bir ekip tarafından alındığı, katılımcı bir mekanizmanın işletilmediği görülmüştür.

"On sekiz kişi var yönetimde açıkçası ama mutlaka gelmeyenler oluyor. Onları biz bilgilendiriyoruz. Ama ortalama 10'un üzerinde kadınla toplanıyoruz, bilgi alışverişi yapıyoruz. Gündemi başkan oluşturuyor. O gündeme ilişkin fikirler paylaşılıyor. Mesela diğer yöneticinin önerisi vardır. O da söyler. Onların fikirleri olur. Onun üzerinden bir değerlendirme yaparız. Beyin fırtınasıyla bir aylık gündemimizi oluşturuyoruz. Herkes fikrini söyler sonra karar mekanizması olarak başkan diğer arkadaşlarla görüşerek karar verir. Karar alma konusunda biraz daralıyor ekip. Sağ olsun diğer arkadaşlar da alınan kararlara uyum sağlıyor. Kuruluşundan beri içinde olan birkaç kişi bütçesi nedir, neler yapılabilir, ilişkiler nasıl onları daha çok bildiği için, bunun olurluna, olmazına karar verebiliyor açıkçası. Ama tabii bunun açıklamasını yaparak sunuyorlar. Neden olmaz, neden olur açıklanıyor. Ben olmaz dedim diye olmaz diye bir şey de değil". (T, 39 yaş)

Buldukları bölgedeki kadınların ihtiyaçlarına yönelik etkinlikler geliştirmek için kurulmuş olan iki örgütte de benzer biçimde yönetim kurulları bulunmaktadır. Ancak bu örgütlerden birisinde yönetim kurulu yalnızca prosedür gereği oluşturulmuş görünmektedir. Kararların tüm üyelerin katılımıyla alındığı görülmektedir. Kararlar konusunda tüm üyelerin görüşlerinin paylaşılabilmesi için her üyenin davet edildiği toplantılar düzenlendiği, kararların hep birlikte alındığı ifade edilmiştir. Bu kahvaltılara üye olmayan kadınların da davet edildiği söylenmiştir. Buldukları bölgede yaşayan kadınların ihtiyaçlarına yönelik olarak kadın dayanışması geliştirmeyi amaçlayan örgüt bölgedeki üye olan, olmayan tüm kadınlar için kapsayıcıdır.

“Haftada bir hep kahvaltı yaptık. O kahvaltılar esasında toplantılarımız. Sonra şey kararı aldık; düzenli kahvaltı yapalım. Kongreden önce de yapıyorduk ama bu kahvaltıları şöyle bir şeye çevirelim, hem dışarıya açık bütün kadınları çağırdığımız hem de o kahvaltıda aldığımız kararları uyguladığımız bir şeye dönüştürelim dedik. Her kahvaltıda şeyi tartışıyorduk. Ne konuşalım, nasıl bir iş yapalım, önümüze ne koyalım? Ona göre, ihtiyaca göre, orada yürütülen tartışmalara göre... Sıklıkla konuşuyoruz, gündemle ilgili meselelere dair, kadının ihtiyaçlarına dair... Kararlarımız konuşurken ortaya çıkıyor. İhtiyaca yönelik oluyor biraz da”. (C, 23 yaş)

Burada üye olmayan kadınların önerilerinin, örgütlenme konusunda daha deneyimli olan kadınlara göre daha az dikkate alınabileceğine dair endişemi paylaşarak deneyim üzerinden bir hiyerarşinin oluşup oluşmadığına yönelik sorularına karşılık olarak görüştüğüm kadınlar bunun bir hiyerarşi yaratmadığını, kadınların birbirini anlama gayretinde olduklarını ifade etmişlerdir.

“Ben sana bir şey söyleyeyim mi? Kadınlar hiç susmuyor. Bunu bizzat yaşadım. Şöyle bir duygu hiç yok. Bastırma, benim istediğim olacak hali hiç yok. Fazlasıyla mütevaziler hepsi, bilen de öyle, bilmeyen zaten öyle. Çok ilginç bir şekilde saygılılar birbirlerine karşı. Daha önce tanışmamış olan da var, aynı mahallede yıllardır oturup tanıyan da var. Anlamaya, tanımaya çalışıyorlar yeni bir kadını, yeni bir yeri. Dışlamıyorlar kimseyi. Zaten bir araya geliş amaçları belli ya biraz o ön plana çıkınca sıkıntı olmuyor”. (B, 31 yaş)

Kırsal bir bölgede kurulmuş olan, kurulduğu bölgedeki kadınların istihdama katılmalarına yönelik faaliyet gösteren örgütün üyesi bir kadın, kararların işleyişten sorumlu bulunan iki kişi tarafından alındığını ifade etmişlerdir. Bu durumda işletme sahibi olan ve işletmesinde kadınların el emeği ürünlerini değerlendiren kadınların hiyerarşik biçimde kararları alanlar ve uygulayanlar olarak konumlandıkları, bölgede yaşayan diğer kadınların bu sürecin destekçileri olarak işlev gördüğü görülmektedir. Bu kadınlara yalnızca istişari nitelikte danışıldığı anlaşılmaktadır. Bir sivil toplum örgütünden ziyade ticari bir işletme biçiminde bir işleyiş olduğu görülmüştür. Bir proje olarak başlayan kırsal kadın nüfusuna istihdam alanı yaratmayı amaçlayan projenin, bu kırsal bölgede yaşayan erkekler tarafından kazanç getirici bir işletmeye dönüşmesi üzerine kadınlar ayrılarak bir örgüt kurmuşlardır. Ancak hiçbir maddi geliri olmayan örgütün iki kadının sağladığı finansmanla işleyişine devam edebildiği anlaşılmıştır.

Dolayısıyla bu iki kadının işletmesi görünümündeki örgütün katılımcı bir yapıya dönüşmesinin zaman alacağı ön görülmektedir.

“Bir kadının inisiyatifiyle kuruldu burası ama eğer hanımlar destek vermeseydi zaten biraz zor düşünülürdü. Hanımlar da illa açalım, açalım dediler. Burası daha önce evdi. Evden çevirdik, biz bu hale getirdik. Hanımların da desteği oldu. Her şeyini. Buzdolaplarından tutun, her şeyini biz iki kişi aldık... Hiçbir yerden bir katkı almadık. Biz burayı hep kendi imkânlarımızla yaptık. ... Bunun adı üstünde köy projesi; ne benim ne diğer arkadaşların kazancı için. Çünkü adı üstünde köy hanımları projesi. Mecbursun, onlarla hep birlikte olacak. Ben isterim ki herkes katılsın. Ben hepsinin gelmesini, katılmasını istiyorum. Zannedersen bunu sağlayacağız. Niyetimiz o. Öncesinde bir şeyleri biraz sağlamamız gerekiyor ki maddi anlamda onların karşısına da onlarla gidelim”. (N, 56 yaş)

Bulunduğu mahalledeki kadınlara istihdam yaratmayı amaç edinen diğer bir örgütte de yönetim kurulu bulunmaktadır. Kararların bu kurulda alındığı ancak yöneticilerin tüm kararlar üstünde baskın bir etkisi olduğu gözlenmiştir. Katı bir hiyerarşik yapısı vardır. Bir yönetici siyasi hayata katıldığı için işleyişi bildiğini bu yüzden kendi kararlarının uygulanmasını gerekli gördüğünü ifade etmiştir.

“Yönetimdeki 10-12 bayanla her hafta toplanır kararları beraber alırız. Ben siyasetten geldiğim için idareyi biliyorum. O yüzden benim dediklerimi arkadaşlar onaylamalı. Benim dediklerime karşı çıkmalarını istemem”. (F, 42 yaş)

Feminist örgütlenmelerin hiyerarşinin olmadığı karar alma mekanizmaları geliştirmek gündemlerinde önemli yer tutmaktadır. İlkesel olarak hiyerarşiyi reddetmektedirler. Örgütlenme biçimi olarak formel dernek, vakıf gibi yapılar yerine kolektif, kooperatif gibi daha esnek yapılar tercih edilerek hiyerarşisiz bir örgütlenme kurma, ilkeleri arasında yer almaktadır. Görüşme yapılan feminist örgüt temsilcileri de bu ilkenin örgütleri tarafından benimsendiğini ifade etmişlerdir.

“Sosyalist feminist çizgide olan kadınlarda bir dernek faaliyetinin aslında, gerçek bir dernek faaliyetinin bir hiyerarşi doğuracağı tezi var. Çünkü bir başkan var, başkan yardımcısı var, yönetim kurulu var, disiplini var, tüzüğü var, programı var, buna uygunluk, bir sınırı var yani bir çerçevesi var. Ama kolektif faaliyet biraz daha yol yürürken belirlenen daha böyle deneyimlediğimiz şeylerden yol yürümeye çalışılan bir hareket.

Birde daha çok bilenlerin daha az bilenler yerine kara verme yetkisinin olmadığını düşünen bir yapı. Ben ne kadar çok teorik birikime sahip olursam olayım, 30 yıldır kadın mücadelesi yürütüyor olayım ilk gün gelen kadınla aynı düzeydeyim. Bir düzey farklılığı yoktur. Bilgi iktidarı yaratmadan tam tersine bunları eşitleyen yerden nasıl kurarız diye kafa yoruyoruz. O yüzden kolektif çalışmanın böyle bir ilkesi de var”. (G, 31 yaş)

Öncesinde kolektif biçiminde örgütlendiklerini daha sonra bir yere sahip olabilme gayesiyle dernek biçiminde örgütlendiklerini ifade etmişlerdir. Dernek biçiminde örgütlenmeyle beraber yönetim kurulu gibi idari mekanizmaları kağıt üzerinde oluşturduklarını, hiyerarşi yaratmaması için uygulamada bu idari yapıların işlevsel olmadığını vurgulamışlardır.

“Gönüllü çalışma yürütüyoruz. Dernekleşme sürecinde resmi evraklarda filan görev olan bölümlere, kendimizce öyle bir paylaşım yaptık ama öyle bir şey de yok”. (A, 41 yaş)

Karar alma süreçlerinin de feminist ilkelere uygun biçimde tüm kadınların hemfikir olması gerekliliği ve tüm kadınların katılımının sağlanması gerekliliğini sağlayacak biçimde yöntemlerle işletildiğini ifade etmişlerdir. Haftada bir düzenlenen toplantılarda tüm kadınların söz hakkı alması, alınan kararlarda tüm kadınların rızası olması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun yanında kadınlar birbirlerinin görüşlerine katılmadıklarında tahakküm yaratabilecek, eril bir üslup yerine karşısındakini önemseyeni gösteren bir üslup tercih etmektedirler.

“Genel olarak haftada bir toplantımız oluyor. Toplantımızın başlıklarından biri de mutlaka örgütlülük oluyor. Örgütlülük adına neler yaptık, hangi kadın arkadaşlarla ilişkilendik, nerede görüşmeler yaptık, hangi kanallarla iletişim kurduk, bunun üzerine konuşuyoruz. Birbirimize aktarım yapıyoruz. Kolektif karar alıyoruz. Birbirimizi ikna etmeye çalışıyoruz. Mesela bir kadın eğer onaylamıyorsa, o iş yapılmıyor. Yani rızası yoksa o iş yapılmıyor. Birbirimizi ikna etmeye çalışıyoruz. Öyle yola devam ediyoruz. Herkesin rızası, onayı olmalı kararlarda. Bizim toplantılarımızda kesinlikle herkes bir kere söz hakkı almalı. Öyle bir kuralımız var. Kadın arkadaşlarımızın sözü bittikten sonra söze dahil oluruz. O günkü kolaylaştırıcımız kimse ondan söz hakkı alınarak, sıraya konarak konuşuluyor. Kadın arkadaşımız bir kelime kullandığında ‘Aa! Çok yanlış düşünüyorsun’ filan diyerek böyle çıkışlarla değil, diline dikkat ederek ve onun düşüncesini önemseyerek,

eleştiriyi de gayet politik olarak yaparak bir duruş sergilemeye çalışıyoruz". (Ş, 28 yaş)

Kararların çoğulcu demokrasinin yöntemi olarak oy çoğunluğuyla alınması da azınlık olarak ifade edilen grup üzerinde bir hiyerarşi yaratmaktadır aslında. Feminist örgütlerin dar gruplarında buna alternatif olarak tüm kadınların rızasıyla karar alma yöntemini hiyerarşisizlik ilkesine uygun biçimde işletiyor oldukları görülmektedir. Feminist politika ataerkil tahakkümün, iktidar ilişkilerine karşı bir mücadele geliştirmeyi amaç edindiği için hiyerarşinin olmadığı bir yapının nasıl kurulacağı da gündeminde önemli bir yer tutmuştur. Bu örgütte hiyerarşik bir yapıya dönüşmenin önüne geçebilmek için geliştirilen yöntemler olduğu görülmektedir. Bu yöntemlerin geliştirilmesinde feminist hareketin deneyimlerinden faydalandığı ifade edilmiştir.

"Bizim hiyerarşik yapı olarak kurgulanmamızda feminist hareketin deneyimlerine ilişkin okumalarımızın katkısı da var. Tecrübelerden yararlanıyor, hiyerarşinin oluşmasına imkân verecek uygulamalardan kaçınmaya çalışıyoruz". (A, 41 yaş)

Bu feminist örgüt, İstanbul, Ankara, Hatay, Mersin, Adana, Trabzon'da da örgütlenmiştir. Bunun yanında örgütün üniversite öğrencileri arasında kadın dayanışması gerçekleştirmek üzere kurulmuş bir örgütlenmesi bulunmaktadır. Bu üniversite örgütlenmesi feminist örgüt içindeki genç kadınların inisiyatifiyle kurulmuştur. Ancak üniversite örgütlenmesi içinde yer alan kadının, örgüte üye olma zorunluluğu olmadığı ifade edilmiştir. Bu feminist örgütteki kadınların inisiyatifiyle üniversitelerde kadınlara özgü ihtiyaç ve beklentilere yönelik olarak yapılandığı görülmektedir.

"Bu, üniversitedeki genç kadınların dinamiği fark ederek kurulmuş bir yapı. 2014'de kuruluyor. O da üniversitenin o dinamiği, üniversitede kadın olmak, üniversite hayatına geldiğin zaman o cinsiyetçiliği, kampüsün içinde o kadınlara ait bir... O kamusal alanın aslında kadınlara çok kapatılmış olduğunu, hocaları cinsiyetçi tavırları, o tacizci şiddet olayları, hepsinin üniversite dinamiği içinde toplaşmış olduğunu fark ediyorum. Üniversiteli kadın arkadaşlar diyor ki üniversitede biz bu çatı altında örgütlenme istiyoruz. Daha sonra kendi içlerinde özerk ama bizim örgütlerle paralel olarak yürütülen bir yapı ortaya çıkıyor". (Ş, 28 yaş)

4.6.4.2.2. Mekân

Bu başlık altında kadın örgütlenmelerinin varsa kullandıkları mekânlar üzerine kadınların aktarımları ve ziyaretlerim sırasındaki gözlemlerime dayanarak elde edilen bulgular tartışılacaktır.

Kadın örgütlerinden yalnızca platform olarak örgütlenen örgütün kendine ait bir yeri bulunmamaktadır. Dini inanç temelli dört kadın örgütünün tamamı kiralık bir daireyi ofisleri olarak kullanmaktadırlar. Hepsinde bu ofisin bir ailenin yaşadığı ev biçiminde (koltuk takımı, halılar, tül perdeler, yemek masası, mutfak araç gereçleri bulunan) döşendiği görülmüştür. Kadınlar bu tercihlerinin nedeninin, üyelerin kendilerini rahat hissetmesini sağlamak, sıcak bir ortam yaratmak olduğunu belirtmişlerdir.

“Kira veriyoruz. Ev şeklinde daha sıcak bir yer tercih ettik çünkü biz kadınları daha rahatlatacak şey budur, ev ortamıdır diye daha sıcak... Kadının yeri normalde baktığın zaman evidir. Ama dediğim gibi evi olması da evde kapanıp kalmak anlamında değil”. (K, 45 yaş)

“ Ev şeklinde döşenmiş bir daire kurduk. Kadınlar buraya çocukları ile rahatça gelebiliyor. Rahat ediyorlar. Baksanıza! (Görüşme sırasında kanepenin üzerinde uyumakta olan bir üyenin çocuğunu işaret ederek)”. (R, 50 yaş)

“Dernek binamızı ev gibi dizayn ediyoruz. Kadın en çok eve yakışır, burada da kendini rahat hissediyor”. (D, 54 yaş)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere kadının kendini en rahat hissedeceği yerin ev olduğu ifade edilmektedir. Geleneksel ev-içi rollerini yerine getiren kadın imajının mekân tasarımında da gözetildiği görülmektedir. Kadınlar kamusal alanın içinde özel alana çok benzeyen alternatifler yaratarak varlık göstermeyi uygun bulmaktadır.

Kemalist modernleşme çizgisindeki kadın örgütlerinin kendilerine ait ofisleri bulunduğu bu ofislerin hayırsever üyeler ya da sponsorlar tarafından kendilerine bağışlandığı belirlenmiştir. Bu ofisler ailenin yaşadığı ev biçiminde değil büro biçiminde tasarlanmıştır.

“Bir üyemiz var, onun gayrimenkulleri var burada. İşyerleri var. Bir odayı bize tahsis etti. Kira vermiyoruz”. (H, 46 yaş)

1999 yılında yaşanan Gölcük Depreminden sonra örgütlerden birisine bağlı bulunduğu merkezi yapı tarafından birisine de uluslararası bir STK tarafından etkinliklerini gerçekleştirmek için yer tahsis edilmiştir. Sonrasında belediye tarafından bu yerlerin yıkıldığını bunun yerine kendi ofislerini aldıklarını ifade etmişlerdir.

“Şimdi bizim esas yukarıda çok güzel bir dernek odamız var. Bizim aslında başka bir merkezimiz vardı. Şimdi yıkıldı. O yer belediyenindi. Deprem zamanı bize ... (merkez örgütümüzden) yardım geldi. O yardımlarla oraya toplu bir eğitim merkezi, çok güzel bir bina yapıldı. O binada biz bedava bütün kursları verdik. Kadınlara yönelik mesleki; bilgisayardan tutun, İngilizcede tutun, dikiş, nakış, el sanatları, hepsi... Mesela bizim oranın anaokulu vardı. Gelen çocuklara bedava bakılıyordu. Kursiyerlerin çocuklarına yemekleri veriliyordu. Mutfağı vardı. Fakat sonradan o güzelim yeri yıktılar, park yaptılar. Orası 99-2002'de yapıldı. İki sene oluyordu yıkıldı. Bizim orası kapanınca belediyeden yer istedik dedik ki bize böyle böyle yer verin. Oraya da park dışında bir şey yapılmaması şerhi koyduk. Satmasınlar istedik”. (J, 68 yaş)

“Bizim mülkümüz bu büromuz. Deprem zamanında bizim bir sürü prefabriklerimiz filan vardı. O zaman Devlet vermişti. Biz kurmuştuk, mülkü... (uluslararası bir STK) vermişti öğrenciler için tam donanımlı. Tam donanımlı bilgisayarlarıyla, oradaki öğrencilerin ders çalışması için, bir kreş amaçlı birde annelerinin biçki dikiş, nakış kursları halk eğitimle ortaklaşa onun için üç tane binamız vardı. Oradaki bayanları ayakta tutmak için depremin etkilerinden uzaklaştırmak için. Sonra da belediye bunları kaldırsın deyince biz onları sattık. Kaldırmak zorunda kaldık. Talimat geldi. Oradaki mülk sahibine kira karşılığı belediye tutuyordu. Sonradan mülk sahibi satınca orayı, bizde sattık. O parayla da burayı aldık”. (Z, 60 yaş)

Örgütlerden ikisinin mekanlarının eğitimlerin sürdürüldüğü, çok sayıda kişinin aynı zamanda etkinlikler düzenlemesine olanak sağlayacak biçimde geniş, ferah, müstakil yapılar olduğu görülmüştür.

Üst kuruluşlara bağlı olan kadın örgütleri çatı örgütlerinin binaları içinde kendilerine tahsis edilen ofisleri kullanmaktadır.

“ Biz bu binada üç dernek bir aradayız”. (L, 50 yaş)

“Federasyonla beraber kullanıyoruz aynı yeri”. (Y, 44 yaş)

Bulunduğu bölgedeki kadınların ihtiyaçlarına yönelik kadın dayanışması örmeyi amaçlayan derneğin kendine ait bir ofisi bulunmaktadır. Bu örgüt üyeleri, örgütlenme temeli hasebiyle bölgede yaşayan kadınlara erişimlerini sağlamak, tanınırlıklarını arttırmak için bir yerlerinin olmasının önemli olduğunu ifade etmiştir. Bir yerin olmasının hem merak edip gelen kişilere ulaşmayı sağladığı hem de kadınlar için bir sosyalleşme alanı sağladığı görülmektedir.

“Dernek açıldıktan sonra bir mekânı sorup; bir şey var, burada, ne oluyor deyip gelen çokça kadın oldu. Bulunduğu yer, konum itibariyle kadınların alışveriş yapmak için çok sık uğradığı bir şey. Çok sık uğradıkları bir yer. Onun için gelip geçerken bakanlar, merak edenler oldu. Nefes alabilecekleri bir alan oldu”. (C, 23 yaş)

Derneğin merkezi bir yerde olması bu anlamda bir avantaj sağlamaktadır. Ancak erkeklerin yoğun olarak bulunduğu kahveler arasında olmasının kadınlar için çekince yaratmasından endişe duyulduğu ancak tanınır olmasıyla bu endişenin kırıldığı ifade edilmiştir.

“Hem de öyle bir pozisyonda ki üç tarafı kahvelerle çevrili bir yer. Arada bir gol sesleriyle irkiliyoruz biz. Ama her şeye rağmen şey oluyor. Mesela o, bir engel olmuyor ya da çekinmemize neden olmuyor. İlk başta öyle düşündüm ya bu kahvenin ortasında çok da... Ama sonrasında bizim illegal bir şey yapmadığımız görülünce esnaf bizi tanıyınca o endişe kırıldı”. (B, 31 yaş)

Erkeklerin yoğun olduğu bir yerde merkezi bir konumu olsa da konumlanmaktan çekinilmemesi esnaf, erkekler tarafından da derneğin tanınmasına vesile olmuş görünmektedir.

“Çünkü şöyle, ya bulunduğu konum itibariyle etraftaki esnafın şeyi falan... Yani "Kadın derneği, ne alaka ya? Yoktu böyle bir dernek? Nerden geliyorsunuz siz? Yeni mi kuruldunuz? Nasıl yani, ne yapacaksınız? " Bir sürü böyle soruyla... Ama kadınlar çok ısrarcı davrandı orada”. (B, 31 yaş)

Bu sayede buldukları iş merkezindeki esnaf kadınların da işlerinden fırsat buldukça derneğe geldikleri, örgütle ilişkilendikleri ifade edilmiştir.

“Her gün dükkanını açmadan önce bir uğruyor ya da geliyor öğle aralarında çay, kahve içmek için. Duyduğu bir şeyi mutlaka gelip bize

söylüyor. O önemli. Buradaki esnaf kadınlarla tutturduğumuz diyalog çok önemli. Çok daha çabuk fark ediyorlar, duyuyorlar, hissediyorlar. Dayanışma duygusuyla gelip sana söylüyor mesela. o açıdan... Üç tanesi üyemiz zaten. Çok yok herhalde; yedi sekiz tane var. Onlardan üç tanesi üyemiz; iki tane güzellik salonu, biri büfe çalışanı”. (C, 23 yaş)

Örgütlerin görünür olmak için çalışanların çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu esnaf ve işyerlerinin bulunduğu ilçe merkezinde varlık göstermeleri, bu konudaki dirençleri bulunulan bölgedeki kadınlarla ilgili kalıp yargıların törpülenmesinde önemli görünmektedir.

Kolektif olarak örgütlenip sonrasında dernekleşen feminist örgütten kadınlar, dernekleşmeyle beraber kendilerine ait bir yerlerinin olmasının yarattığı değişikliklerden heyecanla söz etmişlerdir. Bir yerin olmasıyla birlikte buna ihtiyaç duyduklarını fark ettikleri daha fazla kadınla ilişkilenebildiklerini, toplantı ve etkinliklerini daha kolay organize edebildiklerini, kendilerine rahat hissedebilecekleri bir yere kavuştuklarını ifade etmişlerdir. Bunun birçok kadın tarafından ihtiyaç olarak görüldüğü belirtilmiştir.

“Bir dernek tuttuk. İki üç ay kadar derneği tutmak için uğraştık. En sonunda işte tuttuk. Dernekleşiyoruz dediğimizde kahvaltıda hiç tahmin etmediğimiz kadın arkadaşlarımızla ilişkilendiğimizi fark ettik. Yer ne kadar önemli olduğunu fark ettik. Bunu hemen yapmamız lazım dedik. Bütün kadınlar derneği ne zaman açacaksınız, biz de geleceğiz demeye başladılar. O derneğin yapım aşamasında da bir sürü kadının parmakları var. Sokaktan geçen bile yukarıya çıkıp boya yapmaya başladı. Hepsi burası bizim derneğimiz dedi. Sonrasında gördük ki büyük eksiklikmiş. Oradaki kadınlar kendilerine ait bir alan oluşturduğunda, burası bizim diyorlar. Gerçekten buna ihtiyaç var. Mesela çok yeni kadınlarla ilişkilendik dernek olmamızla birlikte. Çok uzun süredir uğraştığımız çoğu kadının biz çağırmadan kendiliğinden geldiğini fark ettik”. (Ş, 28 yaş)

“Virginia Wolf’un dediği gibi kendimizi ait hissedeceğimiz bir alan burası; odacık, bölmecik gibi”. (A, 41 yaş)

Bunun yanında mekânların maddi külfet yarattığına değinen birkaç kadın olmuştur. Kadınların bu konuda yerel ve merkezi yönetimler tarafından kendilerine ait bir yer tahsisi konusunda desteklenmelerine yönelik önerilerini ifade etmişlerdir.

“Maddiyata ihtiyaç var. Çünkü biz buraları kendi imkânlarımızla yaptık. Bayağı da bir masraf oldu. Her şeyini biz aldık. Buzdolaplarından tutun, her şeyini... Hiçbir yerden bir katkı almadık. Biz burayı hep kendi imkânlarımızla yaptık”. (N, 56 yaş)

“Burası güzel ama kirasını, faturalarını karşılamakta çok zorlanıyoruz. Keşke belediyeler böyle kurumlara yer tahsis etseler de biz bu kaynağımızı etkinliklerimize kullansak diyorum hep”. (M, 58 yaş)

“Daha büyük bir yerimiz olsa daha çok etkinlik planlarız ama kirasını karşılayamıyoruz. Bu konuda destek olmadan ayakta kalabilmek zor bu devirde”. (B, 31 yaş)

4.6.4.3. Gelir Kaynakları

Örgütlenmelerin hemen hepsi üye aidatları ya da bağışlarının gelir kaynaklarının önemli bir kısmını oluşturduklarını ifade etmişlerdir. Ancak üye aidatları ve bağışların genellikle cüzi miktarlarda toplanabildiği görülmektedir.

“Arkadaşlarımızın ödemesi gereken belli miktarda bir aidatı var. Genelde o aidattan karşılıyoruz giderleri”. (K, 45 yaş)

“Bağış kaynakları bulabiliyorsak; bağış... Üye arkadaşlar kendi içimizde bir bağış fonu oluşturduk. Banka hesap numaramız var, oraya yatırıyoruz”. (H, 46 yaş)

“Üye aidatımız var, yılda bir defa alınan. Çok yüksek bir rakam değil. Bağışlar oluyor. Üyelerimizin hepsi kendi içinde gönüllülük esasına uygun bağışlar yapıyorlar”. (İ, 43 yaş)

Kadınların el emeği ürünlerinin satışından elde edilen gelirlerin, gelir kaynaklarından olduğunu ifade eden birçok kadın olmuştur. Bu ürünlerin satışlarını, düzenledikleri etkinliklerde, örgütün yerinde ya da senede bir defa düzenledikleri kermeslerde gerçekleştirmektedirler.

Dini inanç temelli örgütlerin tamamı kendi üyelerinin el emeği ürünlerini çeşitli platformlarda satarak gelir ettiği görülmektedir. Satışların düzenlenen etkinliklerde açılan stantlarda ya da kermeslerde gerçekleştikleri görülmektedir.

“Onun dışında etkinliklerimiz oluyor. Orda da stant açıyoruz. Bu kadar. Kendi aidatlarımızla dönüyor. Kendi emeğimizle ürettiğimiz şeyleri satıyoruz stantlarda”. (A, 41 yaş)

“Arkadaşlarla organize oluyoruz bulduğumuz ikinci el eşyaları satıyoruz. Üç lira, beş lira, iki liraya. Üç -dört günlük kermesler yaparak oradan gelir elde ediyoruz”. (V, 50 yaş)

Benzer biçimde örgüt bünyesinde kadınlara yönelik eğitimler düzenleyen birkaç örgüt üyesi bu kurslar sonucunda kadınların el emeği ürünlerinin kermeslerde, sergilerde satışını sağlayarak hem örgüt hem de kursiyer kadınlar için gelir kaynakları yarattıklarını ifade etmiştir.

“Kursiyerlerimizi Halk Eğitim’den gelen hocalarla biçki dikiş yapıyorlar. Biz de onların ürünlerinin satışı için bir kermes yapıyoruz sene sonunda kadınlar gelir elde etmiş oluyorlar böylece”. (J, 68 yaş)

Dini inanç temelinde örgütlenen birbirine benzer biçimde örgütlenen üç örgütte gelir sağlamak için mantı, börek gibi ikramlık hamur işi gıdaların yapılarak, talebi olan kişilere satışının sağlandığı ifade edilmiştir.

“Kendi aramızda diyelim ki bir hanımın ihtiyacı oldu. Diyelim ki misafirleri gelecek; dolmalar, börekler, çörekler yapılacak. Dernek adına yapıp, ücretle o kişinin ihtiyacını karşılayabiliyoruz. Çalışan hanım olabiliyor mesela. Bunları böyle karşılamaya çalışıyoruz. Kendi emeklerimizi değerlendiriyoruz. Örneğin yarın burada mantı günü var. Teyzelerimiz var mesela gönüllü. Burası çok eski bir dernek olduğu için, gönüllü daimi gelen teyzelerimiz var. Onlar sadece mantı işiyle uğraşıyorlar. Yeni nesil yemeyi sever, onlar yapmayı seviyor. O şekilde. Mantılar yapıp, satıyoruz dernekte. Bazen özel günlerde içli köfte günleri filan oluyor. O şekilde götürmeye çalışıyoruz”. (D, 54 yaş)

Bu örgütlerden bir kadın kendi inançlarına uygun biçimde kadınların rahatça çalışabileceği bir istihdam alanı olarak mantı evi gibi bir işletme kurarak örgütlerine devamlılığı olan bir gelir kaynağı sağlamayı istediklerini ifade etmiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi dini inanç temelli kadın örgütlerindeki kadınlar kadınların istihdama katılmasını, üretime katılmasını geleneksel rollerine uygun düşecek biçimde sağlanması koşuluyla desteklemektedirler. Bu görüşe uygun biçimde kadınların erkeklerden ayrı bir alanda geleneksel ev-içi rollerini besleyen yemek pişirme, biçki, dikiş, nakış yapma gibi ‘kadınlık’ becerileriyle üreterek, istihdama katılmasını tercih etmelerinin etkileri burada da görülebilmektedir.

“Hanımca üretip hanımca değerlendirmek istiyoruz. İleride kadınların istihdamı için de projelerimiz var; mantı evi açmak gibi ama kadınların istihdamını belli koşullarda gerekli görüyorum. Evdeki çocuğu ihmal etmemesi gerekiyor mesela”. (R, 50 yaş)

Kadınların el emeği ürünlerinin satışı için bir pazar yaratılması konusunda desteğe ihtiyaç duyulduğu görünmektedir. Bazı kadınlar sürekli biçimde satışı sağlayacak kanallar bulabilmekte güçlük yaşadıklarını bunun için yerel yönetimler ya da merkezi hükümetin desteğinin sağlanmasını gerekli gördüklerini ifade etmişlerdir.

“Çalışma alanı çok önemli. Şimdi ufak tefek yine var; el işlerini yaptırıyoruz. Sattıracağ yer yok. Yer istiyorsun. Orayı almak için mutlaka çok uğraşman gerekiyor. Vermiyorlar kolay kolay Sanat Sokağı'nda bir tezgâh. Tamam, geliyorlar el işi yapıyorlar ama onları satacak yer, pazar bulmakta zorlanıyoruz”. (İ, 43 yaş)

Örgütlerden birisinden temsilciler üye aidatı toplamadıklarını, sadece bağışlardan gelir elde ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu örgütlenme kadınların farkındalığını geliştirmeyi temel amacı olarak belirlemiştir. Maddi gelir sağlamadan da etkinlikler yapılabildiğini göstermek gibi bir niyet taşıdıklarından üyelerin aidat verme koşulunu gözetmediklerini, gönüllü olarak sağlanan cüzi miktarlardaki bağışların ve yerel yönetimlerin aynı katkılarının yeterli olduğunu ifade etmişlerdir.

“Hiç şu ana kadar aidat toplamadık. Bir proje ortaya çıkarttık, gönlünüzden ne geliyorsa katabilen varsa katsın. Herkese eşit seviyede teklif ediyoruz. Biri diyor ki ben mesela kurdeleleri yaparım, işte yaka kartlarını yaparım. Bulamadığım noktada da bir belediyeden de takviye aldığımız oldu. Bu salonu bu hizmet için tesis edebilir misin? Etti. Bunlara da yetkileri var belediyelerin”. (T, 31 yaş)

Bazı örgütlenmelerin gelir sağlayabilmek için gezi ve eğlence programları düzenlediklerini görülmektedir. Bu örgütlerin tamamı Kemalist modernleşme temelli örgütlerdendir. Bu geziler üye kadınların katıldıkları yakın çevrelere düzenlenen tur programları olarak organize edilmektedir. Bu programlara üye kadınların yanında onların vesilesiyle gelen kişiler de katılmaktadır. Gezilerde konaklama, yol masrafları için ödenen paranın üstüne cüzi bir miktarda bağış olarak eklenmekte, böylece örgüte gelir kaynağı yaratılmaktadır.

“O geziden bayağı bir para kazandık. Çeşme'ye gittik, geldik. Ot festivaline gittik, 38 kişi”. (J, 68 yaş)

“Gezilerimiz de var, derneği ayakta tutmak için”. (Z, 60 yaş)

“Artı geziler yapıyoruz. Gece yemekler filan yapıyoruz”. (V, 50 yaş)

Benzer biçimde, başka örgütlerde de şenlikler, kahvaltılar, yemekler organize edildiği, bu organizasyonlar için düzenlenen davetiyelerin satışından elde edilen gelirin bir kısmının derneğe gelir kaynağı olduğu ifade edilmiştir.

“Kahvaltılar filan düzenliyoruz. Kendimiz bir şeyler sunarak bu yolla biraz gelir ele ediyoruz”. (A, 41 yaş)

“Gece yemekleri organize ediyoruz. Biletlerden çok olmasa da biraz bize de kalıyor”. (T, 39 yaş)

Bazı örgütlenmeler gelir kaynakları arasında bağışçılardan ya da kişisel sponsorlardan sağlanan gelirler olduğunu ifade etmişlerdir. Bu biçimde kaynak sağlayabilen yalnızca birkaç örgüt olduğu görünmektedir.

“İki tane sponsorumuz var. Kişisel bunlar. Kurumsal sponsorumuz yok. Öyle bir şey olmadı. Bulamadık da”. (C, 23 yaş)

Birkaç kadın sponsor arayışına girerek düzenli gelir sağlayacak özel sektör kurumları araştırdıklarını çabalarının sonuçsuz kaldığını ifade etmişlerdir. Kurumsal sponsorların kendi görsellikleri için sponsorluk sağladıkları ve desteklerinin yalnızca ihtiyacı olan kişilere sağlanan tek seferlik erzak yardımlarıyla sınırlı kaldığı görünmektedir.

“Bizler baktığımız zaman çoğu sivil toplum kuruluşlarına baktığımız zaman sponsor kullanma alışkanlığı yok. Alışkanlığı demeyelim de kimse istemiyor. Hiçbir derneğe sponsor olmak istemiyor. Hâlbuki bu kadar kendimizi anlatıyoruz, bu kadar yaptığımız şeyler var. Ona rağmen başka bir şeyi alıp, birilerine erzak vermek onlara çok daha kolay geliyor. Kadına yardım olarak baktığımız şeye o şekilde bakmıyorlar. O bilinç yok, öyle bir kültür yok. Onlar için birine sponsor olmak demek yiyeceği yoksa giyeceği yoksa alıp vermek. Kendi görselliği için”. (İ, 43 yaş)

Örgütlerden birisinde üye olan genç üniversite öğrencisi kadınların, annelerin çocuklarına eğitimlerinde destek sağladığı ifade edilmiştir. Bir ihtiyaçtan yola çıkarak gerçekleştirilen bu etkinlik için daha sonra maddi imkanı bulunan velilerden cüzi bir

ücret alınması, bu ücretin de örgüte bağışlanması sayesinde örgüte kaynak sağladığı görünmektedir. Maddi kaynak yaratabilmek için kadınların gönüllülük temelinde buna benzer bazı çözümler geliştirdikleri görünmektedir.

“Özel dersler veriyoruz ihtiyacı olduğunu düşündüğümüz kadınların çocuklarına özellikle. Şöyle bir ihtiyaç; mesela çocuğuna anlatamıyor ki genelde kadınların en büyük sorunu o. Anlatamadığı için daha da hırçınlaşıyor. Çocuk başarısız oldukça daha da mutsuzluğa şey oluyor. Orada, herhalde üniversite öğrencileri de var burada, göze çarpıyorlar, hadi siz bir bu çocuklara ders verin ile başladı bu. Sonra biz onu şeye çevirdik. Dışarıdan duyup da gelen çocuklara kurs veriyormuşsunuz diyen kadınlar da oldu. Mesela onu sınırlı tuttuk. Her dönem sekiz-dokuz çocuk aldık çok yaymamak için. Çünkü tersinden çocuklarla ders çalışırken dernek dolu oluyor. Bir etüt merkezi gibi bir şeye dönüşmesin diye de onu sınırlı tuttuk. Yedi-sekiz çocuk dedik. O yedi-sekiz çocuğun bazılarında hiç ders ücreti almadık. Ama bazılarında şeyi söyledik; derneğin geliri ama bunu aidat olarak alalım. Orada gönüllü olarak ders veriyoruz bir saat filan. Ama gelirini kendimiz almıyoruz. Derneğe bağış veriyoruz. İlişkisi olmayan kadınlar şey yaptı bunu. Zaten iki üç tanesi de bizim dernekten ablalar, tanıdık kadınlar, onlardan almadık mesela. Diğerleri veriyordu”.
(C, 23 yaş)

Kadın örgütlerinden merkezi bir örgüte bağlı olarak şube biçiminde faaliyet gösteren örgütlerden birkaçı merkezi örgütün ulusal veya uluslararası kaynaklardan, projeleri için fon sağladığını, kendi şubelerinin de bu projenin bir yürütücü ayağı olduğunda bu fonlardan katkı aldıklarını ifade etmişlerdir.

“Bizim merkez bazı büyük ülke çağında projeleri için bazı kaynaklardan fon sağlayabilir bazen, eğer bizim şubemizi de kapsayan bir projeyse biz de eşgüdümlü olarak projeyi burada yürütürken destek alırız”. (Z, 60 yaş)

Feminist örgüte üye kadınlar, ilkesel olarak bir yerden fon almadıklarını, proje gerçekleştirmediklerini ifade etmişlerdir. Bu ilkesel tutumun birçok nedeni olduğu ifade edilmiştir. Bazı kaynaklardan fon sağlamanın örgütün bağımsızlığına zarar vereceği, fon kaynakları ile projeler üretmenin örgütün faaliyet alanını sınırladığı düşünülmektedir. Bunun yanında fonlarla sağlanan gelirin şeffaf biçimde bölüşümü konusunda yaşanabilecek olası sıkıntıların kadınlar arasındaki güveni zedeleyeceğine yönelik bir endişe vardır. Son olarak da politik olarak doğru bulmamaları da nedenler arasında görünmektedir. Kuramsal çerçevede açıldığı üzere neoliberal dönemde

sivil toplum- sermaye- devlet ortaklığına dayanan yönetim modeli, sivil toplum örgütlerini projelerle uluslararası aktörlerin belirlediği sınırlar içinde devletin çekildiği kamu hizmetlerinin sunumundan sorumlu konuma getirmektedir.

“Biz fon almıyoruz hiçbir yerden. Proje yapmıyoruz kesinlikle. Çünkü fon ve projelerin şöyle bir handikapı var. O fonu veren kişi size kendi politik yapısında bir şeyler yaptırmaya çalışıyor. O zaman bağımsız çizginiz zedeleniyor. Bağımsızlık sadece bir partiye ya da bir kurumla yan yana yürümek ya da onun kadın faaliyetini yürütmek değil mesela Avrupa Birliği’nden fon alınıyor. AB diyor ki ‘kapına bunu asacaksın. Programında bunu yapacaksın. Yılsonu bunu hedefleyeceksin buna ulaşacaksın’ diyor. Ama biz böyle bir çalışmayı doğru bulmuyoruz. Tabii ki bunun ekstrem durumları olabilir. Mesela ... (bir kadın örgütünden bahsediyor) kesinlikle bunu yaptığı için politikasından bir taviz verdiği filan yok. Ama biz bunun yapımıza zarar vereceğini düşünüyoruz. Çünkü biz tek hedefli, belli bir şeyi yürütmek için o fonları alacak bir yapı değiliz. Çok yönlü, çok değişken, çok fazla koldan bir şeyler yapmaya çalışan bir yapıyız. O yüzden o fonlar seni tek bir şeye sıkıştırıyor. O fonları almak için yazılan projelerden tutun da o fonlar geldikten sonra onun bölüşümüne kadar. Mesela bunlarla ilgili de çok acı tecrübeler var kadın hareketinde. Maddi kaynaklar girdiğinde onun bölüşümü onun açık izlenebilirliği konusunda sıkıntılar yaşıyor. Ve bu kadınlar arasında çok ciddi bir güven sarsıntısı yaratıyor. Biz bu işlere hiç bulaşmayı düşünmüyoruz. Zaten politik olarak da doğru bulmuyoruz. Çünkü bir şekilde neoliberal politikaların asıl muhatapları yerine sivil topluma yüklediği, buradan siz yürütün daha bir gelişmişlik olsun deyip böyle bir maskeyle verdiği fonlar var. O yüzden bu yöntemi doğru bulmadığımız için imece yöntemi gidiyoruz”. (G, 31 yaş)

Merkezi bir yapılanması bulunan şube şeklinde örgütlenmiş örgütlerin bağlı buldukları merkez örgüte düzenli bir maddi katkı sağladıkları görülmektedir. Merkezi yapıların bu biçimde şubelerden sağlanan gelire ayakta kalabildiği ifade edilmiştir.

“Biz her sene federasyona bir miktar aidat yolluyoruz”. (İ, 43 yaş)

“Genel merkeze kazandığımızın %25’ini her sene yollamak zorundayız. Genel merkez şubelerin katkılarıyla ayakta kalıyor”. (Z, 60 yaş)

Kadın örgütlerinin temel gelir kaynaklarının büyük bir kısmını genel olarak üye aidatları ve ancak imkân bulabildiklerinde satışını gerçekleştirebildikleri el emeği

ürünlerinin satışından sağladıkları görülmektedir. Örgütlerin gelir kaynaklarını geliştirebilmek konusunda çeşitli yöntemler geliştirdikleri ve kaynak sıkıntısı yaşadıkları görülmektedir.

4.6.4.4. Etkinlikler

Bu başlık altında örgütlerin düzenlediği etkinliklere değinilecektir. Kadınların birçoğu örgütlenmelerinin eğitim faaliyetleri gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu eğitimler seminerler, atölye çalışmaları, eğitim toplantıları gibi çeşitli biçimlerde yapılmaktadır. Eğitimlerin içeriği ise örgütlenme temeline göre farklılık göstermektedir.

Kemalist modernleşme temelli örgütlerin kadınların bilinçlendirilmesi, meslek edinip toplumsal hayata katılmasını sağlamayı amaç edindikleri, örgütlenme temeli başlığı altında tartışılmıştır. Bu amaçtan yola çıkarak kadınlara yönelik bilgilendirici paneller düzenlendiği ifade edilmiştir. Bu eğitimlerin konusu kadın hakları, kadına yönelik şiddet, çocuk istismarı, sağlık gibi değişiklik göstermektedir. Bu panellerde kadınları bilinçlendirmek, öz farkındalıklarını güçlendirmenin amaçlandığı görülmektedir. Bu örgütlerin panelleri bazen işbirliği yaparak birlikte organize ettikleri ifade edilmiştir.

“Her şeyden evvel şu toplumda kendilerini savunma yeteneğini bile kazanmış olmaları bizler için çok önemli. Biz bu bilinci oluşturmak için mesela belirli pilot bölgeler seçiyoruz kendi ilimizde. Oradaki kadınlara muhtarlar aracılığıyla, şu vasıflarda gerçekten naçar durumda olup eğitim, öğretim gibi eksik olan yönlerini şey yapıp... Toplayıp paneller veriyoruz”. (İ, 43 yaş)

“Kadınlara belli dönemlerde kadın hastalıklarıyla ilgili, ağız sağlığıyla ilgili eğitimler paneller veriliyor. Onlara gelin görün kendiniz de bakın yapılabilecek ne varsa bizler de sizlere yardımcı oluruz diyoruz. Bunların eğitimini de veriyoruz. En azından bilinçlendiriyoruz. En önemlisi bu. O bilince sahip olunca en azından kendine bakıp kendinde ne olduğunu keşfedebilmesi mümkün oluyor”. (U, 24 yaş)

Düzenlenen panellere katılım az olmaktadır. Aslında başka kadınları bilinçlendirmek üzere düzenlenen eğitim etkinliklerine kendilerinin katıldığını belirtmişlerdir. Bunun nedenleri sorulduğunda bir kadın, halkın duyarsızlığını gerekçe olarak sunmuştur. Başka bir kadın ise bilinçlenmeye ihtiyacı olan kadınların

(panellerin hedef kitlesi olarak görülen) korktuklarını, geleneksel aile yapılarındaki erkek baskısının kendi önlerinde engel olduğunu ifade etmiştir. Bu baskıyı yıkabilmek için de farkındalığın artırılması bir gereklilik olarak görülmektedir. Bunun sağlanması yönünde çaba sarf etmek gerektiği vurgulanmıştır.

“Panellerimiz oluyor. Oluyor da kim geliyor diye sorarsanız bizden başka kimse yok. Rahim ağzı kanseriyle ilgili... Hastanesinden yetkililer konuşacaktı. Gittik, kimse yok. Toplasanız, biziz. Halk da duyarsız”. (Z, 60 yaş)

“Ben mesela şeyden çok üzülüyorum. Bu kadar paneller yapıyoruz. Programla düzenliyoruz. Bunu ben benim etrafımdaki bilinçli insanlar bilsin etsin diye yapmıyorum. Bunu asıl daha çok ihtiyacı olan insanlara ulaştırmamız gerekiyor. Orada sıkıntı yaşıyoruz. Onlar da geliyor ama çoğunluğun ötekiler değil onların olmasını arzu ederim. Ama onlarda da işte böyle bir korku var. Giremiyorlar. Çıkamıyorlar. Öteki zaten kendini kurtarmış gözüyle bakıyorum. Ama ona da yapıyorum ama diğer gruba ulaşmak daha zor. Çünkü korkuları var, çekinceleri var. Eşleri bile bunlar bizimkileri ayartacak mantığıyla bakabiliyor. Onların öyle sessiz kalması eşlerinin daha çok işine geliyor. Bugün mesela siz veya ben eşime gidiyorum deriz. Ama o izin istemek zorunda; gidebilir miyim diyerek. Biz şu ayrımı bile yaptırmak için o kadar çok çaba sarf ediyoruz ki. İnsanın her zaman insana saygı duyması lazım. Ama hiçbir zaman kölesi olması demek değil bu. Bizim hayatımız aşağı yukarı 25 yıllık sürece baktığımız zaman şu ayrımları oluşturmaya çalışıyoruz. Bu saygısızlık değil, bu insanın özgüveni ve yapabilecekleri ile ilgili bir şey”. (İ, 43 yaş)

Kadınlarla ilişkiler geliştirildiğinde, ihtiyaçları sorularak eğitimler buna göre planlandığında katılım oranının arttığı ifade edilmiştir. Görülmektedir ki dışarıdan bilinç taşıyan olarak değil de paylaşımcı biçimde süreci birlikte örmeye gayret etmek, etkinliklerin amacına ulaşmasını sağlamaktadır.

“Önce panellere biz düzenleyip çağırdık. Sonrasında kadınlarla konuştuk, sorduk neler istediklerini. Öyle olunca daha çok katılım olmaya başladı. Hatta kendileri soruyor artık ne yapalım diye. Biz böyle fedakârlık yaptığımızda onlardaki farkındalık da çok güzel. Bize bu sefer dönüp, biz ne yapabiliriz diye sormaya başladılar. Mesela biz 23 Nisan şenliğinde hiçbir masraf yapmadık. Kadınlarımız yaptı ve o masrafı bize kendileri teklif ettiler; biz karşılayacağız dediler. Yaptığımız şey demek ki onlarda çok güzel bir şey yaratmış ki paylaşımı bu sefer onlar yapmaya başlıyor”. (M, 58 yaş)

Bu örgütlerin tamamı eğitimi devam eden öğrencilere burs vermektedirler. Burs verecekleri öğrencilerin tespitini nasıl yaptıkları sorulduğunda birkaç kadın çağdaş olmalarını, Atatürk ilkelerine bağlı olmalarını beklediklerini ifade etmişlerdir. Bir kadın, tüzük gereği kadın öğrencilere burs verdiklerini, bunu cins ayrımcılığı olarak tanımladığını ifade etmiştir.

“Gereksinimi olan herkese veriyoruz. Biraz çağdaş olmasını istiyoruz. Çağdaş kesim olsun. Birde son dönemlerde kız çocuklarına daha ön plana atmaya çalışıyoruz. Bir baktık erkekler çoğunlukta. Kızların daha çok desteğe ihtiyacı var diye taleplerde kız öğrenci varsa onlara daha öncelik yapmaya çalışıyoruz. İlla da kız olacak diye bir şey yok”. (V, 50 yaş)

“Girdimizin boyutuna göre her yıl öğrencilerimiz var, onlara burs veriyoruz; üniversitede okuyan. En aktif, en temel projelerimizden birisi bu. Neyi hedefliyoruz? Derneğimizin ilkeleri doğrultusunda (bizim derneğimizin ilkeleri Cumhuriyet Türkiye’sine, Atatürk Türkiye’sine uygun, bunlara bağlı ilkeler)... Bu anlamda ihtiyacı olan, Çalışkan Başvuru Formları var. Belli tarihlerde formları yani başvuruları değerlendiriyoruz. Bakıyoruz, ihtiyaç durumuna göre karar veriyoruz. Tabii, tanıyoruz, konuşuyoruz, bakıyoruz. Yani ihtiyaç durumuna göre...”. (Z, 60 yaş)

“Bir de şey, burs kriterimiz şu: Bu bölgeden olması öğrencinin, biz Kocaeli’deyiz, Kocaeli’deki öğrenciye veriyoruz. Sadece genç kızlarımıza... Aslında diyeceksiniz ki gerek var mıydı böyle bir ayırıma? Gerek yok. Biz cinsiyet ayırımına inanmıyoruz. Kadın olmuş erkek olmuş benim için fark etmiyor. Ama yapılanması böyle derneğin, tüzüğü, bu böyle. Yoksa kadın erkek... Bence karma olsun hiç sorun değil”. (U, 24 yaş)

Örgütlenme temeli başlığı altında bu örgütlerin Atatürk ilkelerine, Cumhuriyet değerlerine bağlı oldukları ve Kemalist modernleşmenin cinsler arasındaki eşitlik vurgusunu önemsediklerine ilişkin bulguları tartışılmaktadır. Örgütlerin etkinliklerinin de örgütün ilkelerini ve perspektifini yansıttığı görülmektedir. Kadınları bilinçlendirmeyi temel amaçları olarak ifade eden bu örgütler kadınlara yönelik eğitimlerini de bu amaç etrafında hizmet sağlayan-hizmetten yararlanan şeklinde ikili hiyerarşik ilişkiyle planladıkları görülmektedir.

Bu örgütlerin merkez örgütlerine bağlı olarak gerçekleştirdikleri projeler bulunmaktadır. Bu projelerden birisinin kadınların vatandaşlıktan doğan hakları konusunda bir eğitim programını ülke genelinde şubeler aracılığıyla yaygınlaştırmak olduğu görülmektedir.

“Ülke genelinde gerçekleştirilecek bu eğitime yönelik olarak delegeler toplantısında bilgi verildi. Buradan eşgüdümlü biçimde belli aralıklarla, belli kadın gruplarına yönelik olarak vatandaşlıktan doğan haklarına yönelik eğitimleri bu ilde biz vereceğiz”. (U, 24 yaş)

Bir başka örgütün kadına yönelik şiddetle ilgili Türkiye genelinde belirlenen yedi bölgede eş zamanlı olarak gerçekleştirilecek bir projeleri olduğu ifade edilmiştir.

“Genel başkanımız bunu yedi bölgeye ayırmış. Bu yedi bölgenin içindeki illerdeki dernek şubelerinden iki kişi olacak. 30 kişiden az üyeniz varsa başka kadın derneklerinden partnerler bulacaksınız. Üç gün orada seminere tabi tutulacağız. ... Orada kalacağız üç gün boyunca. Tartışacağız. Önümüzdeki sene eylülünden sonra bizim şubemize de sıra gelecek. Bunun tanıtımı için yapılması gereken şeyleri bize öğretecekler. Biz il bazında aktaracağız”. (Z, 60 yaş)

Bunlar dışında bir başka örgüt tarafından, cezaevindeki kadınlara yönelik olarak meslek edindirme kurslarının planlamasını, bu kurslara gerekli desteğin sağlanmasını amaçlayan ve kadın sığınaklarında kalan kadınların öz farkındalığını yaratıcı drama eğitimleri aracılığıyla artırmayı amaçlayan iki projenin merkez örgüt öncülüğünde uygulanmakta olduğu ifade edilmiştir.

Bu örgütlerden ikisi üyelere yönelik olmayan, gereksinimi olan kadınlara yönelik meslek edindirme kursları, beceri geliştirme kursları düzenlenmektedir. Bu kursların eğitmenlerinin Halk Eğitim Müdürlükleri'nden geldikleri ya da kendi gönüllü üyeleri tarafından yürütüldüğü ifade edilmiştir. Kursları belirlerken kursiyer kadınlara taleplerini sorduklarını, kursları bu taleplere göre düzenlediklerini ifade etmişlerdir. Okuma-yazma, dikiş, pilates kursları düzenlendiği söylenmiştir. Bu kursları önceleri kendi kararlarıyla açan örgütler kursiyer kadınlarla ilişkileri gelişince taleplerine yönelik olarak planlamalar yapmaya başlamışlardır. Kadınların katılımına olanak sağlayan bu uygulamaların kursiyer kadınların yaşadıkları bölgelerde yerleri olan örgütler tarafından geliştirebildiği görülmektedir.

“Bu sene ilk yaptığımız kursa okuma yazma dikiş pilates, yemek kursu. Biz bu konuda halk eğitimle de işbirliği yapıyoruz. Oradan hoca alabiliyoruz. Kendi gönüllü öğretmenlerimiz var”. (M, 58 yaş)

“Bizden talepleriniz nedir dedik. Bizden yine okuma yazma istediler mesela. Ondan sonra tekrardan biçki dikiş... Son iki senedir biçki nakış yapılmıyordu”. (İ, 43 yaş)

Bu kurslar düzenlenirken kursiyer kadınların taleplerinin gözetilmesi ve kursiyer kadınlarla örgüt üyesi kadınlar arasındaki ilişkinin gelişmesi, güvenin sağlanmasının önemi vurgulanmıştır.

“Şimdi bize istediklerini söylediler. Dediler ki haftada iki gün yapmayın. Sayınızı arttırın. Birine gelemezsek öbürüne geliriz. Bu sefer onlar bizden talepte bulundu. Bu zamana kadar kendimize alıştırmıyorduk. Artık bizi o çevre tanıdığı için, bulunduğumuz yerde tanındığımız için bazı şeyler daha kolaylaştı. Şimdi onlar gelip bize diyorlar. Bunu yapar mısınız diye. O çok önemli. Demek ki bunlar artık bizi tanıyorlar anlamına geliyor. Bir şeyler yapabilmisiz oraya taşındığımızdan beri”. (J, 68 yaş)

Bazı örgütler kadınlara yönelik meslek edindirme, beceri geliştirme kurslarının Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olarak faaliyet gösteren Kocaeli Meslek Edindirme Kurumu (KOMEK) birimleri ve İzmit Belediyesi'ne bağlı İzmit Meslek Edindirme Kurumu (İZMEK) birimlerinin yaygınlaşmasıyla kendi bünyelerindeki uygulamasının azaldığı ya da tamamen bittiğini ifade etmişlerdir.

Belediyelere bağlı meslek edinme ve beceri geliştirme kurslarının kendilerinin etkinliklerini baltaladığını düşünen kadınlar olduğu görülmektedir. Bu kadınlar Kemalist modernleşme çizgisindeki örgütlerden kadınlardır.

“KOMEK’ler belediyenin açmış olduğu yaygın eğitim kurumları, baktığınız zaman bizi baltaladılar. Daha evvelden böyle değildi. Şimdi bize size gerek yok bizler varız diyorlar. Şimdi biz o zaman hasta bakım kursundan tutun çocuk eğitime kadar, bilgisayar kursu, yabancı dil kursu, ne isterseniz vardı. Ama şimdi belediyeyle beraber Halk Eğitim kursları bizleri bir nevi diskalifiye ettiler. Ama biz yine de vazgeçmedik. Bazı şeyleri yine devam ettiriyoruz kendi ölçülerimiz içinde. Yine bir merkezimiz var. Bu merkezimiz halka açık vaziyette. Normal okul dönemlerinde biz de Halk Eğitimle beraber bunları yapıyoruz”. (İ, 43 yaş)

Dini inanç temelli örgütlerden bir kadın eskiden türbanlı kadınların Halk Eğitim Müdürlüklerindeki kurslardan faydalanamadığını, o dönemlerde kendi bünyelerinde kurslar açtıklarını ancak artık KOMEK ve Halk Eğitim Merkezi kurslarına herkesin kabul ediliyor olmasıyla bu ihtiyacın ortadan kalktığını düşündüğünü ifade etmiştir.

“İlk kurulduğumuzda kurslar vardı. O zamanlar türbanlılar giremiyordu Halk Eğitime. KOMEK’ler ve Halk Eğitim ile kurs ihtiyacı kalmadı”. (D, 54 yaş)

Dini inanç temelinde örgütlenen dört örgütten üçünün birbirlerine benzer biçimde örgütlenmiş oldukları örgütlenme temeli başlığı altında belirtilmiştir. Bu üç örgütün etkinlikleri de arasında benzerlik görünmektedir.

Üç örgütte de (dini inanç temelli) haftanın bir günü üyelerin katılımıyla seminerler gerçekleştirilmektedir. Bu seminerler Kur’an’ı Kerim, fıkıh bilgisi, aile içi iletişim, çocuk bakımı, sağlık konularında olmaktadır.

“Salı günleri eğitim seminerlerimiz var. Bir hafta Kur’an meali, bir hafta kişisel gelişim seminerleri yapıyoruz, bir hafta fıkıh bilgisi mesela. Bunlar yıllık program olarak üyelere hazırlanıyor. Üyeler komşusuna duyurabiliyor. Mesaj sistemimiz var. Toplu mesajla bildirebiliyoruz”. (D, 54 yaş)

“Her salı seminerler düzenlenir. Seminerlerin konuları değişir. Sağlık, hijyen, aile içi iletişim, çocuk psikolojisi, çocuk eğitimi, vs”. (K, 45 yaş)

“Kadınlar her salı seminerler düzenliyorlar. Seminerlerin içeriği değişiyor. Dini alimlere yönelik de olabiliyor, sağlıkla ilgili de olabiliyor. Beraber belirliyoruz hangi içeriklerde eğitimler olacağını”. (R, 50 yaş)

Bu örgütlerden üyeler aynı zamanda çocukların eğitimine yönelik olarak da faaliyetler geliştirdiklerini ifade etmişlerdir. Örgütlerden birinin bu amaç doğrultusunda açtıkları bir kreş bulunmaktadır. Kreşte hem modern hem de geleneksel değerlerin birlikte eğitiminin verildiği belirtilmiştir.

“En çok önemseydiğimiz eğitim olduğu için kreş açtık; iki şubesi var. Daha büyük bir binaya taşıyor. Kreş dernekten bağımsız işletme gibi işletiliyor ama öncelikli dert para kazanmak olmadığı için çok tercih ediliyor. Kreşin ilk günü tanışma toplantısı yapılıyor. Kendimizi anlatıyoruz. O vesileyle tanışıp, derneğimize üye olanlar da oluyor. Dernekte sosyal aktiviteler var. Hem modern çağın gereklerine uygun hem de değerlerimize saygılı eğitim veriyoruz. Bu kreşte ilerinin

cumhurbaşkanları, başkanları, başbakanlarını, bilim adamlarını yetiştirmek istiyoruz”(R, 50 yaş)

Bu kategoride değerlendirilen diğer dini temelli örgütte de eğitim faaliyetlerine özellikle önem verildiği görülmektedir. Eğitimler çocuklar, genç kızlar ve kadınlar için ayrı biçimde düzenlenmiştir. Çocukların eğitimlerinde karakterlerinin gelişimine odaklanıldığı, genç kızların eğitiminde edep ve ahlakın geliştirilmesine odaklanıldığı ifade edilmiştir. Bu eğitimlerin Müslüman kimlik inşasının sağlanması amacına odaklanarak planlandığı belirtilmiştir. Çocukluk döneminden başlayarak İslami kimliğe uygun biçimde karakter özellikleri geliştirilmesinin öncelendiği görülmektedir. Çocuk ve gençlerin genel durumunda İslami kimliğe uygun düşmeyen bir gelişim gözlemlendiği için, bu ihtiyacı karşılamaya yönelik olarak eğitimlerin içeriğinin belirlendiğini söylemek mümkündür.

“Kadınlara, genç kızlara okuldaki çocuklara, evde karakter eğitimiyle okul çocuklarına sonra çocuk kulüpleriyle küçük yaş çocuklara filan bu noktada yine tekrar edelim bir kimlik inşası noktasında uygun bulduğumuz sağlam kaynaklardan çıkardığımız müfredatlarla bu şekilde eğitim çalışmaları sürdürüyoruz. Şu anda gençliğimizden genel itibariyle kimsenin razı olmadığını hepimiz biliyoruz. Sonra okuldaki genç çocuklarımızın kafalarının gerçekten ya teknolojiyle alakalı olarak bir bağımlılık veya çok af edersiniz cinsellikle alakalı bir öne çıkış söz konusu olduğu herkesin ayan beyan gördüğü bir şey artık. ... Bu noktada gençliğin elinden gençliğin çalınması gibi bir durumla yüz yüzeyiz. Bu noktada gençlerin kim olduklarına yönelik, o kimlik ve şahsiyet inşasında ben olmalarıyla alakalı karakter eğitimlerinin çok kuvvetli bir şekilde yapılması gerekiyor. Ne olursa olsun ama karakterli bir insan olsun. İnancını ben burada sorgulamıyorum. Tabii ki bir Müslüman olarak isterim ki herkes Müslüman olsun. Bu en doğal bir şey. Bunun için de çabalarım. Mücadele ederim ama karactersiz bir Müslümanı ne yapayım? Onun için karakter eğitimi çok önemli diye düşünüyoruz biz. ... Bizim inancımız şunu söylüyor Sinem Hanım bir kimse rabbini tanımyorsa neyi tanıyacak ki? Onun için eğitime biz de ikrah çerçevesinden bakıyoruz. Bilirsiniz. Vahyin ilk gelme süreci oku emriyle başlamıştır. Ama oku'nun nasıl olacağını 'bismi rahmi kellazi helak' diyerek âlemlerin rabbi olan, yaratan rabbın adıyla oku diye ifade edilmiş. Bu âlemlerin rabbinin adıyla okuduğunuz zaman, fiziği okuduğunuzda, kimyayı okuduğunuz da, tıbbi okuduğunuzda (cidden, bizim inancımız bu.) topluma faydalı doktorlar, topluma faydalı mühendisler, topluma faydalı müteahhitler çıkacak ortaya. ... Genç kızlarımızın eğitiminin gerekten çok uğraşmamız gereken bir husus olduğunu düşünüyoruz. Bu konuda burada genç gruplarımız var, bizzat kendim ilgilediğim, arkadaşların ilgilediği, üniversiteye gidenlerin

müsaait zamanlarda gelip de grup oluşturduğumuz ahlak, edep, hayâ gibi derslerle, değerlerimizle alakalı dersler yapıyoruz.” (O, 52 yaş)

Bu kategorideki örgütlerin tamamı hayır işleri yaptıklarını söylemişlerdir. İhtiyacı olan kişileri tespit ederek bu kişilere aynı yardımlar ulaştırdıklarını ifade etmişlerdir. Bu yardımlar ramazan aylarında fitre, zekât, yardım kolileri gibi erzak yardımları ya da nakdi yardımlar olabilmektedir.

“Bir de kendi karınca kararınca çok mütevazı yardım çalışmalarımız oluyor” (O, 52 yaş).

“Yardımlar, zekâtlar, fitreler de ulaşıyor biz dernekler vasıtasıyla insanlara özellikle Ramazanlarda... “Şu anda Suriyelilere daha çok yardımlar, ihtiyaçlar oluyor. Onlara kol kanat germeye çalışıyoruz”. (K, 45 yaş)

“Erzak kolileri hazırlıyoruz mesela ihtiyacı olanlar ya bize ulaşıyor ya da üyelerimizden duyuyoruz gidiyoruz onlara bu yardımları ulaştırıyoruz”. (R, 50 yaş)

“Özel günlerde huzurevi ziyaretleri yapıyoruz. Kimsesiz çocuklar ziyaretleri yapıyoruz, böyle ziyaretler, yardımlar yapıyoruz”. (D, 54 yaş)

Hemşehrilik veya etnik kimlik temelli örgütlerin çatı örgütlerden bağımsız varlık gösteremediklerine ilişkin bulgular örgütlenme özellikleri başlığı altında tartışılmıştır. Bu örgütlerin etkinliklerinin de karma örgüt ya da çatı örgütün etkinlikleriyle iç içe yürütülebildiği görülmüştür.

Bu örgütlerden birisi yalnızca ihtiyaç sahiplerine yardım ulaştırdıklarını ifade etmiştir. Kadın örgütü olarak yaptıkları tek etkinliğin yardım faaliyetleri olduğu görülmektedir. Bunun dışında karma örgütün düzenlediği etkinliklere katılım gösterilmektedir.

“Çocuk giydiriyorum. Ramazanda erzak dağıtıyorum. Bir akülü araba verdim. Bir tane daha vereceğim. Ne yapalım başka kızım”. (L, 50 yaş)

Bu kategori altında değerlendirilen diğer örgüt ise kadınların sorunlarını üst kuruluşun gündemine dahil ederek üst kuruluş üzerinden projeler geliştirilmesini sağlamaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Bu anlamda bir baskı mekanizması işlevi gören kadın örgütü sayesinde üst kuruluşun erken yaşta evliliklerin önlenmesine yönelik olarak bir proje geliştirdiği söylenmiştir. Kadın örgütü üst kuruluşun birçok etkinliğinin organizasyonuna aktif biçimde katılmaktadır ancak bağımsız bir yapı olarak isminin görünür olmadığı, üst kuruluşun gölgesinde kaldığı görülmektedir.

“Aslında şey oluyor, kadın derneği köprü gibi oluyor. Bütün çalışmalar kadın derneği üzerinden yürüyor, resmîyette diğer dernekler ya da farklı şeyler görünse bile. Şu an bir derneğimiz erken evlilikle ilgili bir proje yürütüyor. Bunun gerekliliğini de yine kadın derneği dillendiriyor. Onlara bunu yapmaları için baskı yapıyoruz. Kadın derneği olarak orada her türlü destek de bulunuyoruz. Çalışmaları yapıyoruz. Araştırmaları biz yapıyoruz. Destekçi oluyorsunuz. Resmîyette kadın derneği görünmese bile kadınlarla ilgili bir faaliyet yapıyor olarak görünmese bile aslında bu alandaki tüm STK’ların yaptığı temelde kadın derneği çalışmalarına giriyor”. (E, 32 yaş)

Platform olarak örgütlenen örgütün kadınlara yönelik bilgilendirici seminerler ve ihtiyaç sahiplerine yardım faaliyetleri düzenlediği ifade edilmiştir.

“Paneller düzenliyoruz. Eğitimlerin içeriğini ihtiyaca göre belirliyoruz. Onlardan talep geldi mesela, doktoru bulduk yeri ayarladık, onkolojiye ilişkin eğitim planladık. Deselerdi ki okuma yazma öğrenmek istiyoruz, ona göre bir program yapardık. Bireysel ihtiyaçları olanlar da gelebiliyor. Kimilerine kendim yardım ediyorum, kimilerini yönlendiriyoruz. Mesela geliyor bir aile var, ihtiyaçları var diyor, ramazanda zekâtımızı ona verelim diyoruz”. (T, 39 yaş)

Bulunduğu bölgedeki kadınların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kadın dayanışması sağlamak amacıyla kurulan bir örgütün kadınlara yönelik bağlama, drama kursları düzenledikleri ifade edilmiştir. Bunun yanında kadınların çocuklarının eğitimlerine destek sağlamak için kurslar verilmektedir. Kadınların sosyal hayata katılımlarını geliştirmek için kadınlarla birlikte sinema, tiyatro gibi sanatsal etkinliklere katılım gösterildiği söylenmiştir. Kadınlara yönelik olarak taleplere göre değişen, kadına yönelik şiddet, çocuk gelişimi, çocuk istismarı, kadın hakları gibi konularda eğitim seminerleri düzenlenmektedir.

“Burada kadınlara drama dersi veriliyor. Bağlama kursu açılacak haftaya. Çoğumuz anne olduğumuz için çocuklara cinsel istismardan tutun duygusal istismar, ekonomik istismar, onların hepsini orada bize söylüyorlar. Biz de çocuklarımıza nasıl davranmamız gerektiğini öğreniyoruz. Aslında birçok yanlışları doğru olarak kabul ettiğimizi orada öğrenmiş oluyoruz”. (B, 31 yaş)

Bu örgütte kadınların yaşamları üzerinde etkisi olan güncel gelişmelerin takip edildiği buna yönelik olarak refleks geliştirildiği ya da bilgilendirme çalışmaları yapıldığı ifade edilmiştir. Kadınların sosyal, hukuki ve sağlık açısından ihtiyaçlarına yönelik etkinlikler geliştirilmesinin amaçlandığı görülmektedir.

“Kadınların gündeminde olan meseleler, gündeminde olmasa dahi hayatını etkileyecek meselelere dair işler bulmak, esas şey o bence. Amaç bu olmalı. Zaten bunda ortaklaşıyoruz. En son bu kadınlarla ilgili boşanma komisyonu raporu, mesela onunla ilgili bir basın açıklaması yaptık. O basın açıklamasını kadınlarla birlikte yazdık. Bir taraftan açtık, okuduk, ne diyormuş, bu ne anlama geliyor diye. Biraz inceledik. Sonra oradan şey çıktı. Bir avukat çağıralım bunu biz anlatırsak, yetersiz kalabiliriz. Bir avukat anlatırsa; ‘Dün neydi, bugün ne olacak, eğer bu rapor yasalaşır ne olacak, bizi ne bekliyor?’ bunları bir avukat anlatsın diye. Avukatla görüştük. Bir, kadın sorununun hukuki açıdan ele alınması, kadınların sosyal anlamda ihtiyaçları diğer taraftan da sağlık açısından neler yaşıyorlar, neye ihtiyaç duyuyorlar. Bu üç koldan olabildiğince yayılmaya çalışan bir şey var”. (C, 23 yaş)

Bu örgütün hem bulunduğu bölgedeki kadınlarla tanışabilmek olanağı sağlaması, üyeler arasındaki motivasyonu güçlendirmesi ve örgüte gelir kaynağı sağlanması amaçlarıyla senede bir defa şenlik düzenlediği ifade edilmiştir.

“Şenliklerimiz oluyor. Kendimi en güçlü hissettiğim, o kadın şenlikleri çok şey oldu. Ne kadar kalabalık olduğumuzu görüyorum. Bu yapılan şeye sadece ben ya da benimle birlikte birkaç kişi önem vermiyor. Aslında çok kişi... Biz eğlenmeyi de severiz ama kadın şenliği bu. Kendini farklı kılan şey o aslında; kadın şenliği. Kadınlar çok ilgi gösteriyorlar şenliklere. Tabii arkadaşın arkadaşı da geliyor. Tanışılmış oluyor. Biraz ne yaptığımızı anlatıyoruz. (B, 31 yaş)

Feminist örgütte bulunan kadınlar, feminist teoriye ilişkin okumalar ve tartışmalar yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında güncel gelişmelere karşı bir refleks geliştirerek sokak eylemleri gerçekleştirdiklerini söylemişlerdir. Ayrıca şiddet gören kadınların dava takiplerini Kocaeli Kadın Platformu¹³ ile birlikte takip ettiklerini, bu davaların görünürlüğünün artmasını sağlayacak eylemlilikler içerisinde yer aldıklarını söylemişlerdir. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü ve 25 Kasım Uluslararası Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Günü’nde, Kocaeli Kadın Platformu çatısı altında eylemler düzenlediklerini belirtmişlerdir. Örgütün etkinlikleri feminist teoriye ilişkin okumalar (feminist bilinç yükseltme), sokak eylemleri, dava takipleri gibi kabaca üç başlık altında değerlendirilebilir.

“Sosyalist feminist nedir? Biz hayatımızda ve geleceğimizi tahayyül ederken kadın hareketini nerede ve ne şekilde görebiliyoruz? Teorilerde nasıl yazılmış, mücadele örnekleri nelerdir? Bunun üzerine hem okuma

¹³ Kocaeli Kadın Platformu Kocaeli’de bulunan meslek örgütleri, sivil toplum örgütleri, siyasi örgütler, sendikalardan temsilci kadınlar ve bağımsız kadınlardan oluşan bir örgütlenmedir.

çalışmaları, atölyeleri yapıyoruz. Kitap okuyoruz makale okuyoruz. Onun üzerine tartışıyoruz. Hep beraber birbirimizde görmediğimiz alanları görerek tartışarak anlamlandırdığımız bir süreç var. Her tartışmada bir tane kolaylaştırıcımız oluyor. Hepimizin ortak tartışmalarının olduğu bir süreç”. (Ş, 28 yaş)

“Gündemi takip etmeye çalışıyoruz. Gündemde özellikle kadın mücadelesine dair ya da kadın olmaktan kaynaklı bu ataerkil sistemin bize dayatmış olduğu herhangi bir yasal düzenleme, kadın cinayeti, taciz, tecavüz durumlarında yerel dinamikleri oluşturup ulusal dinamikler karşısında alana çıkma, eylemler, basın açıklamaları yapıyoruz”. (A, 41 yaş)

“Bizim dava takiplerimiz var mesela. Onu çok önemsiyoruz. Yerelde birçok kadınla bu vesileyle ilişkilendik. Burada Kadın Platformuyla beraber hareket ediyoruz o konuda. Dava takipleri yapıyoruz genelde; cinayet davaları, taciz-tecavüz davaları oluyor. Kadın arkadaşlarımızın çoğu bunu duyuyor ya da biz gazetelerden haberdar oluyoruz. Hastanede şiddete uğramış bir kadın arkadaş varsa hemen hastaneye gitmeye çalışıyoruz. Orada ilişkilenebiliyorsak kadınla ilişkiliniyoruz”. (G, 31 yaş)

Örgütlerin örgütlenme temellerine göre değişen etkinlikler planladıkları, uzun erimli sürdürülebilir etkinliklerin sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Eğitim programları ve yardım çalışmaları tüm örgütlerde en yaygın biçimde görülen etkinliklerdir. Birçok örgütün etkinliklerinin çeşitlilik göstermediği söylenebilir.

4.6.4.5. Üyelere İlişkin Bilgiler

Bu başlık altında örgütlerin üyelik şartları, üye profilleri, üye katılımları ve üyelerin katılımlarına yönelik yöntemlerine ilişkin bulgular aktarılmaktadır.

Örgütlerden büyük çoğunluğu örgüte üyelik için 18 yaşını doldurmuş olmak yasal gereği dışında özel bir şartları bulunmadığını ifade ederken bazı örgütlerde üyeliğin belli şartları sağlamaya bağlı olduğu görülmüştür. Bu şartlar örgütün ilkesel tutumuna, örgütlenme temeline, amacına göre farklılık gösterebilmektedir.

Dini inanç temelli bir örgüt İslami çizgileri çiğnememesi koşuluyla her kadının üye olabileceğini ifade etmiştir. Örgütün dini inanç temelinde örgütlenen bir örgüt olması hasebiyle bu şerhin belirtildiğini düşünmemek mümkün görünmektedir.

“Birisi gelip de ben şu kriterlerde, realitesinde, görünüşünde... Mesela atıyorum, tesettür olmazsa olmaz diye bir şey yok. Öyle bir durum söz konusu değil. Önemli olan şey burada Allahû Teâlâ'nın hayatımız için

koyduğu çizgilerin çiğnenmemesi. Bizim için önemli olan bu. Kişinin bireysel hayatı bizi bağlamıyor". (O, 52 yaş)

Kemalist modernleşme temelli, merkez örgüte bağlı olan örgütler tüzüklerinde belirlenmiş bazı koşullar bulunduğu için bu koşulları sağlayan kişilerin üyeliklerinin gerçekleşebildiğini ifade etmişlerdir. Bunlar arasından bir örgütte üyenin meslek sahibi olması, her meslekten bir üye bulunması ya da aynı meslekten ikinci üyenin kabul edilmesi için ilk üyenin üyeliği üzerinden beş yıl geçmesi yükümlülüğü söz konusudur. Bu düzenlemenin her meslek kolundan kişilere açık ve eşit düzeyde katılım olanağı sağladığı belirtilmiştir.

"Bizim üyelerimizin hepsinin meslek sahibi olması gerekiyor. Öncelikli tüzük gereği de her meslekten bir üye olacak. İlk açılışta ama beş senede bir aynı meslekten ikinci üyeyi ancak o şekilde alabiliyoruz. Üye sayısı artarsa aynı şehir içinde başka bir şube açma gereği doğuyor. ... Her mesleğe açık ve eşit düzeyde katılım olması açısından. Şimdi biz de terzisi de var, kuaförü de var, doktoru var". (J, 68 yaş)

Bir başka örgüt ise üyelerinin üniversite mezunu olma şartı bulunduğunu ifade etmiştir. Bu sayede çoğu meslek sahibi, eğitilmiş kadınların bir araya gelmesini sağladıklarını söylemişlerdir. Bu sayede uzmanlık alanlarında eğitilmiş kişilerle örgütün eğitim etkinliklerinin kolayca planlanabildiği belirtilmiştir.

"Baktığınızda avukatız, doktoruz, mühendisiz, öğretmeniz, üniversitede araştırma görevlisiniz. Profesör olan üyelerimiz var. Bir şeye ihtiyaç duyduğunda, bir konferans mı yapılacak, bir yere hizmet mi götürülecek bunu çok rahat yapabilecek insanlar var". (U, 24 yaş)

Kemalist modernleşme çizgisindeki örgütlerden ikisinde görüşülen kadınlar, üyelerinin yazılı olarak tüzüklerinde yer alması da Cumhuriyet değerleri ve Atatürk ilkelerini benimsemelerini beklediklerini söylemişlerdir.

"18 yaşını geçmiş, T.C vatandaşı üyemiz olabilir. Hiçbir siyasi derneğe eskiden üye olamazdınız, şimdi olabilirsiniz ama derneğin adını kullanamazsınız hiçbir şekilde siyasi amaçla. ... Ama genelde biz Atatürkçü, çağdaş, laik, cumhuriyetçi Türk kadınlarını tercih ediyoruz. Yani beyni örümceklenmemiş... Başını kapatabilir ama beyninin kapanmaması lazım. Açık fikirli, ülkesini seven, Atatürk'ünü seven, cumhuriyetini seven, bu vatan için bu bayrak için olan herkes bizimle beraber olabilir". (Z, 60 yaş)

Örgütlerden birkaçı aktif olarak üyelerin tamamının tüm etkinliklerine katılmadıklarını, etkinliklere göre katılımcı sayılarının değişiklik gösterdiğini ifade etmişlerdir.

“Kimi üyelerimiz deniz kenarına çay içmeye gittiğimizde gelir; kimileri kermese; kimileri yardım dağıtmaya. Etkinliklerimizde sayılar değişir”. (R, 50 yaş)

“Çevre ilişkileri dediğimiz ilişki var mesela. Her alanda bizimle beraber mücadele isteği olmayan arkadaşlar ama belli alanlarda bizimle beraber mücadele edebileceklerine inandığımız, gördüğümüz deneyimlediğimiz arkadaşlara çevre ilişkileri diyoruz. O çevre ilişkileri mesela sabittir. Sadece eylemlere gelen kadın arkadaşlarımız var. Sadece bizimle beraber oturup sohbet etmek isteyen arkadaşlar var. Sadece eğitim çalışmalarını katılan arkadaşlarımız var. Böyle arkadaşlarımız var; sabit. O kadın arkadaşı eylem dışında bir yere çağırılmazsın. Kendi tercihi, biz bu yüzden onlara çevre ilişkilerimiz diyoruz.”. (Ş, 28 yaş)

Örgütlerin birçoğu üyelerinin etkinliklere katılımını sağlama konusunda sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu sıkıntının üye profiline göre değişiklik gösteren çeşitli sebepleri dillendirilmiştir. Buna ilişkin bulgular üzerinden katılım sağlama konusunda yaşanan güçlükler yorumlanacaktır. Kimi örgütlerden temsilciler kadınların ev içindeki sorumlulukları ve/veya çalışma hayatlarının yoğunluğundan dolayı örgüt etkinliklerine katılım göstermelerinin güçleştiğini belirtmişlerdir.

“Kadınlarla hem çok güzel çalışmak hem zorlukları da var. Konuşturuyorsunuz beni. Toplantı yapıyorsunuz, 20 kişi geleceğim diyor bakıyorsunuz 10a düşüyor. Bunlar sıkıntılı şeyler. Program yapıyorsunuz. Son dakika kayınvalidem hastalandı, çocuğum hastalandı filan deniyor. Kadınların da böyle sıkıntıları var işte. Ben size diyorum ya 18 kişiyiz. 18 kişi bir araya gelip toplantı yapamadık hiç. ... Ben bunlarda çok sıkıntı yaşıyorum açıkçası. Kadınların hepsi motive olsun beraber olalım istiyorum ama illa ki bir şeyler çıkıyor. Herkesin önceliği farklı. Kimisinin önceliği eşidir, işidir, annesidir, çocuğudur. Toplantıya gitmektense çocuğunun yanında durur. İşi ön plandadır ya da mesela. Benimsemesi için tüm kadınları zaman lazım”. (T, 39 yaş)

Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere ev içi rolleri ya da çalışma hayatını öncelemenin kadınların örgüte aktif katılımını engellediği düşünülmektedir.

Esnek ve ağır çalışma koşulları altında çalışmak zorunda kalana kadınların örgüte etkin katılımları güç görünmektedir

“Ha deyince hepsini toparlayamamızdan da kaynaklanan çok büyük sıkıntılarımız oluyor. Kiminin eşi çalışmıyor. Mecbur çalışmak zorunda kalıyor. Çiçeğe çıkıyor, bohçaya çıkıyor. Fal bakan var, dilenen var. Mecbur bir şeyler yapmak zorunda kalıyorlar. Kendilerince ailelerini geçindirme yolunu arıyorlar. Kağıt toplayanlar var. Çok iş yapıyorlar aslında ama biraz daha kendi kıymetlerini aslında anlasalar biraz daha bize yakın, yardımcı olsalar tabii ki daha güzel şeyler olur”. (E, 32 yaş)

Üyelerinin büyük çoğunluğu ortalama yaşın üstünde olan örgütlerde de katılımın sağlanmasına ilişkin güçlükler yaşanmaktadır. Belli bir yaşın üstündeki kadınların sağlık sorunları ve ev içindeki sorumlulukları katılımı önünde engel teşkil etmektedir.

“Hep ev hanımlarıyız, belli bir yaşın üstünde. Herkes ailesinden zaman ayırarak bu faaliyeti gösteriyor. Dediğim gibi kiminin çocukları evleniyor, benim mesela İstanbul’da çocuklarım, sık sık gidiyorum. Hastalık problemleri oluyor. Bir yerde kısıtlı kalıyor. Fazla dallanıp budaklanamıyoruz”. (V, 50 yaş)

“Belli bir yaşın üstü olunca herkesin sorunları oluyor. Üyelerimiz bu yüzden aktif katılım sağlayamıyor. Bir arkadaşımız üre hastası, diyalize giriyor. Bir tanesi belini kırdı, yaşı 70’in üzerinde, illa yönetimde olmak istedi. Hatta ikinci başkan olmak istedi gelememesine rağmen. Bir arkadaşımız torun bakıyor, meydanda yok. İşte biz ikimiziz. Belli bir yaşın üstü olunca herkesin sorunları oluyor. Bir arkadaşımızın çocuğunun düğünü var şimdi, misafirleri var yatıya, Türk örf adet geleneklerinde ben derneğe gidiyorum sen evde otur da diyemiyor. Yoksa gelirdi. Gitse bizi saymadı gitti derler”. (Z, 60 yaş)

Kadınların yaşlarının ilerlemesiyle beraber çocuk bakımı, çalışma hayatına aktif katılım anlamında sorumluluklarının azaldığı düşünülebilir. Ancak kadınların aktardıklarına göre bu kadınlar için yeni tür başka sorumluluklar ortaya çıkmaktadır. Torunların bakımıyla ilgilenme, çocuklarının evlilik süreçlerini organize etme, kendilerinin ve/veya eşleri, yakınlarının sağlık sorunlarıyla ilgilenme, tedavi süreçlerini yönetme gibi çeşitli biçimlerde kadınların gündelik yaşamlarında yer tutan sorumlulukların olduğu görülmektedir.

Örgütlerin genelinde genç üyelerin katılım düzeyinin düşük olduğu belirlenmiştir. Bunun nedeni gençlerin çalışma hayatlarının yoğun olması olarak görülmektedir.

“Genel merkez gençleştirilim diyor. Gençler çalışıyor. Benim kızımı kaydedelim mesela. İstanbul’da çalışıyor. Ne zaman buraya gelecek? Sabah 7.15’te çıkıyor, akşam geliyor 8’de eve”. (Z, 60 yaş)

“Yönetimde hep ev hanımları var. Öyle ağır çalışanlar için zaten pek mümkün değil sanırım. Hep ev hanımlarıyız, belli bir yaşın üstünde. Gençler çalışıyor genelde nasıl vakit ayırırsın ki?” (J, 68 yaş)

Genç kadınların da çalışma yaşamlarındaki yoğunluklarının aktif katılımları önünde engel teşkil ettiği görünmektedir.

Bunun yanında gençlerin ilgisiz oldukları için katılımı tercih etmediklerine yönelik eleştirilerini dillendiren birkaç kadın olmuştur.

“Gençler biraz ilgisiz bakıyor bu tür örgütlere. Buralarda vakit geçirmek istemiyorlar”. (Z, 60 yaş)

Genç üyelerin çalışma hayatlarındaki yoğunluktan dolayı yaşça büyük olan kadınların da yukarıda ifade edildiği biçimde başka tür sorumluluklarının ortaya çıkması genç kadınların katılımını engelliyor görünmektedir. Ancak gözlemlerime dayanarak bazı kadın örgütlerinin yalnızca gezi, davet programları düzenlemeye sıkışmış, hantal yapılar olarak göründüklerini söyleyebilirim. Bu biçimde örgütlenen yapılar içinde gençliğin dinamiğinin akacağı bir yol bulamamasını anlaşılır olduğu düşünülmektedir.

Gençlerin katılımlarını sağlamakta sorun yaşamadıklarını ifade eden örgütlere bakıldığında katılımcı bir yapıyı geliştirdikleri ve gençlerle ilişkilenebilmek için genç kadınlara yönelik etkinlikler planladıkları görülmektedir.

“Kitap okuma günlerimiz var. Belli aralıklarla toplanıyoruz, bursiyerlerimizi de çağırıyoruz. Onlar da gelsinler; konuşalım, tartışalım istiyoruz. Sadece burs vermek değil amacımız. Birlikte onları hayata hazırlamak, fikirlerini, düşüncelerini açıklamalarına izin vermek, bizimle tartışması yani sahip çıkmak, çocuklarımız gibi. Hatta mezun olduktan sonra da iş bulabilme imkânlarımız olursa, iş koşullarına göre da yapmaya çalışıyoruz”. (H, 46 yaş)

“Genç kızlarımızın eğitiminin gerçekten çok uğraşmamız gereken bir husus olduğunu düşünüyoruz. Bu konuda burada genç gruplarımız var, bizzat kendim ilgilendiğim, arkadaşların ilgilendiği, üniversiteye gidenlerin müsait zamanlarda gelip de grup oluşturduğumuz. Burada genç kızlarımızla onlara özgü eğitimlerde bir araya geldiğimizden birçok genç kızımız da var burada”. (O, 52 yaş)

“Liseli genç arkadaşlara gittik. Hani derslerine yardımcı olabilir miyiz, birlikte tiyatro mu yapsak, bir şeyler yapar mıyız falan derken dedim, ” Ben yaparım, daha önce drama eğitimi falan aldığım için ben onlarla ilgilenirim dedim. Oradan işte hani o gençler üzerinden derneğe her gün gidip gelmeye, Onlarla öğlen araları dernekte görüşmeye başladık. Böyle sohbet edince şeyi hissettim. Ya bu çocukların bir şeye ihtiyacı var, başka bir şeylerle de uğraşmaya ihtiyacı var. Tiyatro olur, resim olur bir şey olur ama birlikte bir şey yapalım. Birlikte tiyatro çalıştık. Böylece gençler de gidip gelemeye başladılar”. (C, 23 yaş)

Üye sayıları konusunda kimi örgütler üye sayısının fazla olmasından ziyade nitelikli, ilkeleriyle uyumlu, güven ilişkisi kurabildikleri ve aktif olarak katılım gösteren kişilerden oluşmasını önemli gördüklerini belirtmişlerdir.

“Burada çok popülist bir yaklaşım içine girmiyoruz biz, üyelik konusunda. Bu çalığa ve örgütlenme ile ilgili olan bir şey. Kendimizi tanııtma anlamında aktif çalışma, hepimiz çalışan üyeler olduğumuz için”. (H, 46 yaş)

“Sayının çok kalabalık olması değil, salt çoğunlukta olup düzgün çalışmak çok önemli”. (İ, 43 yaş)

“Bizim derdimiz yönetimimizin 500-600 kişiden oluşması değil. Biz kaliteli işler çıkaracağımız küçük bir grubumuz olsun ama gönül bağı kurduğumuz çok insan olsun istiyoruz”. (T, 31 yaş)

“Benim 200-300 tane üyem yok. İstesem yaparım. Kağıt üstünde üye yapmak çok kolay yavrum. Önemli olan buraya bir şey getirebilmeli. Düzgün insan olmalı”. (L, 50 yaş)

Daha fazla sayıda kişiye erişebilmek için birtakım yöntemler geliştirmek gerektiğini düşündükleri ifade eden kadınlar olmuştur. Örneğin iki örgütten temsilciler mahalle ya da alan çalışmaları yaparak ulaşmakta güçlük çektikleri kadınlara erişebilmenin hedefleri arasında olduğunu söylemişlerdir. Bu hedefin, feminist temelli örgütten ve bulunduğu bölgedeki kadınların ihtiyacına yönelik faaliyet yürüten kadın dayanışması temelli örgüt tarafından ifade edildiği görünmektedir.

“Biz şey hedefi koymuştuk. Belli başlı mahallelere gidelim. Tek tek kapıları çalalım. Kendimizi tanıtalım. Böyle bir dernek kurduk, böyle bir yerimiz var sizin de yerinizdir diyelim dedik. Bir hedef koyalım. Mahallenin parkında oturup bütün kadınları davet ettiğimiz bir sohbet de olabilir. Evlerde de devam ettirebileceğimiz bir şeyler de olabilir. Hepimiz ayrı ayrı yerlerde yaşıyoruz ama dediğim gibi o kadar yabancılaşma var ki kadınlar değil sadece toplumun kendisinde bir yabancılaşma olduğu için, çok çepeçevremizde birinci derecede yakın olmadığımız, başka bağlarımızın olmadığı kadınlarla çok az ilişkilerimiz var o yüzden. Mesela

biz bu ilişkileri geliştirmek için böyle bir hedef koyduk kendimize mahalle olarak. Ama işte şu çalışmayla gireriz diyeceğimiz yönteme daha karar vermedik. Bir bilgilendirme mi, ufak bir gösteri mi, bir müzik etkinliği mi, bir panelist etkinliği mi ona bir karar vermedik ama böyle bir çalışma şeyimiz var”. (G, 31 yaş)

“Alan çalışmasını düşünüyoruz hep. Birkaç kere yapıldı ama çok geniş çaplı değildi. Ama tabii ki geniş çaplı yapmak hedefimiz. Genişlememizin yolu alan çalışması yaparak; kapı kapı gezerek. O yerlere girmek... Burası biraz bunun için de var aslında. Biz bildiğimiz yerlere ulaşmaya çalışıyoruz bilmediklerimiz de var tabii. Biraz da bu merkezden çember çember genişleyen, arkadaştan arkadaşta dağılan bir sistem aslında”. (B, 31 yaş)

4.6.4.6. Diğer Kurum ve Kuruluşlarla İlişkileri

Bu başlık altında örgütlenmelerin kadın örgütleri, karma örgütler, kamu kurum ve kuruluşları ve özel sektörle ilişkileri değerlendirilmiştir.

4.6.4.6.1. Kamu Kurum ve Kuruluşlarıyla İlişkileri

Örgütlerin kamu kurumları arasında en çok belediyeler ve Halk Eğitim Müdürlükleri ile ortaklıklar geliştirdikleri görülmektedir. Bu desteklerin belediyelerden gezi programları için araç temini, panel, seminer gibi etkinlikler için salon tahsis edilmesi, kermes için satış alanları verilmesi gibi destekler olduğu ifade edilmiştir.

“Kamu kurum kuruluşlarından yardım istiyoruz. İşbirliğinden ziyade diyelim ki salona ihtiyacımız var. Külfetli geliyor bize özel bir yerden tutmak. O zaman destek için başvurabiliyoruz. Sıcak bakarlarsa veriyorlar. Çok önemli problemlerle karşılaşmıyoruz. İlle de destek alarak yürütmüyoruz işleri. Bizim illa yardım alalım şeyimiz yok zaten çok. Diyelim ki bir belediyeden talep ediyoruz. Diyelim ki gezi yapacağız araba istiyoruz. Bazen bize olumsuz dönebiliyorlar şu an arabamız yok, şu tarihlerde olabilir filan diye. Genel olarak destekleyiciler”. (K, 45 yaş)

“Kamu kurumlarından destek alıyoruz; kermes yeri, araç temini gibi şeyler”. (T, 31 yaş)

Halk Eğitim Merkezi'nden kadınlara yönelik eğitimler için eğitimler görevlendirildiği birçok örgütten kadınlar tarafından ifade edilmiştir. Kadınlara yönelik meslek edindirme, el becerisi geliştirme, sanat ve spor eğitimleri düzenleyen örgütler bu eğitimler için Halk Eğitim Müdürlüğü'ne başvuruda bulunmaktadır. Başvuruları neticesinde Halk Eğitim Müdürlükleri'nce görevlendirilen eğitimler bu örgütlerdeki kursları yürütmektedir

“Gönüllü eğitimcilerimiz, gönüllü öğrencilerimiz geliyorlar. Biz bu konuda halk eğitimle de işbirliği yapıyoruz. Oradan hoca alabiliyoruz”. (M, 58 yaş)

“Kadınlara yönelik kurslarımız oluyor. Öğretmenimiz halk eğitimden geliyor. Biz müracaat ediyoruz. Hemen hemen dört senedir de hep aynı hocalarımız geliyor. Onlar da alıştılar. Bizleri de seviyorlar”. (J, 68 yaş)

“Biz katılımcıları topluyoruz. Halk Eğitimden hoca istiyoruz. Burada çok rahatlıkla aile ortamı içinde bu çalışmalarını yürütüyoruz, oraya gitmektense burası daha rahat geliyor”. (D, 54 yaş)

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi’nce sivil toplum kuruluşlarının kullanımı için açılmış olan Sivil Toplum Merkezi bulunmaktadır. Bu yeri STÖ’ler toplantıları, ofisleri olarak dönüşümlü biçimde kullanabilmektedir. Burada bulunan salonları etkinlikleri için kullanabilmektedirler.

“Mesela yerimizi Sivil Toplum Merkezini Büyükşehir Belediye Başkanımız verdi. İkramları kendisi verdi. Bize her türlü araç desteği, her desteği vereceğinin de sözünü verdi. Sağ olsun tutuyor sözünü. Hiçbir zaman sıkıntı yaşamıyoruz”. (R, 50 yaş)

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi, belediyenin desteğinden memnuniyetini dile getirenler olsa da birkaç kadın, belediyeye bağlı böyle bir yerin özerkliklerini zedeleyeceği endişesi taşıdığını ifade etmiştir. Bu örnekte örgüt temsilcinin yerel hükümete güven duymadığı, yerel hükümetle ilişkilendirirken temkinli davrandığı görülmektedir. Ancak aşağıda alıntılanan aktarımından yola çıkarak belediye yetkililerinin de örgütünü tanımamaktan kaynaklı güven duygusu geliştirememiş olduğu düşünülmektedir.

“Gittik Büyükşehir’e; ben sizi tanımıyorum. Ben STK’lar için buraya bir yer hazırladım. Bir proje yapacağınız zaman gelir burayı kullanırsınız. Hepinizin dolapları olacak. Evraklarınızı o dolaplarda olacak. Gelip burada ne yapacaksınız yaparsınız sonra evraklarınızı koyar gidirsiniz dedi. O zaman kendi özerkliğin olmuyor ki ona bağlı onun istediği gibi oluyorsun. Biz onu kabul etmedik. Biz öyle bir şey yapmayız dedik. Biz kendi yolumuzda devam edeceğiz dedik. Biz hedefimizden yolumuzdan vazgeçmeyeceğiz”. (İ, 43 yaş)

Ancak bu ifadede dile getirilen kaygının maddi zemini olmadığı görülmektedir. Zaten destek sağlayamayacaklarına ilişkin bir önyargıyla destek talep etmekten imtina edildiği söylenebilir.

İzmit Belediyesi Kent Konseyi Kadın Meclisi üyeleri olduklarını, orada kadın örgütleri temsilcileri ile ilişkiler geliştirilebildiğini ifade eden kadınlar olmuştur. Araştırma kapsamında bilgi edinebilmek için Kent Konseyi Kadın Meclisi'nden bir temsilci ile bulgularda yer verilmeyen bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Temsilci, Kent Konseyi'nin yerelde STK'lar ve belediye arasında işbirliğini geliştirmek üzere çalışmalar yaptığını belirtmiştir. Kendilerinin de Kadın Meclisi olarak kadın örgütlerinin çalışmalarına destek verdiklerini henüz büyük projelerinin tasarı aşamasında olduğu, bu projeler ile kadınların istihdamının sağlanacağı aktarılmıştır.

“Mesela Kocaeli Kent Konseyi bizi içlerine aldı. Onlarla hemhal oluyoruz. Onlarla irtibatlı çalışıyoruz”. (T, 39 yaş)

Örgütlerin yapılacak etkinliklerinin alanına göre çeşitli kuruluşlardan (İl Halk Sağlığı Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı'na –MEB- bağlı okullar gibi) etkinlikleri için gerekli izinlerin sağlanması, etkinliklerinin organizasyonu konusunda destek sağladıkları görülmektedir.

“Yapacağımız etkinlikler için bağlantılı kamu yetkilileri ile görüşüyoruz. Bir etkinlik için Halk Sağlığı ile MEB bağlı okul müdürleri, vs. etkinliğe göre görüştüğümüz oluyor”. (U, 24 yaş)

“Buradaki Halk Sağlığı İl Müdürlüğü var. Orada çok hoş doktor arkadaşlar, görevli arkadaşlar var. Bize köydeki kadınlara sağlık konusunda bilgi verme, kanser taraması yapma konusunda çok canla başla yardımcı oldular. Gittik, biz dernek olarak kendimizi tanıttık. Misyonumuzu tanıttık. Sağlık taramaları yaptık. Gayet de güzel oldu”. (H, 46 yaş)

“Halk Eğitim Müdürlüğü ile MEB okulları ile belediye ile etkinliklerimize göre işbirlikleri kuruyoruz”. (Z, 60 yaş)

Bazı örgütler kamu kurum ve kuruluşlarından destek sağlamayı ilkesel olarak reddetmektedir. Bununla ilgili çeşitli nedenler ifade etmişlerdir. Kemalist modernleşme çizgisindeki kadın örgütleri ortak ilkeleri paylaşmadıkları için, etkinliklerinin siyasi propaganda aracına dönüşmesinden endişe duydukları için, özerklikleri zedeleneceği için kamu kurumlarından destek sağlamadıklarını belirtmiştir.

“Biz istemiyoruz. İşimiz belki daha kolay olacak, daha hızlı yol alacağız ama istemiyoruz. Çünkü o birimin duruşunu biz beğenmiyoruz zaten, sistem olarak. Bizim ilkelerimize ters. Yaklaştırmak istemiyoruz

derneğimizin faaliyetlerine bu anlamda. ... Ortak ilkeleri paylaşmıyorsak, işlerimiz kolaylaşacak olsa da işbirliğini reddediyoruz. Biz derneğin programını yapacağız mesela. Diyor ki bir arkadaşım; belediye başkanı bize yardımcı olsun. Geliyor belediye başkanı, partisinin propagandasını yapıyor bizim faaliyetimizde, ona izin veremeyiz". (H, 46 yaş)

"Belediye de seçilmiş, seçilmiş belediye başkanıyla biz çalışırız. Ama siyasi olarak değil. Mesela ben belediyeye çalışırım. O benim de belediye başkanım. Ama biz hiçbir şekilde Atatürk'ü, bayramlarımızı silmeye çalışan hiçbir kuruluşla bir arada... Benim şahsi görüşüm. Zaten derneğimiz siyasi bir amaçla kullanılmayan bir dernek". (Z, 60 yaş)

Görüldüğü üzere STÖ'lerden bir kısmı kamu kurumlarına karşı önyargılar içeren bir tutum geliştirmişlerdir. Bu tutum aralarındaki işbirliği olanaklarına engel teşkil etmektedir.

Dini inanç temelli örgütlerden kadınlar, "hanım" oldukları için yardım istemeyi kabul etmediklerini ifade etmiştir.

"Bizim bir prensibimiz daha var. Biz daha şimdiye kadar belediyeye bize yardım edin diye gitmedik. Gitmeyiz de hanım olduğumuz için istemeyi de kabul etmiyoruz. Gidip birisinden bir şey istemeyi... Buradan gücümüz yettiği kadarıyla mesulüz. Gücümüz yettiği kadar mücadele ederiz, yardım yaparsak veya..." (O, 52 yaş)

Feminist örgüt temsilcileri kamu kurumlarından destek sağlamayı ilkesel olarak reddetme konusunda aralarında tartıştıklarını söylemişlerdir. Kendi mücadele alanlarını sermaye, ataerkil sistem, militarizmden ayrı bir alan olarak tanımladıkları için bunu yeniden üreten yerel veya merkezi hükümet yapılarıyla ilişkinin mücadele hatlarına zarar vereceğini düşünen kadınlar vardır.

"Kamu kurumlarıyla ilişkimiz yok. Bu dernekleşme sürecinden önce bunu da tartıştık. İlişkilenmeli miyiz diye tartıştık. O bizim hala tartışma gündemimizde. İlkesel olarak reddedelim diyenler, ilişkilenebilir diyenler var. Ben ilkesel olarak reddedilmesi gerektiğini düşünüyorum. Oradaki mücadele, politik alan çok farklı bir alan. Bu mücadele alanı sermayeden, o ataerkil sistemden, militarizmden tamamen ayrı bir alan. Oradaki mücadele alanı kadınlara ait bir alan olduğu için ve orada tam da kurumlarla mücadele ederken oradaki kadın bakış açısıyla mücadele ederken oraya entegre olmak bana doğru gelmiyor". (Ş, 28 yaş)

Feminist örgütten bazı kadınlar kamu kurumlarıyla ilişkilenebilmeyi ilkesel olarak reddetmelerine rağmen kimi alanlarda kimi kurumlarla işbirlikleri geliştirerek kamu

idaresindeki kurumları kamu hizmeti sorumlulukları konusunda harekete geçirmeyi sağlamak için işbirlikleri geliştirebileceklerini ifade etmişlerdir.

“Sanırım Muğla’da bulunan bir kadın derneği şöyle bir şey yapmış. İŞKUR Müdürüyle anlaşmışlar. İŞKUR Müdürü şiddet gören kadınların işi hemen bulmaları için listenin en başına alma hukuku oluşturmuşlar. Mesela bu iyi bir atılım. Biz bu yerel yönetimlerle ilgili zorlama bakımından bir hedef koyduk. Bu dernekleşmeyle yerimiz yurdumuz artık var biraz daha yan yana gelebileceğimiz alan genişledi. Şimdi buraları zorlayacağız. Yani aslı işin muhataplarının yapması gereken şeyleri yaptırmaya, bir nebze olsun yaptırmaya çalışacağız. Kendi faaliyetlerimize devam edeceğiz tabii ki. Ama bu alanları zorlayacağız. Bunu hedef koyduk önümüze”. (G, 31 yaş)

Kadınlardan bazıları mevcut yerel ve merkezi hükümetin desteğinin az olduğunu ifade ederken bazı kadınlar da bu konuda iyileşme olduğunu ifade etmişlerdir.

“Çünkü biz de herkes korkuyor. Biz bu kulüplere, derneklere üye olarak korkmadığımızı ifade ediyoruz ama baltalandığımızı da biliyoruz. Ama ne kadar, ufacak da olsa bir yol alabiliyorsak bizim için çok çok önemli. Faaliyet göstermekten korkuyorlar. İzinler alınamıyor. Şu andaki yönetimle bağlantılı oluyor. Kadın derneklerini kabul etmiyorlar. Biz bir ilin protokolünde bulunamıyoruz. Saymıyorlar. Veya biz istedik diye bir yere çelenk koyamıyoruz. Hep bunlar belirli şeyler altında. Ki eskiden böyle değildi. Eskiden katılıyorduk, varlığımız sayılıyordu ama şimdi... Öyle olmadığı için de biraz sıkıntı yaşıyoruz”. (İ, 43 yaş)

Bu sıkıntının daha ziyade Kemalist modernleşme çizgisindeki kadınlar tarafından dile getirildiği görülmektedir.

4.6.4.6.2. Kadın Örgütleri ile İlişki

Kadınlara büyük bir çoğunluğu birkaç kadın örgütü dışında diğer kadın örgütleri ile ilişkilerinin bulunmadığını ifade etmişlerdir. Dini inanç temelli üç örgütün zaman zaman ortaklıklar geliştirdiği görülmüştür. Benzer biçimde Kemalist modernleşme çizgisindeki örgütler arasında da bazı etkinliklerde ortaklıklar kurulmaktadır. Etnik kimlik aidiyeti temelinde örgütlenen örgütler hedef gruplarındaki kişilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde çalışma yürüten kadın örgütlerine destek olduklarını söylemiştir. Çalışma temelleri, amaçları paralellik gösteren örgütler arasında zaman zaman bazı ortaklıklar geliştirilebilse de örgütlenme temelinden kaynaklı öncelikleri farklı olan örgütler birbirlerini genelde tanımadıklarını ifade etmişlerdir.

Kemalist modernleşme çizgisindeki örgütlerinden birisinden temsilci kadın örgütleriyle kendi ilkeleriyle uygun düştüğü sürece işbirliğine açık olduklarını ifade etmiştir.

“Kadın dernekleriyle bir araya gelebiliriz. Tüzüklerine bakarız. Bize zarar gelecek mi? Bizim tüzüğümüze, bizim düşüncemize zarar gelecek mi bakarız. Ben bakmasam da arkadaşlarım... Bazen ben duygusal davranabilirim ama arkadaşlarım beni ikaz edebilirler. Ettiklerinde de kendimi geri çekerim. Atatürkçü, laik, cumhuriyet değerlerine önem veren olması gerekiyor”. (Z,60 yaş)

Zaman zaman bazı örgütlerin birlikte hareket etmesini kolaylaştıran Kocaeli Kadın Platformu'nun bileşenleri; sendikalardan, meslek odalarından, siyasi partilerden, karma örgütlerden, kadın örgütlerinden kadınlardır. Platformun işleyişini bileşeni olan örgütlerden bir kadın tariflemiştir. Buna göre platformda kadınlar ait oldukları örgütlenmelerin perspektifinden bağımsız biçimde kadınların ortak kararlarının belirlenmesi ve ortak bir mücadele hattında birleşebilmek hedeflenmektedir.

“Çok uzun zamandır Kocaeli’de Kocaeli Kadın Platformu var. Sendikadan kadınların, yapılardan kadınların, derneklerden kadınların geldiği bir yapı. Biz, oranın bileşeniyiz. Aktif de yer alıyoruz. Oradan doğru birlikte mücadeleyi... Mesela kadın davalarını ...olarak gidip izlemiyoruz, Kadın Platformuyla... Bir durumla karşı karşıya kaldığımızda hemen bunu ortaklaştırıp hep birlikte ses çıkartmaya çalışıyoruz. Bizim kendi özgün çalışmalarımız var ama genel olarak... Mesela 8 Mart’ı biz tek başımıza yapmıyoruz. Doğru da bulmuyoruz zaten. En geniş kadın çeperiyle oluşturmaya çalışıyoruz. Kadın Platformu buna bir örnek olabilir. Platform biraz temsiliyet usulü gibi tek bir kişi değil de yapıdan kadınların 3 kişi 5 kişi katıldığı toplantılar düzenliyorlar. Bir sınır yok. Sadece 5 kişi gelsin diye bir şey yok ama 20-30 kişi de gelmiyor. Oradan bir ortak karar çıkartmak için belki yapılarıyla görüşüp bizim fikriyatımız bu, buradan nasıl bir ortak fikir çıkartırız diye geliniyor. Platformda çatışma çok fazla oluyor. ... Kolektifinde politik aidiyetlerle gelmediğimiz için oraya; onların dilini, tarzını yöntemini taşımadığımız için kendimiz oluşturduğumuz için böyle bir sıkıntı yaşamıyoruz. Tabii ki politik görüşlerimiz ayrı. Ayrı düştüğümüz yerlerde yol yürürken tartışmalar yaşıyoruz ama bir dayatma yok orada. Çünkü oradan o yapının fikriyatı çıkar. Ama Kadın Platformu’nda bir yapının o dönemki politikası neyse Kadın Platformu’nda o kararın çıkması isteniyor. Biz buna itiraz ediyoruz. Çünkü o dönemde sizin ya da o yapının tariflediği politik hatla bizim tariflediğimiz politik hat aynı şey değil. Mesela bu bir dönem sonra değişebiliyor. Mesela yapılarında kullandıkları dili, pankart önerisini, slogan önerisini, renk önerisini, eylem biçimi önerisiyle platformdan

çıkartılmaya çalışıldığı çok durum oldu. Ama biz bunu şey yaptık. Bir ilke oturtmaya çalıştık. Oradan da kadın iradesinin şeyi çıksın dedik. Orada belirlensin. O yüzden mesela çok gündemli... Mesela bu gündem var toplanalım oluyor ama ani olduğu için kararlar alınıp gelinmiyor. Çok düzenli bir toplantısı yok. Genelde bir refleks üretmek için bir araya geliyoruz. Atıyorum. ...'da bir çocuk istismarı var, ne yapabiliriz oluyor diyoruz. Toplanıyoruz. Tabii orada da yine politik olarak ayrıştığımız yerler. Ortaklaşmadığımız sürece faaliyet yapmıyoruz. Ortağa bağlanıyor bir şekilde". (G, 31 yaş)

Feminist örgüt temsilcilerinden birkaç kişi kadın mücadelesini zenginleştirmek için kadınlarla, kadın örgütüyle ilişki geliştirme gayretleri olduğunu ancak temel örgütlenme zeminleri farklı olan kadın gruplarının bir araya gelmesinin mümkün olmadığını önceliklerin, soru olarak tasvir edilenlerin, mücadele alanlarının farklılaşmasına neden olduğu ortak bir hatta buluşabilmeyi mümkün kılmadığı görülmektedir.

"Bazı örgütler var. Onlarla biz ilişkilenebileceğimize çalışsak da reddedilebiliyoruz. Ben herkesle beraber mücadele etmek gerektiği kanısındayım fakat ortaklaştığınız bir nokta olmadığı zaman da aynı zeminde buluşamadığınız için isterseniz de birlikte mücadele edemiyorsunuz zaten. Çünkü bakış açılarınız farklı. Sizin sorun olarak tasvir ettiğiniz şeyi sorun olarak görmeyebiliyorlar kadın arkadaşlar. Orada bir mücadele zemini aramıyorsunuz tabii siz de. Biz bütün kadınlarla hep beraber mücadele etmek isteriz ama bunun gerçekliği yok. Herkesin bir hayat gerçekliği var, gündem gerçekliği var. Buluşamadığımız noktalar da çok fazla oluyor". (Ş, 28 yaş)

Kadınların aktarımlarından yola çıkarak kadın örgütleri arasında işbirlikleri geliştirilemediği görülmektedir. Benzer örgütlenme temellerinde buluşan örgütlerin zaman zaman ortak etkinlikler geliştirdiği söylenmiştir. Bu etkinliklerin daha ziyade ortak düzenlenen panel etkinlikleri olduğu görülmektedir. Kadınların hem kadın örgütleri hem de karma yapılardan kadın temsilcilerin bir araya geldiği çatı yapı Kadın Platformu'nun kadına yönelik şiddet davaları takibini yapmak, gündeme dair ortak refleks geliştirmek için ve 8 Mart ve 25 Kasım günlerinde düzenlenen etkinliklerde ortaklıklar geliştirdiği görülmektedir. Kadın örgütlerinin aralarındaki işbirliklerinin gelişmesi için tanışıklıklarının, ilişkilerin gelişmesi konusunda ortak platformlar yaratmaları gerekli görünmektedir.

4.6.4.6.3. Karma Örgütler ile İlişkileri

Daha önceki başlıklar altında değerlendirildiği üzere hemşehrilik veya etnik kimlik temelli örgütler, bağlı buldukları üst kuruluşlarla ya da kendileriyle aynı temelde örgütlenen karma örgütlerle ilişkili faaliyet göstermektedirler.

“Derneklerimizle filan da ilişkideyiz, irtibat halindeyiz bu arada. Tamamen ayrı kopmuş bir yer değil burası. Federasyonun ve vakfın kadın kolları var. Oralarla da ilişkiyiz. Mesela projeler kapsamında derneğimizin kadınlara yönelik seminerleri oluyor. Biz düzenliyoruz. Onların yerini kullanıyoruz. Onları oradaki etkinliklere çağırıyoruz. Onlar orada oturan kişileri çağırıyorlar”. (T, 39 yaş)

Kadın örgütlerinden bir kısmı meslek örgütleriyle, bir kısmı yardım faaliyetleri yürüten derneklerle, bir kısmı engelli bireylere yönelik faaliyetler geliştiren örgütlerle zaman zaman ortaklıklar geliştirdiklerini ifade etmişlerdir.

“Oluyor mesela yapacağımız etkinlik diyelim ki Engelliler Haftası gidip ... Derneği ile görüşüyoruz. Mesela yardım kampanyası yapmıyoruz biz ama... Vakfı yapıyor ona veriyoruz toplayıp”. (T, 31 yaş)

Görüşülen kadınlardan birisi, farklı olarak karma örgütlerle işbirliği ile gerçekleştirilen etkinliklerde tüm süreci birlikte planladıkları bir süreç yürütemedikleri için gelişmiş bir ilişki kurulamadığını, bunu sağlamaya çalıştıklarını ifade etmiştir:

“Biz STK’larla ya da iştirakçilerimizle baktığımız zaman aslında anladık ki biz onlarla çalışmayı bilmiyoruz. Beceremiyoruz demiyorum. Ortak çalışmanın şeylerini... Bu bizim için de geçerli. Bizim stratejik planı alırken diğer STK’ları da çağırdık. Bizleri ne kadar tanıyorlar, bizlerle ne kadar çalışıyorlar. Çalıştıklarında memnun kaldılar mı? Sorduk. Bunların da bir analizi yapıldı. Bizden rahatsızlık duymuyorlar. Biz de onlardan rahatsızlık duymuyoruz. Sesimizin daha yüksek çıkacağına inanıyoruz artık olarak. Ama dediğim gibi çalışma prosedürlerinde eksiklerimiz var. Birbirimize kendi içimizde çalıştığımız gibi çok fazla bağlanamıyoruz. Ben bunu anladım. Tam istediğimiz sesi vermediğini fark ettik. Bunu fark edince de bunun üzerine bu sefer gitmemiz gerekiyor diye düşündük, daha kapsamlı ve daha beraber karar vermeli diye düşündük. Biz, bu konu üzerine çalışacağız, siz bu konu üzerine çalışacaksınız siz onu sunacaksınız biz bunu sunacağız. Şimdi hep beraber birleşerek beraber karar verip ortaklaşa çıkaracağız. Tüm sürece herkes dahil olursa aidiyet olur. Hem beraber karar vermenin şeyiyle hem onlar hem bizden sağlıklı veri çıkacağına inanıyoruz. Bu seferki çalışmalarımızda bunu daha iyi anladık” (İ, 43 yaş).

Kadın örgütleriyle işbirliklerinde olduğu gibi karma örgütlerle de kısa süreli etkinlikler düzeyinde ortaklıklar geliştirilebildiği, uzun erimli bir işbirliği sağlanamadığı görülmektedir.

4.6.4.6.4. Özel Sektör Kuruluşları ile İlişkiler

Neredeyse hiçbir örgütlenmenin özel sektörle ilişkisinin olmadığı görülmüştür. Kimi kadınlar bunu ilkesel olarak doğru bulmadıklarını kimi kadınlar da bu ilişkileri geliştirmek için arayışlarının olduğunu ancak bu ilişkileri geliştiremediklerini ifade etmişlerdir. Özel sektörle geliştirilen ilişkiler sorulduğunda ‘sponsorluk’ yoluyla kurulan ilişkiler ilk akla gelen olmaktadır.

Kimi örgütler buna ilişkin gayretleri olduğunu ancak sponsorluk ilişkileri geliştiremediklerini ifade etmişlerdir.

“Birde artık sponsorları ikna etme çalışmalarını biraz daha fazlalaştıracağız. Onun yollarını arıyoruz en azından. Nasıl kendi içimize alabiliriz, kaynak oluşturabiliriz diye. Çünkü kaynak olmadan bu işler olmuyor. Sadece üyeler kendinden, yönetim çok ekstradan harcama yapmış oluyor. Bazı şeyleri devam ettirebilmek için. Biz de hep belirli kişilerin üzerine yüklenmektense sponsorlarla çalışıp en azından yükü azaltmak...” (İ, 43 yaş).

4.6.4.7. Takip Edilen Yayınlar

Araştırmada üç kadın örgütünün düzenli olarak yayın çıkardığı; üç örgütün de bültenleri bulunduğu belirlenmiştir.

Kadınlardan yalnızca iki örgütün üyeleri bazı yayınları düzenli olarak takip ettiklerini, bu yayınlar üzerinden tartışmalar yürüttüklerini ifade etmişlerdir. Feminist bir örgüt feminist teoriye ilişkin birlikte yaptıkları okumalarda feminist literatürün yayınlarından faydalandıklarını ifade etmiştir.

“Mesela çok öncelerden çıkarılan Pazartesi dergileri, Kaktüs, Feminist Politika. Onun dışında yine belli başlı sitelerde yazan feminist kadınlar var, gündeme ilişkin; Bianet’te olsun. Onların takibi var. Diğer gazetelerde yazan kadınlar var. Onlardan da besleniyoruz. Bu dönemin en şanslı kısmı bu herhalde bizim için. Çok fazla kaynak var. O kaynaklar bize de yol gösteriyor. Çok fazla kadın çok güzel kitapları yayınladı. Güldünya Yayınevi kuruldu. O bize çok kaynak sağlayacak. Hatta bir dergide onlarla röportaj yaptık. Onun dışında, Mor Çatı’nın çıkarttığı broşürler olsun, Uçan Süpürge’nin Film Mor’un filmleri, belgeselleri buralardan da besleniyoruz. Kaynak sıkıntısı çok yok. Sadece güncel

politikaya dair, kadınların toplu yazıları daha çok kafamızı açıyordu; Feminist Politika gibi. Direkt feminist yöntem ve tarza ilişkin şeyler daha derinleştiriyordu bizi. Ama yine de kaynaklar var. Onlardan faydalanıyoruz". (G, 31 yaş)

Farklı örgütlerden bazı kadınlar Kadın Eserleri Kütüphanesine kendi yayınlarını, bültenleri, proje metinlerini bir bellek oluşturması için paylaştıklarını belirtmiştir. Kadınları bunun önemine ilişkin kendilerine Kadın Eserleri Kütüphanesinden kadınların yaptığı bilgilendirici toplantılarla bellek yaratmanın önemi üzerinde düşünmeye başladıklarını söylemişlerdir.

4.7. KADINLARIN GÜNDEMLERİ VE SORUNLARI

4.7.1. Türkiye’de Kadın Gündemi Hakkında Kadınların Düşünceleri

Eğitim, Türkiye’de kadınların yaşamlarını doğrudan etkileyen sorunlar arasında sıklıkla vurgulanmıştır. Kadınların eğitime eşit düzeyde katılımlarının olmaması, okuma- yazma bilmeyen kadınların sayıca fazla olması kadınların yaşamlarındaki sorunların temel kaynağı olarak görülmektedir. Farklı temelli örgütlerden kadınların pek çoğunun temel sorun olarak eğitimi görmede ortaklaştığı görülmektedir. Örgütlerin etkinlik alanlarının değerlendirildiği başlık altında eğitime önem verdikleri görülmektedir. Etkinliklerinin de buna paralel olarak eğitim konusunda odaklandığı görülebilmektedir.

“Ülkede öncelikli kadınların sorunları deyince bir sürü şey var ama çözecek olan en önemli yol eğitim olduğu için eğitimi düşünmeliyiz. Kadını mağdur eden de erkek olduğu için onun da eğitimi şart". (M, 58 yaş)

“Eğitim, ekonomi temel sorunlarımız baktığımız zaman. Eğitim dediğimiz zaman her şey giriyor içine ama en önemlisi o". (E, 32 yaş)

“Ülkemize baktığımızda kadınların okuma oranı hala düşük. Kız çocuklarının eğitime endekslenmesi hala daha çok düşük. Erkek sayısını hala bulmuyor. Belki nüfus olarak kız sayısı erkeklerden birazcık daha az ama erkek sayısına hala erişemedik". (İ, 43 yaş)

“İlk başta eğitim alıp, kadının okuma-yazma öğrenmesi gerekir ki bu kadın dışarı çıktığında azıcık özgüveni olsun. Gideceği yeri, bineceği otobüsü, bunları okuyabilsin. Bir erkeğe bağlı kalmadan dışarıya çıkabilsin". (N, 56 yaş)

“40000 okuma yazma bilmeyen insan var batı kentinde, doğu değil burası, sanayi kentinde. Bunların %99’u kadın. Bu kötü bir şey. Kilit nokta eğitim diyoruz. Eğitim eğitim eğitim”. (P, 51 yaş)

Kadınların istihdama katılımlarının yeterli düzeyde olmaması eğitime katılımdan sonra en çok vurgulanan sorunlardan birisi olmuştur.

“İstihdam. Kadınların yönlendirilmesi lazım. Meslek edindirmeye önem vermek lazım”. (H, 46 yaş)

“Eğitimden sonra istidama girmek en önemlisi gibi geliyor bana”. (B, 31 yaş)

İstihdama katılımın kadınlara ‘uygun’ biçimde düzenlenmemesinden kaynaklanan sorunlar yaşandığı da vurgulanmıştır. Dini inanç temelli örgütlerden birkaç kadın, kadının geleneksel değerlere ve İslami kadın kimliğine uygun biçimde erkeklerden ayrı alanlarda istihdama katılmamalarını sorun olarak gördüklerini ifade etmişlerdir.

“Kadınlar çalışsın ama bazı çalışma ortamları hatta birçoğu kadın için uygun değil. Kadının kendini rahat hissedeceği hanımca çalışma alanları olmalı”. (R, 50 yaş)

“Türkiye’de en zor tarafı ne diyorsanız ben kamusal alanda Müslüman olsun olmasın kadının emeğinin sömürüldüğünü düşünüyorum. İş gücü noktasında kendisinden performansından üstün şeyler beklendiğini düşünüyorum... Dolayısıyla çok yönlü baktığımızda gerçekten özgürlük adı altında da kadının emeği sömürülüyor. Yani erkeklerle yan yana aynı onlar gibi, mahremlerini koruyamadıkları alanlarda kadınların emeği sömürülüyor. Buna da yazıktır”. (0, 52 yaş)

Farklı temellerde örgütlenmiş örgütlerden kadınlar da kadınların çocuk bakımı konusundaki sorumluluklarını gözetemeyen istihdam koşullarının yaratılmamasından kaynaklanan sorunları dile getirmiştir.

“Kadınların çalışmamasında en önemli sorun çocuklar, onların bakımını sağlayamamak kadını iki arada bir derede bırakıyor”. (E, 32 yaş)

“Bugün ben çocuklarım için çalışamıyorum. Bu büyük bir sorun bence”. (B, 31 yaş)

Bunun yanında kadınların ev içi sorumlulukları, ağır çalışma koşulları altında ezilmelerini sorunlar arasında ifade eden kadınlar da olmuştur.

“Kadının işi zor. Eve geldiğinde ev işi mi yapsın, işiyle mi ilgilenin, çocuğuyla mı ilgilenin, eşiyle mi ilgilenin. Yaşam da zorlaşıyor. ... Kadınlar erkeklerden kat kat daha ağır yük altında. Erkek işe gidip geliyor, parasını cebine koyuyor ama kadın öyle değil. Çocuğuyla ilgileniyor, evi çekip çeviriyor. Eşini çeviren hanım, işe giden hanım ne bekleriz hanımdan?”. (N, 56 yaş)

Kadına yönelik tacizi ve şiddeti önemli sorunlar arasında ifade eden kadınlar bulunmaktadır. Kadınlara yönelik tacizin ve şiddetin oranında artış olduğunu ifade eden kadınlar, bu sorunun kadınların yaşamları üzerinde derin etkileri olduğunu vurgulamışlardır.

“Geçen epey oluyor, bir araştırma okumuştum. Türkiye’de tacize uğramayan kadın sayısı %’5lerde falanmış. Düşünün % 10 olsun mesela. %’20 olsun. Yine %’80i tacize uğramış. Peki, bunu nasıl koruyacağız? Artık öyle bir dönem ki insanların gazeteye yansıyan, zaman zaman da olsa babadan taciz görmesi, dayıdan taciz görmesi gibi vahşi bir pozisyona düşülen noktalar var”. (O, 52 yaş)

“Öncelikli sorun kadın şiddeti, kesinlikle ilk önce geliyor. Zaten kadın şiddeti ortadan kalktığı anda kadınların saygın bir duruşu olacak ya da kadının kabullenışı aslında bu ataerkil toplum tarafından...”. (B, 31 yaş)

“... Şöyle bir durum var. Kadınsan kapıdan çıktığın anda hatta evin içinde bile kellen koltukta geziyorsun. Her an öldürülme tehlikesindesin. Her an şiddete, tacize, tecavüze uğrama tehlikesi içindesin. Saniyelik... Şu anda yaşıyorsak tamamen tesadüf olduğunu düşünüyorum. Tesadüfen öyle insanlara denk gelmediğimiz için yaşadığımızı düşünüyorum”. (Ş, 28 yaş)

Önyargılar nedeniyle kadınların sosyal yaşamda aktif olamadıkları birkaç kadın tarafından ifade edilmiştir. Kadına yönelik geliştirilen damgalayıcı tutumun kadınların girişimcilikleri ile kırılabileceğinin düşünüldüğü görülmektedir.

“Kadınlarımız dışarıya çıkabilin, sosyalleşin, daha aktif olsun. Siyasi hayatta, sosyal hayatta aktif olsun. Ben daha güzel olacağına inanıyorum. Mesela trafikte kadınların trafiği aksattığı söyleniyor bence yanlış bu. Ben 15 senedir araba kullanıyorum, trafiği bir kere bile aksatmadım. Önyargılar var. bunları kırmak için kadınlar daha aktif olmalı. Benim mesela girişimci kadınlar çok hoşuma gidiyor”. (P, 51 yaş)

Kadınlar ülkenin genel durumu dolayısıyla kadınların örgütlenmekten, örgütlere destek sağlayan kişilerin bu destekleri sağlamaktan çekindiklerini ifade etmişler. Örgütlenme konusunda kaygılarda artış olduğunu ifade etmişlerdir. Örgütlenme

konusundaki kaygılarda artış, ülkenin genel durumuna bağlanmaktadır. Bir tıkanma olarak ifade edilen bu durumun kadınların örgütlenme mücadelesi üzerinde de etkili olması beklenen bir sonuç olarak görülmektedir.

“Ortak çalışmalara baktığımız zaman hevesli bir kitle var. Bayağı ciddi hevesli bir kitle var. Ama bu dönemin verdiği garip bir şey de var aslında batığımız zaman; tedirginlik de var. ... Çok da böyle bir şeyler yapmaya çalıştığın zaman da rahat bırakılacağını düşünmüyor insanlar. ... Öyle diyelim”. (H, 46 yaş)

“Çünkü bu dönemde örgütlü olma kelimesi bile insanlarda bir korku yaratıyor. Onun dışında da bu son dönemde, ne yazık ki biz tanıklık etmiş olduk, bu kadar bombalar patlarken, ...böyle bir tıkanıklığı belliyken kadın hareketinin de böyle olması, bence beklendik bir şeydi. Ama bence buradan... 80’lerde ilk kadınlar sokakları açtılar. İlk dayağa karşı yürüyüşle sokaklara binlerce kesim çıkmaya başladı.... Ben yine bu tıkanıklığı kadınlar aşacak diye düşünüyorum”. (G, 31 yaş)

Bazı kadınlar bunu ifade ederken kimileri de artık daha özgür bir ortamın olduğu vurgusu yapmıştır. Bu durum örgütlenme temeline göre farklılaşmalar yaşandığını göstermektedir. Özgürleşme yaşandığını belirten kadınlar dini inanç temelli örgütlenmelerdendir.

“Türkiye şartlarının daha işin açıkçası yeni daha çok rahatladı özgürlük bağlamında”. (O, 52 yaş)

Kadınların sorunlarının çözümü noktasında iyiye doğru bir gidişat olduğunu düşünen kadınlar vardır. Dini inanç temelinde örgütlenen kadınlar ve hemşehrilik ve etnik kimlik temelinde örgütlenen kadınların iyiye doğru gidişi daha sıklıkla ifade ettikleri görülmektedir.

“Türkiye’de kadının önü kesiliyor. Biz de bunun önüne geçmeye çalışıyoruz. Ama kesinlikle iyiye giden bir durum var”. (T, 31 yaş)

Tam aksine kadınların sorunlarının derinleştiğini düşünen kadınlar da vardır. Bunun daha çok Kemalist modernleşme çizgisindeki kadınlar tarafından vurgulandığı görülmektedir.

“Ben... Ülkemde şu anda gelinen noktadan ben hiç hoşnut değilim. Medyaya, basına tüm bu yasaklara rağmen baktığımız zaman korkunç bir boyutta her şey. Kadın erkek ayrımcılığı konusunda, ... Bana göre din istismar ediliyor önce. Ondandır da buna bağlı insanlar istismar ediliyor”. (H, 46 yaş)

Aile birliğinin parçalanmasını önemli sorunlar arasında belirten birkaç kadın vardır. Aile birliğinin parçalandığı endişesi taşıyan kadınların büyük çoğunluğu dini inanç temelli örgütlerdendir. Geleneksel aile yapısının korunamadığını ifade eden kadınlar, boşanmalarla parçalanmış ailelerin ortaya çıktığı, bu ailelerin çocuklarının psikolojik sorunlar yaşadığını düşündüklerini belirtmişlerdir.

“En önemli sorun ailelerin parçalanması. Bu parçalanma çocukların psikolojilerini bozuyor”. (R, 50 yaş)

“Kadınların öncelikli sorunları eğitim, ailenin birliğinin sağlanması. Aile birliği bozuluyor. Bunun önlenmesi gerekiyor. Parçalanmış aileler çok ciddi sorun”. (N, 56 yaş)

4.7.2. Kadınların “Kocaeli’de Kadınların Sorunlarına ilişkin

Düşünceleri

Türkiye’de kadınların yaşamlarını etkileyen çözüm bekleyen sorunlar üzerinde değerlendirmeler sırasında Kocaeli’nin kendine özgü koşullarını göz önünde bulundurarak Kocaeli ilinde kadınların yaşamlarını etkileyen sorunlar üzerinde değerlendirmelerde bulunan kadınlar olmuştur.

Kocaeli özelinde sanayii kenti olması hasebiyle kadınların çalışma yaşamlarında karşılaştığı zorluklar kadınların bir kısmı tarafından ifade edilmiştir. Çalışma koşullarının sanayi bölgesinde çok ağır olduğu, kadınların bu zor koşullarda çalıştıkları belirtilmiştir. Sanayi bölgesi olmasının kadınlara istihdam yarattığını ancak kadınların bakım yükü ve ev içi emekleriyle birlikte düşünülüğünde sanayinin ağır koşulları altında çalışmakta zorlandıkları görülmektedir

“Burada çalışma gücü daha fazla kadınların. İş bulma açısından daha fazla istihdamı var. Ama bir kreş ya da kadınların çocuk bakım yükünü hafifletecek bir iyileştirici bir şey yok. Her mahalleye bir kreş; biz yerel yönetimlere böyle bir taleple gelmiştik. Böyle bir şey yok. O yüzden kadınlar bazen iş hayatıyla bakım arasında tercih yapabiliyor. Genelde kamusal alandan vazgeçiyor, evlere dönüyor”. (B, 31 yaş)

“Kocaeli sanayii kenti. Daha çok çalışan kadınların, işçi kadınların sorunları var. Kocaeli çok sıkışmış da bir şehir aslında. İstanbul gibi özgür bir şehir değil. İstanbul da çok kozmopolit ama İstanbul gibi ruhu olan bir şehir değil mesela. Burada insanlar haftanın 6 günü çalışıyorlar belki Gebze’de. Mesela çalışma şartları korkunç. Daha çok işçi kadınlar var. Hem çalışma yaşamı artı evde ev emekçisi hepsi. Bir

tarafıtan çalışan, bir tarafıtan anne, bir tarafıtan evde o açıdan çok ağır”.
(A, 41 yaş)

Kocaeli özelinde g alan bir kent olduğu için gle gelen kadınların kentle entegre olamaması birkaç kadın tarafından vurgulanmıştır. Bu kadınlar hemşehirlik, etnik kimlik temelli rgtlerdendir. Bunun yanında kadınların büyük bir çoğunluğu Kocaeli’deki kadın profilinin çeşitliliği sebebiyle farklı sorunları öncelikli olan kadınlar olduğunu vurgulamıştır.

“Burada baktığın zaman varoşlardan gelen kadın var. Doğudan gelmiş, varoşlara yerleşmiş veya başka yerlerden gelmiş, eve sıkışmış, eğitim alamayan bir kadın grubu var. Kendince bir şey yapmaya alışıyor. Sanayii bölgesi olduğu için de fabrikalarda çalışan bir sürü kadın grubu var. Bizim gibi eğitim almış, belli koşulları oluşturmuş kadın grubu var. Baktığımız zaman hepsinin sorunları farklı”. (H, 46 yaş)

“Kocaeli’nin çok değişik bir yapısı var. Çok kozmopolit. Bölge bölge değişken; etnik köken bakımından, gelenek görenek, toplumsal cinsiyet kalıpları bakımından çok değişken. Bir Yahya Kaptan ile Karamürsel arasında yaşantı bakımından, kadınların ezilmişliği ya da ikincilleştirilmesi bakımından çok ayrı ayrı şeyler var. O bir yandan zgr olup yaşadığını düşünürken bir ezilmişlik içinde ve bir ataerkil sistemde ile karşı karşıya aile yapısı var, diğerinin çok başka”. (A, 41 yaş)

Kocaeli’de kadınların sosyal hayata katılım ve dayanışma geliştirmek için alanlarının bulunmadığı, kadınların bir kısmı tarafından sorunlar arasında ifade edilmiştir. Kentin, kadınların bir araya gelmesini güçleştiren dizaynını bu durumun nedeni olarak ifade eden birkaç kadın olmuştur. alışan kadınlar sanayinin yoğun olduğu Gebze, Dilovası gibi yerlerde çalışmaktadır. Bu kadınların kentin merkezinde başka kadınlarla bir araya gelebileceği, tanışabileceği alanlarda bulunması güçleşmektedir. Oturduğu mahallelerde de kadınların ev dışında bir araya gelebilecekleri alanların bulunmadığı görülmektedir.

“Mesela bence kadınların bir araya gelmemesi için şehir çok iyi dizayn edilmiş. Mesela bir sanayi kenti olduğu için, burada oturan bir kadın başka bir yerde çalışıyor, başka bir yerde oturan bir kadın burada alışıyor. O yüzden bir buluşma ya da yerel yönetimlerin kadınları destekleyen şeyleri yok. ... Atıyorum. Gebze’de çalışan fabrikada olan birisinin buradaki bir kadınla buluşmasının imkanı çok zor oluyor. Mesafe çok zor. Zaman çok dar. Zaten herkes günün tamamını çalışarak geçiriyor. Bir akşam vakti var. Orada bir araya gelmek çok zor.

Sosyal alanlar çok az. Kadınların gidip de oh be bir rahat nefes alayım kadınlarla oturup sohbet edeyim dediği çok az mekân var. Çoğumuz apartman dairelerinde yaşıyoruz ve komşumuzu dahi tanımıyoruz. Doğal olarak bir iletişim sıkıntısı da var. Bir mahalle kültürü yok ki kadınlar sokağa çıksın; hep beraber ne yapıyorsun ne ediyorsun desin, bir hal hatır sorun, bir çekirdek çitlesin. Böyle bir durum da yok. O yüzden işimiz daha zor”. (G, 31 yaş)

“Sosyal hayat açısından çok zayıf bir kent. Mesela İstanbul’a çok yakın ama o sosyal hayatı içselleştirememiş. Yani kadın bir defa sosyal hayatta yok. Burada kadınların bir sosyal sorunu var, bir sosyal fobisi belki. Çok fazla olayın içinde değiller, muhakkak istisnalar var ama. ... Biraz da tabii maddi olanaklarla da alakalı belki de sosyal hayata girebilmek ama ben en büyük sorunun sosyal farkındalıkta olmadıklarını düşünüyorum”. (A, 41 yaş)

“Nefes alabilecekleri bir alan yok. Burayı (örgütün ofisini işaret ederek) biraz öyle kullanıyorlar aslında, gelip sohbet edecekleri, oturup kahve içebilecekleri bir yer gibi. Hep kahveler var bu bölgede mesela. Bir tane çay bahçesi var. Onun için park bahçe de bir seçenek olabilir ama her zaman değil. Onun haricinde sosyal anlamda hiçbir şeyleri yok. Şöyle düşün. Kocaeli koşullarında bir yerden bir yere gitmek zaten maddi açıdan çok büyük külfet, çok gerekli değilse. Birde bunu bilmiyorlar mesela. Tiyatroya gittik biz. Tiyatronun 5 lira olduğuna inandırmadım ben bizim ablaları. Beş lira diyorum. –yok, daha pahalıdır, sen yanlış görmüşsündür. Bilmeme hali var. Sosyal alanda boşluk var ciddi anlamda. Biraz orayı doldurmak gerek”. (C, 23 yaş)

Son alıntıda görüldüğü üzere kadınların sosyal yaşamlarını zenginleştirebilmek için mahallelerinden çıkıp bir yerlere gitmeleri için maddi kaynaklarının olmadığı görülmektedir. Bunun yanında kentte yapılabilecekler, gidilebilecek yerlere ilişkin farkındalıklarının da olmadığı söylenebilir.

4.8. KADINLARIN TÜRKİYE’DE KADIN POLİTİKASI UYGULAMALARINA İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ VE ÖNERİLERİ

4.8.1. Politika Uygulamaları

Kadınların bir kısmı kadınlara yönelik politika uygulamaları aracılığıyla geliştiğini ifade ederek memnuniyetlerini ifade ederken; bir kısmı da kadınlara yönelik politika uygulamalarını çeşitli yönlerden eleştirmişlerdir. Gelişme yaşandığını ifade eden kadınların daha çok kadınların istihdama katılımlarını arttırmaya yönelik merkezi ve yerel hükümetlerin projelerini ve birimlerini gelişmenin göstereni olarak ifade etmişlerdir. Bunlar arasında T.C Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve

Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) gibi kurumların kadın girişimcileri destekleme projeleri, hibe programları, belediyelere bağlı meslek edindirme kursları, Halk Eğitim Müdürlüklerine bağlı meslek edindirme, el becerisi geliştirme kursları sıralanmıştır.

“Hükümetin kadın politikalarını çok yerinde ve iyi buluyorum. Kadın girişimcilik kursları kadın girişimcilerin sayısını inanılmaz arttırdı. KOSGEB’in destekleme projesi çok ince düşünülmüş, çok iyi bir proje. Çok güzel profesyonel çalışıyorlar bu konuda. TOBB’un eğitimleri de çok güzel. Şu andaki hükümetin kadınları destekleme programları çok güzel ama kadınlarımız hala çekiniyorlar. Bu biraz zaman istiyor sanırım”. (P, 51 yaş)

“Geriye dönük sorsaydınız pek iyi şeyler söyleyemeyecektim. Ama kadınların ilerleyebilmesi bayağı güzel şeyler oluyor. KOSGEB’ler iş kurmaları için takviyeler yapıyor. Nakit yardımları yapıyor. Bir bayan istiyorsa gerçekten kendisini geliştirmek, çalışmak, ayakları üstüne durmak, özgürlüğünü eline alabilmek istiyorsa devletimiz imkanlar veriyor. En azından benim bildiğim imkanlar var. Bir gelişme var. Kadın girişimcilere bankalarımız bile ufak ufak krediler verebiliyorlar az faizlerle. KOSGEB’ler var belirli bir fiyat veriyorlar geri ödemek mümkün”. (K, 45 yaş)

Evde bakım maaşı uygulamasına yönelik olarak kadınların ev dışında yaşam kurmalarına engel teşkil ettiği için eleştiri getiren birkaç kadın vardır. Özateş Gelmez (2015: s.)’in ifade ettiği üzere; evde bakım uygulaması 2006 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından hayata geçirilmiştir. Bu uygulama ekonomik yoksunluk içinde yaşayan ve ağır engeli bulunan bireylerin bakımlarının net asgari ücret karşılığında kendi evlerinde aile bireyleri ya da akrabaları tarafından karşılanmasını sağlamaktadır. Özateş Gelmez’in aktarımıyla bu uygulama bakımın aile içinde yapılmasına işaret eden bir kavram olan ailevileştirilme adıyla anılmaktadır. Türkiye’de özellikle son on yıl içinde devlet, yaşlı ve engellilerin bakımına ilişkin sorumluluklardan çekilmiş ve hizmetin sınırlı bir kısmının piyasadaki özel sektör kuruluşlarından sağlanmasını, büyük kısmının ise aile içinde üstlenilmesini teşvik eden politikalar yaşama geçirilmiştir. Bu uygulama karşılığı ödenmeyen emek olarak değerlendirilebileceğimiz kadının bakım emeğini ücretlendirmiş olsa da, bu ücretin çoğu zaman kadının tasarrufunda olmamaktadır. Ayrıca bu uygulama kadını eve bakım işlerine hapsetmesi sebebiyle eleştirilmektedir.

Araştırma kapsamında görüşülen kadınların birkaçı da kadını eve hapsedmesi, kadınların ev dışında istihdama katılımını engellemesi nedeniyle evde bakım uygulamasına yönelik eleştirilerini ifade etmişlerdir.

“Hükümetin de kadını daha çok evde tutmak için düzenlemeleri var. Sen dışarıda 1000 lira para alacaksın, sen alma ben sana vereyim, yaşlı bak, çocuk bak, sen niye dışarıda olasın ki. İnsanı eve hapsediyor. Hiç onu düşünüyor mu? Psikolojisini düşünüyor mu? Bir hasta bakmak ne kadar zor bir iş. Bir özel eğitimi olmayan biri insanı öyle bir işe zorlamak. Bir de üstüne para veriyor. Aslında kadın yapmak istemediği bir işe sizin yönlendirmenizle yönleniyor”. (U, 24 yaş)

“Evde bakım maaşı filan bütün bunlar aslında kadın için, tamam sokağa çıkamıyor ama zaten dün de çıkamıyordu, bir şey değişmedi ki şimdi en azından para var da çıkamıyor. Bir geliri var. Ona bir olanak sağlıyor. Bir sosyal alan var ama kendi istediği sınırlar içinde. Bu sınırların dışına çıkamıyor kadın”. (C, 23 yaş)

4.8.2. Kadınlara Yönelik Politikalara İlişkin Öneriler

Kadınların siyasete katılımlarının az olduğunu vurgulayan kadınlar vardır. Kadınların siyasete katılımlarının kadın bakış açısını geliştireceği düşünülmektedir. Bu nedenle bu sayının artırılması gerekli görülmektedir.

“Türkiye’de lider kadrolarda kadınlar bir şekilde yukarıya doğru çıkarken eriyorlar. Mesela meclise baktığımız zaman 500 milletvekilinden 70 tane kadın var”.(H, 46 yaş)

“Ne kadar çok kadın sayısı artarsa meclis de bizler için o kadar iyi olacağına inanıyorum. Kadın bakış açısına sahip olan erkeklerle çalışmak da çok önemli. Onlar destekleyici olursa... çok kadın olmalı diyorlar ama hiçbiri kadına ön vermiyor. Kocaeli 12 milletvekili çıkarıyor. Birisi kadın. Bu mu yani? Artması gerek. Sözde herkes evet diyor ama iş icraata gelince aynı şey olmuyor. Biz güçlü olursak arkası gelecektir diye düşünüyorum”. (I, 43 yaş)

Kadınlardan bir kısmı kadınların sorunlarının çözümü için örgütlenme düzeyinin artması gerektiğini, kadınlar arasındaki dayanışmanın güçlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kadınlar arasındaki dayanışmanın güçlenmesi için döneme uygun yeni yöntemler arayışında olması, farklı kadınların bir araya gelebilmesini sağlanması için çaba gösterilmesinin gerekliliği görülmektedir.

“Kadın dayanışması güçlensin. Keşke kadınlar daha birlik olsa. Birtakım şeyler yapsak. Millet aya uzaya giderken biz geri gidiyoruz. Çok

sıkıntı verici, üzücü bir durum. Bir şeyler yapmak istiyorum. Kendi çapımda uğraşıyorum”. (V, 50 yaş)

“Kadınların sorunları farklı ama ortak bir mücadele hattı kurmaları gerekiyor. Bütün kadınların eğitilmiş olması, bütün kadınların fabrikada çalışması, bütün kadınların evde durması gibi bir şey yok. Hepimizin değişik departmanlarda ihtiyaçlarımız var. Biz kendi içimizde o organizasyonu sağlayabiliriz. Ütopya olduğuna inanmıyorum. Hepimiz belli bir sınıf bilinciyle bu noktaya gelebiliriz. Ortak hareket edebiliriz. Hepimizin bir çarkta bir dişli olabilme şansı var. Karşılaştıklarımız bir noktada birbirini kesiyor. Dolayısıyla mücadelede kesişebilir”. (H, 46 yaş)

“Mücadele bitmeyecek. Örgütlenmek gerekiyor. Örgütlü çalışma yürütmek gerekiyor. Mücadeleyi daha çok büyütmek gerekiyor. Bir arada olmak gerekiyor. Ben çok bütünsel görüyorum. Her söyleme bir laf yetiştirmemiz gerekiyor. Sözümüzü kurmamız gerekiyor. Ama asıl temelde olan mücadele etmek, örgütlü mücadele etmek, feminist mücadelenin içerisinde yer almak, bilinçlenmek gerektiğini düşünüyorum ben. Gündemi de çok iyi takip etmek, hâkim olmak ama sağlam bir güç oluşturabilmek adına örgütlü mücadele etmek gerekiyor. Sokakta olmak gerekiyor” (A, 41 yaş).

“Aktif bir mücadelede yan yana gelmeyince birlikte yol yürümeyince aslında bir şey değiştiremiyoruz. Evet, bir tepkisellik var. Mesela sosyal medyada bir kampanya başlatıldığında yüz binlerce kadın kampanyayı imzalayabiliyor ama aynı yüz binlerce kadın bir taciz vakasına karşı sokağa çıktığında o eyleme katılmayabiliyor. Bunun için kalıcı bir örgütlü mücadeleyi tercih etmeyebiliyor. O yüzden belki yöntem değiştirmek lazım. Hala bir arayış içinde kadın mücadelesi. O yöntemde bir hata var belki. Daha başka yöntemler denemeliyiz. Biraz sosyal medyayı kendimize çevirmeye çalışıyoruz ama yine de hala o sosyal medya içinde kalmaya devam ediyor. Bunu sokağa, mücadeleye, örgütlü mücadeleye nasıl çevireceğimiz konusunda daha çok yol yürümemiz gerekiyor. Daha çok yöntemle, daha fazla uğraşmak gerekiyor diye düşünüyorum” (G, 31 yaş).

“Kadın mücadelesi açısından ne kadar güçlü deneyimlerinden öğrenen, yan yana gelebilen, farklı kesimleri de yan yana getirmek derdimiz o esasında. Bunu yapabilmeliyiz ki güçlü bir mücadele hattı olsun” (Ş, 28 yaş).

Kadınlara yönelik hizmetlerin yerelleşmesi, yerel inisiyatiflerin, yerelerde faaliyet yürüten STK’ların politika önerilerinin merkezi iktidara ulaşabilmesi için kanalların oluşması gerekliliği vurgulanmaktadır.

“Şimdi mecliste 550 kişinin ben niye var olduğunu hala anlayabilmiş değilim. Keşke mahalleri, bizi dinleseler, ben çok şeyin değişeceğine inanıyorum” (Z, 60 yaş).

“Dediğim gibi, karar veriyorlar ama bizim gibi kadın çalışmalarlarıyla uğraşan derneklerle hiçbir alışverişte bulunmuyorlar. Hiçbir şey paylaşılmıyor. Keşke paylaşılıp bazı kararlar alınabilse çok daha iyi kararlar çıkar” (M, 58 yaş).

“Yerelden daha çok ses duyulmalı; belediyeler mi olur Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlükleri mi kullanılır, belediyelerin, valiliklerin kadın danışma birimleri, aile birimleri mi olur. Şimdi İl Müftülüğü'nün de aile danışma birimleri var. Bunlar mı kullanılır? Aile kurumları kadınlar için ayrı bir şey olmadığı için bunlar daha etkin kullanılmalı” (E, 32 yaş).

Kadınların bir kısmı kadına yönelik şiddetin önlemesi için yasal düzenlemeler geliştirilmesini önermişlerdir. Kadına yönelik şiddet davalarında faillere verilen cezaların caydırıcı cezalar olması gerektiği birkaç kadın tarafından ifade edilmiştir.

“Böyle sorguya çekilip 3-5 ay yatmak değil. Gerçekten caydırıcı cezalar olması lazım kadın şiddetine yönelik. İlk önce bunun üzerinde çalışılması gerekiyor. Devlet gerçekten kadının arkasında biraz durmalı bence” (B, 31 yaş).

Kadınların istihdama katılımları için birtakım düzenlemeler gerektiğini ifade eden kadınlar vardır. Kadınların istihdama katılımlarının önünde çocuklarının bakımıyla ilgilenmeleri gereğinin engel teşkil ettiği birçok kadın tarafından ifade edilmiştir. Kadınlar bunun için devlet kurumlarının birtakım hizmetler geliştirmesini gerekli görmektedir. Kadınların ev içi karşılıksız emeği ve bakım emeği ile çalışma yaşamını birlikte yürütebilmesinin sağlanması kadına yüklenen ev-içi rollerin paylaşımında kamu idaresinin de sorumluluğu paylaşmasına olanak veren düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılmaktadır.

“Daha iyi politikalar olması lazım kadının daha cesaretlenmesi için. Kadının çocukları olduğunda iş hayatından çekilmemeli. Kadının çalışma hayatını kolaylaştıracak önlemler alınması lazım” (U, 23 yaş).

“Bir kadın çalışır. Bir erkek de çalışır ama erkek eve geldiğinde rahattır, dinlenir ama kadın aynı şekilde değil. Kadın sürekli üretme çabasıdadır evde de işyerinde de. Ama devlet bunu şey yapabilir mesela çocuklar için çalıştığı yer hizmet verebilir. Birde çocuk bakımını üstleniyor kadınlar. O yüzden kadınlara çocuk bakımı konusunda destek verebilir” (H, 46 yaş).

“Biz çalışmaya başladığımız anda... Ben niye çalışmıyorum? Çünkü şu an çocuğuma bakacak kimse yok ona bakmak zorundayım. Bu yüzden de çalışmıyorum. Aslında çalışmayı çok istiyorum. Ekonomik özgürlük de kadınlar için çok önemli çünkü. O yüzden devlet de biraz

el atsa bu konuda çok daha iyi olur. Çünkü kadınlarla erkekler aynı şartlarda çalışmıyor. ben çalışırken gözüm arkada kalmamalı. Devlet öyle bir sistem oturtmalı ki ben çalışırken servisle onu bir kursa ya da etüt merkezine götürmeli mesela ödevlerini yapabileceği. Gerçekten gözünün arkada kalmayacağı bir sistem olmalı. Aynı benim özenimle ilgilenilmesi gerekiyor. Bu devlet açısından da önemli. Sonuçta bir eğitim veriyorsun. Bir çocuk yetiştiriyorsun. Bir gelecek yetiştiriyorsun". (B, 31 yaş).

BÖLÜM V

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu başlık altında bulgular ve yorum başlığı altındaki tartışmalar ve kuramdan yola çıkarak serimlenen tablonun genel bir özeti sunulmaktadır. Buna bağlı olarak geliştirilen öneriler değerlendirilmektedir.

Araştırma sonucunda görüldüğü üzere kadın örgütlerinin örgütlenme temellerinin etkinlikleri, yapısı, yöntemleri üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Kocaeli'deki kadın örgütleri, örgütlenme temellerine göre kategorilere ayrıldığında, dört ana kategori ve bu kategorilere girmeyen iki farklı temelde iki örgüt ortaya çıkmaktadır. Üyeleriyle görüşülen on yedi örgütten dördünün dini inanç temelinde örgütlendikleri görülmektedir. Beş örgüt Kemalist modernleşme çizgisinde örgütlenmiştir. Üç örgüt hemşerilik ve etnik kimlik temelinde örgütlenmişlerdir. Bulunduğu bölgedeki kadınlar arasındaki dayanışmayı geliştirme temelinde örgütlenen üç örgüt bulunmaktadır. Bir örgüt feminist temelde örgütlenmiştir. Bir örgüt de, kadınların farkındalığını artırma amacı temelinde örgütlenmiştir.

Kemalist modernleşme temelindeki örgütlerin Kemalist modernleşmenin mirasını takip ederek kadınları bilinçlendirme, istihdama katılımlarını sağlama amacını öncelikledikleri görülmektedir. Kendilerini Cumhuriyet'in kurulması sayesinde eğitim ve çalışma hayatına katılabilmiş 'kurtarılmış kadınlar' olarak gören bu kadınların eğitim ve istihdama katılım imkanı bulamamış, bilinçsiz kadınlara hizmet götürerek vatana borcunu ödeme amacıyla örgütlendikleri görülmektedir. Bu bakış açısının hizmet alan – hizmet sağlayan ikiliği üzerinden kadınlar arasında hiyerarşik bir ilişkinin kurulmasına neden olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum bu örgütlerin üyelerinin profesyonel meslek sahibi, gelir düzeyi yüksek kadınlarda oluşmasına neden olmaktadır. Yerel yönetimlerin mesleki eğitim sağlayan kurumlarının yaygınlaşması sonucunda bu örgütlerin etkinlik alanlarının daraldığı görülmektedir. Bu örgütler hizmet sunmayı amaçladığı kadınlara yönelik tek seferlik etkinlikler

planlamaktadır. Bu etkinliklere hedef gruplarındaki kadınların katılımı oldukça düşük olmaktadır. Örgütlerden bir kısmının etkinlikleri yalnızca öğrencilere eğitim bursu sağlama ve üyeleri ve üyelerinin arkadaş çevresinden kadınlara gezi programları düzenlemekle sınırlı kalmış görünmektedir. Bu örgütlerin tamamı merkez örgütlere bağlı şubelerdir. Örgütlerin etkinliklerinin merkez örgüt tarafından planlanan birtakım etkinliklerin uygulanması, merkez örgütlerin planlamalarıyla çeşitlenebildiği görülmektedir. Bu örgütler de genç üyelerin katılımı sağlanamamaktadır. Karar alma süreçlerine çok az sayıda kadın katılmaktadır. Hem karar alma süreçlerine katılımın hem de genç üyelerin katılımının düşük düzeyde olmasının nedeninin örgütlerin dinamik, ihtiyaçlara göre değişiklik gösterebilen örgütler olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bu örgütler arasında bir istisna oluşturan örnekten söz etmek gerekli görünmektedir. Bu örgüt kendisiyle aynı temeldeki örgütlerden farklı olarak eğitim ve istihdama katılımlarını, ‘modernleşmelerini’ amaçladığı kadınların yoğun yaşadığı bir mahallede çalışma yürütmektedir. Bu mahallede kadın ve çocukların gelebildiği bir yeri bulunmaktadır. Böylece hizmet götürmeyi amaçladığı kadınlarla ilişki geliştirebilme imkanı bulduğu görünmektedir. Hizmet sunulması amaçlanan kadınlarla iletişimin sürekliliğini sağlayan yerleri olduğu için etkinliklerine katılım oranı zaman içerisinde artmıştır. Güven ilişkisi geliştirmenin kadınların tamamı için örgütlenme motivasyonlarını sağlamada oldukça önemli olduğu görülmektedir. Bu nedenle uzun erimli ilişkiler geliştirmek güven ilişkisinin oluşmasına imkan sağlamaktadır. Böylece etkinlikler ön gördükleri amaçlara erişebilmektedir. Ayrıca bu kategori altında değerlendirilen örgütlerden yalnızca bu örgütte hizmet sağlayan – hizmet alan ilişkisi tam anlamıyla çözülmemiş olsa da hizmet sağlayan kadınların da hizmet alan kadınlardan öğrendiklerini ifade ettiği, bir etkileşimin sağlanabildiği görülmektedir.

Dini inanç temelli örgütlerin İslami bilgiler edinebilmek, gençlerin ve çocukların eğitimlerini dini inançlarına uygun biçimde sağlayabilmek, ihtiyacı olanlara yönelik hayır faaliyetleri yapmak amaçlarını önceledikleri görülmektedir. Bu örgütler için özel alanda ve kamusal alanda kadınların varlığını dini inançları ve geleneksel kadınlık rolleri çerçevesi içinde kalarak sağlamak önemlidir. Bu örgütlerde hiyerarşik yapı Kemalist modernleşme temelli örgütlerdekine nazaran daha gevşektir. Karar alma

süreçlerine az sayıda kadın katıyor olsa da tüm üyelerin sıklıkla örgüt içindeki eğitim etkinliklerine katılmaları sebebiyle tüm üyeler kararlardan haberdar olabilmekte, alınan kararlara ilişkin önerilerini paylaşabilmektedir. Çocukların ve gençlerin eğitimine önem verilmektedir. Çocuk ve gençlerin İslami geleneklere ve kültürel değerlere uygun biçimde gelişmesi amaçlanmaktadır. Bu örgütlerle ilişkili biçimde faaliyet yürüten gençlere, çocuklara yönelik faaliyetler yürüten özel eğitim kurumları ve spor kurumları bulunmaktadır. Aile ve aile birliğinin korunması da önemli görünmektedir. Geleneksel muhafazakar düşüncenin savunucuları olarak aile ve aile içindeki eğitimi öncelikle beklenen bir sonuçtur. Muhafazakar ideolojinin tesisi ve yeniden üretilmesinde ailenin önemli bir işlevi olduğu görünmektedir. Bu örgütlerdeki kadınlar ev şeklinde dizayn edilmiş örgüt ofislerinde dini inançlarına uygun biçimde geleneksel kadınlık rollerini sürdürmektedir. Ev dışındaki yaşama katılımları önünde engeller bulunan kadınların ev içi yaşamdan ciddi farklılığı olmayan bir sosyalleşme alanına dahil olabilmeleri kolay olmaktadır. Bu örgütlerin de etkinliklerinin kendi üyelerine yönelik dini bilgi, kişisel gelişim, sağlık gibi konularda iç eğitimler ve hayır faaliyetleri ile sınırlı kaldığı görünmektedir. Bu örgütlerdeki kadınlar da birbirlerine güvene dayalı, samimi, sıcak ilişkiler geliştirmişlerdir. Böylece aralarında gelişen arkadaşlığın kadınları yalnızlık hissinden uzaklaştırdığı görünmektedir. Bu örgütlerdeki kadınların ev içi geleneksel kadınlık rollerinin sürdürülmesine özel bir önem verdikleri görülmektedir. Kamusal alanda da din ve geleneğin koyduğu sınırlar içerisinde varlık göstermeyi uygun bulmaktadırlar. Dolayısıyla ataerkil tahakkümün çeşitli veçhelerinin kurulduğu ve yeniden üretildiği alanlar bu örgütteki kadınların geneli tarafından bir sorgulama ile karşılaşmamaktadır.

Bu kategori altında değerlendirdiğimiz dört örgüt arasından birisi diğerlerinden birtakım özellikleriyle ayrılmaktadır. Bu örgüt İslami temeller üzerine inşa edilmiş bir sistemin gelişmesi için, İslam yolunda Müslüman bir kadın olarak mücadele etmeyi öncelikle görmektedir. Buna bağlı olarak da İslami öğretiyi Kur'an ve sünnet kaynaklarından beslenerek yaygınlaştırmaya yönelik çocuklara, gençlere ve kadınlara yönelik eğitimler planlamaktadır. Geleneksel İslami yorumun kadınları atıl bıraktığına yönelik bir itirazla birlikte modernleşmenin İslamiyet'in gereklerinden uzaklaştırmasına yönelik de bir itiraz geliştirdikleri görülmektedir. Bu itirazların dayanaklarını Kuran ve sünnetten referanslarla kurmaktadırlar. İslam'ın geleneksel kadın yorumuna; özel

alan dışında kadına varlık imkanı sağlamadığına yönelik eleştiriler getirmektedirler. Kamusal alanda görünür olma Allah yolunda mücadele için olduğunda ve Kuran’da ve sünnette belirlenen kadın imajına uygun biçimde olduğunda desteklenmektedir. Kısacası İslam’ın geleneksel yorumunda ev dışında varlık gösteremeyen ve ev içinde de istişari nitelikte dahi bir konumu bulunmayan kadına karşı geliştirilen itiraz, İslamiyet’in sınırları içinde gelişen bir itirazdır. Bu örgütte İslami bilgiyi çeşitli kanallardan yaygınlaştırmak yönündeki mücadelenin içinde birlikte yer almak kadınları mobilize etmektedir. Allah yolunda mücadele olarak nitelendiği için aile içinde kadınların örgütlenmesine yönelik itirazlar da bertaraf edilebilmiştir. Burada da özellikle genç ve çocukların dini bilgilerle gelişiminin sağlanması önemli görünmekte, buna yönelik planlı çalışmalar yürütülmektedir.

Bu örgütlerde gençlerin önce eğitim etkinliklerine ardından bu eğitimlerin planlaması sürecine katıldıkları görülmekte, gençlerin katılımı diğer örgütlere kıyasla bu örgütlerde daha yoğun biçimde gerçekleşmektedir.

Hemşehrilik ve etnik kimlik temelli örgütlerin kendileriyle aynı temellerde örgütlenen karma örgütler ya da üst kuruluşlardan (federasyon) bağımsızlaşamadıkları görülmektedir. Bu örgütlerde çok az sayıda kadın aktif olarak katılım göstermektedir. Bu kadınlar da karma örgütler, üst kuruluşların etkinlikleri, işleyişi ile içiçe geçmiş bir yapılanmaları olduğu için karma örgütler ve üst kuruluşların işlerini yürütmektedirler. Bu örgütlerdeki kadınların Kemalist modernleşme temelli örgütlerden kadınlara benzer biçimde hizmet sağlayan – hizmet alan ayrımı üzerinden etkinliklerini planladıkları görülmektedir. Hedef gruplarındaki kadınların, genç kadınların aktif katılım göstermedikleri görülmektedir. Bu kadınların katılımını arttırmaya yönelik etkinliklerinin olmaması bu durumun nedeni olarak değerlendirilebilir. Bu örgütlerin hedef gruplarındaki kadınlara özgülenmiş etkinlikleri oldukça azdır. Karar alma süreçlerinin de karma örgüt ya da üst kuruluşlardan bağımsızlaşamadığı görülmektedir.

Bulunduğu bölgedeki kadınlar arasındaki dayanışmayı geliştirme amacı etrafında örgütlenen üç örgüt birbirlerinden farklı özellikler taşımaktadır. Bir örgüt tarafından, bulunduğu mahalledeki kadınların temel gereksinimi, maddi gelir sağlamak olarak görülmektedir. Bu nedenle yalnızca bu amacı sağlamaya yönelik olarak faaliyet göstermektedir. Birkaç kadının inisiyatifleriyle kurulmuştur. Karar alma süreçleri katı

biçimde hiyerarşiktir. Birkaç kadın dışında hiç kimse karar alma süreçlerine dahil olamamaktadır. Bir örgüt, bulunduğu bölgedeki kadınların iki kadın inisiyatifiyle kurulan işletme aracılığıyla istihdama katılımlarını sağlamayı amaçlamaktadır. Karar alma süreçleri hiyerarşiktir, inisiyatif geliştiren kadınların kararları belirleyicidir. Dar bir grubun inisiyatifiyle tek amaç etrafında şekillenen örgütler olmalarına karşın bu vesileyle bir araya gelme imkanı bulan kadınlar arasında nispi bir dayanışmanın geliştiği görülmektedir.

Bu kategori altında değerlendirilen örgütlerden birisi birçok noktada diğer örgütlerden farklılık göstermektedir. Bulunduğu bölgedeki kadınlar arasındaki dayanışmayı geliştirmeyi amaç edinen örgütte, üyesi olan kadınların ihtiyaçları ortaya çıkmakta ve bu ihtiyaçlara yönelik etkinlik alanları, katılımcı bir karar alma süreciyle belirlenmektedir. Üye katılımı sağlama, bulunulan bölgede daha çok kadına ulaşılabilir hedeflenmektedir. Örgütlenme deneyiminin bu örgütteki kadınların gündelik yaşamlarında farklılık yarattığı görülmektedir. Örgütlenme deneyimi ile birlikte geleneksel ev içi kadınlık rollerini sorgulayan, kadınlar arasındaki dayanışma ile güçlenen üyeler olduğu görülmektedir. Kadınların bu örgütte aidiyet hissinin gelişmesi, dayanışmanın kurulması ve yaşamlarında etkiler yaratmasının nedenlerinden birisinin katılımcı bir yapının kurgulanması olduğu söylenebilir. İhtiyaçların birlikte görüldüğü, bu ihtiyaçlara yönelik olarak yapılacakların birlikte planlandığı bir yapının dayanışmayı geliştirdiği, üyelerin aktif katılımını güçlendirdiği görülmektedir. Bu örgütteki üye profilinin çeşitlilik gösterdiği görülmektedir; inanç, ideolojik görüş, etnik kimlik gibi aidiyetleri farklılık gösteren kadınların bir arada olması kapsayıcı bir yapı olduğunu göstermektedir. Bu bir araya gelmeyi sağlayabilmenin en önemli nedeni ulaşılabilir bir yerinin olması, bir bölgedeki kadınlarla uzun erimli yüz yüze ilişkiler geliştirebilmesidir. Kadınların birbirlerini tanıyarak, anlamaya gayret ederek, kadın olmaktan kaynaklı birbirlerinin yaşamlarında kesişen yerleri görerek bir ilişki geliştirmeleri aralarındaki dayanışmayı güçlendirmiş görünmektedir. Örgüt içindeki yapının hiyerarşik olmayan biçimde kurulması da örgütün etkinliklerini ihtiyaca yönelik olarak çeşitlendirmiştir. Kadınlara ve çocuklara yönelik etkinlikler kadınların ihtiyaçlarını önceleyerek birlikte planlanmakta ve uygulanmaktadır. Dolayısıyla üyelerin aktif biçimde katılımı ve yeni üyelerin katılımı sağlanabilmektedir. Güvene dayalı etkileşimin sağlanabildiği örgütte

kadınların ev içi geleneksel rollerine ve yaşamlarına dair sorgulama geliştirdikleri, gündelik yaşamlarında örgütlenme deneyimi ile değişiklikler yaşandığı görülmektedir.

Bu kategoriler dışında değerlendirebileceğimiz örgütlerden birisi kadınların sosyal farkındalığını geliştirme amacı etrafında örgütlenmiştir. Örgütün amacı ve hedef grubundaki muğlaklık nedeniyle etkinlik alanlarının da muğlak olduğu görülmektedir. Yeni bir oluşum olduğu için bu yolla ihtiyaçların görülebilmesi amaçlanmaktadır. Örgüt, kadınların farkındalığını arttırmak, kadınların toplumsal hayata katılımlarını geliştirebilmek için mümkün olduğunca çok kişinin katılımıyla seminerler düzenlemektedir. Bunun yanında örgütün kuruluşuna öncülük eden bir grup kadın karma örgütlerin kampanya ve etkinliklerine katılım göstermektedir. Etkinlik alanlarının bununla sınırlı kaldığı görünmektedir. Kuruluşa öncülük eden birkaç kadın karar alma süreçlerine dahil olmaktadır. Oluşum aşamasında ve odağını henüz bulmamış bir örgüt olduğu görünmektedir.

Feminist çizgide bir örgüt bulunmaktadır. Bu örgütün makro politikalara ilişkin farkındalığının gelişkin olduğu görünmektedir. Türkiye’de gelişen feminist kadın hareketinin deneyimlerinin örgütün yapılanmasında etkileri bulunmaktadır. Buna göre bilinç yükseltme toplantıları, feminist teoriye ilişkin iç eğitimler gerçekleştirilmektedir. Karar alma süreçleri tam katılımın sağlanmasını öngören feminist yöntemlere uygun biçimde işletilmektedir. Tüm kadınların alınacak karara ilişkin rızalarının olması beklenmektedir. Bu örgütte kadınların feminist bilinçlenmeye yönelik eğitim etkinlikleri düzenlediği aynı zamanda merkezi ve yerel düzeydeki politika uygulamalarına, hakim toplumsal yapının ataerkil örüntülerine karşı mücadele yöntemleri geliştirdikleri görünmektedir. Örgütün hedefinde daha çok sayıda kişiye ulaşmak için yöntemler geliştirmek bulunmaktadır. Dar bir grup çevresinde geliştiği görülmektedir. Karma örgütlerden ve bağımsız örgütlerden kadın temsilcilerin ortak platformu olarak işlev gören Kadın Platformu’na en aktif biçimde katılım göstermektedir. Bu anlamda kadın örgütleri arasındaki dayanışmayı güçlendirme konusunda gayretleri vardır. Ancak hem Kadın Platformu’nun hem de bu örgütün dar bir çevre ile sınırlı kaldığı görünmektedir. Örgüt üyeleri genişlemeye yönelik ihtiyacın farkındadır. Yeni bir oluşum olduğu için henüz hayata geçirilemediği düşünülmektedir. Örgütün geleceğe yönelik hedeflerini belirleme, kendi içlerindeki tartışmalarla; katılımcı, etkileşimci bir feminist yöntemle gerçekleştirilmektedir. Bu

da örgüte dinamik bir yapı kazandırmaktadır. Genç üyelerin katılımının bu örgütte de diğer birçok örgüte kıyasla yoğun olduğu görülmektedir. Bu durumda hem dinamik yapısının hem de gençlere özgü örgütlenmeyi kuran üniversite temelli bir oluşumla ilişkilendirmelerinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Diğer örgütlerden farklı olarak bu örgütte feminist mücadeleyi sokak eylemleri ile de canlı tutma gayreti vardır. Kitlesele demokratik protestolar (basın açıklaması, sokak eylemleri, mitingler, imza kampanyaları) ile merkezi yönetimlerin kararlarına yönelik sözlerini söylemek için mücadele pratikleri geliştirmektedirler. Bu örgütten kadınların örgütlenme deneyimi ile yaşamlarında köklü değişimler olduğu görülmektedir. Bu değişimlerin yaşanmasında feminist teori ve politikanın geleneksel ataerkil tahakküm ilişkilerine karşı dönüştürücü bir potansiyel taşımasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Diğer örgütlerin birçoğunun aksine feminist perspektifin gelişmesi, kadınların normalleştirildikleri, tüm yaşamlarını kaplayan ataerkil ilişki biçimlerini sorgulamalarına ve dönüştürmelerine neden olmuş görülmektedir.

Kadınlar arasında güven ilişkisinin gelişmesine olanak sağlayan uzun erimli iletişimin kurulması kadınların aktif özneler olarak örgütlenmelere katılımlarını artırmaktadır. Hiyerarşik olmayan ilişki biçimleri, karar alma süreçlerinin katılımcı biçimde kurgulanması da üyelerin aktif katılımını sağlayan bir başka etkidir. Kadınların daha kolay ulaşabilecekleri yerlerde örgütlerin kurulması bu ilişkilerin gelişmesine olanak sağlamaktadır.

Kadın örgütleri arasında işbirliği ve ilişkilerin çok sınırlı biçimde geliştiği görülmektedir. Genellikle örgütlenme temelleri paralellik gösteren örgütler birbirlerini tanıdıkları diğer örgütleri tanımadıkları görülmektedir. Örgütlenme temelleri farklılık gösteren kadınların birlikte hareket etmekten imtina ettikleri düşünülmektedir, Örgütlenme temelleri farklılık gösteren örgütlerin sorun olarak tanımladıkları alanlar, perspektifleri farklılaştığı için birlikte hareket edebilmeleri güç görülmektedir.

Genel özelliklerine yönelik belli kategoriler altında incelediğimiz örgütlere ilişkin çıktıları bu şekilde özetlemek mümkündür. Bunun yanında istisnaları olmakla birlikte hemen hemen tüm örgütlerde ortaklaşan bazı noktalar da bulunmaktadır. Örneğin tüm örgütlerde güvene dayalı iletişimin gelişmesinin kadınların üyelik motivasyonlarını sağlamada önemli olduğu görülmektedir. Kadınlar birbirlerine güvenen, birbirlerini

anlayan, birbirleriyle hemhal olan kadınlar olarak bir araya gelmelerinin kendilerini yalnız hissetmemelerine, daha güçlü hissetmelerine neden olduğunu ifade etmektedir. Zaman içerisinde ilişkilerin gelişmesiyle birlikte kadınların örgüte aidiyet hissi güçlenmektedir. Kadınların genelde kolay ulaşabilecekleri yerlerde bulunan örgütler ile ilişkilendikleri görülmektedir. Kocaeli'nin bir sanayi kendi ve göç alan bir kent olarak yapılanması kadınların biraraya gelebilecekleri alanların yaratılmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle kadınlar kolay ulaşabilecekleri yerlerdeki dayanışma ağlarının içine kolayca dahil olabilmektedirler. Dini inanç temelindeki örgütler genelde mahallelerde, kendi çevrelerine yakın yerlerden kadınların örgütlenmelerine olanak sağlamış görünmektedir.

Diğer bir ortak nokta; örgütlerin tamamının maddi kaynaklarının üye aidatlarından oluşmasıdır. Kaynaklarını geliştiremedikleri görülmektedir. Kaynak yaratmak konusunda çabalarının düşük düzeyde olması maliyet gerektiren etkinlikler planlamamalarıyla ilişkili olarak da düşünülebilir.

Sonuçların işaret ettiği genel çerçeveden yola çıkarak birtakım öneriler geliştirebilmek mümkündür. Kadınlar arasında güven ilişkisinin gelişmesine olanak sağlayan uzun süreli, hiyerarşik olmayan ilişki biçimleri, karar alma süreçlerinin katılımcılığının geliştirilmesi ve kadınların kolay ulaşabilecekleri yerlerde örgütlerin kurulması örgütlerin yapısını dinamikleştirmektedir. Bu nedenle kadın örgütlerinin kadınların kolay ulaşabileceği yerlerde yüz yüze uzun süreli etkileşimli iletişimler geliştirebilecekleri etkinlikler planlayarak genişlemeleri yaşadıkları tıkanıklığın aşılabilmesini sağlayabilir. Örgütler karar alma süreçlerini katılımcı biçimde genişletmelidir. Hizmet alan- hizmet sağlayan hiyerarşik ilişkisi yerine birbirinden öğrenen, beraber planlayan, beraber uygulayan, etkileşimli ilişkiler geliştirmeleri önemli görünmektedir.

Kadın örgütlerinin birbirleri arasındaki ilişkiyi geliştirecek kanallar bulması gerekmektedir. Farklı perspektiflerle örgütlenen örgütlerin aynı sorun alanlarını aynı biçimde değerlendirmemeleri işbirlikleri önünde engel teşkil etmektedir. Ancak buna rağmen tanışıklıkları geliştirmek farklı perspektiflerle birbirlerini zenginleştirmeye imkan sağlayabilir.

Kadınların yaşamlarında değişimler yaratan, ataerkil ilişkinin çeşitli veçhelerine karşı kadınların mücadele geliştirmesine olanak veren örgütlenme deneyimlerinin ya mahalle çalışmaları sayesinde ya da feminist perspektifle gelişebildiği görünmektedir. Bunu sağlayabilmek için kadınların yöntemlerini tekrar gözden geçirmeleri, enerjilerini bu yönde kanalize etmeleri gerekmektedir. Kadınların etkinliklerini ihtiyaçlara yönelik olarak planlaması önemli görünmektedir. Etkinliklerinde hedeflenen sonuçlara erişemediklerinde bunun nedenlerine ilişkin analizlerini geliştirmeleri gerekli görünmektedir. Bu analizler neticesinde etkinliklerinde farklı yöntemler geliştirebilmeleri gerekmektedir. Kadınların seslerinin daha güçlü çıkabilmesi için merkezi ve yerel hükümetlere ulaşabilecekleri kanallarını geliştirilebilmesi ihtiyacı hissedilmektedir.

Feminist kadın hareketi tarihi göstermektedir ki kadınlar kendi aralarındaki dayanışmayı yöntemler geliştirerek tesis etmek ve buradan mücadele hattı örebilmek konusunda dirayetlidir. Kadınlar arasındaki dayanışmanın ya bir yol bularak ya da bir yol açarak günümüzde yaşanan tıkanıklığı aşabileceğine dair umutla ve yürekten inancımınla sözlerimi noktalamak isterim.

KAYNAKÇA

- Acar Savran, G. (2002, Güz). Özel / Kamusal, Yerel / Evrensel İkilikleri Aşan Bir Feminizme Doğru. *Praksis* (8), 255-306.
- Acar Savran, G. (2003). Kadınların Emeğini Görünür Kılmak: Marx'tan Delphy'ye Bir Ufuk Taraması. *Praksis*(10), 159-210.
- Acar Savran, G., ve Tura Demiryontan, N. (2012). *Kadının Görünmeyen Emeği*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Acar Savran, G., Ahıska, M., ve Sirman, N. (2011, Haziran 19). Feminizmin Öznesi Kimdir? (G. Elçik, Röportaj Yapan) Amargi Feminizm Tartışmaları 2011.
- Acı, E. Y. (2005). Neoliberal Yaklaşım ve Yönetişim Kavramı. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 20(1), 201-216.
- Acuner, S. (2014). 90'lı Yıllar ve Resmi Düzeyde Kurumsallaşmanın Doğuş Aşamaları. A. Bora, ve A. Günal içinde, *90'larda Türkiye'de Feminizm* (s. 125-158). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arat, Y. (1998). Türkiye'de Modernleşme Projei ve Kadınlar. S. Bozdoğan ve R. Kasaba içinde, *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* (s. 82-98). İstanbul : Tarih Vakfı Yurt Yayınları .
- Aslan Akman, C. (2008). Sivil Toplumun Yeni Aktörleri Olarak İslami Eğilimli Kadın Dernekleri. *Toplum ve Demokrasi*, 2(4), 71-90.
- Başak, S., Kınır, S., ve Yaşar, Ş. (2013). *Kadının Görünmeyen Emeği: İkinci Vardiya*. Ankara: ANKA Kadın Araştırma Merkezi.
- Belsey, A. (1994). Yeni Sağ Toplumsal Düzen ve Yurttaşlık Hakları. *Mürekkep*(9), 3-12.
- Bora, A. (2014). *Kadınların Sınıfı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, A., ve Günal, A. (2014). *90'larda Türkiye'de Feminizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Coşar, S., ve Özkan Kerestecioğlu, İ. (2013). Feminizmin Neoliberalizmle İmtihanı. *Doğu Batı* (64), 21-36.
- Çaha, Ö. (1994, Mart). Feminizm ve Sivil Toplum. *Birikim*(59), 79-88.
- Çaha, Ö. (2010). *Sivil Kadın Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum*. Savaş Yayınevi.
- Çakır, S. (2008). Kapitalizm ve Patriyarkaya Karşı Sosyalist Feminizm. *Toplum ve Demokrasi*, 2(4), 185-196.
- Çakır, S. (2011). Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından İmşası. S. Sancar içinde, *21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar* (s. 505-533). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Dey, I. (1993). *Qualitative Data Analysis: A User-Friendly Guide for Social Scientists*. London: Routledge Publications.
- Donovan, J. (2015). *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Esim, S., ve Cindoğlu, D. (1999). Women's Organizations in 1990s Turkey: Predicaments and Prospects. *Middle Eastern Studies*, 35(1), 178-188.
- Fraser, N. (2009, Ekim). Feminizm, Kapitalizm ve Tarihin Oyunu. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar* (9), 79-101.
- Gedik , E., ve Pehlivanlı Kadayıfçı, E. (2012). Neoliberal Politikaların Türkiye'de Kadın Örgütleri Üzerindeki Etkisine Foucaultgil Bir Bakış. *Uluslararası Kadın Konferansı* (s. 366-382). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Kadın Hakları ve Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi .
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Helvacıoğlu, B. (2002). Neoliberal Siyasi Ahlak. *Birikim*(158), 44-49.
- İçduygu, A., Z. Meydanoğlu ve D. Sert. (2011). *Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası CIVICUS Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Türkiye Ülke Raporu II*. Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı. İstanbul: TÜSEV Yayınları.
- İrşat, C. (2009). *Kadın Örgütlenmeleri: Sorunlar, İhtiyaçlar, Olanaklar*. İstanbul: Sosyal Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği Politikaları Merkezi (SOGEP).
- İşık, S. N. (2014). 1990'larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler. A. Bora, ve A. Günal içinde, *90'larda Türkiye'de Feminizm* (s. 41-72). İstanbul: İletişim Yayınları.
- İşıklı, A. (1992). Küresel Prezidyumun Üyeleri: DB, DTÖ, IMF. *2023 Dergi*(16), 26-31.
- Kardam, F., ve Ecevit, Y. (2014). 1990'ların Sonunda Bir Kadın İletişim Kuruluşu: Uçan Süpürge. A. Bora ve A. Günal içinde, *90'larda Türkiye'de Feminizm* (s. 87-109). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koray, M. (2001). Refah Devleti Nereye? *Avrupa Araştırmalar Dergisi*(2), 9-19.
- Kozanoğlu, H. (2003). *Küreselleşme Heyulası*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Ankara : Bağlam Yayıncılık.
- Kümbetoğlu, B. (2014). Kadınlara İlişkin Projeler. A. Bora ve A. Günal içinde, *90'larda Türkiye'de Feminizm* (s. 159-183). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mies, M. (1996). Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru. S. Çakır ve N. Akgökçe içinde, *Kadın Araştırmalarında Yöntem* (s. 48-66). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Mies, M. (2011). *Ataerki ve Birikim: Uluslararası İşbölümünde Kadınlar* . Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özateş Gelmez, Ö. S. (2015). Ailevileştirilen Bakımın Kürek Mahkumları: Evde Bakım Uygulaması Kapsamında Bakım Veren Kadınların Deneyimleri. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 7(2), 59-71.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (1): 323-343.

- Özkaplan, N. (2009). Duygusal Emek ve Kadın İşi / Erkek İşi. *Çalışma ve Toplum*(21), 15-24.
- Özkazanç, A. (1997). Refah Devletinden Yeni Sağa. *Mürekkep*(7), 21-35.
- Özkazanç, A. (2010). Toplumsal Vatandaşlık ve Neoliberalizm Sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(1), 247-274.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* (1. b.). (Z. Etöz, Dü., D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sancar, S. (2014). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sancar, S. (1991). Türkiyede Kadın Hareketinin Politiği: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler. S. Sancar içinde, *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar* (s. 61-120). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Sayılan, F., ve Bora, A. (1998). Resmi İdeolojide Kadın Hakları Söylemi. *Birikim*(105), 31-44.
- Stanley, L., ve Wise, S. (1996). Feminist Araştırma Sürecinde Metot Metodoloji ve Epistemoloji. S. Çakır ve N. Akgökçe içinde, *Kadın Araştırmalarında Yöntem* (s. 67-98). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Şaylan, G. (1998). *Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişimi*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Şaylan, G. (2003). *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*. Ankara: İmge Yayınları.
- Tekeli, Ş. (2015). 1980ler Türkiyesinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Thompson, N. (2016). *Güç ve Güçlendirme*. (A. Ege, E. Beydili Gürbüz, H. Albayrak ve N. Çalış, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Timisi, N., ve Ağduk Gevrek, M. (2014). 1980'ler Türkiye'sinde Feminist Hareket: Ankara Çevresi. A. Bora ve A. Günal içinde, *90'larda Türkiye'de Feminizm* (s. 13-41). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toprak, Z. (2016). *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm: 1908-1935*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Varol, F. C. (2013). An Analysis Of Women's Cooperatives in Urban Turkey in Terms Of Women's Empowerment. *A Thesis Submitted to The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University*.
- Yaman Öztürk, M. (2012). Ataerki Bir Kavramın Yeniden İnşası "Eski" Ataerkiden Ataerki Kapitalizme. *Eğitim Bilim Toplum*, 10(38), 72-115.
- Zorba, H. Ş. (2009). Türkiye'deki Kadın Örgütleri ve Bu Örgütlerin Çalışmaları Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Dalı, Yüksek Lisans Tezi*. Ankara.

İnternet Kaynakları

- Acar Savran, G. (2013). *Feminizm: Web Yazıları*. tarihinde Sosyalist Feminist Kolektif Web Sitesi: <http://www.sosyalistfeministkolektif.org/web-yazilari/feminizm/feminizm/> Erişim Tarihi: 18.07.2016
- Akyıldız, F. (tarih yok). *Kriz, Kapitalizm ve Hayırseverlik*. İnönü Üniversitesi: web.inonu.edu.tr/~ozal.congress/pdf/73.pdf Erişim Tarihi: 10.11.2016
- Alikoç, F. (tarih yok). *Ev-İçi Emek*. Özgürlük Dünyası Web Sitesi: <https://ozgurlukdunyasi.org/arsiv/313-sayi-245/1094-ev-ici-emek> Erişim Tarihi: 17.11.2015
- Bayrak, A. (2011, Nisan 20). *Kadının Kimlik Arayışında Annelik*. Birikim Dergisi Güncel Yazılar: <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/359/kadinin-kimlik-arayisinda-annelik#.WGWr41OLTIU> Erişim Tarihi: 25.11.2015
- Berktaş, F. (2004). *Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi Web Sitesi: http://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/berktay_std_7.pdf Erişim Tarihi: 12.07.2015
- Birgün Gazetesi . (2016, Şubat 4). *Güncel: Birgün Gazetesi*. Birgün Gazetesi Web Sitesi: <http://www.birgun.net/haber-detay/en-cok-goc-veren-il-diyarbakir-en-cok-alan-ise-ankara-102793.html> Erişim Tarihi: 1.12.2016
- Cornwall, A. (2014). *Women's Empowerment What Works and Why*. United Naitons University Web Site: <https://www.wider.unu.edu/publication/women%E2%80%99s-empowerment> Erişim Tarihi: 24.12.2014
- Coşar, S. (2012, Haziran 2). *Amargi-İstanbul / Feminizm Tartışmaları-2012*. Heinrich Boell Foundation Web Sitesi: <https://tr.boell.org/tr/2014/06/26/amargi-feminizm-tartismalari-2012> Erişim Tarihi: 16.07.2015
- Deprem Dairesi Başkanlığı. <http://www.deprem.gov.tr/> Erişim Tarihi: 21.11.2016
- Dernekler Dairesi Başkanlığı. <https://www.dernekler.gov.tr/> Erişim Tarihi: 11.09.2016
- Düzkan, A. (2011, Nisan 17). *Amargi-İstanbul / Feminizm Tartışmaları-2011*. Heinrich Boell Foundation Web Sitesi: <https://tr.boell.org/tr/2014/06/26/amargi-istanbul-feminizm-tartismalari-2011> Erişim Tarihi: 20.08.2016
- ESKAM. (2010). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Kadın Arştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (ESKAM)*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi: <http://eskam.ogu.edu.tr/icerik.aspx?id=14> Erişim Tarihi: 12.11.2016
- Halavut, H. (2011, Şubat 13). *Amargi-İstanbul / Feminizm Tartışmaları-2011*. Heinrich Boell Foundation Web Sitesi: <https://tr.boell.org/tr/2014/06/26/amargi-istanbul-feminizm-tartismalari-2011> Erişim Tarihi: 15.08.2016

- İnsel, A. (2004). *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No:5*. Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi Web Sitesi: http://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/insel_std_5.pdf Erişim Tarihi: 11.01.2012
- Koçak, M. (2007, Şubat 1). *80'li yıllarda Kadın Hareketi*. Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu Web Sitesi: <http://www.bgst.org/turkiyede-kadin-hareketleri-1/80li-yillar-kadin-hareketi> Erişim Tarihi: 11.01.2015
- Özdemir, U. (tarih yok). *Türkiye'de Kadın Kıyafetinde Modernleşme Süreci ve Medyanın Etkisi*. Enfal İslam Sayfası: <http://www.enfal.de/tes17.htm> Erişim Tarihi: 21.09.2016
- Özkan Kerestecioğlu, İ. (2014, Haziran 16). *Yayınlar: Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği*. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği Web Sitesi: <https://tr.boell.org/tr/2014/06/16/feminizmin-milyetcilikle-imtihanı> Erişim Tarihi: 15.10.2015
- Şimşek, A. (2013, Aralık 31). *Feminizm ve Uluslararası İlişkiler*. Akademik Perspektif Web Sitesi: <http://akademikperspektif.com/2013/12/31/feminizm-ve-uluslararasi-iliskiler/> Erişim Tarihi: 17.09.2015
- T. C Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü. (tarih yok). <http://www.vgm.gov.tr/> Erişim Tarihi: 12.10.2016
- Taşıtman, A. (2011, Nisan 23). *Amargi Feminizm Tartışmaları*. Heinrich Böll Stiftung Temsilciliği Derneği Türkiye Temsilciliği Web Sitesi: <https://tr.boell.org/tr/2014/06/26/amargi-istanbul-feminizm-tartismalari-2011> Erişim Tarihi: 18.09.2015

EK 1

KOCAELİ'DE BULUNAN KADIN ÖRGÜTLERİ ARAŞTIRMASI 2016

Dernek Adı:

Adresi:

Katılımcının Dernek İçindeki Görevi / Pozisyonu:

Görüşme Tarihi:

Başlama Saati:

Merhaba benim adım Elif Sinem Arıkan, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde yüksek lisans öğrencisiyim. Yüksek Lisans bitirme tezim kapsamında Kocaeli ilinde faaliyet gösteren kadın dernekleri üzerine bir araştırma yürütmekteyim. Araştırmanın temel amacı Kocaeli'de bulunan kadın derneklerinin kurumsal özelliklerinin ve dernek üyesi kadınların üyelik deneyimlerinin ortaya çıkarılmasıdır. Araştırma sonuçlarının kadın derneklerinin etkililiğinin artırılmasına katkı sunabilmesi amaçlanmaktadır. Görüşmemiz yaklaşık olarak bir saat sürecektir. Sorulara vereceğiniz cevaplar gizli tutulacaktır. Görüşme talebimi kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederim.

Doğum Yılıınız:

Doğum Yeriniz:

Eğitim Durumunuz:

İş / Meslek:

Medeni Hal (Evli -resmi nikahlı, dini nikahlı- bekar, dul, boşanmış, beraber yaşıyor, diğer):

Evlilik Öyküsü (evlenme yaşı, görücü usulü, diğer, vs.) :

Hane Halkı Üyeleri:

Katılımcı Yakınlığı	Yaş	Eğitim Durumu	İş/Meslek	Birlikte yaşadıkları süre	Birlikte yaşama nedenleri

Ortalama Hane Halkı Geliri:

Gelir Kaynakları:

1. Sizce kadın olmak nedir?

1a. Kadın olmaktan kaynaklanan olumlu özellikler nelerdir?

1b. Kadın olmaktan kaynaklanan güçlükler nelerdir?

2. Kısaca rutin bir gününüz nasıl geçmektedir?

3. Ev –içi ve dışındaki görev ve sorumluluklarınız nelerdir?

4. Kendinizi tanımlamanızı istesek hangi özelliklerinizle tanımlarsınız? Kimlik aidiyetleriniz arasında bir sıralama yapmanızı istesek nasıl sıralarsınız?

Sizce Türkiye’de kadınların en öncelikli sorunları nelerdir?

Sizce yaşadığınız yerde (yerel düzeyde; il, mahalle) kadınların en öncelikli sorunları nelerdir?

Sizce feminizm nedir? Feminist kimdir?

Kendinizi feminist olarak tanımlıyor musunuz?

5. Dernekten nasıl haberdar oldunuz?

7. Dernek üyesi olmayı neden istediniz?

8. Derneğe hangi tarihte üye oldunuz?

Derneğinizi amaçları, hedefleri, çalışma alanları nelerdir?

Derneğinizi feminist örgütlenme olarak tanımlar mısınız?

9. Üye olmadan önce derneğe ilişkin düşünceleriniz nelerdi?

10. Üye olmadan önce dernekten beklentileriniz nelerdi?

11. Üyelikten sonra beklentileriniz karşılandı mı?

12. Derneğe üye olma kararınızı aile üyelerinizle paylaştınız mı? Nasıl bir tutum sergilediler?

13. Bugün aile üyelerinizin derneğe ilişkin tutumları nasıl?

14. Derneğinizi binası / ofisi / merkezine hangi sıklıkta geliyorsunuz?

15. Dernek tarafından düzenlenen etkinlikler, projeler nelerdir?
16. Siz dernek etkinliklerinin hangilerine katıldınız?
  - 16 a. Katıldığınız etkinlikler / projeler arasında en yararlı / verimli gördükleriniz hangileridir?
  - 16 b. Katıldığınız etkinlikler / projeler arasında en yararı / verimi düşük olarak gördükleriniz hangileridir?
17. Derneğinizi üyesi olmanın size en önemli katkısı / katkıları nelerdir?
18. Derneğin etkinlik / projelerinden çevrenizdeki dernek üyesi olmayan kadınları haberdar eder misiniz?
19. Derneğe üye katılımı sağlama konusunda çabalarınız var mıdır?
20. Dernek üyeleriyle ilişkilerinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?
21. Sizce dernek, vakıf, platformlara üye olmak gerekli midir? Neden?
22. Derneğe üyeliğinizin günlük yaşamınızda (ev ve sosyal yaşam) değişiklik yarattığını düşünüyor musunuz? Nasıl?
23. Söz konusu değişikliklerle ilgili aileniz üyelerinin tutumu nasıldır? (aileniz üyelerinin düşüncesi nedir?)
24. Dernek olarak örgütlenmenizin nedenleri nelerdir?
25. Kurumsallaşmış kadın örgütleri ile kurumsallaşmayanlar arasında fark var mıdır? Sizce hangileri daha etkilidir?
26. Derneğiniz ne zaman kurulmuştur?
27. Derneğinizin kaç üyesi bulunmaktadır? Kaç gönüllü üye, kaç çalışan personel bulunmaktadır?
28. Derneğinizi misyonu, vizyonu nedir?
29. Dernek üyesi olabilmenin koşulları var mıdır?
30. Dernek üyesi olmayı talep eden kadınlarda bulunmasını beklediğiniz özellikler, nitelikler, paylaşmasını beklediğiniz değerler, görüşler, inançlar, vs. var mıdır?
31. Dernek üyelerinizin ortalama yaşı kaçtır?
32. Derneğinizde genç üyelerin sayısı kaçtır?
(Genç üye sayısı az ise genç üyelerin katılımına yönelik tutum ve değerlendirmeleri sorulacaktır.)
33. Derneğinizin fiziki imkanları nelerdir? (bina, oda, ekipmanları)
34. Derneğinizin organizasyon şeması nasıldır?
35. Derneğinizin şubesi bulunmakta mıdır?
36. Derneğiniz bünyesinde yapılan etkinlikler, projeler nelerdir?

37. Derneğinizin gelir kaynakları nelerdir? (bağış gelirleri, üye aidatları, iktisadi işletme gelirleri, kamu kuruluşlarından alınan yardımlar, proje fonları, diğer)
38. Derneğinizde kararlar nasıl alınmaktadır.
39. Derneğinizin üyeleri ve yöneticiler arasındaki ilişkilerini nasıl değerlendirirsiniz?
40. Derneğinizin personeli arasındaki ilişkileri nasıl değerlendirirsiniz?
41. Derneğinizin hiyerarşik bir yapılanması olduğunu düşünüyor musunuz? (Olumlu / olumsuz yanları, hiyerarşiye bakışın görülmesi amaçlanmaktadır.)
42. Derneğinizin kadın sorunlarına ilişkin ortaklaşa paylaştığı değer, inanç, ilkeler vb. olarak değerlendirilebilecek unsurları var mıdır?
43. Derneğinizin kadın sorunlarına yönelik faaliyetlerinde uygulanmasını uygun bulduğu yöntemler var mıdır? Bunlar nelerdir? (üye katılımı sağlama, bilinç yükseltme, istihdam, vs hangi alanlarda faaliyet gösteriyorsa her biri için uygulanan yöntemler)
44. Diğer kadın dernekleriyle işbirlikleriniz, ortaklıklarınız var mıdır? İlişkiniz nasıldır?
45. Yanyana gelmeyi istemediğiniz / uygun bulmadığınız kadın örgütlenmeleri var mıdır?
46. Derneğinizin diğer STKlarla (kadın alanı dışında faaliyet gösteren) ilişkileri nasıldır?
47. Derneğinizin kamu kurum/kuruluşlarıyla ilişkileri nasıldır?
48. Derneğinizin özel sektör ile ilişkileri nasıldır?
49. Derneğinizin karma örgütlerle ilişkileri nasıldır?
50. Derneğinizin diğer kurum / kuruluşlarla ilişkileri hangi kanallarla sağlanıyor? (İlişkiler zayıfsa nedenleri sorulacaktır?)
51. Derneğinizin faaliyetlerini geliştirmek için karşılaştığı engeller, güçlükler var mıdır?
51 a. Varsa bu engellerin aşılması sizce nasıl mümkün olabilir?
52. Kadın örgütlenmeleri ile diğer karma örgütlenmeler arasında sizce farklılıklar var mıdır? Varsa, bu farklılıklar nelerdir?
53. Türkiye'nin kadına yönelik politika uygulamalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Politika üretme süreçlerine yönelik faaliyetleriniz var mı?
54. Derneğinizin geliştirdiği eğitim programları, yayın organları, yayınları, araştırma raporları, vs var mıdır?
55. Takip ettiğiniz yayın organları, kullandığımız eğitim modülleri ve yayınlar var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?

ÖZGEÇMİŞ

Araştırmacı Marmara Üniversitesi Fransızca Kamu Yönetimi Bölümü'nde lisans öğrenimi görmüştür. Yüksek lisans eğitime Kocaeli Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde devam etmektedir.

